

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Inddragelse af udsatte børn og unge i socialt arbejde - reel inddragelse eller symbolsk retorik?

Jensen, Birgitte Schjær

DOI (link to publication from Publisher):
[10.5278/vbn.phd.socsci.00014](https://doi.org/10.5278/vbn.phd.socsci.00014)

Publication date:
2014

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):
Jensen, B. S. (2014). *Inddragelse af udsatte børn og unge i socialt arbejde - reel inddragelse eller symbolsk retorik?* Aalborg Universitetsforlag. Ph.d.-serien for Det Samfundsvidenskabelige Fakultet, Aalborg Universitet
<https://doi.org/10.5278/vbn.phd.socsci.00014>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

INDDRAGELSE AF UDSATTE BØRN OG UNGE I SOCIALT ARBEJDE – REEL INDDRAGELSE ELLER SYMBOLSK RETORIK?

**AF
BIRGITTE SCHJÆR JENSEN**

PH.D. AFHANDLING 2014

AALBORG UNIVERSITET

INDDRAGELSE AF UDSATTE BØRN OG UNGE I SOCIALT ARBEJDE - REEL INDDRAGELSE ELLER SYMBOLSK RETORIK?

af

Birgitte Schjær Jensen

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Ph.d. afleveret: August 2014

Ph.d. vejleder: Marianne Skytte, lektor ved Institut for Sociologi & Socialt Arbejde, Aalborg Universitet

Virksomhedsvejleder: Susanne Katz, leder af udvikling & kommunikation, CAFA

Ph.d. bedømmelsesudvalg: Professor Inge M. Bryderup
Institut for Sociology og Socialt Arbejde, AAU
Professor Ole Steen Kristensen
Business and Social Sciences, Department of
Psychology and Behavioral Sciences, AU
Professor Tor Slettebø
Institutt for sosialt arbeid og familierapi,
Diakonhjemmet i Oslo

Ph.d. serie: Ph.d.-serien for Det Samfundsvidenskabelige Fakultet,
Aalborg Universitet

Foto på omslag: Modelfoto © copyright CAFA

ISSN: 2246-1256
ISBN: 978-87-7112-160-5

Published by:
Aalborg University Press
Skjernvej 4A, 2nd floor
DK – 9220 Aalborg Ø
Phone: +45 99407140
aauf@forlag.aau.dk
forlag.aau.dk

© Copyright: Birgitte Schjær Jensen

Trykt i Danmark af Rosendahls, 2014

CV

Min baggrund for at skrive denne afhandling tager afsæt i mine uddannelser som socialrådgiver (1993) og som cand.scient.soc (2008) fra Aalborg Universitet og i mit arbejde på udsatte børne- og ungeområdet i virksomheden CAFA siden 1997. Herfra har jeg erhvervet stor erfaring i samtaler med børn og unge fra børnefaglige undersøgelser (§ 50), tilsyn med anbragte børn og unge, overvåget/støttet samvær, støttekontaktpersonarbejde, familiebehandling og fra interviews med børn og unge i evalueringer, metode- og vidensudviklingsopgaver. Derudover er undervisning, supervision og faglig revision til fagprofessionelle kompetencer mit forskningsarbejde trækker på.

Kontaktlysninger:

Birgitte Schjær Jensen

E-mail: bsj@cafa.dk

CAFA – www.cafa.dk

Hovedvejen 3, Ny Glim

4000 Roskilde – DK

FORORD

”...children, like humans in general, have needs but also have resources...they have an enormous potential contribution to make to their communities, a potential that can be realized through their active participation.”

Med dette citat argumenterer to barndomsforskere, Alan Prout og E. Kay M. Tisdall (2006:235), for at politikere, forskere og fagfolk i daglig praksis skal anerkende børns inddragelse i udformningen af den fremtidige velfærdsstat, hvor målet er inklusion af børn og unge. Citatet er også taget med her, fordi det understreger et af de hovedspor, faglige omdrejningspunkter for mit forskningsarbejde. Dette omdrejningspunkt har i afhandlingsarbejdet betydet en udfordrende og inspirerende læreproces, fordi jeg i Ph.d. projektet har haft ”et ben i hver lejr”, i forskning og i socialt arbejde i praksis. Det har givet en enestående mulighed for fordybelse, ideer og kreative tanker og refleksioner, samtidig med afprøvning af teori og begreber i praksis undervejs i forskningsprocessen.

Denne afhandling handler om et tema, som har optaget mig hele mit faglige liv, nemlig ”mødet” mellem børn og unge og de fagfolk, som repræsenterer det sociale hjælpesystem/velfærdssamfundets institutioner. Mødet skal i denne sammenhæng forstås mere bredt, som den brugerinddragelse børn og unge oplever i kontakten med fagfolk i socialt arbejde. Jeg har i praksis ofte undret mig over, hvorfor det er så svært med brugerinddragelse, når det handler om børn og unge i udsatte positioner. Hvad er på spil i det sociale arbejde, når det handler om børn og unge? Og hvilke forforståelser oplever børn og unge i mødet med fagfolk? Hvordan er det for disse børn og unge både at være afhængige af at tale med, mødes med mange forskellige fagfolk i årenes løb og samtidig finde ud af, hvad de selv mener om deres liv? Og hvad er afgørende for, at børn og unge i dette ”møde” oplever, at de bliver hørt, lyttet til. Ja, kort sagt, inddraget?

Peter Højlund og Søren Juul (2005:63-72) beskriver mødet mellem borger og velfærdssystem med begrebet ”institutionel dømmekraft” som omdrejningspunkt. Begrebet henviser til, at der i mødet mellem borgerne og velfærdsstatens systemrepræsentanter (socialarbejdere)

ikke kun foregår juridisk myndighedsudøvelse og økonomiske rationaler, men i lige så høj grad foretages skøn og træffes afgørelser ud fra de fremherskende institutionsfortællinger, de gældende sandheder om, hvori det gode liv for borgerne består. Socialarbejdere påvirkes ikke kun af egne holdninger og værdier, men også af den institution, som de arbejder i og de fremherskende institutionsfortællinger. Det er disse fortællinger, der udgør den institutionelle dømmekraft. Den udgør en slags faglig-moralsk kode for, hvordan socialarbejdere bør handle overfor borgeren (ibid.).

I forhold til min afhandling er jeg optaget af, hvordan børn og unge oplever den ”institutionelle dømmekraft”, når brugerinddragelse som forståelsesramme er på spil i forholdet mellem borger og velfærdsstatens hjælpesystem.

Titlen på ph.d.-afhandlingen indikerer, at jeg stiller skarpt på, om inddragelse af børn og unge i socialt arbejde opleves som reel inddragelse eller som symbolsk retorik. Jeg vil undervejs blandt andet diskutere de dilemmaer, som et anerkendende syn på børn og barndom i udsatte positioner synliggør, samt hvordan en anerkendende opfattelse af disse børn og unge kan være med til at åbne for demokratiserende og deltagende processer i mødet mellem borger og velfærdssystem. Desuden vil diskussionerne om dilemmaet mellem begreberne beskyttelse kontra inddragelse være gennemgående i afhandlingen.

Der er mange, som har stået bag dette ErhvervsPh.d. projekt lige fra første tanke og ide, til at ansøgningen blev sendt til Forskning og Innovation Styrelsen, til at projektet tog form og sidst, men ikke mindst stillede op i slutfasen af projektet. Projektet har afsæt i virksomheden CAFA, (Center for afklarende og forbyggende socialt arbejde), som forskningskontekst, hvor jeg har været ansat i hele projektperioden. Samtidig har jeg været tilknyttet Aalborg Universitet, Institut for Sociologi & Socialt Arbejde. Mange enkelte personer og institutioner skal have tak!

Først vil jeg specielt takke de børn og unge, der stillede op til interviews og fortalte om deres erfaringer og oplevelser med sociale myndigheds inddragelsespraksis. Interviewene har undervejs gjort mig klogere som forsker, og frem for alt klogere som menneske. Tak for jeres åbenhed og engagement i emnet. Jeres tankevækkende bidrag har

været afgørende for denne afhandling og analysernes indhold. I har gjort det muligt at få nye input til de professionelle voksne, forskere og socialarbejdere, ja til alle, der arbejder med børn og unge i udsatte positioner. Tak til jeres forældre og plejeforældre, fordi de tillod, at jeg fik mulighed for at interviewe jer til dette forskningsprojekt.

En særlig tak til Susanne Katz, virksomhedsvejleder i CAFA, for altid at være til rådighed med skarpe analyser, stor indsigt og opmuntring. Tak til Per Jeppesen, direktør i CAFA, fordi du har troet på projektet hele vejen igennem, skabt rammerne og altid har døren åben for mig. Tak til alle kollegaer i CAFA for jeres interesserede spørgsmål og lyst til at diskutere inddragelse af børn og unge undervejs i forløbet, og for jeres hjælp med at skaffe informanter.

En stor tak til Marianne Skytte, vejleder og lektor ved Aalborg Universitet, Institut for Sociologi & Socialt Arbejde, for din faglige og menneskelige generøsitet, og dit altid kritiske blik, som har været et vigtigt element for mig gennem dette arbejde. Tak til alle kollegaer på instituttets afdeling i Sydhavnen for jeres indspil og kommentarer til mine præsentationer undervejs.

Og tak til medarbejdere på Borup bibliotek og medarbejdere på biblioteket på Professionshøjskolen Metropol (socialrådgiveruddannelsen) i København. I har været så søde, behjælpelige og fleksible, når jeg endnu gang skulle have forlænget et udenbys lån.

Tak til mine venner og familie, for jeres opbakning og interesse i arbejdet undervejs. Tak til Sigrid, min datter, for udskrivning af interviews, tak til Ursula, min svigermor, for korrekturlæsning. Tak til Gustav og Jeppe, mine sønner, fordi I med jeres ungdommelige nærvær husker mig på, at livet også leves her og nu. Og speciel stor tak til Gunnar, min mand, for tålmodig og kærlig støtte. Ph.d. arbejdet har krævet noget udover almindelig arbejdstid, og jeg har halvdelen af tiden haft kontor i hele vores hjem. Tak for dit engagement i mit arbejdsliv og i hele vores liv sammen.

Borup, august 2014

Birgitte Schjær Jensen

SUMMARY IN ENGLISH

This dissertation is a contribution to critical reflection on the meaning and content of children's participation in child protection decision making.

The dissertation is a part of an Industrial PhD project running from 2011 to 2014 in cooperation with the private company: CAFA (Center for Social Work) and Aalborg University, Institute of Sociology and Social Work.

The dissertation deals with children and young people in vulnerable positions and their participation in child protection decision making. Its focus is on children and young people's perspectives and understanding in decision making relating to their own lives. It asks the question whether the social authorities involve these children and young people in any way that seems relevant to them or if it is all show and empty rhetoric.

Since the 1990's the concept of participation of children has become an important issue in legislation, political programs, in child research and practical social work activities associated with children (Sommer 2003). This is related to the "new" view of the child and children's rights, in which emphasis is given to the participation and contribution of children to help the social authorities in their decision making. This focus has been an important issue both in Denmark and internationally. For example, the United Nations Convention on the Rights of the Child (CRC) (1989) has been ratified by 191 nations. The CRC (article 12) states that children have the right to participate in decision-making processes that are relevant to their lives. In Denmark, the child's right to participate in decision making has been incorporated in legislation since 1993 and in the latest regulation of the Service Law called The Child's Reform (2011).

The right to participate in and contribute to decision making processes is an aspect of the inclusion of vulnerable children and young people

in a democratic society. Still, research confirms that there is incongruity between the intension of legislation and the implementation of it in practical social work (Egelund & Hestbæk 2003, Egelund et al. 2009; Christiansen 2012; Strandbu 2007, 2011).

The overall aim of the study is to investigate how children and young people experience participation in decision making when dealing with the social authorities. The study is based on interviews with 10 children 10 to 18 years of age in foster care or in preventative care who had experienced participation in their dealing with social authorities during early childhood and group interviews with young people in foster care 14-16 years of age and young adults previous in residential care 18-26 years of age.

The focus of the study has been on the experiences of the children and young people. I've made a point of analyzing their "voices" and perspectives as active social actors in child protection decision making.

Children and young people describe several difficulties in the formal participatory processes. The study indicates that most children and young people, when asked by the social authorities to take part in the decision making, experience the participation as non-participation or empty rhetoric. They describe how they are often neglected by adults at meetings and that they have very little say in the decision making processes.

All children and young people express a wish for more influence on decisions that have an impact on their lives and a wish for more dialogue and cooperation with social workers in order to have a say in their own lives.

Many of the children and young people in the study describe participatory processes as "window-dressing" rituals – as empty rhetoric – in which they are supposed to participate as competent "subjects" but experience that they are rather "objects" in the administrative procedures of the social authorities.

This thesis shows that it is very difficult for many of the children and young people in the study to cope with contact and cooperation and

with social authorities. Children and young people state that in order to cope with participation in child protection decision making, they need support given by adults who they trust will listen to them and take them seriously. Therefore, children and young people`s need for support from social services becomes important and should be considered in decision making settings and in order to develop more “childfriendly” participatory social work practice.

RESUME

Denne afhandling handler om børn og unge i udsatte positioners oplevelser med sociale myndigheders inddragelsespraksis. Den beskriver 10 børn og unges fortællinger i alderen 10-18 år om at blive inddraget af sociale myndigheder, når der skal træffes beslutninger om hjælpeforanstaltninger i forhold til deres livssituation. Børn og unge i undersøgelsen modtager enten anbringelse eller forebyggende hjælpeforanstaltning, og har alle tidligt i deres liv erfaringer med samarbejde med sociale myndigheder. Deres fortællinger uddybes med fortællinger fra anbragte unge i alderen 14-16 år og unge voksne tidligere anbragte i alderen 18-26 år om samme tema.

Fokus i undersøgelsen er børn og unges fortællinger om inddragelse. Det er deres stemmer og perspektiver, som jeg har ønsket at få frem for at synliggøre børn og unge som aktører, samtidig med at de er i en klientposition. Det, som udforskes er, hvordan skaber børn og unge mening i de formelle sammenhænge, hvor sociale myndigheders inddragelse af dem foregår. I dette udforskes, hvad børn og unge fortæller, hvad de tænker, føler, oplever og synes om de inddragelsesmæssige sammenhænge, og hvilke faktorer, som er betydningsfulde for dem. Formålet med undersøgelsen er at få en nuanceret og uddybet viden om, hvad børn og unges perspektiv indeholder, når de skal inddrages og have indflydelse i egen sag.

Afhandlingen tager udgangspunkt i at betragte udsatte børn og unge som bidragsydere til vidensproduktionen, som aktive og kompetente aktører i konstruktionen af eget liv (James et al. 1999).

Med teoretiske afsæt i deltagelsesstige-metaforer om inddragelse (Arnstein 1969; Hart 1992, 1997) vises, hvordan inddragelse set ud fra børn og unges perspektiv tager sig ud som ikke-inddragelse, symbolsk inddragelse (tokenisme) og delegeret borgermagt.

Afhandlingen peger på, at spændingen mellem de to begreber inddragelse og beskyttelse er et væsentlig aspekt i diskussioner om børn og unges aktørstatus.

Afhandlingen viser, at børn og unge kan og vil fortælle om sociale myndigheders inddragelse af dem, og de vil gerne inddrages i spørgsmål vedrørende deres livssituation med hjælpeforanstaltninger under forudsætning af ”børnevenlige” inddragelsesformer.

Afhandlingen peger samlet på, at børn og unge beskriver sociale myndigheders inddragelsespraksisser som problematiske og vanskelige at håndtere. Mange børn og unge fortæller, at de oplever sig ikke reelt inddraget, men mere symbolsk inddraget eller ikke inddraget.

Afhandlingen viser, at sociale myndigheders udmøntning af inddragelse opleves af hovedparten af børnene og de unge, som ”window-dressing” ritualer. Det betyder, at børn og unge inddrages som symbol på, at de sociale myndigheders administrative procedurer er overholdt, men reelt har børn og unge ikke har indflydelse på beslutninger i forhold vedrørende eget liv. Børn og unge i undersøgelsen fortæller, at de oplever at have begrænsede muligheder for at tilkæmpe sig handlerum som kompetente aktører indenfor den strukturelle ramme som klientpositionen fastsætter. De fleste børn og unge ønsker indflydelse på beslutninger om hjælpeforanstaltninger, ergo delegeret borgermagt, i dialog og samarbejde med sociale myndigheder.

Afhandlingen viser, at skal der være tale om reel inddragelse af udsatte børn og unge, har de brug for støtte til at mestre de formelle inddragelsesmæssige sammenhænge. Mange børn og unge ønsker støtte til at styrke deres kompetencer til at samarbejde med sociale myndigheder, således at oplevelser med inddragelse bliver håndterbare (Antonovsky 2000). Støtten skal ses som en læreproces for disse børn og unge til at mestre livsvilkåret inddragelse i eget liv og til at kunne begå sig i et demokratisk samfund.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Kapitel 1. Tema & problemstilling	1
1.1. Forskningsspørgsmål	11
1.2. Forskerposition.....	13
1.3. Afhandlingens opbygning	19
Kapitel 2. Forskning om inddragelse af udsatte børn og unge	21
2.1. Børn og unges position i børnesager.....	22
2.2. Børn og unge i anbringelsesforløb	26
2.3. Barrierer i forhold til inddragelse.....	30
2.4. Betydning af forældres rolle og position.....	32
2.5. Hvad siger børn og unge selv om inddragelse?	33
2.6. International forskning om inddragelse	34
2.7. Hvor står afhandlingen i forskningskontekst	35
Kapitel 3. Retlig regulering	37
3.1. Børnekonvention	38
3.2. Artikel 12 – børns inddragelse	40
3.3. Udvikling i børnesyn og børns inddragelse	46
3.4. Graversens betænkning	48
3.5. Lov om social service (Barnets reform).....	57
3.6. Forvaltningsloven & Retssikkerhedslovens § 4.....	59
3.7. Barnet som retssubjekt - forældre som retssubjekter	62
Kapitel 4. Teoretiske perspektiver og begreber	67
4.1. Forståelse & fortolkning	67
4.2. Det ”nye” barndomsforskningsparadigme	70
4.3. Begreberne social aktør og klient.....	75
4.4. Børneperspektiver og børns perspektiver	79
4.5. Afhandlingens inddragelsesbegreb	82

4.6. "Deltagelsesstige"- metafor – modeller	84
4.7. Antonovskys mestringsteori.....	90
Kapitel 5. Forskningsdesign og metode: metodologiske refleksioner.....	97
5.1. Forskerposition	97
5.2. Positionering af børn og unge som aktører	98
5.3. Forskningsdesign	99
5.4. Børn og unge som informanter	102
5.5. Konkrete fremgangsmåder.....	104
5.6. Ethiske overvejelser	113
5.7. Juridiske aspekter i forhold til forskning med børn og unge	116
5.8. "Vejen" til børneinformanterne	117
5.9. "Gate-keeping"	118
5.10. Model- "gate-keeper"-mekanismer.....	126
5.11. Interviewguide	127
5.12. Interviewform	128
5.13. Præsentation af børn og unge som deltager	130
5.14. Eftertanker og forsker erfaringer med børn og unge.....	133
5.15. Et forbedret børneperspektiv – metodekritik	136
5.16. Bias	136
5.17. Gyldighed: at udarbejde gode detaljerede beskrivelser	137
5.18. Pålidelighed: At blive "kigget i kortene"	137
Kapitel 6. Empiriske analyser	139
6.1. Tre typer formelle mødeforra.....	143
6.2. Stormøder – definition af formål og ramme	144
6.3. Stormøder med sociale myndigheder.....	145
6.4. At gentage sin historie om og om igen på stormøder	163
6.5. At opleve inddragelse og få indflydelse og det modsatte....	169

6.6. Forberedelse på stormøder	175
6.7. Opfølgning på stormøder	181
6.8. Mødeindhold	185
6.9. Mødeafholdelse – de fysiske rammer	189
6.10. Loyalitetsdilemmaer i forhold til betydningsfulde voksne .	191
6.11. Asymmetrisk relation børn/unge og voksne på stormøder .	195
6.12. Inddragelse og/eller beskyttelse på stormøder	202
6.13. Opsamling på stormøder	206
Kapitel 7. Samtaler med myndighedsrådgivere	211
7.1. At lære myndighedsrådgivere at kende.....	211
7.2. At tale med myndighedsrådgivere alene	215
7.3. At have et godt forhold eller ikke til myndighedsrådgivere .	218
7.4. At udfordre myndighedsrådgiveres defintionsmagt for at få indflydelse på eget liv	220
7.5. At mestre samtaler med myndighedsrådgiveren	222
7.6. At blive lyttet til og troet på af sociale myndigheder ved hjælp af lyddoptagelse	223
7.7. Myndighedsrådgiverskift - barriere i inddragelsesprocesser	224
7.8. Opsamling på møder med myndighedsrådgiver	227
Kapitel 8. Tilsynsbesøg.....	229
8.1. Samtaler med tilsynsmyndigheden	229
8.2. Fokus på barnet/den unge – mulighed for inddragelse	232
8.3. Fokus på plejeforældre - barrierer for inddragelse.....	236
8.4. Fokus på både barnet/den unge og plejefamilien – mulighed for inddragelse	241
8.5. Opsamling på tilsyn	243
Kapitel 9. Uformel Inddragelse	247
9.1. Inddragende interaktioner - plejeforældre.....	247
9.2. Inddragende interaktioner - forældre	251

9.3. Ungegrupper - støtte til inddragelse.....	253
9.4. Opsamling uformel inddragelse	254
Kapitel 10. Inddragelse af børn og unge – reel inddragelse eller symbolsk retorik?	255
10.1. Empiriske fund.....	256
10.2. Teoretiske og begrebsmæssige indsigter	264
10.3. Anbefalinger til kvalificering af praksis	269
Litteraturliste.....	277

KAPITEL 1. TEMA & PROBLEM-STILLING

Denne afhandling er et bidrag til kritisk refleksion over sociale myndigheds inddragelse af udsatte børn og unge.

Med udgangspunkt i interviews med børn og unge ønsker jeg med afhandlingen at sætte fokus på børn og unges aktørstatus, når velfærdsstaten intervenserer med hjælpeforanstaltninger. Jeg ønsker at se nærmere på, hvilke muligheder børn og unge, der modtager hjælpeforanstaltninger, har for at blive inkluderet og deltage som aktører – d.v.s. inddraget i beslutninger og forløb, der har betydning for deres opvækst og livsvilkår. De beslutninger, som er i fokus, kan både være beslutninger, som angår hverdagslivet i familien, på anbringelsesstedet eller vanskelige/skelsættende livssituationer – som f.eks. beslutninger om samvær med familie/netværk, flytning og skoleskift samt tildeling, ændring eller ophør af hjælpeforanstaltninger.

Afhandlingens overordnede temaer knytter sig til diskussioner, som finder sted både i og uden for akademiske kredse, om børn og unge i udsatte positioner, barndom og børnesyn, rettigheder, inddragelse/indflydelse og beskyttelse, asymmetri i relationen mellem børn og voksne, magt i socialt arbejde, social inklusion/eksklusion, børn og unges medborgerskab. Afhandlingen skriver sig ind i det, der i børnefaglige kontekster beskrives som det ”nye barndomsparadigme” eller den ”nye barndomssociologi” (Garbarino 1997; James et al. 1999; Kampmann 2000; Tiller 1989). Man kan dog stille spørgsmålstejn ved, om det fortsat er relevant at betegne dette paradigme som nyt, da det blev introduceret som et teoretisk perspektiv for over 20 år siden – og i dag er anerkendt og udbredt som et teoretisk afsæt i børnefaglige miljøer. Jeg vil derfor i resten af afhandlingen betegne det som det ”anerkendende” barndomsparadigme.

I dette paradigme bliver børn betragtet som kompetente, meningsskabende og meningsberettigede aktører (James et al. 1999). Her fokuseres på, at børn er udrustet med en aktiv holdning til omverdenen og i

en tidlig alder er parate til kommunikation og social deltagelse (Stern 2003).

Anerkendelsen af, at barndom og ungdom er livsfaser med egen værdi (Tiller 1989; Qvortrup 1994; James et al. 1999; Stern 2003), har fået en central betydning i diskussioner om udvikling af børne- og ungeområdet. Man kan tale om, at vi i vores nordiske/vestlige kultur er gået fra at opfatte børn og unge som en form for "ufærdige" voksne til at opfatte børn og unge som aktive individer med en berettigelse i sig selv. Dette teoretiske afsæt har siden begyndelsen af 1990'erne haft gennemslagskraft i det børnefaglige arbejde indenfor både daginstitutioner, skole, sundhed og det sociale område og i videnskabelige kredse.

Tendenser i det børnefaglige arbejde

En af de tendenser, som har sat sig spor i det børnefaglige arbejde, er, at børn skal inddrages (Ottesen, 2010:220). Det understreges formelt af FN's Børnekonvention (1989), der angiver, at børn er individer på lige fod med voksne, som aktivt kan deltage i samfundet, har rettigheder og skal inddrages og høres i beslutninger, der vedrører deres liv. Den understreger desuden, at børn skal betragtes som medborgere. I Danmark ratificerede Folketinget Børnekonventionen i 1991. Dette medvirkede til, at der blev sat en udvikling i gang med større fokus på børns rettigheder, børns medvirken og deltagelse på flere områder. Dette syn på børn og barndom er markant anderledes end det syn, som eksperter, praktikere og voksne tidligere generelt havde på børn. Tendensen er tydelig i faglitteraturen, da børn og unge i dag i teori- og lærebøger beskrives som subjekter med rettigheder og pligter, hvorimod de tidligere blev beskrevet som objekter, der passivt og umyndiggjort indgik i familien som helhed uden at have selvstændig status. Sommer (2003:87) beskriver paradigmeskiftet på følgende måde: *"I resonans med det vesterlandske humaniserede menneskesyn og senmodernitetens tendens til emotionalitet og "indlevelse" er en børnevenlig indstilling opstået som et nyere historisk fænomen. Man skal ikke længere tilbage end til for eksempel 2. verdenskrig for at finde et radikalt anderledes syn på børn."*

På skoleområdet er elevmægling og elevplaner konkrete eksempler på de sidste årtiers fokus på børns inddragelse i hverdagspraksis og i beslutninger. Her tildeles skoleelever ansvar for løsning af tvister mellem yngre elever ud fra ideen om, at de er aktive, sociale og reflekterende individer, der kan tage hånd om både egne og andres uenigheder og konflikter og kan finde løsninger (Ottesen 2010:221). En kvantitativ analyse af effekterne af elevinddragelse i undervisningen påpeger desuden, at elevinddragelse styrker fagligheden, samfundsenkagementet og elevernes generelle trivsel (Andersen et al. 2012). Et andet eksempel er fra det familieretlige område i forhold til vedtagelsen af Forældreansvarsloven (2007). Her fremhæves det, at inddragelse af barnet er et grundprincip, hvilket betyder, at en dommer skal tale med barnet før domsafsigelse i sager om forældremyndighed, samvær og bopæl. Derudover har børn, der er fyldt 10 år, selvstændig initiativret til at indkalde deres forældre til møde i statsforvaltningen om de nævnte emner jf. (Forældreansvarsloven § 35).

Udsatte børn- og ungeområdet

Et er ”normalområdet”, noget andet er det sociale område med udsatte børn og unge. Hvordan er tendensen her? Anbringelsesreformen (2006) udvider socialt udsatte børn og unges ret til at blive hørt, og de skal tilbydes en samtale i forbindelse med afgørelser om hjælpeindsatser, jf. Anbringelsesreformens § 58. Barnets Reform (2011) har også fokus på socialt udsatte børn og unges formelle rettigheder og viderefører tankesættet om inddragelse. Børn og unges rettigheder styrkes, og det præciseres, at de skal høres, og deres holdninger skal tilvejebringes før og efter hjælpeforanstaltninger iværksættes uafhængig af alder, jf. Servicelovens § 46. Børn og unges holdninger skal inddrages i beslutningsgrundlaget og tillægges passende vægt i overensstemmelse med deres alder og modenhed, jf. Servicelovens § 46, stk. 3 og § 48. Inddragelse skal i den sammenhæng ses som en ret for det udsatte barn til, på lige fod med andre børn og unge i samfundet, at blive set og hørt og anerkendt som individ (Servicestyrelsen 2011:11). Med Barnets Reform har udsatte børn og unge således fået forbedret mulighederne for at få indflydelse på de formelle afgørelser, der bliver truffet.

Udfordringer i børn og unges ret til inddragelse

Det øgede fokus på børns ret til medvirken og inddragelse udfordrer tilgange og tænkemåder i det sociale arbejde med socialt udsatte børn og unge. En af udfordringerne er, at disse børn og unge på den ene side skal betragtes som kompetente og aktive subjekter med ret til indflydelse på eget liv, og på den anden side ses de som sårbare objekter, delvis utroværdige med manglende indsigt i eget bedste grundet alder og modenhed (Lee 1999). Sagt på en anden måde: Udsatte børn og unge skal høres og lyttes til og have indflydelse på eget liv, samtidig skal de også beskyttes af det sociale system mod forskellige typer af omsorgssvigt og overgreb, negative virkninger af udviklingsproblemer, dårlig trivsel. Det er en hårfin balance mellem 1) at barnet **både** skal opleve sig hørt og taget alvorligt, **og** 2) at det samtidig ikke skal få mere ansvar end det har ressourcer til at bære for de ofte komplicerede valg, der skal træffes i en børnesag (Ottesen 2010:222). Børn og unge kan føle et stort ansvar for det, som de fortæller til professionelle, samtidig med en stor lettelse over at få det sagt og en forventning om at blive mødt med forståelse og handling. Et andet spørgsmål er, hvilken aktørstatus forældre så skal tildeles, hvis børn og unge skal være i fokus i socialt arbejde og betragtes som selvstændige aktører? Børn og unge er i høj grad afhængige af voksne – ikke mindst deres forældre. I en børnesag kan man tale om, at der er to selvstændige parter eller brugere/borgere, som hjælpeforanstaltninger skal rette sig imod: Barnet eller den unge og dets forældre. Alene af den grund er det dilemmafyldt og vanskeligt at afgøre, hvem der er den ”egentlige bruger” (Seim & Slettebø 2007:32). I takt med individualiseringen af børn i forhold til familien kan man tale om, at der både retligt og teoretisk lægges vægt på intersemudsætningerne mellem børn og forældre (Andersson, 2002). Der ligger en forventning om, at de sociale myndigheders repræsentanter arbejder i takt med den teoretiske og retlige udvikling, som ændrer børn og unges roller i samfundet. Udsatte børn og unges udvidede rettigheder og selvstændige status betyder dog ikke, at de er blevet mere autonome eller har fået ret til at bestemme, hvad der er bedst for dem. Det er forsat de sociale myndigheder og deres forældre, der har definitionsmagten til ”barnets bedste” (Andersson 2002:174; Egelund 1997:163-166, 2005:139).

Spændingsforholdet mellem retten til beskyttelse - en passiv ret - og retten til inddragelse - en aktiv ret - udgør en ambivalens i forståelsen af barndommen (Smith 1996:70). Børn og unge inviteres med til at påvirke de fælles betingelser i det kollektive samfundsliv. Det kræver evne at balancere mellem begreberne inddragelse og beskyttelse. Det skaber nye udfordringer i forældre- og voksenrollen. Percy-Smith & Thomas (2010:362) udtrykker om udfordringer i voksen-barn forholdet i inddragelsespraksisser: *"In many cases the participation of children involves negotiating power and relations with adults"*. Denne balancegang er også karakteristisk for den retlige regulering om inddragelse af børn og unge i både FN's børnekonvention og den seneste danske lovændring af Serviceloven: Barnets Reform (2011). Det kræver en særlig indsats for fagprofessionelle at betragte udsatte børn og unge både som klienter og som aktører med egne meninger og holdninger og med ret til at få indflydelse på egen livssituation.

Rettighedstankegang

Det øgede fokus på rettighedstankegangen i det sociale arbejde med børn og unge har også et andet element. Det kan betyde, at de ulige magtforhold mellem borgere og offentlige myndighedspersoner forbliver usynlige eller overses i borgerens disfavør. Sandbæk stiller skarpt på, om man kan forsvare at forbedre offentlige hjælpetjenester ved at anerkende udsatte børn og unge og forældres rolle som aktører, hvor magt- og afmagtspositionerne er så klare, eller om det bare vil medføre tilsløring af dette magtforhold (Sandbæk 2001:158). Sandbæk fremhæver endvidere Ørstaviks (1996) pointe fra diskussioner om brugerperspektiver i forhold til sociale myndigheder, at der i enhver menneskelig samhandling er et iboende træk af magt. Derfor kan det være vanskeligt og direkte farligt for dem, der ikke har magten (de afmægtige), at myndigheder lader, som om dette magtforhold formelt ikke eksisterer, og i stedet betragter alle på lige fod, selvom de reelt ikke er det. Magtudøvelsen kan gå fra at være åben og synlig til at være lukket og utydelig. Dette indebærer en fare for misbrug af klienter. Det kan være vanskeligere at være symbolsk inddraget som klient, at man ikke bliver hørt og er uden indflydelse, fordi inddragelsen er en illusion, end at være passiv modtager, som er åbenlyst afmægtig. Sandbæk fremhæver Ørstaviks anden pointe, at brugerinddragelse indebærer manglende hand-

lingsanvisninger. Der er stærke traditioner forbundet med at være hjælpesøgende og hjælpeudøvende. Hjælp i sig selv forudsætter autoritet, og autoritetens grundlag er, at nogle kan mere end andre. At give klienter brugerstatus kan tilsløre de reelle magtforhold (ibid.).

En manglende ligestilling af magtforholdet i implementeringen af børn og unges rettigheder vil også gøre sig gældende i forhold til inddragelse af børn og unge i udsatte positioner. Børn og unge kan ikke indgå som ligeværdige parter, hverken i forhold til voksne eller de fagpersoner, der repræsenterer de sociale myndigheder. Offentlige myndigheder har to sider: Et magtaspekt og kontrolaspekt, som sætter rammerne for samhandling og samtidig er et hjælpeapparat, som mange udsatte mennesker er afhængige af. Det offentlige har et ansvar for, at borgere - også børn og unge, gives mulighed for at have et værdigt liv. Undersøgelser (f.eks. Uggerhøj 1995; Højlund & Juul 2005) viser entydigt, at det er meget centralt for dem, som bruger offentlige myndigheder og er afhængige af dem, at ”mødet” og den måde, man som borger bliver mødt på af offentlige myndigheder, også værdsætter borgerens indflydelse på eget liv som et centralt element i socialt arbejde (Sandbæk 2001:158).

Kjørholt (2010:13) stiller som Sandbæk ligeledes spørgsmålet, om rettighedsdiskursen og vægtningen af børn og unges rettigheder og selvstændige aktørstatus ifølge Børnekonventionen reelt er en styrkelse af ”barnets bedste”. Hvordan skal disse rettigheder konkretiseres – og i hvilke sammenhænge og på hvilken måde skal disse rettigheder udmøntes, således at børn og unge kan få indflydelse på forskellige beslutningsprocesser? Hvordan skal børn og unge høres og inddrages? Og hvad vil det egentlig sige at være en ”børnesamfundsborger?”. Kjørholt peger på, at der i diskussionerne om børn og unges stemmer og perspektiver er behov for mere kritisk forskning og viden om, hvordan denne rettighedstankegang implementeres og praktiseres i forskellige sammenhænge.

Det sociale arbejde er for voksenorienteret

Andersson peger på, at det sociale arbejde kan kritiseres for at være for voksenorienteret (Andersson 2002:168). Hun stiller spørgsmålet: Er børn i det sociale arbejde en magtesløs gruppe? Andersson diskuterer,

om børn og unge ikke også skulle være i søgelyset, når sociale myndigheder forsøger at hjælpe og kontrollere børnefamilier. Det er forældres, oftest moderens evne som forælder, der undersøges og bedømmes. Det er forældrene, som myndighederne samarbejder med. Forældre og børn betragtes oftest som en enhed i relation til de sociale myndigheder. Derfor bliver børnene ofte overset og overhørt i det sociale arbejde. Det er i sig selv et paradoks, at det sociale arbejde, der har til formål at yde støtte til udsatte børn og unge, samtidig har en tendens til at overse dem – og dermed usynliggøre dem.

Tine Egelund (2005:139) fremhæver, at det eneste mulige grundlag for en vis form for kvalitetsgaranti i det sociale arbejde med udsatte børn og unge er kendskab til barnet og dets opfattelse af dets hverdag, dets familiesituation og løsningsforestillinger. Egelund (2009:1) peger desuden i et debatoplæg på barnets inddragelse og deltagelse som én af de vigtigste faktorer i en god børnesag. Hun mener, at man i langt højere grad, f.eks. i anbringelsesforløb, skal være orienteret mod barnets egen definition af konflikternes karakter og på barnets egne løsningsforslag. Børns inddragelse skal udvides og uddybes, således at barnet får mere støtte i svære processer. Egelund påpeger, at der kan være en betydelig risiko for, at man ikke kan gennemføre en anbringelse af specielt unge, hvis ikke de selv er med på den givne hjælpeforanstaltning.

Forskning i børn og unges syn på velfærdsydelser

Forskning omkring børn og unges betragtninger om deres liv og opvækstvilkår i barndommen ”her og nu” er i fremvækst på normalområdet, mens det fortsat er sparsomt med undersøgelser på området med socialt udsatte børn og unge trods den stigende opmærksomhed på børn og unges opfattelser og syn på velfærdsydelser.

Viden om, hvilken betydning det har for udsatte børn og unge at blive inddraget i eget liv, når de modtager støtte fra de sociale myndigheder, er mangelfuld (Egelund og Hestbæk 2003; Backe-Hansen, Egelund & Havik 2010). I Egelund og Haviks (2010) kundskabsstatus over nordisk og anden europæisk forskning om børn og unge i familiepleje i perioden 1980-2009 fremgår det, at forskning baseret på anbragte børn og unge som informanter kan karakteriseres som et ”kundskabshul”.

De undersøgelser, som er udarbejdet med udsatte børn og unge som informanter i de sidste mange år, omhandler primært anbragte børn og unge og meget få omhandler børn og unge i forebyggende hjælpeforanstaltninger. Forebyggende hjælpeindsatser kan f.eks. være hjemmeboende i aflastningsophold, psykologbehandling, kontaktpersonordninger, familiebehandling. Det er i sig selv interessant, at der endnu ikke er megen forskning om børns og unges erfaringer og oplevelser med sociale myndigheders inddragelsespraksis i forebyggende hjælpeindsatser. Det viser blandt andet noget om forskningens fokus i forhold til indhentning af viden om, hvordan det sociale systems hjælpeforanstaltninger fungerer, herunder måske en manglende anerkendelse af udsatte børn og unge som vidensproducenter. Men det kan også sige noget om de vanskeligheder, der kan være forbundet med at få udsatte børn og unge til at indgå som informanter. Sidstnævnte vil jeg vende tilbage til i forbindelse med de metodologiske overvejelser og erfaringer, som jeg har gjort mig i forskningsarbejdet.

Børn og unge som klienter - aktører i socialt arbejde

Børn og unge under offentlig omsorg er via hjælpeforanstaltninger sædvanligvis ”klienter” i det sociale arbejde, uden at de selv har valgt det. At være i en klientposition betyder, at man som borger ikke har afgørende mulighed for at påvirke udformningen af den service og de hjælpetjenester, som er til rådighed. Det betyder også, at man er i et afhængighedsforhold til det sociale system, og det er det sociale system, der har definitionsmagten i forhold til, hvordan klientens situation og problemstilling skal forstås, og hvordan der skal interveneres i forhold hertil (Salonen 1998:29-30). Udsatte børn og unge er i en særlig klientposition, hvor de både er klienter og børn. De er klienter i den nævnte forstand, og samtidig er de børn, der grundlæggende er i et afhængighedsforhold til voksne. Det stiller dem i en dobbelt klientposition. Den generelle klientposition er et vilkår, som også gælder børn og unge som en del af rammen for det sociale tilbud/hjælpeforanstaltning. Den teorimæssige og retlige udvikling på det børnefaglige felt har sat en ny dagsorden for udsatte børns og unges position: en aktørposition, og det bliver tydeligt, når der er tale om inddragelse.

Afhandlingens fokus

Min ph.d.-afhandling fokuserer på socialt udsatte børn og unges fortællinger om sociale myndigheders inddragelsespraksis. Jeg er optaget af børn og unges erfaringer med at blive anerkendt som kompetente aktører indenfor den strukturelle ramme, som en klientposition fastsætter. Jeg forsøger at indfange børn og unges oplevelse af deres aktørposition i samarbejdet med sociale myndigheder for at udforske, om børn og unges aktørstatus har haft betydning for deres mulighed for at få indflydelse på beslutninger i eget liv.

Med andre ord: hvordan opleves inddragelse i socialt arbejde set fra udsatte børn og unges perspektiv.

Med dette udgangspunkt forsøger jeg at anskue afhandlingens problemstilling med et tilstræbt inde-fra perspektiv (Warming 2011). Det vil sige, at jeg som voksen (forsker) forsøger at forstå, hvordan det føles og opleves at være barn/ung i bestemte situationer under bestemte livsvilkår. Jeg tager hermed afsæt i det vidensrationale, at børn besidder en helt særlig form for viden, som vi kun kan få adgang til, hvis vi spørger dem selv, fordi de er børn og unge, som lever deres liv i nutidens velfærdssamfund (Tiller 1988:47; Mayall 2002; Warming 2006 b og d). Mit udgangspunkt er endvidere, at der ikke er større forskel på at interviewe børn og unge og gøre brug af dem som informanter i forskning i forhold til voksne udover metodiske overvejelser som at f.eks. ordvalg og sprogbrug skal tilrettelægges ud fra børn og unges kognitive evner.

Jeg er optaget af børn og unge i udsatte positioners fortællinger om deres livsvilkår, og jeg tilstræber at forstå børnenes udtalelser og handlinger på deres egne præmisser og vil i analysen beskrive disse. Min ambition er at skabe en uddybet, nuanceret viden om dilemmaerne omkring børn og unge aktørstatus, se mønstre og sammenhænge om disse børn og unges livsvilkår, når der er tale om sociale myndigheders inddragelse.

Afhandlingen har alene fokus på børn og unges perspektiv i konkrete inddragelsesprocesser udført af sociale myndigheder og ikke de fagprofessionelles perspektiv på disse processer. Når jeg bruger begrebet

inddragelsesprocesser er det ud fra, hvad børn og unge fortæller om disse processer.

I afhandlingen bruger jeg begrebet *de sociale myndigheder*, når der er tale om børn og unges erfaringer med kommuners inddragelsespraksis. Jeg bruger begrebet *det sociale hjælpesystem*, når der er tale om dele af det samlede sociale system omkring et barn eller en ung, altså den sociale myndighed, skole, daginstitution, sundhedspleje mv.

Selvom lovgivningen understreger, at udsatte børn og unge skal inddrages i forhold vedrørende deres eget liv, er det ikke altid, at det sker i virkeligheden. Ankestyrelsens seneste undersøgelser (2011, 2012) af kommuners praksis på området kritiserer: at samtaler med børn og unge i sager om frivillige hjælpeforanstaltninger ikke forekommer i tilstrækkelig grad, og at alle andre former for inddragelse af børn og unge i sagsbehandlingen også er mangelfuld. Det påvises desuden, at inddragelse øges med barnets alder, og at de almindeligste begrundelser for manglende inddragelse netop er barnets unge alder, handicap eller psykiske tilstand (Ankestyrelsen, 2011). Ankestyrelsen konkluderer, at børn og unges holdninger ikke er tillagt tilstrækkelig betydning i sagsforløb, selv i de forhold hvor børn og unge fortæller om alvorlige overgreb fra forældre eller andre voksne (Ankestyrelsen, 2012).

Det kan konstateres, at der er en divergens mellem socialfagligt ideal, lovkrav og praksis. Det understreger desuden, at selvom børn og unge har fået ret til aktørstatus, jf. Børnekonventionens artikel 12, i Servicelovens (2011) § 46 og § 48, så er der markante problemer med at leve op til den lovmæssige intention samt idealerne og teorierne om børn og unges inddragelse i eget liv. Som Warming (2011:134-135) understreger, er der et paradoks mellem et partcipatorisk klima og en ikke-så-partcipatorisk praksis netop, når der er tale om udsatte børn og unge. Sagt på en anden måde: hvordan kan vi forstå det paradoks, at der er et ønske om at inddrage og anerkende børn og unges perspektiver, deres ønsker og tanker om eget liv, men at forskning og undersøgelser på den anden side viser, at børn og unges oplevelse er, at det ikke er reelt, det som sker i praksis (ibid.). Dette paradoks er det overordnede omdrejningspunkt for temaet i min afhandling.

1.1. FORSKNINGSSPØRGSMÅL

Med baggrund i ovenstående tager min afhandling udgangspunkt i følgende hovedproblemstilling:

Hvordan oplever udsatte børn og unge sig inddraget af sociale myndigheder i forhold til deres liv med hjælpeforanstaltninger?

Problemstillingen søges besvaret gennem følgende undersøgelses-spørgsmål:

- Hvad fortæller børn og unge om samarbejdet med sociale myndigheder og hvordan de håndterer dette samarbejde?
- I hvilke sammenhænge med sociale myndigheder fortæller børn og unge, at de oplever inddragelse, når der træffes beslutninger om deres liv?
- Hvilke faktorer er betydningsfulde for børn og unges håndtering af disse sammenhænge?

I forlængelse af analysen af ovenstående spørgsmål rejses en diskussion af, hvilke muligheder, barrierer og dilemmaer der er i forhold til det sociale arbejdes inddragelsespraksis.

Mit udgangspunkt og valg af fremgangsmåde

Min interesse for temaet udspringer af både mit kandidatspeciale i 2008, evalueringsrapporter udarbejdet i CAFA i de sidste par år, samt min mangeårige praksis i arbejdet med udsatte børn og unge. I kandidatspecialet undersøgte jeg, hvordan børn og unge i anbringelsesforløb oplevede en særlig form for kontakt (overvåget og støttet samvær) med deres forældre (Jensen 2008). En af konklusionerne herfra var, at børn og unge slet ikke er klar over eller informeret om de beslutninger, som sociale myndigheder træffer omkring samværet med forældrene. I evalueringerne (Jensen 2009, 2010a, 2010b, 2013) blev jeg inspireret af den viden, som brugerinddragelse kan give til udvikling og beskrivelse af det sociale arbejde. Ved at anlægge et brugerinddragelsesperspektiv blev de professionelle problemforståelse udfordret, og der kom nye inputs til de professionelle med en ”bottom-up” tilgang (Krogstrup 2001a, 2001b, 2007). Jeg har fra praksis ofte erfaret, at når jeg som

fagprofessionel bliver optaget af at afdække og undersøge børn og unges holdninger i konkrete sammenhænge, så bliver jeg klogere på, hvor ”skoen” virkelig trykker. Jeg er med afsæt i brugerinddragelsesperspektiver blevet klogere på, hvordan det sociale arbejde kan udvikles, hvilke tilgange til brugere, der giver de bedste løsninger og hjælpetiltag. Jeg har som beskrevet i forordet over lang tid undret mig over, hvordan og hvorfor det er så vanskeligt med inddragelse af udsatte børn og unge.

Viden fra børn og unge, som er afhængige af velfærdsstatens hjælpetilbud, har drevet min forskningsinteresse i denne afhandling. Jeg ser nærmere på inddragelse som genstandsfelt i socialt arbejde i et retrospektivt lys gennem fortællinger fra børn og unge.

Mayall (2002) påpeger, at ingen andre end børn og unge selv kan formidle deres historier, fordi børn og unges subjektive oplevelser og perspektiver ikke nødvendigvis er de samme og i overensstemmelse med forældres og andres beskrivelser. Jeg har ladet mig inspirere af denne barndomsforskningsforståelse, da mit udgangspunkt er at betragte børn og unges kollektive position i samfundet som en minoritetsgruppe i relation til generationspositionen: voksen. Jeg er optaget af at se på udsatte børn og unge som sociale aktører og på deres mulighed for at udfolde deres ”agency”. Det vil sige, hvad er det, der skaber børn og unges mulighed for at foretage valg og give udtryk for egne ideer om deres livssituation og forandringer i interaktion med andre – oftest voksne. Som Mayall beskriver begreberne social aktør og agentialitet:

”A social actor does something, perhaps something arising from a subjective wish. The term agent suggests a further dimension: negotiation with others, with the effect that the interaction makes a difference – to a relationship or to a decision, to the workings of a set of social assumptions or constraints. Childhood agency has to be understood within the parameters of childhood’s minority status.” (2002:21).

Jeg vælger ud fra denne tilgang at indhente viden og information fra børn og unge ved at søge den hos dem selv, fordi jeg anskuer, at de er mest kompetente informanter til egne oplevelser, forståelser og følelser. Ved at interviewe børn og unge vil deres stemmer og perspektiver

træde frem, og dermed synliggøre, hvordan udsatte børn og unge oplever inddragelse i kontakten med sociale myndigheder.

Man kan sige, at jeg ud fra ovenstående har en ambition om som forsker at bruge min privilegerede magt-videns position til at give en stemme til upriviligerede perspektiver og positioner (Warming 2006:32-33). Jeg vil som Warming påpege, at betegnelser for udsatte børn og unge også er en positionering som skabes og genskabes gennem kategoriseringer med tilhørende selvfølgelige ”sandheder”, praksisser og magtrelationer (ibid.). Disse kategoriseringer kan være med til at bekræfte, at de børn og unge, som er udsatte, er en særlig homogen og afvigende problematisk gruppe af børn og unge i samfundet. Der er al mulig grund til at stille spørgsmålstejn ved, om f.eks. de børn og unge, der indgår i mit studie, er en homogen gruppe. De har alle det til fælles, at de modtager hjælp fra de sociale myndigheder, fordi deres livsbetingelser gør, at de lever i en udsat position i samfundet. Sideløbende med at de får hjælp fra de sociale myndigheder, skal de også inddrages i eget liv indenfor den givne strukturelle ramme, som deres klientposition fordrer. Derudover er de lige så forskellige som alle andre børn og unge. Hensigten med min afhandling er at udvikle nuanceret forståelse om udsatte børn og unges erfaringer med inddragelse i forhold til deres liv med hjælpeforanstaltninger. Den er et forsøg på at beskrive deres bidrag på en måde, som kan føre til forbedrede levevilkår for denne gruppe børn og unge ved at bidrage til mere viden om det at være barn og ung i en dobbelt underprivilegeret position: at være barn/ung og samtidig være social klient, der skal inddrages i egen sociale sag af sociale myndigheder (Warming 2000).

1.2. FORSKERPOSITION

Det bør i forskningsmæssige sammenhænge altid være forskerens opgave at klargøre præmisserne for forskningen og dens analyser, dvs. gøre forskningen gennemsigtig og gennemskelig for andre end forskeren selv. Dette forsøger jeg at gøre i nedenstående afsnit om min forskerposition samt undervejs i afhandlingen ved at være eksplicit i mine antagelser, forforståelser og teoretiske og analysestrategiske valg. Jeg indleder afsnittet om forskerposition med at redegøre for forskningsprojektets kontekst – som er foregået i et ErhvervsPh.d.-forløb,

derefter mit indefra-perspektiv og nogle generelle betragtninger om indefra/udefra perspektiver i forskning. Til sidst i afsnittet nogle overvejelser om, hvad denne forskerposition har betydet konkret i forskningsprocessen i mit studie.

Forskningskontekst

Studiet som indgår i denne afhandling er gennemført som et ErhvervsPh.d.-projekt over 3 år. Jeg har i Ph.d.-forløbet været ansat som forsker i virksomheden CAFA. Kort beskrevet er CAFA en selvejende, non-profit organisation med over 100 års erfaring i det sociale arbejde med udsatte børn, unge, familier og voksne. Forkortelsen CAFA står for: Center for Afklarende og Forebyggende Socialt Arbejde, og er i dag et socialfagligt videns- og konsulenthus med både professionsuddannede og akademiske medarbejdere. Desuden har jeg været tilknyttet Aalborg Universitet, Institut for Sociologi & Socialt Arbejde under hele Ph.d.-projektet.

I CAFA har man i 15 år været optaget af brugerinddragelse som en tilgang til at erhverve viden om det sociale arbejde og udvikling af det sociale arbejde. Det har blandt andet betydet, at man har lavet projekt- og udviklingsarbejde med børn og unge og etableret grupper for unge voksne tidligere anbragte og grupper for anbragte børn og unge. Derudover har man i 10 år lavet gruppearbejde med forældre til anbragte børn og unge, haft gruppesupervision med plejeforældre i en lang årrække, lavet behandling for selvskadende piger i grupperegi, og indarbejdet børn og unges perspektiver i afrapportering i undersøgelser, samværsrapporter mv. Jeg fremhæver dette faglige arbejde, da det hører med til en del af min for forståelse i forhold til dette studie. Man har i CAFA tænkt, talt og forsøgt i en årrække at praktisere inddragelse af brugere i sociale hjælpetiltag.

Indefra-perspektiv

Jeg har i forhold til afhandlingens problemstilling et indefra-perspektiv. Jeg har en baggrund som socialrådgiver med mange års praksis i det konkrete sociale arbejde med udsatte børn og unge. Herefter har jeg som cand.scient.soc. i en del år arbejdet akademisk i evalueringsopgaver og vidensudvikling i CAFA. Alt sammen har været med til at præge

arbejdet med problemstillingerne i denne afhandling. Jeg er ikke neutral i forhold til mit forskningsfelt. Mit indefra-perspektiv skal jeg kort skitsere implikationerne af.

Et indefra-perspektiv er i forhold til et traditionelt positivistisk forskningssyn et problem, da forskeren skal tilstræbe neutralitet i forhold til forskningsobjektet. Denne antagelse er omdiskuteret, særlig indenfor praksisforskning. Den svenske videnskabsteoretiker Margaretha Hallberg (2000) argumenterer for, at udviklingen på et område som socialt arbejde, hvor praktisk kundskab spiller en stor rolle, forudsætter både teoretisk og empirisk forskning med et såvel indefra- som et udefra-perspektiv.

Hallberg argumenterer for, at forskere med et indefra-perspektiv specielt vil være opmærksomme på det praksisnære område og dets vilkår og tage hensyn til både teoretikeres og praktikeres forestillinger om den praktiske viden, analysere dens forudsætninger og udtryk, og danne deres egen viden om praksis. Indefra-perspektivet har utvetydigt den fordel, at forskeren er en del af den kultur, som han/hun studerer, og hvor igennem han/hun forstår, hvad der foregår, og ”ved”, hvad der er centralt, selvfølgelig og hvad der skal tydeliggøres (Hallberg 2002:250). Nielsen og Repstad (1993:22-23) fremhæver, at nærhed med forskningsfeltet ofte betyder et personligt engagement fra forskerens side i forhold til de mennesker og forhold, som studeres, hvilket kan føre til, at man er mere udholdende som forsker. Et forskningsprojekt består ikke kun af spændende og inspirerende aha-øjeblikke foran computeren. Det er derfor ikke af vejen med en god del solidaritet, loyalitet og endda sympati med forskningsfeltet, som studeres. Nielsen og Repstad bifalder Hallbergs pointe, at man som forsker med et indefra-perspektiv kender koderne, og man behøver ikke at bruge tid på at tage et ”sprogkursus”. Skal man stille spørgsmål, kan man hverdagssproget, og kan gøre direkte brug af egne erfaringer. Det kan give fyldige og mere nuancerede interviewdata. Sproget i det studerede felt bliver kulturbærer og kulturskaber. Man ved, hvad man er optaget af både formelt og uformelt i organisationen. Kragelund (2007) fremhæver, at forskning i egen organisation betyder, at forskeren som regel har en forhåndsviden om forskningsproblemet og den gruppe, som det vedrører. Begge dele er en fordel i relation til design af projekt og generering

af data (Kragelund 2007:262). En forsker med indefra-perspektiv kan få tildelt mange roller, og han/hun kan komme i dilemmaer med hensyn til, om han/hun skal indfri de forventninger, som forskningsdeltagerne og organisationen måtte have til vedkommende. Forskeren kan også komme i dilemmaer på grund af det, som han/hun ser i feltet og opleve problemer med organisationens hierarkiske system og beslutningsveje – både opad og nedad (ibid:262).

Forskning med et udefra-perspektiv har andre fordele, som distancen giver. Stor nærhed med forskningsfeltet kan give ”blindhed” og sløre blikket og reproducere eksisterende forestillinger og fordomme. Det kan være vanskeligt med et indefra-perspektiv at se skoven for bare træer (Nielsen og Repstad 1993:26). Et udefra-blik giver bedre mulighed for at stille de ”dumme” og naive spørgsmål som umiddelbart kan virke indlysende i en fremmed kultur. Forskeren med et udefra-perspektiv har nemmere ved ikke at identificere sig for meget med specifikke og karakteristiske træk ved forskningsfeltet (Gulløv & Højlund 2010:98).

Hallberg (2000) argumenterer videre ud fra ovenstående, at der i forskning af praksisfelter både er behov for forskning med et internt og et udenforstående perspektiv. Ingen af analysetyperne kan erstatte eller inkludere den anden, da de forudsætter forskellige interessefokuser hos forskerne. Jeg ser, som Hallberg, at forskning i socialt arbejde både kan udvikles og udarbejdes af forskere med både et internt og et udenforstående perspektiv. Jeg har i afhandlingsarbejdet taget afsæt i Hallbergs og Nielsen og Repstads og Kragelunds betragtninger og overlader til det videnskabelige samfund at vurdere om det er lykkedes mig med mit interne perspektiv at bidrage til forskning i socialt arbejde.

Gennem hele forskningsprocessen har jeg forsøgt bevidst at reflektere over de valg, som jeg gjort, og været eksplicit i beskrivelse af valgene for at undgå, at mine forestillinger, forforståelser og forudindtagede holdninger skulle påvirke resultaterne i uhensigtsmæssig retning, og for at kunne håndtere mit interne perspektiv har jeg brugt teorier og begreber til at ”spille bold” op ad i analyserne (Nielsen og Repstad 1993:29).

Som Gadamer beskriver det, er forskningsprocessen en hermeneutisk cirkel, hvor forholdet mellem det studerede fænomen og fortolkeren foregår i en proces i et dialektisk forhold, hvor det ikke er muligt for forskeren at fortolke mødet med genstandsfeltet (en tekst eller samtalepartner) uafhængigt af egen begrebsverden, fordomme og forståelseshorisont. Det er i mødet mellem dem, at mening skabes som en uendelig og aldrig afsluttet proces mellem del og helhed (Kvale 2002; Højbjerg 2004).

Efter ovenstående gennemgang af nogle fordele og ulemper ved henholdsvis at gennemføre forskning med en intern eller udenforstående position vil jeg komme ind på de særlige dilemmaer og udfordringer, som jeg konkret har mødt i dette forskningsprojekt.

Indefra-perspektiv - konkrete udfordringer

Min tilstedeværelse som forsker i CAFA har betydet, at jeg har haft forholdsvis nem adgang til det studerede felt, dvs. hjælp i virksomheden til at få adgang til børn- og ungeinformanterne. Desuden har jeg undervejs haft stor opbakning til at stille de spørgsmål, som jeg fandt, var centrale at afdække i denne undersøgelse. Det har været en fordel, at jeg ind imellem blev betragtet som en ”ven” af fagprofessionelle i CAFA, og af forældre og plejeforældre, at jeg blev betragtet som ”god nok”. Derfor kunne jeg stille nogle spørgsmål, og komme så tæt på, som en forsker med en udenforstående position måske ikke ville kunne komme igennem med. Omvendt er det også muligt, at jeg har undladt at spørge om de ”svære” ting og ikke stillet de kritiske spørgsmål til praksiskonteksten af hensyn til kolleger i CAFA og de forforståelser, som præger arbejdet med inddragelse af børn og unge i virksomheden.

Jeg kan i skrivende stund ikke komme i tanke om situationer i forskningsprocessen, hvor dette er forekommet. Jeg har netop været meget bevidst om dette dilemma med mit indefra-perspektiv og forsøgt at bruge det konstruktivt i forskningsprocessen. Og når det dukkede tydeligt frem og ”drillede” mig – at tage det i hånden og eksternalisere det både i og udenfor praksiskonteksten ved f.eks. at få andre udenfor organisationen til at stille spørgsmål ved det, samt så snart jeg stødte på udfordringer med min forskerposition at få supervision og sparring

på problemstillingerne. Jeg har også løbende i forskellige sammenhænge bevidst stillet spørgsmål til virksomhedens kontekst både til ledere og konsulenter, som omhandlede disse indgroede forforståelser, når jeg fik øje på dem. Jeg erkender at være en del af praksiskonteksten og dermed også en del af de eksisterende forforståelser. Dette i sig selv gør det vanskeligt at få øje på de velkendte forståelser og komme bag om disse. I kapitel 5 om de metodologiske og konkrete fremgangsmåder beskriver jeg nærmere, hvordan min forskerposition blev håndteret i dataindsamlingen.

Jeg har i dette studie ikke kigget direkte på konsulenternes arbejde med inddragelse af udsatte børn og unge. Jeg har kigget de fagprofessionelle i kortene indirekte ved at indsamle viden fra børn og unge og på den måde fået et andet blik på det sociale arbejde, som ikke kun foregår i CAFAs regi, men også i de forskellige kommuner, hvorfra informanterne har modtaget hjælpeforanstaltninger. Jeg har heller ikke haft konkret kendskab til nogle af børne- og ungeinformanterne eller de anbragte børn og unge i grupperegi, bortset fra en informant på 17 år. Her var det 5 år siden jeg selv udførte konkret støttearbejde i forhold til denne informant. Informanten tilbød selv at deltage ved et interview, fordi han gerne ville bidrage til, at studiet kunne gennemføres.

Samlet set vil jeg beskrive min forskerposition som følger: jeg har en insider viden med en grad af distance, fordi jeg ikke har haft kendskab til det konkrete arbejde med de involverede informanter, og indirekte ser og oplever jeg de fagprofessionelles arbejde som ovenfor beskrevet. Det har i mit forskningsprojekt krævet dialog og forhandling med forskningsfeltet – ligesom jeg forestiller mig forskning med en udenforstående position også kræver.

Afhandlingens forskningsmæssige placering – praksisforskning

Afhandlingen placerer sig i den forskningsmæssige kontekst, som omtales som praksisforskning i socialt arbejde (Marthinsen & Julkunen et al. 2012), hvor der blandt andet er tale om at forskning gror ud af praksis. Dette studie er afstedkommet af et ønske fra virksomheden CAFA, som gerne ville komme et ”spadestik” dybere ned i kompleksiteten i

forhold til fænomenet inddragelse af udsatte børn og unge med det formål at erhverve ny viden om praksisforståelser og udførte handlinger. Jeg har undervejs i forskningsprocessen diskuteret de første fund med konsulenterne i CAFA, drøftet de forskningsmæssige dilemmaer og metodologiske udfordringer med ledelsen samt undervist fagfolk i CAFA og i en kommune om de teoretiske baggrunde og centrale begreber om inddragelsesfænomenet på børne- og ungeområdet.

Mit forskningsprojekt adskiller sig på en måde fra beskrivelser i litteraturen om praksisforskning og aktions forskningsprocesser, idet jeg sidder i praksis og forsker – og ikke kommer udefra som forsker. Studiet har et afsæt i og et overordnet formål med at udvikle og forbedre socialt arbejde med børn og unge. De forskningsmæssige fund, som indeværende studie bidrager med, kan jeg som forsker kun håbe kan være et skridt på vejen til at udvikle socialt arbejde metodisk og begrebsmæssigt.

1.3. AFHANDLINGENS OPBYGNING

I det første kapitel har jeg beskrevet og diskuteret den viden og interesse, som ligger bag motivationen for afhandlingen samt præsenteret afhandlingens problemstilling.

I kapitel 2 præsenteres forskning og undersøgelser, som er relevante for afhandlingens problemstilling.

Kapitel 3 handler om det retlige grundlag for inddragelse af børn og unge i udsatte positioner. Det retlige og dermed normative aspekt begrundes, hvorfor man skal ”behandle” barnet/den unge som aktør i eget liv.

Dernæst beskrives i kapitel 4 afhandlingens teoretiske udgangspunkt og centrale begreber. Det barndomssociologiske aspekt begrundes, hvorfor man skal ”se” barnet/den unge som aktør i eget liv.

Kapitel 5 fokuserer på de metodologiske overvejelser og metoder, som ligger til grund for mit forskningsarbejde. Jeg beskriver udvælgelsen af informanter, og de udfordringer, som det medførte. I kapitlet diskuteres også de etiske vurderinger knyttet til forskningsprocessen.

I kapitel 6-9 fremstilles analyser af sociale myndigheders inddragelsespraksis set fra børn og unges perspektiv. De er som følger:

Kapitel 6 handler om stormøder med sociale myndigheder.

Kapitel 7 handler om samtaler/møder alene med myndighedsrådgivere.

Kapitel 8 handler om samtaler med tilsynsmyndigheder.

I kapitel 9 beskriver temaer, som dukkede op i analysearbejdet, nemlig børn og unges støtte til at mestre sociale myndigheders inddragelsespraksisser.

I kapitel 10 konkluderer og diskuterer jeg de centrale fund ud fra om inddragelse af børn og unge er reel eller symbolsk retorik, samt hvilke barrierer og muligheder analyseresultaterne peger på. Til sidst i kapitlet perspektiverer jeg afhandlingens resultater til anbefalinger til kvalificering af socialt arbejdes praksis.

KAPITEL 2. FORSKNING OM INDDRAGELSE AF UDSATTE BØRN OG UNGE

Siden 1990'erne har der i forskningen på børne- og ungeområdet været en stigende interesse for og opmærksomhed på at gøre brug af børn og unge som informanter i et forsøg på at få mere viden om deres egne opfattelser af og erfaringer med forskellige områder i deres liv. Der er i årenes løb forsket en del i børn og unge på normalområdet og i børn og unges hverdagsliv (f.eks. på skole- og dagsinstitutionsområdet). På udsatte børn og ungeområdet har fokus ofte været på anbragte børns hverdagsliv på døgninstitutioner (se f.eks. Schwartz 2007, 2008; Stockholm 2006). I samme forbindelse er der også metodeudviklet på forskningsfeltet, således at der ikke kun forskes *i* børn, men også *med* børn – hvor børn og unge indgår som medforskere i forskningsprocessen (se f.eks. Gulløv & Højlund 2006; Højholt 2005, 2011; Kousholt 2006). Forskningsinteressen og ambitionen har været at udvikle børneperspektiver om børn og unges livssituation i deres hverdagsliv. Denne interesse deles af mange forskellige forskningstraditioner på tværs af felter som psykologi, pædagogik, sociologi og antropologi (Kampmann 2000:23; Gulløv & Højlund 2010).

I kapitlet redegør jeg primært for danske og nordiske studier, da mit studie foregår inden for samme samfundsmæssige velfærdsmodel. Enkelte engelske studier er også taget med.

I min søgning efter forskning med fokus på børn og unges oplevelser med sociale myndigheders inddragelsespraksis må jeg konstatere, ligesom andre (Christiansen 2012:23), at der fortsat kun er få studier. Derfor har jeg fremhævet den forskning, som beskæftiger sig med beslægtede temaer og deraf diskussioner i forhold til inddragelse af børn og unge i børnesagsarbejdet. Nyere litteratur om sociale myndigheders inddragelse af børn og unge, hvor børn og unge direkte er adspurgt om problemstillinger med inddragelse er præget af erfaringsopsamlinger og beskrivelser af konkrete kontekster, som f.eks. Børnerådet (2012) og Ankestyrelsen (2011, 2012, 2013) har stået i spidsen for. Hvordan sociale myndigheders inddragelse opleves af børn og unge specifikt, har jeg som sagt kun fundet få eksempler på. Det har været forskning,

som har set på dette som en afledt eller mindre del i de forskellige undersøgelser. De fleste af disse undersøgelser har haft fokus på anbragte børn og unges perspektiv. I forhold til børn og unges perspektiv i forebyggende hjælpeforanstaltninger (som f.eks. er aflastningsophold, psykologbehandling, kontaktpersonordning eller familiebehandling) har jeg fundet enkelte forskningsundersøgelser.

Det er i sig selv interessant, at der endnu ikke har fundet megen forskning sted, som er optaget af de erfaringer og fortællinger, som børn og unge i forebyggende hjælpeindsatser har. Det kan blandt andet vise noget om forskningens fokus i forhold til indhentning af viden om, hvordan det sociale systems hjælpeforanstaltninger fungerer set ud fra børn og unges perspektiv, og måske en manglende anerkendelse af udsatte børn og unge som vidensproducenter. Men det siger også noget om de vanskeligheder, der kan være forbundet med at få udsatte børn og unge til at indgå som informanter i forskning og undersøgelser.

2.1. BØRN OG UNGES POSITION I BØRNESAGER

I slutningen af 1990'erne og frem viser flere studier, at børn og unge er overset i børnesagsarbejdet. Der viser sig en praksis i det konkrete sociale arbejde, at børn og unge er en overset gruppe. Det almindeligste er, at børn og unge ikke er talt med eller involveret i sagsbehandlingen (Egelund 1997, 2002; Egelund & Sundell 2001; Egelund & Christensen 2002; Hestbæk 1997; Ebsen 2001; Nygaard Christoffersen 2002; Sandbæk 2002; Steenstrup 2002; Juul 2010; Hoverak 2006; Strandbu 2007, 2011; Thomas & Vis 2009; Skauge 2010; Larsen 2011; Christensen 2012).

Flere studier peger på flere faktorer i børnesagsarbejdet, der understreger børns minoritetsstatus frem for at modificere den (Egelund 1997:166). Diskussionerne drejer sig om, at børn ingen mulighed har for indflydelse på definitionen af deres situation eller myndighedernes handling i forhold til den, og de inddrages for sjældent i undersøgelsesfaserne. Børn indgår ikke systematisk som aktører i kommunernes sociale arbejde. Sagsbehandlere anser det for tilstrækkeligt at undersøge barnet ved at blive informeret af professionelle, der ser barnet i den daglige praksis. Inddragelsen af barnet er ofte aldersspecifik, idet barnet inddrages oftere, jo ældre det er. Det rejser spørgsmål om magt

og undertrykkelse i kommuners praksis. Der tegner sig en objektgørelse af børn og unge, selvom dette er det sidste, som kommuners intentioner sigter mod (Egelund 1997). Kommunernes praksis kan kritiseres for ikke at tale med de børn, som skal hjælpes. Egelund stiller spørgsmål ved, hvordan kan man forstå og sætte sig ind i et barn eller en ungs situation, når man ikke taler med dem? Der peges på, at den manglende inddragelse af børn og unge i det forebyggende sociale arbejde må anses for at være en svaghed, da det kan forringe arbejdets kvalitet. Det er kun børnene selv, der kan fortælle og beskrive, hvordan de oplever betydningen af mange forskellige problemstillinger (risikofaktorer) i deres barndom. Der fremhæves, at der i en adækvat forebyggende indsats skal og bør børn og unges problemdefinition indgå. Børns opfattelser og formulering af, hvad der kan hjælpe, er et ”*nødvendigt supplement*” til de voksnes (forældre & professionelle) bedømmelser af barnet og dets livssituation. (Christensen & Egelund 2002:23).

Andre studier bekræfter Anderssons (2000:168) pointe, at det sociale arbejde er for voksenorienteret, det er forældre-/mødreorienteret, da mange børn ikke er klar over, at de f.eks. bliver undersøgt i forbindelse med den børnefaglige undersøgelse (Servicelovens § 50 – tidligere betegnet § 38). Mange børn er slet ikke inddraget og bidrager ikke med deres syn på problemstillinger i familierne, selvom de er gamle nok til at udtale sig. Mange af børnene kan heller ikke huske eller er klar over, om de har talt med en sagsbehandler. Ofte er det mødres udsagn og forklaringer, som alene bliver inddraget i undersøgelserne. Børn og unge savner information om, hvad det f.eks. indebærer at komme i aflastning eller information om, hvad formålet er med denne form for hjælp (Steenstrup 2002:23).

Egelund (2002) tilføjer, at det er en tvivlsom udvikling, når det gang på gang kan påvises, at børn og unge ikke inddrages i sagsbehandlingen og ikke indgår i de metodiske overvejelser i kommuners arbejde. Relationen til sagsbehandleren gør stort indtryk på børnene – både når det opleves negativt og positivt. Sagsbehandlerne overser betydningen af, at børnene skal have en kontakt til myndigheden og opleve sig lyttet til og respekteret. Hun mener, at det er et overset aspekt af stor betydning, at børn og unge i flere år efter en foranstaltnings iværksættelse ofte

kæmper med ikke at have fået en forklaring på, hvorfor hjælpeforanstaltningen var nødvendig. Her henviser hun til undersøgelser om anbringelser – mange af dem nævnt i dette kapitel – og afviser ikke, at dette også er tilfældet f.eks. for børn i forebyggende foranstaltninger. Egelund opfordrer til metodeudvikling på området og til refleksion over sagsbehandlers nøglerolle i beslutningsprocessen omkring udsatte børn og unge – og over, hvad inddragelse af børn kan berige med i denne beslutningsproces, samtidig med at der tages de nødvendige hensyn til barnet i processen og dets forståelse af beslutningerne (Egelund 2002:82).

Andre studier (Steenstrup 2002; Larsen 2011) viser, at det er vigtigt for børn og unge uanset type af hjælpeforanstaltning, at de får information om baggrunden for hjælpeindsatsen, og information om hvorfor den professionelle støtteperson, som de evt. trives godt med, kommer fra de sociale myndigheder.

I studier om metoden familierådslagning (Hoverak 2006; Strandbu 2007) konstateres samme tendens. Børn og unge har vanskeligt ved at blive anerkendt som kompetente aktører i beslutningsprocesserne. Familierådslagningsmodellen har vanskeligt ved at sikre børn og unges inddragelse (Strandbu 2007). Mange unge (9 ud af 20) oplever ikke at blive hørt i forbindelse med rådslagningen (Hoverak 2006). Når de unge skal deltage i beslutningsprocesser, har de behov for voksen støtte og forberedelse for at kunne deltage. De unge i studiet var særlig optaget af at få indflydelse i eget liv, og vigtigheden af netværkets støtte. Hoverak pointerer, at familierådslagningsmodellen ikke i sig selv sikrer, at børn og unge bliver inddraget i beslutningsprocesserne. Samtidig viser han, at unge, som får indflydelse tidligt i beslutningsprocessen, tager mere ansvar for de ændringer og beslutninger, som træffes, og fører dem ud i livet. Ændringerne gik for mange af de unge ud på at reducere skolefravær, reducere eller ophøre med stofmisbrug (Hoverak 2006:237). Dette stod i modsætning til at børn og unge først blev informeret og taget med på råd efter, at det var besluttet af forældre og sociale myndigheder, at der skulle gennemføres familieråd. Strandbu viser, til trods for sociale myndigheders intentioner om at lægge vægt på børn og unges perspektiver, at det fortsat er de voksnes perspektiver, som dominerer i familierådet, og som er grundlaget for myndigheders

afgørelser. Strandbu konstaterer derfor, at børn og unges støtteperson får en central rolle i sikringen af barnets/den unges deltagerstatus i familierådslagningsmodellen. Strandbu diskuterer ud fra sit studie ”deltakelsesbegrebet” (min oversættelse: inddragelsesbegrebet) i et forsøg på at definere et børneperspektiv i beslutningsprocesser. Inddragelse af børn og unge skal, ifølge Strandbu, ses som en proces som foregår i dialog mellem børn og voksne. Hun definerer børneperspektivet i beslutningsprocesser som et begreb, der indeholder tre komponenter. Strandbus definition har jeg ladet mig inspirere i mit forskningsarbejde og er uddybet i kapitel 4. Begge studier viser, at selv i metoden familierådslagning, hvor der bevidst arbejdes med også at inddrage barnet/den unge, er det vanskeligt at få anerkendt børn og unges aktørstatus. Det er krævende for barnet/den unge at deltage i rådslagningen. Derfor er det centralt for barnets/den unges oplevelse af at deltage i rådslagningen, at det modtager støtte i inddragelsesprocessen i rådslagningen.

En anden undersøgelse (Vis & Thomas 2009) har haft fokus på, hvilken slags inddragelse børn har haft i sagsprocessen. Det, som de betegnede som reel inddragelse, forekom i knap halvdelen (47 %) i 43 sager. Reel inddragelse handlede om, at barnet deltog i beslutningsprocessen ved at få mulighed for at udtrykke sin mening. Desuden viste undersøgelsen, at de interviewede sagsbehandlere mente, at barnets inddragelse havde betydning for beslutningerne.

Ankestyrelsens praksisundersøgelser om kommunernes sagsbehandling (2011, 2012, 2013) berører også temaet. Jeg har fremhævet følgende pointer fra disse undersøgelser med relevans for afhandlingens problemstilling:

- Forældre inddrages i højere grad end børn og unge i sagsforløb (2011).
- Manglende inddragelse af børn og gennemførelse af børnesamtaler i forbindelse med iværksættelse af hjælpeforanstaltninger (2012).
- For meget fokus på forældresamarbejde (2012).

- Tillidsfuld relation til myndighedsrådgivere har stor betydning for børns oplevelse af inddragelse i beslutninger omkring deres anbringelse og samvær med forældre (2013).
- Der anvendes to inddragende metoder, nemlig familierådslagning og netværksmøder. Netværksmøder har overvejende deltagelse af professionelle netværk og bruges i langt højere grad end familierådslagning i kommunerne (2013).

Når Ankestyrelsens praksisundersøgelse (2013) viser, at netværksmøder med professionelle foretrakkes frem for familierådslagning som metode til at inddrage børn/unge og deres forældre, tyder noget på, at inddragelse af børn og unge i kommunernes sagsarbejde stadig har trange kår.

Forskningslitteraturen tegner altså et samlet billede af børn og unges manglende aktørstatus i børnesagsarbejdet. Det konstateres i mange studier, at børns kompetencer og vurderinger ikke bliver i tilstrækkelig grad efterspurgt af sociale myndigheder (Sandbæk 2002). Børn og unges aktørstatus har svært ved at manifestere sig i sagsbehandlingen. Børn og unge ser ud til at være baggrundsfigurer i eget liv i samarbejdet med sociale myndigheder. Omvendt er det centralt for børn og unge at få aktørstatus for at kunne udtrykke holdninger til hjælpeforanstaltningen for at kunne aktiv og relevant del i vurderingen af om hjælpeforanstaltningen hjælper og støtter dem.

2.2. BØRN OG UNGE I ANBRINGELSESFORLØB

Forskning på anbringelsesområdet har også haft fokus på anbragte børn og unges aktørstatus; særligt er der mange undersøgelser om børn og unge i døgninstitutionsanbringelsesforløb, i mindre grad om børn og unge anbragt i plejefamilier. Der er fortrinsvis foretaget kvalitative studier, og flere af dem er med få interviewede børn og unge i dansk kontekst, men trods variationerne i datagrundlaget er konklusionerne i studierne konsistente (Egelund & Hestbæk 2003; Egelund et al. 2009).

Det nationale forskningscenter for velfærd (SFI) har udarbejdet to forskningsoversigter i 2003 og 2009 over nyere dansk, nordisk og engelsk forskning om anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. Her er børn og unges involvering og indflydelse på eget liv i anbringelsesforløb også beskrevet (Egelund & Hestbæk 2003; Egelund et al. 2009).

Samlet set konstaterer oversigterne, at viden om sociale myndigheders inddragelse af børn og unge og betydningen af inddragelsespraksisser er mangelfuld (Egelund og Hestbæk 2003; Egelund et al. 2009). På baggrund af alle undersøgelserne peges på, at børn og unge involveres for lidt i anbringelsesprocessen. Børn og unge informeres ikke tilstrækkeligt, har vanskeligt ved at forholde sig til deres rettigheder, til formålet med anbringelsen, og til hvad der på længere sigt skal ske med dem. Involvering af børn og unge handler både om, hvilke informationer de får og om, hvilken indflydelse de får tildelt i sagsforløbet. Samlet set bliver børn og unge ikke hørt eller inddraget i anbringelsesforløbet og i beslutninger. Her beskrives, at møder ikke er tilstrækkeligt tilrettelagt, så børn kan forstå, hvad der foregår – og der er børn, der oplever sig som ”postpakker”, da de professionelle er mere optagede af at forfølge administrative og organisatoriske formål. I nogle undersøgelser oplever børn og unge at blive inddraget, lyttet til og taget med på råd i beslutningsprocessen. Der tegner sig et samlet billede af, at børns subjektstatus i anbringelsessager er svær at få øje på (Egelund & Hestbæk, 2003:213). De studier, hvor der er anlagt et brugerperspektiv, konkluderer overvejende, at der er megen afmagt, følelse af tilsidesættelse, manglende information og manglende inddragelse i processen og i beslutningerne (Egelund et al, 2009:166). Anbragte unge efterlyser vejledning og støtte for at kunne opnå tilstrækkeligt grundlag til at kunne træffe mere langsigtede beslutninger om deres liv efter anbringelsen. Den manglende viden hæmmer unges mulighed for at tage ansvar for beslutninger i eget liv (Ibid:212).

I forskning om sammenbrud i anbringelsesforløb (Egelund et al. 2010) peges på, at unge i langt højere grad skal indgå som *”aktive deltagere i deres anbringelsesforberedelse”*, som blandt andet indebærer, at de unge bør have information og flere valgmuligheder i forhold til anbringelsessted for at opnå kontinuerlige anbringelsesforløb (Ibid:137). Sammenhæng i anbringelsen, pointerer Warming (2005), har at gøre med, i hvilken udstrækning barnet eller den unge bliver inddraget i beslutninger, som vedrører dets liv. Børnene oplever det som et decideret svigt og oplever sig isoleret, når de ikke får lov til at få indflydelse både før og under anbringelsesforløbet (Ibid:198).

Kontakten til kommunen – herunder den direkte kontakt til sagsbehandleren er også et tema i SFT's undersøgelse af slægtsanbragte børn

og unge (Egelund & Jacobsen, 2010). Undersøgelsen viser, at de slægtsanbragte børn og unge har meget blandede oplevelser med kontakten til socialforvaltningen. Oplevelsen svinger fra primært positive til decideret negative vurderinger, i de mest ekstreme tilfælde beskrives det at barnet/den unge forsøger at holde sagsbehandleren på afstand og klare tingene selv. Samtidig fremhæves det, at det ikke ser ud til at være store krav, som børn og unge i slægtspleje stiller for at bedømme om kontakten er positiv og brugbar (Ibid:99).

I SFT's forløbsundersøgelse (2008) af årgang 1995 af børn, der er eller har været anbragt, fremgår det, at 57 % af børnene oplever, at de slet ikke er med til at bestemme kontakten til deres forældre. Hvilket må siges at være et ret stort tal set i forhold til viden om, at kontakten til forældre er et stort og afgørende tema for børn og unge i anbringelsesforløb uanset anbringelsesform (Egelund & Hestbæk 2003; Egelund et al. 2008; Egelund & Jacobsen, 2010).

Af andre centrale undersøgelser, som har betydning for afhandlingens tema, vil jeg fremhæve den omfattende erfaringsopsamling (TA-BUKA-projektet) om tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge (Nielsen et. al 2005). Her har 39 tidligere anbragte voksne diskuteret deres erfaringer med anbringelsesforløb samt givet forslag til forbedringer af anbringelsessystemet. Heraf fremgår det enslydende, at mange af de tidligere anbragte ikke er blevet informeret af kommunen i forbindelse med anbringelsen. De efterlyser, at de voksne taler med barnet om skyld, sorg og savn. Desuden skal de voksne være nøgterne og ærlige i forhold til tidsperspektivet for anbringelsen og sidst, men ikke mindst tage det helt centrale emne op løbende: hvorfor er jeg anbragt? Mange af de tidligere anbragte voksne har oplevet at være overladt til egne forestillinger om, hvordan og hvorfor deres livssituation har formet sig sådan som den har. Og det har været et stort problem for dem undervejs i anbringelsesforløbet, at ingen voksne omkring dem har villet eller taget initiativ til at tale om det emne. De tidligere anbragte voksne forholder sig også til at inddragelse ikke kun handler om information, men også om at få indflydelse både i formelle sammenhænge og i uformelle – i hverdagslivet på anbringelsesstedet. Samme konklusioner kommer Nielsen (2001) frem til i interviewundersøgelse med unge voksne tidligere anbragte i alderen 18-38 år, som

enten har været i anbringelsesforløb på døgninstitution eller i familiepleje.

Børnerådet gennemførte i 2012 en landsdækkende undersøgelse med interviews med 113 børn og unge i alderen 9-21 år anbragt udenfor hjemmet, hovedparten i aldersgruppen 14-17 år. Undersøgelsens formål var at få et opdateret børneperspektiv i forhold til at være anbragt i Danmark anno 2011. Konklusionen vedrørende temaet inddragelse var: at inddragelse og medbestemmelse er afgørende for børn og unges fornemmelse af en god anbringelse – og inddragelse ønskes i både stort og småt. Undersøgelsen påpegede, at de børn, som igennem længere tid havde oplevet ikke at blive hørt, eller at formaliseret inddragelse fra kommunens eller andres side var blevet til pseudoinddragelse, forsøgte at gribe til handling selv ved f.eks. at stikke af fra anbringelsesstedet eller true med selvmord. Andre unge opgav at blive hørt og mange nærede mistro til det sociale system og voksne generelt. Atter andre reagerede med at acceptere manglende inddragelse som et grundvilkår for anbringelsesforløbet. Kendskabet til rettigheder var mangelfuldt eller børnene var i tvivl om deres rettigheder, samt hvor de kunne finde information om disse.

Det er værd at nævne, at der i litteraturen også gives eksempler på, at anbragte børn og unge er informeret og lyttet til og er en del af beslutningsprocesser i deres sagsforløb. Videnscenter for Familiepleje, Københavns kommune (2012) konkluderede blandt andet i undersøgelse af teenage anbringelser, at unge mellem 13-17 år anbragt i familiepleje føler sig i overvejende grad inddraget i deres anbringelsessag.

Forskningslitteraturen tegner endnu et billede af, at inddragelse også i forhold til anbragte børn og unge har trange kår i det sociale myndigheds arbejde. Forskning viser også, at anbragte børn og unge har brug for at blive set og lyttet til og brug for, at fagfolk på området tager ansvar herfor. Forskningen peger desuden på, at det at blive taget alvorligt som udsat barn eller ung i et anbringelsesforløb, respekteret for sine meninger og taget med på råd, kort sagt: inddraget - også når der er tale om svær og kompliceret stillingtagen - har stor betydning for børn og unges mulighed for at udvikle selvstændighed og udvikle sig positivt. Tilsvarende kan man antage, at det sociale systems manglende

involvering af børn og unge signalerer, at de ikke er værdige samarbejdspartnere, hvilket kan mindske børn og unges selvværd og dermed bidrage til at øge deres problemer. Mange anbragte børn og unge fortæller, hvordan de har følt sig oversete og alene med problemerne, og dermed overladt til egne forestillinger om problemernes karakter. Disse erfaringer beskriver de som forbundet med skyld, sorg, savn og angst.

Inddragelse af børn og unge ser ud til i forskningslitteraturen at være vanskelig at implementere i det sociale arbejdes praksis uanset om barnet/den unge er anbragt uden for hjemmet eller modtager forebyggende hjælpeforanstaltning. Der fremstår ikke noget klart mønster om inddragelse af barnet/den unge praktiseres mere eller mindre alt efter foranstaltningstype. Der er nærmere tale om et mønster, som viser, at inddragelse af barnet/den unge er mangelfuld og vanskelig at implementere i praksis uanset foranstaltningstype.

2.3. BARRIERER I FORHOLD TIL INDDRAGELSE

Flere forskere har været optaget af at identificere de bagvedliggende faktorer, som ovenstående forskningsfund peger på. Flere har adspurgt ledere og sagsbehandlere på myndighedsniveau om deres syn på problemer og barriere med inddragelse af børn og unge. Andre studier har lavet observationer af sociale myndigheders praksis, læst sagsdokumenter og foretaget interviews med de involverede voksne parter.

Strandbu og Vis, to norske forskere, har været centrale i dette forskningsarbejde. De har blandt andet sammen med en engelsk forsker, Thomas, sammenlignet norsk og engelsk praksis. På baggrund af egen og andres forskning har Strandbu (2011) opsummeret vanskeligheder og barrierer i praksis med børns inddragelse og aktørperspektiv.

Strandbu peger på, at en af barriererne er, myndighedsrådgivers frygt for at påføre barnet belastninger gennem inddragelse i beslutningsprocesser. De ønsker ikke at sætte barnet i en endnu større loyalitetskonflikt, når det gælder vanskelige, konfliktfyldte temaer som f.eks. samvær med forældre. Myndighedsrådgivere mener, at barnet har mere end rigeligt af svære ting og personer at forholde sig til, og derfor kan samtale(r) med dem være en yderligere byrde for barnet oveni en i øvrigt

vanskelig situation. Her træder, ifølge Strandbu, beskyttelsestænkningen frem og inddragelsestænkning (aktøraspektet) i baggrunden. Denne tænkning kan i anbringelsessager også forekomme i kredsen af andre voksne omkring barnet (fagfolk, plejefamilien eller forældre). Strandbu kalder dette en *dobbelt selektionsproces*, når det gælder barnets mulighed for at være aktør i egen sag (Strandbu 2011:85). Strandbu fremhæver blandt andet disse pointer ud fra sin afhandling fra 2007, som er omtalt tidligere i kapitlet.

En anden barriere handler om fagpersoners manglende kommunikative kompetencer og metoder til at tale med børn i vanskelige situationer. Samtaler med børn udelades, fordi fagpersoner er usikre på, hvordan disse skal gennemføres.

En tredje faktor handler om, at der er manglende strukturer/rammer til at realisere børns inddragelse. Sociale myndigheders arbejdsform er formalistisk og bureaukratisk og præget af tidspres. Kommunens organisering af arbejdet indbyder ikke til samtaler med børn og unge. Det vil sige manglende struktur, tid og sted på børnevenlige måder. Tilrettelæggelse af arbejdet på en børnevenlig måde kan være vanskelig, når tid opleves som en mangelvare. Barnets mulighed for at blive behandlet som en aktør i beslutninger skal ses som en proces, og altså ikke som en enkelt samtale, konsultation eller høring af barnet (Strandbu 2011:92).

Strandbu og Vis (2008) påpeger tre forudsætninger for, at det er muligt at inkludere børns perspektiver i sociale myndigheders beslutningsprocesser: 1) inddragelse af barnet skal tilrettelægges som en proces, 2) der skal foreligge arenaer, hvor barnet kan deltage i meningsudvekslinger og 3) inddragelsen skal tilrettelægges ud fra det enkelte barns forudsætninger og forventninger.

Andre forskere (Vis, Holtan, Thomas 2010) har peget på samme faktorer som Strandbu, og yderligere fremhævet, at involvering af børn i sagsarbejdet undlades, fordi myndigheden ikke forventer, at barnets deltagelse vil gøre nogen forskel for udfaldet af myndighedens beslutninger. Børns involvering i sociale myndigheders arbejde kan, med baggrund i ovenstående, virke besværligt og forsinkende i sagsarbejdet og være en barriere i forhold til kravet om en effektiv sagsbehandling.

Andre peger på, at myndighedsrådgiverskift også viser sig som en barriere i forhold til inddragelse af børn og unge (Egelund & Hestbæk 2003:301).

Ovenstående pointer om barrierer i forhold til inddragelse af børn og unge vedrører blandt andet diskussioner om begreberne: inddragelse og beskyttelse. Jeg forholder mig løbende i afhandlingen til de to begreber.

2.4. BETYDNING AF FORÆLDRES ROLLE OG POSITION

Det ser ud til, at hensynet til effektiv sagsbehandling og til hvad der er vigtigt og væsentligt for beslutningerne ekskluderer barnets mulighed for inddragelse i egen sag. Disse faktorer er medvirkende til, at barnets aktørstatus kan sammenlignes med en statist. Flere forskere (Christiansen 2012:25) peger på, at det forholder sig anderledes med forældrene, selvom der også er forskningsmæssigt belæg for barrierer i forhold til at inddrage dem i beslutningsprocesser (Christiansen 1998; Slettebø 2007; Egelund & Hestbæk 2003; Egelund et al. 2009).

Generelt er forældre centrale samarbejdspartnere i kontakten med sociale myndigheder, da det i første omgang er deres problemer, som er udgangspunkt for samarbejdet med myndighederne. Det er forældres anmodning om hjælpeforanstaltninger, som vurderes, og forældres, oftest mødres, utilstrækkelighed og sårbarhed, som undersøges (Andersson 2000:168). Forældre er formelt set part i sagen indtil barnet/den unge er fyldt 15 år. Det er deres holdning til at modtage hjælpeforanstaltninger og samarbejdsvilje, som har stor indflydelse på, hvilke beslutninger sociale myndigheders kan træffe og ønsker at træffe. Forældres position i en børnesag har stor indflydelse på barnets mulighed for inddragelse, at barnet kan blive set og hørt som aktør.

Christiansen (2012:26) peger på en væsentlig iagttagelse af den norske udvikling indenfor udsatte børne- og ungeområdet i de sidste par år, som ser ud til at forstærke forældres aktørposition og fastholde barnet i en objektposition fremfor at styrke dets aktørposition. Hans pointe er, at den stærke satsning i disse år med de mange manualbaserede forældreprogrammer, eksempelvis Parent Management Training (PMTO) og Multisystemic Treatment (MST), bevirker at forældres autoritet

styrkes overfor børn og unge med tiltagenede eller betydelig antisocial adfærd. Ingen af disse to metoder forholder sig direkte til barnet/den unge selvom de fleste børn, som modtager hjælpeprogrammet er over 7 år. I MST er det forældre, og ikke barnet/den unge, som har mulighed for at tage kontakt til terapeuten, hvis de har behov for det døgnet rundt. De samme manualbaserede programmer er indført i stor stil i de senere år i Danmark.

Jeg vil ligesom Christiansen (2012) fremhæve disse forældreprogrammer som yderligere barrierer for børn og unges mulighed for inddragelse i sociale myndigheders beslutninger om deres liv. Man kan være bekymret for om tendensen til, som tidligere forskning har vist, at børn og unges behov undersøges, uden at de selv er involveret i at fortælle om, hvad de synes er vigtigt for deres liv, vil fortsætte i socialt arbejde.

2.5. HVAD SIGER BØRN OG UNGE SELV OM INDDRAGELSE?

I et centralt engelsk studie (Thomas & O`Kane 1998 a) har forskere talt med børn og unge selv om inddragelse. De var optaget af børns holdning til inddragelse, hvad er vigtigst for børn i inddragelsessammenhænge med sociale myndigheder, og hvorfor det var vigtigt med inddragelse. De fandt i deres interviewstudie af 47 børn i alderen 8-12 år, at møder med sociale myndigheder ikke altid er ”børnevenlige”. De pegede på, at børn ofte ikke kan finde ud af, hvad der foregår på møderne, hvem der deltager og hvorfor. Børn beskrev i undersøgelsen, at de ofte blev kede af det eller pinligt berørte, når de ikke var forberedt på mødekonteksten med myndighederne. Thomas & O`Kane fremhævede, at børn har brug for forberedelse og opfølgning på disse møder, ældre børn blev ofte involveret og spurgt end yngre børn. Børns tilstedeværelse på møderne var ikke ensbetydende med, at børn fik reel indflydelse. I undersøgelsen fremhævede de følgende centrale pointer:

- 1) at voksne generelt ikke lyttede til børn i denne aldersgruppe,
- 2) at børn var langt mere kompetente til at tale om oplevelser og følelser end de voksne tror,
- 3) at børn ønskede mere indflydelse på eget liv,
- 4) at børn syntes alle skal høres, og alle skulle behandles retfærdigt,

- 5) at de daglige afgørelser havde stor betydning for de fleste børn,
- 6) at afgørelser om anbringelse eller ej og samvær med familien var også centrale,
- 7) at børn ønskede og manglede støtte til at deltage i møder,
- 8) at inddragelse skulle forstås som en proces, som indeholdt forklaring, rådgivning, diskussion og samarbejde. For mange børn var processen lige så vigtig som at få indflydelse på beslutninger.

Med baggrund i undersøgelsen pointerer Thomas (2000) centrale begrundelser for, hvorfor det var vigtigt for børn at blive hørt og inddraget i beslutninger. Nogle af begrundelser var; at for det første var det mest retfærdigt og fair, da det var børnenes liv, som beslutningerne drejede sig om. Børnene oplevede sig mere inkluderet og anerkendt som personer, når de blev inddraget. For det andet fik mange af dem udviklet deres kompetencer, fik erfaringer med at tale for sin egen sag, og på den måde fik de mere selvtillid. For det tredje førte det til bedre beslutninger og til positive forandringer (Thomas 2000:151). Det var endvidere centralt for børnene at deltage ved møder for få information, som kunne hjælpe dem med at forstå deres livssituation og baggrunden herfor.

2.6. INTERNATIONAL FORSKNING OM INDDRAGELSE

Både i den danske og nordiske og internationale faglitteratur kan det konstateres, at den retoriske kamp om børn og unges inddragelse er ”vundet”, men det har vist sig at være langt mere kompliceret og udfordrende, når børn og unges aktørstatus skal have indhold og implementeres i sociale myndigheders praksis (Hill, Davis, Prout & Tisdall 2004; Ulvik 2009).

Afhandlingen skriver sig ind i et internationalt forskningsfelt, som også bekræfter tendensen i dansk og nordisk forskning, at børn og unge i udsatte positioner er oversete individer i socialt arbejde. De involveres ikke i tilstrækkelig grad før og efter hjælpeforanstaltninger er i værksat (Butler & Williamsons, 1994; Sinclair, 1998; Thomas & O’Kane 1998, 1999; Thomas 2000).

I England er børn og unges inddragelse (participation) et stort forskningsfelt, og det har også været i fokus siden 1990'erne. Forskellige engelske forskere peger på nogle af de samme pointer og tendenser, som man kan finde i den skandinaviske litteratur, som f.eks. at udsatte børn og unge ofte ikke bliver inddraget i spørgsmål vedrørende deres eget liv af dem, som skal træffe beslutninger, samt at inddragelse øges i takt med børnenes alder (Thomas & O`Kane 1998a, 1998b, 1998c, 1999a, 1999b; Thomas 2000; Thomas 2002; Munro 2001). Jeg har fremhævet nogle få centrale engelske undersøgelser, som peger på problemerne i den engelske kontekst.

I Butler og Williamsons (1994) studie af 190 børn, hvoraf en fjerdedel var anbragt uden for hjemmet, viser børnenes udsagn, at deres oplevelser af deres livssituation i forbindelse med anbringelsen var, at de ikke var blevet lyttet til og oplevelserne ikke blev bearbejdet. De dramatiske begivenheder i forbindelse med anbringelsen tager sig markant anderledes ud fra børnenes synsvinkel end hos de voksne involverede. Hos disse børn var der en betydelig afmagt overfor og mistillid til, at de voksne ville forsøge at forstå børnenes perspektiv og involvere dem i eget liv på egne præmisser med en deraf følgende ensomhed hos børnene.

2.7. HVOR STÅR AFHANDLINGEN I FORSKNINGSKONTEKST

Ovenstående forskningsgennemgang peger på, at der er store udfordringer og problemer i socialt arbejde med at involvere og inddrage de børn og unge, som hjælpeforanstaltningerne er rettet mod. Sagt på en anden måde viser forskningen, at der er en divergens mellem ideal/lovkrav og så den børnefaglige praksis. Børnene og de unge er i vidt omfang oversete individer i socialt arbejde. De inddrages ikke i tilstrækkelig grad hverken i forhold til FNs Børnekonvention og de gældende lovmæssige krav i Serviceloven og ikke i den grad, som børn og unge ønsker.

Afhandlingen baserer sig på den hidtidige danske og nordiske forskning, som bekræfter den internationale tendens, at inddragelse af socialt udsatte børn og unge i beslutninger om sociale indsatser af sociale myndigheder er mangelfuld, vanskelig og dilemmafyldt. Dele af forskningen f.eks. Warming (2012) har anlagt et medborgerskabsperspektiv

med inspiration fra Delanty (2000) på forståelsen af inddragelsesprocesser af børneperspektiver i socialt arbejde. Her skal medborgerskabstankesættet ses som en livslang læreproces med fokus på begreberne: rettigheder, pligter, deltagelse og identitet. Min afhandling lægger sig også op af at forstå inddragelse af børn og unge som en livslang læreproces i et mestringsperspektiv som en del af omsorg for børn og unge i et demokratisk samfund.

KAPITEL 3. RETLIG REGULERING

I dette kapitel fremhæves i korte træk den retlige udvikling inden for de sidste 20 år, som har haft afgørende betydning for det nuværende danske retlige grundlag om børn og unges retsstilling i forhold til inddragelse i egen sag. Formålet med kapitlet er at beskrive det retlige grundlag for inddragelse af børn og unge.

Diskussioner om inddragelse af udsatte børn og unge har i forhold til denne afhandling afsæt i to spor: det retlige og dermed det normative aspekt, som begrunder, hvorfor man skal "behandle" barnet/den unge som aktør i eget liv og det barndomssociologiske, som begrunder, hvorfor man skal "se" barnet/den unge som aktør i eget liv (Christiansen 2012:18).

Man kan tale om, at aktørbegrebet diskuteres både normativt og teoretisk ud fra relationerne mellem børn/unge og forældre, børn/unge og velfærdsstat og familie og velfærdsstat. Den historiske udvikling i synet på børn og barndom betyder, at synet på privat og offentligt ansvar overfor børn og unges velfærd har ændret sig. En velfærdsstatslig garanti for børn og unges individuelle rettigheder indebærer en retsliggørelse af børn og unge (Lidén 2004:197). Hvad dette indebærer ud fra den retlige regulering på området diskuteres undervejs i kapitlet og dilemmaer fremføres.

Mit valg af retskilder og referencer har afsæt i, at jeg er ude efter at finde "spor" i forhold til inddragelse af børn og unge. Jeg tager udgangspunkt i centrale retlige dokumenter, som omhandler børn og unges ret til inddragelse: FN's Børnekonvention, FN's Børnekomites generelle kommentarer til artikel 12 i Børnekonventionen, Retssikkerhedsloven (RTL), Forvaltningsloven (FTL), Serviceloven (SL), herunder seneste reform på området: Barnets Reform (2011). Derudover fremhæver jeg Graversen-udvalgets betænkning (1990), som førte til en revision af den daværende bistandslov (1976) og viser det første retlige "spor" om børn og unges subjektive retsstatus, herunder inddragelse i egne forhold i sociale sager. Disse dokumenter giver indsigt i strukturer og indsatser, som er med til at fastsætte præmisserne for de

magtforhold børn og unge erfarer i deres hverdagsliv og i skelsættende beslutninger, når velfærdsstaten griber ind i deres familiers privatsfære med hjælpeforanstaltninger. Dokumenterne udtrykker ligeledes den socialpolitiske fortolkningsramme, ud fra hvilken udsatte børn og unges inddragelse i eget liv skal tolkes og forstås. De er også et udtryk for hvilke problemfelter, der er socialpolitisk flertal for, og er nødvendige at have særlige handlingsstrategier i forhold til (Lidén 2004:197).

3.1. BØRNEKONVENTION

Generelt gælder alle FN's konventioner også for børn. Dog har man ønsket at specificere børns politiske, økonomiske, civile, sociale og kulturelle rettigheder i Børnekonventionens materielle bestemmelser i artiklerne 1-42. Børnekonventionen betoner børns ret til indflydelse og medbestemmelse i samfundet, og fremhæver barnet som individ, som selvstændigt retssubjekt. Konventionen blev enstemmigt vedtaget i FN i 1989, og inden for et år havde 20 stater ratificeret konventionen. Ingen anden konvention har haft så stor tilslutning af så mange stater over så kort tid (Skytte 2004). Den store tilslutning til konventionen kan opfattes som tegn på, at principperne virkelig står for en forbedring af børns opvækstvilkår. Omvendt kan de også opfattes som for lidt forpligtende (Lidén 2004:197). Børns livsbetingelser, de sociale og materielle vilkår, som de lever under, er meget forskellige ikke bare mellem staterne, men også inden for samme land og by (Qvortrup 1999). Opfattelser af, hvad der er et godt børneliv varierer også – og derfor er udfordringerne mange, når staterne skal efterleve Børnekonventionen.

Danmark ratificerede Børnekonventionen i 1991 ud fra det dualistiske princip, som betyder, at den danske stat har indrettet den nationale lovgivning, således at konventionens bestemmelser opfyldes (Espersen 2002:2). Ratifikation medfører altså, at den enkelte stat formelt tilslutter sig en international aftale, og dermed forpligter sig til at overholde dens bestemmelser ved at indarbejde dem i national lovgivning og i den daglige praksis. Hvilket blandt andet betyder, at menneskeretskonventioner skal inddrages i f.eks. skønsudøvelsen i sociale sager.

Børnekonventionen kan betragtes som en specialkonvention, fordi den uddyber de generelle konventioners beskyttelse mod krænkelse i forhold til gruppen: børn. Konventionen er i langt de fleste bestemmelser

ikke formuleret som individuelle rettigheder, selvom den fremhæver barnet som selvstændigt retssubjekt. Barnets rettigheder udtrykkes som en refleksvirkning af statens forpligtelse overfor børn. Det betyder, at staterne først og fremmest forpligter sig til i den nationale lovgivning at sikre og respektere alle vedtagne rettigheder i konventionen. Forpligtelsen i dansk retlig regulering gælder alle offentlige myndigheder i national lovgivning og kan ikke gradbøjes (Ketcher 2004).

Det afgørende princip i konventionen er ”barnets tarv”, ”barnets bedste”, jf. artikel 3 stk.1 (LBKI nr.6/16/01/1992). Det vil sige, at i alle forhold vedrørende børn skal myndighederne tage hensyn til barnets bedste, det skal komme i første række. Barnets bedste defineres ikke mere præcist i konventionen. Dette spørgsmål er det overladt til myndighederne at vurdere i forhold til en afvejning af de tre hovedprincipper om børns rettigheder, som skitseres i det følgende.

Konventionen er opdelt i tre typer af hovedprincipper i de såkaldte tre P’er (protection, provision og participation). *Protection* er retten til beskyttelse, *provision* er retten til at få ressourcer stillet til rådighed, og *participation* er retten til deltagelse. Disse principper er samlet set udtryk for nytænkning i overensstemmelse med de nye samfundsmæssige holdninger til børn, og sender et stærkt signal til omverdenen om at tage børn alvorligt (Qvortrup 2010:41). Barnets ret til medvirken er knyttet til kriterierne ”alder og modenhed”. En vigtig pointe i konventionen er, at rettighederne gælder for alle børn og unge uanset alder (fra 0-18 år). Alder er derfor i sig selv ikke et kriterium, der kan begrænse adgangen til børns holdninger. Som Lansdown udtrykker det: ”*Children`s level of understanding is far from uniformly linked to age* (Lansdown 2010:12)”. Alder må ikke være en hindring for barnets ret til at udtale sig. Men der ikke noget i vejen for, at det enkelte land sætter en nedre aldersgrænse for, hvornår barnets ret i så fald indtræder. Dette i sig selv er noget modsætningsfyldt i forhold til vurdering af alderskriteriet og børns inddragelse. Alderskriteriet skal kombineres med vurdering af barnets modenhed. Modenhed henviser til barnets evne til at forstå og vurdere følgerne af afgørelsen og til at udtrykke sin holdning på en fornuftig og uafhængig måde. Man kan sige, at det bliver vigtigt at foretage ”den rigtige” vurdering af barnets modenhed, alt efter hvor stor betydning sagen har for barnets liv generelt (Sandberg 2010:64-

65). Uanset hvordan man tolker disse kriterier, så er børn fortsat afhængige af voksnes vurderinger af dem (Backe- Hansen 2004).

3.2. ARTIKEL 12 – BØRNS INDDRAGELSE

Børnekonventionens artikel 12 omhandler princippet *participation* – børns inddragelse. Den lyder (BKI nr.6 af 16/01/1992):

Stk 1: "Deltagerstaterne skal sikre et barn, der er i stand til at udforme sine egne synspunkter, retten til frit at udtrykke disse synspunkter i alle forhold, der vedrører barnet; barnets synspunkter skal tillægges passende vægt i overensstemmelse med dets alder og modenhed."

Stk. 2: "Med henblik herpå skal barnet især gives mulighed for at udtale sig i enhver behandling ved dømmende myndighed eller forvaltningsmyndighed af sager, der vedrører barnet, enten direkte eller gennem repræsentant eller et passende organ i overensstemmelse med de i national ret foreskrevne fremgangsmåder."

Artikel 12 kaldes også "demokrati-bestemmelsen", da den er udtryk for et positivt syn på børns deltagelse på forskellige niveauer i samfundet (Kronborg & Leth Svendsen 2013:81). Børn har ikke voksnes fulde autonomi, men er alligevel retssubjekter. Artikel 12 understreger barnets ret til at udtrykke sin holdning. Det skal deltage og have indflydelse på beslutninger, når det er til barnets bedste i overensstemmelse med dets alder og modenhed. Retten til at blive hørt, anses som en stærk rettighed (Sandberg 2010:50), fordi der af bestemmelsen fremgår, at staten "skal garantere" barnet denne rettighed. Det er et klart signal om, at staten har en streng forpligtelse til at sørge for passende tiltag til at gennemføre denne rettighed for alle børn fra 0-18 år. Forpligtelsen gælder to elementer: at sikre at der findes mekanismer til at få barnets synspunkter frem under sagsbehandlingen ved domstole og myndigheder og at give mulighed for at disse synspunkter vægtes behørigt (Ibid). Rettigheden gælder både for børn individuelt og som gruppe f.eks. i spørgsmål, som berører børn i samfundet generelt, hvor børn kan bidrage med deres synspunkter i forhold til udformning af politikker og lovforberedelse. I Danmark benytter eksempelvis Børnerådet sig af

børnepaneller, når der skal udvikles nye tiltag eller udarbejdes høringsforslag. I forhold til denne afhandlings tema er det retten til at blive hørt i enkeltsager i forhold til artikel 12, som har særlig betydning.

Generelt kan man sige om artikel 12, at barnet har ret til at sige sin mening frit, og det kan selv vælge om det vil udtale sig i det hele taget (Sandberg 2010:55). Det er en ret, men ingen pligt for barnet at udtale sig, men staten skal sikre, at barnet får muligheden for at udtale sig og give sine holdninger til kende. Forældres tilstedeværelse, når barnet udtaler sig, sker også ud fra en vurdering af, hvad der er mest trygt for barnet og er afhængig af alder og modenhed. Udtrykker barnet, at det ikke ønsker forældres tilstedeværelse, bør barnet have mulighed for at udtrykke sig frit om ønsker, tanker og følelser uden at forældrene er til stede eller hvis der er grund til at tro, at barnet ikke vil udtale sig frit i forældres nærvær (Ibid:56).

Barnet kan tale direkte til myndigheden eller gennem en repræsentant, jf. Børnekonventionens artikel 12 pkt.2. I Børnekomiteens generelle kommentar i den engelske udgave (GC no.12 pkt. 35, 2009:9) siges der: *"After the child has decided to be heard, he or she will have to decide how to be heard: either directly, or through a representative or appropriate body."* Det vil sige, at barnet selv kan bestemme, hvordan det skal udtale sig. Det kan diskuteres om barnet selv bør kunne vælge formen for høringen. Børnekomiteen anbefaler, at barnet selv vælger og udtaler sig om procedurerne i forhold til høring (Ibid:9). Repræsentanten kan være en advokat eller anden person, som allerede er involveret i barnets forhold f.eks. en lærer, socialarbejder eller omsorgsperson. Denne skal have tilstrækkelig viden om og forståelse for de forskellige perspektiver i beslutningsprocesser og erfaring i at arbejde med børn (Sandberg 2010:58). Forældre nævnes som umiddelbart oplagte repræsentanter, men samtidig gøres opmærksom på, at der kan være modstridende interesser. Uanset hvem der repræsenterer barnet, pointeres det, at det er vigtigt, at det er barnets syn, som formidles korrekt til dem, som skal afgøre barnets sag. Sandberg pointerer, at FN's Børnekomité lægger op til at forstå inddragelse af barnet som en proces frem for en engangsforestilling. I Børnekomiteens generelle kommentar til artikel 12 (GC nr.12. pkt. 3 og 13, 2009:5-6) siges der: *"The*

exercise of the child's or children's right to be heard is a crucial element of such processes. The concept of participation emphasizes that including children should not only be a momentary act, but the starting point for an intense exchange between children and adults on the development of policies, programmes and measures in all relevant contexts of children's lives." Her fremhæves dialogen som en "intensiv udveksling" mellem børn og voksne. Sandberg anskuer, med henvisning til børneretsteoretikeren Eekelaars tanker om, hvorvidt afgørelser skal ses som en løbende udvikling for barnet, at den grundlæggende tankegang i Børnekonventionen er, at fremme barnet som aktiv deltager i eget liv. Dette opnås ikke kun med en enkelt samtale med barnet. Høring af barnet skal ses i et udviklingsperspektiv – i en bevægelse mellem sagskompleks og barnets liv (Sandberg 2010:61).

Information og tilrettelæggelse – artikel 12

En interessant vinkel i Børnekonventionen er, at hvis barnet skal kunne danne sig en mening og give udtryk for den, er det afhængig af information om den sag, som det drejer sig om. Det er en forudsætning for at kunne træffe et oplyst valg. Barnet skal have kendskab til spørgsmål i sagen, muligheder og alternativer og hvilke konsekvenser, som muligheder og alternativer kan medføre. Informationen skal gives i en **børnevenlig** udgave. I Børnekomiteen henvises til de forhold ved at rette opmærksomheden på dommeres og advokaters tøjvalg og adskilte venteværelse til børn. Efter en afgørelse skal barnet også informeres. Barnet skal have information om udfaldet af beslutninger og have forklaret, hvordan hans eller hendes synspunkter blev vurderet og i hvilken sammenhæng barnets synspunkter blev tillagt passende vægt. Dette er et udtryk for, at inddragelse af barnet ikke kun er af symbolsk karakter, men skal tages alvorligt og indgå i beslutningsgrundlag og beslutningsprocesser. Hvis høring af barnet er foregået gennem en barnets repræsentant, bør det være denne, som snakker med barnet efterfølgende (Sandberg 2010:63). Informationen før og efter beslutninger kan føre til, at barnet er enig eller at barnet insisterer på at komme med et andet forslag eller i forhold til juridiske og administrative procedurer, at appellere eller indgive en klage.

Børnekonventionens artikler 3, 5, 13

Børnekonventionens artikel 12 er særlig interessant for min afhandlings fokus, men kan ikke stå alene i facilitering af børns inddragelse. Jeg vil kort fremhæve konventionens artikler 3, 5, 13 som relevante.

Artikel 3, stk.1 lyder: *"I alle foranstaltninger vedrørende børn, hvad enten disse udøves af offentlige eller private institutioner for socialt velfærd, domstole, forvaltningsmyndigheder eller lovgivende organer, skal barnets tarv komme i første række."*

Artikel 3 omhandler, som tidligere anført i ovenstående, sikring af barnets egne interesser, nemlig "barnets bedste", som et grundlæggende hensyn, der skal tages højde for i enhver beslutning. Artikel 3 har nær forbindelse til artikel 12, og kan ikke anvendes korrekt uden at fremgangsmåden i artikel 12 om børns inddragelse bliver respekteret (Sandberg 2010:65). Begge artikler komplementerer og forstærker hinanden.

Artikel 5 i Børnekonventionen spiller også sammen med artikel 12, da denne artikel giver barnet ret til at modtage voksen støtte og directioner i udøvelsen af rettighederne jf. konventionen. Artikel 5 lyder: *"Delta-gerstaterne skal respektere det ansvar og de rettigheder og pligter, som forældrene har, eller hvor dette finder anvendelse, tilsvarende ansvar, rettigheder og pligter for så vidt angår medlemmerne af den udvidede familie eller samfundet i overensstemmelse med stedlig sædvane, samt værger eller andre personer med juridisk ansvar for barnet, til på en måde, der svarer til den løbende udvikling af barnets evner, at yde passende vejledning og støtte til barnet i udøvelsen af rettighederne anerkendt i denne konvention."* Artikel 5 giver mulighed for at støtte børn og unge i meningsfulde inddragelsesmæssige sammenhænge til at forstå og have adgang til børnevenlig information i udøvelse af egne rettigheder.

Artikel 13 (retten til ytringsfrihed) lyder: *"Barnet skal have ytringsfrihed; denne ret omfatter frihed til uanset territoriale grænser at søge, modtage og videregive oplysninger og tanker af enhver art, enten mundtlige, skriftlige eller på tryk i form af kunst eller gennem en hvilken som helst anden udtryksmåde, barnet måtte vælge"*.

Forståelsen af artikel 12 understøttes sammen med artikel 3, 5 og 13, således at børn og unge faciliteres til at udtrykke deres holdninger og inddrages i beslutninger vedrørende egen forhold (Lundy 2007:933).

Inkorporering af Børnekonventionen

Børnekonventionen skal fungere som normativt rammeværk for national lovgivning. Og der har siden ratificeringen i 1991 været sat en udvikling i gang i retning af større fokus på børns medvirken og deltagelse på flere områder i dansk lovgivning. Ketcher (2004) rejser dog kritik af, at konventionen i dansk ret kun har været anvendt spredt og tilfældigt i forbindelse med lovforberedelse og kun sparsomt i administrativ praksis og ved domstolene. Hun mener, at særligt ankestyrelsen kunne og burde anvende børnekonventionen som fortolkningsbidrag i mange af de sager, der vedrører børn og unges rettigheder i den sociale lovgivning. Hun ser, at ankesystemet har en umiddelbar national retskildeanvendelse og ikke har været i front med anvendelse af børnekonventionen, selvom der ikke er nogen retlige problemer ved det. Hun fremhæver, at heller ikke Menneskerettighedskonventionen, som er inkorporeret i dansk ret, har fundet større anvendelse i børne- og ungesager. Dette element, at der i dansk retsanvendelse er uvilje mod og uviljenhed om såkaldte ”*indvandrede retskilder*”, udgør et retssikkerhedsproblem i sig selv (Ketcher 2004:23.). Sammenlignet med Norge, som i 2003 indarbejdede Børnekonventionen i norsk ret og oftere har brugt den i juridisk argumentation, er konventionen langt mindre synlig og dermed mindre anvendt i Danmark.

Ovenstående synspunkt understøttes af bemærkninger fra FN's Børnekomité i 2011 (CRC/C/DNK/CO4, 4.februar 2011) om konventionens status, at det vækker bekymring, at der ”*kun henvises til Konventionen i et begrænset antal sager ... og at den kun anvendes af retsmyndigheder og administrative beslutningsorganer i begrænset omfang...*”. Komiteen anbefaler ikke overraskende, at Konventionen inkorporeres fuldt ud i dansk lovgivning.

Der peges altså på centrale problemer med Børnekonventionens anvendelse i dansk juridisk sammenhæng. Ifølge Ketcher (2004) tyder ”*den sparsomme anvendelse af konventionen på flere ting, dels ukendskab,*

dels usikkerhed hos de retsanvendende myndigheder og sagførende jurister – og understreger behovet for tydeliggørelse af børnekonventionen som en del af dansk lov”. Ketcher understreger dermed behovet for retlig anerkendelse af børns aktørstatus.

Diskussionen har endvidere været rejst igen under en høring i Folketingets Retsudvalg d.26.2.2014, hvor man diskutererede menneskerettighedskonventioners anvendelse og inkorporering i dansk ret, herunder Børnekonventionen. Her fremførte ekspertpanelet blandt andet fordele og ulemper ved inkorporering. I 2001 diskutererede et udvalg inkorporering af konventioner i dansk ret, herunder Børnekonventionen, og udvalget anbefalede dengang ikke inkorporering af Børnekonventionen, da der ikke er knyttet individuel klageadgang til denne (Koch 2013:27). Børn og unge tillægges alene ret til at have en holdning og være inddraget i et vist omfang i forhold til eget liv.

Indvendingerne mod inkorporering af Børnekonventionen i dansk ret er, at konventioner, herunder Børnekonventionen, er politiske programmerklæringer, og derfor ikke egner sig til juridisk håndhævelse samt bekymring for rettighedsinflation ved danske domstole og retspraksis generelt.

Flere fra ekspertpanelet i Retsudvalget, herunder professor Jens Vedsted-Hansen, Aarhus Universitet, gav under høringen i Folketinget udtryk for, at for 12 år siden anbefalede han ikke at inkorporere Børnekonventionen, men det vil han gøre i dag begrundet i samme argumentation, som anført ovenfor af Kirsten Ketcher, at retspraksis i administrationen bærer præg af uvidenhed, tilfældighed og manglende retsanvendelse. Det har stor konsekvens for menneskers virkelighed, herunder sårbare børn og unge. Inkorporering af blandt andet Børnekonventionen i dansk ret vil gøre en betydelig forskel - ikke kun som signalværdi - men også i den konkrete retspraksis hos retsanvendende myndigheder, ifølge Jens Vedsted-Hansen. Der er i dansk retsanvendelse ikke et eneste eksempel på, at man er gået for vidt i anvendelse og fortolkning af f.eks. Børnekonventionen, og det efterfølgende har medført rettighedsinflation. Tværtimod ses eksempler på, at der i det administrative led argumenteres for, at konventioner blot er hensigtserklærin-

ger. Inkorporering af f.eks. Børnekonventionen ved lov vil være et signal til danske retsmyndigheder om at tage alvorligt, at børn og unge skal høres i beslutninger vedrørende deres personlige forhold. Argumentationen er, som skitseret, at en øget synlighed giver mere gennemslagskraft i retsanvendelse, og det vil give svage grupper i velfærdssamfundet mere retssikkerhed. Omvendt kan man stille spørgsmål ved om en inkorporering vil betyde andet end en signalværdi og ikke ændringer i praksis, da Børnekonventionens nuværende ratificerede status har svært ved at slå igennem i retlig anvendelse.

Ovenstående synspunkter om fordele og ulemper ved inkorporering af blandt andet Børnekonventionen i dansk ret er endnu ikke afklaret før retsudvalget tager stilling til ekspertpanelets betækningsarbejde, formentlig bliver det færdigt i indeværende år.

I forhold til denne afhandlings tema er ovenstående diskussion interessant, da mange udsatte børn og unge fortsat ikke bliver hørt og involveret i sociale myndigheders afgørelser (Ankestyrelsen 2011, 2012). Noget kunne tyde på, at der er brug for konventionernes gennemslagskraft og præcisering i det administrative, retsanvendende led i de sociale systemer på dette område. Men spørgsmålet er om retlig regulering kan gøre det alene, således at børns ret til inddragelse bliver implementeret og udført i praksis.

3.3. UDVIKLING I BØRNESYN OG BØRNS INDDRAGELSE

Udviklingen i den retlige regulering om børns retsstilling og inddragelse viser et paradigmeskifte i synet på socialt udsatte børn og unge. Udviklingen skitseres fra de første ”spor” i 1993 og frem til i dag, anno 2014.

I den første danske børnelov i 1905: ”Lov om Behandling af forbryderiske og forsømte Børn og unge mennesker” var der, som lovens titel indikerer, ikke tilnærmelsesvis et børnesyn, som vi antager at have i dag anno 2014. Loven indikerede at socialt dårligt stillede børn og unges rettigheder omfattede frihed for overgreb i familien i form af usædelig og fordærvelig indflydelse, manglende behandling for handicap, åbenbar misrøgt mv. Samtidig var loven et signal om, at opdragelse af børn og unge ikke længere var et privat anliggende, staten kunne gribe

ind og om nødvendigt ”tvangsfjerne” børn og unge (Bryderup 2005:38; Egelund 2001:255). Børneloven fra 1905 er beskrevet som en lov, hvor rettigheder for ”barnet i fare” kædes sammen med ”det farlige barn”. Der er tale om en lov, som primært retter sig mod kontrol af familier, mod disciplinering og straf i de statslige børneanstalter, som blev oprettet i samme periode (Ibid). Den retlige regulering har været igennem mange forandringer siden 1905.

At se børn og unge som selvstændige sociale aktører med egne rettigheder i det sociale arbejde er et nyere fænomen. Eksempelvis var det først i 1997, at forældres revselsesret over deres børn blev endegyldigt afskaffet ved vedtagelse i Folketinget (Jacobsen 2013:95). Denne udvikling vil de næste afsnit om dansk lovgivnings relevante og centrale bestemmelser om udsatte børn og unges medvirken i egen sag og rettigheder også vise.

Udviklingen i den retlige regulering afspejler et paradigmeskifte i børnesyn som generelt præger samfundsudviklingen på mange områder. Sommer (2003:87) opsummerer paradigmeskiftet på følgende måde: *”I resonans til det vesterlandske humaniserede menneskesyn og senmodernitetens tendens til emotionalitet og ”indlevelse” er en børnevenlig indstilling opstået som et nyere historisk fænomen. Man skal ikke længere tilbage end til for eksempel 2. verdenskrig for at finde et radikalt anderledes syn på børn”*. Tidligere betragtede man børn og unge som uadskillelige fra deres familier, og hvor forældre havde ret til at bestemme over alle forhold, der havde med deres børn og unge at gøre. Børn og unge er fortsat underlagt andres myndighed – for de flestes vedkommende deres forældres indtil det 18. år, men i stigende grad har børn og unge selvstændig ret til at blive hørt og have indflydelse – afhængigt af deres alder og modenhed. Der er særlige bestemmelser for børn og unges ret til inddragelse, når de er i sociale myndigheders varetagt.

Qvortrup (1999) peger på, at barndom og betingelserne for børn og unge i et samfund er influeret af de samme økonomiske, politiske og sociale magtstrukturer, som konstituerer betingelserne for voksnes liv. Det vil sige, at både forældreskab og barndom udvikles og påvirkes af

ændringer i samfundet. Barndommen for alle børn i et samfund forandres, når omstændighederne forandres. Som Qvortrup tilføjer så *"fødes børn ind i sådanne sammenhænge."* Det generelle billede af børn i Danmark og andre nordiske lande er, at alle børn er umyndige indtil en bestemt alder, at de fleste børn lever i en familie, går i skole og i deres førskolealder opholder sig i dagsinstitutioner (Ibid). Disse kendsgerninger er normen for en normal barndom, og er strukturelle faktorer, som mere end noget andet bidrager til at definere og gen-definere "barndommen".

Kritikken af styrkelsen af børns rettigheder i den retlige regulering er blandt andet, at barnet i socialpolitikken bliver opfattet som et isoleret individ, og dermed udgrænses familien som enhed, og forældres rolle i forhold til deres børn undermineres (Jacobsen 2013:97). Forskning på området har vist, at selv i sociale sager spiller forældre trods f.eks. massiv omsorgssvigt af barnet/den unge, en central relationel rolle overfor barnet/den unge (Egelund & Hestbæk 2003; Egelund et al. 2010).

3.4. GRAVERSENS BETÆNKNING

Det grundige forarbejde i Graversens betænkning (Betænkning 1212 fra 1990) om de retlige rammer for indsatsen over for børn og unge får en historisk central betydning for det samfundsmæssige værdisæt om, at udsatte børn og unge skal inddrages i sagsbehandlingen vedrørende forhold i eget liv. Graversen-udvalget blev nedsat, da man ønskede fokus på retssikkerhedsaspekter i sager om hjælpeforanstaltninger for børn og unge. Der havde været megen kritik af Bistandslovens (1976) børneregler og den daværende praksis, som åbnede mulighed for uberegtigede indgreb i familieforhold, vilkårlighed, magtfuldkommenhed og magtfordrejning fra offentlige myndigheders side (Betænkning nr. 1212:59). Det lå også i den samfundsmæssige kontekst på det tidspunkt i starten af 1990'erne, at børn og unge skulle betragtes som selvstændige personer. De havde også en mening om hjælpeforanstaltningerne og om problemstillingerne i forhold til hjemlige forhold. Det er interessant, at se parallellen til vedtagelsen af Børnekonventionen i FN i og dens ratificering i dansk retlig regulering i disse år.

Betænkningen lagde op til, at børn og unge skulle betragtes som aktører i en børnesag på lige fod med deres forældre. Betænkningen ønskede

at sikre og forbedre børn og unges retsstilling på socialområdet. Den var et udtryk for en ”kovending” i forhold til tænkning om børn og unge, og et forsøg på at gøre op med hidtidige traditioner og forståelser om børn og unges position i familien, og deres position i forhold til myndighederne. En anden hovedproblemstilling for udvalget var, at sagsbehandlingen skulle være kontinuitetsskabende ved at sikre større målrettethed og formålstjenlighed i kommunernes arbejde i børnesager, således at enhver ”børnesag” indledtes med en undersøgelse af barnets forhold, det som i dag i Serviceloven er videreført som en børnefaglig undersøgelse (SL § 50) - og derud af et retskrav om planlægning med dertil hørende opfølgning i anbringelsessager uanset frivilligt eller tvangsmæssigt grundlag videreført i dag i Serviceloven i § 70 om handleplan - som skulle skabe overblik over foranstaltninger og de materielle kriterier for deres iværksættelse (Betænkning nr.1212:65).

I udvalgets arbejde lagde man yderligere vægt på dilemmaerne mellem forældres og børns retssikkerhedsgaranti, idet der ofte blev påpeget en ensidig varetægelse af forældreinteresser på bekostning af børnene. Derfor sondrede udvalget mellem forældres retssikkerhed og børns retssikkerhed og retsbeskyttelse af børn for at tydeliggøre, at forældre og børn ikke altid havde sammenfaldende interesser (Ibid).

Helt centralt blev der i udvalgets lovskitse lagt afgørende vægt på: ”*at barnet og den unges muligheder for at blive hørt bliver systematisk forbedret*”(Betænkning nr.1212:63). Problemstillingen faldt ifølge udvalget i tre dele: Den første del havde metodisk karakter, og var derfor ikke egnet til omsætning i egentlig lovgivning, da udvalget mente: ”*at det metodisk bør indarbejdes som noget selvfølgeligt, at sagsbehandleren bør have et førstehåndskendskab til det eller de børn, sagen drejer sig om, uanset dets alder*”(Ibid). Udvalget fandt endvidere, at det måtte være et naturligt led i sagsbehandlingen, at der blev etableret et fornuftigt samarbejde med barnet/den unge. Det påpegedes, at ”*en løbende orientering således er vigtig også for mindre børn af hensyn til hele forløbet af sagsbehandlingen* ” (Betænkning nr.1212:200). Det betød f.eks. at sociale myndigheder ”*gennemdrøfter med barnet, hvad der skal ske, og hvilke foranstaltninger, der kan komme på tale*” tilpasset barnets alder og modenhed (Ibid).

De to andre dele, som udvalget anbefalede, berørte formelle høringsregler skulle gælde for børn på 12 år og derover, da de altid burde have lejlighed til at udtale sig før en beslutning i en sag vedrørende egne forhold. Desuden for unge på 15 år og derover, som havde egentlig partsstatus i sager om deres anbringelse uden for hjemmet. Udvalgets opfattelse var derfor, at der altid burde føres en samtale med barnet/den unge fra det 12. år, før der blev truffet afgørelse om deres forhold. Udvalget foreslog, at den formelle høringsret ikke var udstrakt til alle børn, da det i forhold til mindre børn beroede på en konkret vurdering hos sagsbehandlere, hvorledes barnet skulle orienteres om beslutninger i egne forhold.

Graversen udvalget understregede, at børn og unge ikke skulle sættes i situationer, som de ikke kunne overskue og havde forudsætninger for at kunne tage stilling til. Samtidig skulle en højere grad af medinddragelse af børn og unge ikke afskære iværksættelse af hjælpeforanstaltninger (Betænkning nr.1212:199).

Udvalgets betragtninger og anbefalinger vedrørende høring af børn og unge, alders- og modenhedskriteriet er både et udtryk for udvalgets måde at forholde sig til de to begreber på: inddragelse og beskyttelse på samme tid, og samtidig afspejler det børnesynet på daværende tidspunkt, som forsøger at balancere mellem barnet/den unge som social aktør og som klient.

Udvalget forholder sig også til inddragelse og høring af udsatte børn og unge som en proces, som både består af samtale(r) med barnet/den unge og af en løbende orientering af barnet/den unge om sociale myndigheders beslutninger i børn og unges egne forhold.

Inddragelsesprocessen skal ses som et led i god sagsbehandling, hvor idealet er også at opnå et godt samarbejde med barnet/den unge og ikke kun med deres forældre, og som et led i at styrke børn og unges retsstilling. Man kan tale om at inddragelsesprocesser i den retlige regulering også er et udtryk for samfundets demokratiseringsproces af børn og unge i velfærdsamfundets institutioner (Lidén 2004: 204).

Graversen betænkningens forslag blev stort set fulgt i ændringer af bistandsloven, der trådte i kraft 1. januar 1993 i Lov om social bistand

(LBK nr.829 af 01/10/1992). Lovændringerne mundede ud konkrete lovændringer om samarbejde og inddragelse af barnet/den unge som omhandlede:

- Krav om grundig undersøgelse af barnets/den unges forhold, som skulle træffes i forståelse med forældremyndighedsindehaveren og den unge, der er fyldt 15 år. I forbindelse med iværksættelse af hjælpeforanstaltninger skulle barnets eller den unges holdning til disse fremgå af sagen, jf. § 32 c, stk. 1 og 2.
- En beslutning om anbringelse uden for hjemmet krævede informeret samtykke fra den unge, der er fyldt 15 år, jf. § 33 stk.2 nr.10 om foranstaltninger og § 66 og § 96 om samtykke.
- Forinden anbringelse uden for hjemmet skulle kommunalbestyrelsen udarbejde en plan for formålet med anbringelsen, herunder anbringelsen varighed, behandling, uddannelse samt videre støtte til familien uden barnets/den unges anbringelse. Den unge fyldt 15 år skulle samtykke til planen, som skulle foreligge tre måneder efter anbringelsen og revurderes med senest seks måneders mellemrum, jf. § 66 b, stk.2.
- Tvangsanbringelse uden for hjemmet skulle også indeholde en redegørelse for barnets eller den unges holdning til den påtænkte foranstaltning, jf. § 123 stk. 1 pkt. 5.
- Der skulle foretages en børnesamtale med børn fyldt 12 år inden afgørelse om foranstaltning træffes og iværksættes, jf. § 124 a.
- For børn under 12 år skulle der foreligge oplysninger om barnets holdning til den påtænkte foranstaltning, i det omfang barnets modenhed og sagens art tilsiger det, jf. § 124 a, stk.2.

Opsummeret om lovændringerne i den retlige regulering i 1993 i forhold til afhandlingens fokus blev retssikkerheden for børn og unge styrket. De første spor viste sig i forhold til at anskue børn og unge som aktører i eget liv, der skal medinddrages i sociale myndigheders beslutningsprocesser.

Den lille socialreform

I 1998 vedtages den såkaldte ”lille socialreform”, da nye sociale lovgivninger kom til: Serviceloven, Retssikkerhedslov og Aktivloven.

Samlet set i alle tre love lægges der op til et nyt syn på borgere, hvor borgeres rettigheder og pligter som ”brugere” af offentlige myndigheders sociale tilbud fremhæves (Vestergård 2007:2). Begreberne brugere og brugerinddragelse fremgår som centrale begreber i sociallovgivningen frem for begrebet ”klient” og signalerer, at brugerne af offentlige tilbud træffer et frivilligt, velinformeret og demokratisk valg, når de benytter sociale tilbud – og at de er aktive medspillere i løsningen af egne problemer. Man kan sige, at lovgivningen sender et signal om, at brugere af offentlige tilbud selv kan og skal tage ansvar for eget liv indenfor rammerne af den offentlige hjælp. Det offentlige er forpligtet til at skabe tilbud, der er sammenhængende og brugerinddragende, og skal rumme socialt udsatte borgere. Tanken bag inddragelse i egen sag og behandling er, at brugerne med tiden kan opnå kompetencer og forudsætninger, som gør ham/hende i stand til at tage ansvar for eget liv (Kristiansen 2007: 43). Her ses de første skridt i tendensen mod større individualisering i udvikling af socialpolitikken nemlig i retning af, at man i højere grad lægger vægt på individuelle rettigheder i sociallovgivningen.

I forhold til ændringerne i lovgivningen fra 1993 skete der en yderligere præcisering i Servicelovens formålsbeskrivelse: revision af handleplaner efter 6 måneder i anbringelsesforløb, inddragelse af forældre og børn i udarbejdelse af disse samt tilsyn med barnets/den unges forhold under anbringelsen. Samvær og kontakt mellem forældre og børn/unge under anbringelsen lægges der også stor vægt på (Bryderup 2005:295). Det fremhæves i forhold til inddragelse af børn og unge, at unge over 15 år skal give samtykke til anbringelse, uddannelse og ændringer i forhold til hjælpeforanstaltninger, og børn og unge både under og over 12 år skal høres og inddrages (Ibid). I Servicelovens § 58 præciseres, at sociale myndigheder skal gennemføre en såkaldt børnesamtale med børn fyldt 12 år og inden iværksættelse af hjælpeforanstaltninger og beslutning herom. For børn under 12 år skal der af sagsfremstillingen fremgå oplysninger om barnets holdninger til den konkrete foranstaltning i det omfang barnets modenhed og sagens art tilsiger det, jf. Servicelovens § 58, stk.2. Det påpeges i vejledningen, at kommunen i de konkrete sager ikke skal vurdere om barnet kan ”*drage nytte*” af at udtale sig. Derimod har barnet ret til at afslå at udtale sig om de konkrete forhold. Forældremyndighedsindehaveren kan ikke modsætte

sig, at sociale myndigheder giver barnet/den unge mulighed for at udtale sig ved en samtale. Det påpeges yderligere, at børn fyldt 12 år er tildelt en egentlig ret til at blive hørt, og derfor bør barnets opfattelse tillægges betydning i den samlede vurdering vedrørende afgørelsen om hjælpeforanstaltning. Det samme bør gøre sig gældende for børn under 12 år selvom der ikke er tale om en høringsregel, som den for børn fyldt 12 år (Socialministeriets vejledning 1998:47). De samme procedurer præciseres i tvangssager, jf. Servicelovens § 42. Kravene til de indholdsmæssige elementer og procedurer i udarbejdelse af handleplaner præciseres endnu mere i ændringen af Serviceloven i 2001.

I Servicelovens § 32, stk. 3 fremgår formuleringen første gang: *"Barnets eller den unges synspunkter skal altid inddrages og tillægges passende vægt i overensstemmelse med alder og modenhed"* (Socialministeriet 1998:35). I vejledningen henvises til, at denne paragraf tager afsæt i FN's Børnekonvention, således at barnet/den unge støttes til at udforme egne synspunkter i alle faser af undersøgelsen (Ibid). Alders- og modenhedskriteriet videreføres også i efterfølgende lovændringer i denne formulering.

I vejledningen fremhæves en interessant detalje, at når afgørelse om foranstaltning er truffet er det af *"største vigtighed"*, at barnet/den unge informeres om beslutningen om foranstaltning inden den iværksættes (Socialministeriets vejledning af 5.3.1998:47). Lovgiver fremhæver, at det påhviler forældrene at varetage denne information. Er forældre ikke i stand til dette, bør den sociale myndighed sikre, at dette sker enten ved at hjælpe forældre eller selv at påtage sig opgaven. Det er interessant, at det påhviler forældre at informere barnet/den unge omkring myndigheds beslutninger. Her fremstår betoningen af individualisering af sociale problemer frem for samfundets ansvar for forekomsten og løsning af sociale begivenheder. Endvidere viser disse formuleringer i vejledningen, at børn og unge er overladt til forældres – måske manglende mulighed for og evne til at informere barnet/den unge om myndighedens beslutninger, beslutninger, som forældre i nogle sammenhænge ikke forstår eller er enige i. Børn og unge er således - uden at det skal forstås negativt i forhold til forældre - overladt i disse sammenhænge til tilfældig tilbagemelding og information om sagsbehandling i beslutningsprocesser, da lovændringerne i 2002 ikke

sikrer en ordentlig information fra myndigheder. Det er overladt til forældre at tage ansvar for dette.

Samlet set er der igen tale om lovændringer med flere forbedringer af retssikkerheden for både forældre og børn og unge. Der er endvidere tale om en tydeligere målrationelitet i socialt arbejde med udsatte familier, børn og unge, hvor arbejdet med foranstaltninger, undersøgelser og handleplaner skal sikre en mere målrettet hjælpeindsats. Der er i disse år også tale om en retlig regulering som peger i retning af en betoning af individets ansvar overfor løsning af sociale problemer, jf. ovenstående forståelser af brugerinddragelsesbegrebet og det sociale arbejdes ideal om samme (Bryderup 2005:297). Desuden ses en begyndende betoning af barnet/den unge som selvstændigt retssubjekt.

Lov om social service (Anbringelsesreformen)

Lov om social service revideres i 2006 med Anbringelsesreformen. Lovændringen udvider børn og unges ret til inddragelse i alle faser af sagsbehandlingen før og inden hjælpeforanstaltninger besluttet og iværksættes, jf. Servicelovens § 48. Centralt for anbringelsesreformen er systematisk inddragelse af familie og netværk i anbringelsessager, jf. Servicelovens § 47. Der er metodefrihed i forhold til at praktisere systematisk inddragelse af familie og netværk, men der foreslås f.eks. familierådslagning, netværksmøder eller familiekontrakter, som en metodisk mødeform til systematisk inddragelse af familie og netværk. I metoderne familierådslagning og netværksmøder er barnet/den unge som udgangspunkt også en del af disse mødefora (Socialstyrelsens hjemmeside 2014, www.inddragnu.dk). Familierådslagning er en metode, hvor barnet, forældre, øvrige familie og netværk får en afgørende indflydelse på såvel deltagerkredsen, på processen som på indholdet af den afsluttende handleplan (Brønholm & Faureholm 2005; Hoverak 2009:15-16). Her er tale om en værdibaseret kommunikativ beslutningsmetode i en traditionel myndighedskontekst (Dyring 2007:10).

Kontinuitetsprincippet og kvalitet i anbringelsen tillægges også stor betydning. I lovændringen lægges der vægt på et ressourceperspektiv frem for et problemorienteret perspektiv. I anbringelsesreformen præciseres yderligere, hvordan og hvorfor barnet/den unges synspunkter skal tillægges passende vægt. Udgangspunktet er, at alle børn uanset

alder skal tilbydes en samtale med de sociale myndigheder. I enkelte situationer vil barnets modenhed og sagens karakter kunne begrunde, at en sådan udelades. Et klart signal om styrkelse af alle børn og unges retssikkerhed. Manglende overholdelse af børnesamtalen i § 48 kan medføre, at afgørelser bliver erklæret ugyldige i Ankestyrelsen. Det påpeges af Ankestyrelsen, at der skal foreligge et særskilt notat om børnesamtalen, som indeholder tidspunkt og indhold for samtalen. Hermed påhviler det de sociale myndigheder at følge den almindelige notatpligt også i forhold til inddragelse af barnet/den unge som dokumentation for, at høringen af barnet/den unge har fundet sted.

Formålet med samtalen er, ifølge vejledningen, at den myndighed, som skal træffe afgørelse i sagen får et førstehåndskendskab til det barn/unge, som sagen vedrører (Socialministeriets vejledning nr.3 2006:82). Barnet har på den måde en argumentationsret (Hartvig 2012:141). Der lægges vægt på, at der kan gå vigtige oplysninger tabt, såfremt myndighedsrådgiveren ikke selv taler med barnet/den unge. Dernæst er det centralt, at der tages hensyn til barnets/den unges opfattelse af situationen i vurdering af og beslutning om hjælpeforanstaltningen. Det understreges, at myndigheden i samtalen skal gøre barnet/den unge opmærksom på, at der ikke er tale om, at de selv kan beslutte, hvad der skal ske. Dette af hensyn til at barnet/den unge ikke skal opleve selv at skulle tage ansvar for beslutninger i eget liv, og for at undgå, at barnet/den unge bliver skuffet, såfremt kommunen træffer en anden afgørelse end barnet/den unge havde ønsket. Her viser lovgiver, at inddragelse er høring af barnet/den unge, og barnet/den unge skal beskyttes mod et for stort ansvar i forhold til beslutninger i eget liv. Vurderinger og beslutninger om hjælpeforanstaltninger skal så vidt muligt afspejle barnet/den unges opfattelse som derfor tillægges passende vægt i den samlede afgørelse, jf. Servicelovens § 46, stk. 3. Bestemmelsen indebærer ikke en pligt for den sociale myndighed til at følge barnets/den unges ønsker og holdninger.

Samtale med barnet/den unge skal gennemføres før den endelige beslutning om foranstaltninger er truffet, jf. SL § 48. Man skal tale med barnet/den unge *før en* afgørelse om hjælpeforanstaltning – hvis ikke samtalen er foretaget før en afgørelse, er der mere tale om en orientering af barnet/den unge (Jacobsen 2013:105). Barnet skal informeres

om myndighedens beslutning efter den er truffet, og skal igen høres ved opfølgning af hjælpeforanstaltningen og ved afslutningen af en sådan. Her er tale om et generelt krav om samtaler med barnet/den unge, som myndighederne skal leve op til – principielt uanset barnets/den unges alder og modenhed.

Det er en udfordring og balancegang for inddragelsespraksis med børn og unge i udførelse af den retlige regulering i forhold til § 48 at sikre at barnet/den unge bliver inddraget på en så relevant måde som muligt, så deres vanskeligheder får den nødvendige opmærksomhed f.eks. i tilfælde, hvor samtalerne ikke medfører nogen handling fra myndighedsrådgiverens side. En anden problemstilling som rejses i forhold til praksis er, at forældreperspektivet bliver for dominerende, således at fokus på at opretholde den gode forældrekontakt tager overhånd med den konsekvens, at fokus flyttes og barnets/den unges perspektiv overses eller overhøres eller forældresamarbejdet er så vanskeligt, at forældre modarbejder løsninger i den sociale indsats for barnet/den unge (Ankestyrelsen 2011:71-73).

Det fremhæves desuden generelt, at orientering af forældremyndighedsindehaveren og børn og unge over 12 år, er en forudsætning for et godt samarbejde og øget retssikkerhed for familien. Orientering skal ske løbende i sagsbehandlingen om oplysninger og de overvejelser, som myndigheden gør sig om nødvendige foranstaltninger.

Anbringelsesreformen uddyber samlet set lovændringerne siden 1993 om børn og unges inddragelse og præciserer dette i forhold til børn og unge i anbringelsesforløb i udarbejdelse af handleplan for barnet/den unge og revidering af denne, jf. SL § 70, og løbende tilsyn på anbringelsesstedet, jf. SL § 148. Opfølgningen på anbringelsesstedet skal gerne bygge på sagsbehandlerens eget indtryk af barnets/den unges forhold og samtale med barnet/den unge frem for alene på indhentede udtalelser fra f.eks. andre fageksperter og anbringelsesstedets iagttagelser af barnets/den unges forhold. Samtalen skal som hovedregel foregå uden personer fra anbringelsesstedets tilstedeværelse og foregå mindst én gang om året.

Med indførelse af Anbringelsesreformen fik Ankestyrelsen en rolle i forhold til at understøtte og kontrollere sagsbehandlingen i kommunerne ved gennemførelse af praksisundersøgelser og velfærdsundersøgelser på området.

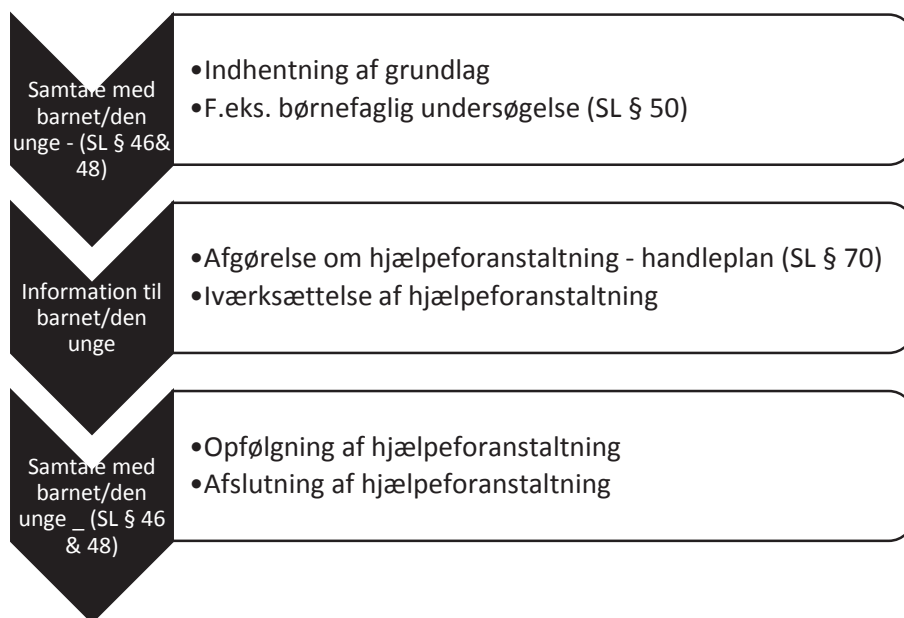
3.5. LOV OM SOCIAL SERVICE (BARNETS REFORM)

Lov om social service (Serviceloven) blev revideret ved Barnets Reform i 2011. Den blev vedtaget efter at flere undersøgelser viste, at der var behov for yderligere skærpelse af børn og unges retsstilling og ret til inddragelse. Man kan tale om, at Barnets Reform understreger i høj grad paradigmeskiftet i børnesyn, som Lov om social bistand i 1993 afstedkom. Reformen understreger tankesættet om, at udsatte børn og unge skal betragtes som kompetente aktører, der skal inddrages i egen sag og skal være i centrum for den sociale indsats.

Barnets Reform adskiller sig på følgende punkter fra tidligere retlig regulering, hvor det præciseres at hensynet til barnet/den unge skal være i centrum og inddragelse i egen sag er en rettighed. Børn og unge har formelt ret til:

- at være inddraget i sagsbehandlingen, jf. SL § 46 stk.3, § 48, § 70 stk.2, § 50 stk.5, § 59, § 69 stk.5, § 74 stk.2, § 148 stk.1.
- at have samvær med familie og netværk, jf. SL § 71
- at have en bisidder med til møder med kommunen, jf. SL § 48a
- at have en støtteperson, jf. SL § 68b
- at få aktindsigt fra 12 år i tvangssager, jf. SL § 73
- at få mulighed for at klage over afgørelser truffet af kommunen fra 12 år, jf. SL § 167 og § 168.

Børn og unges inddragelse i egen sag og dermed samarbejde med sociale myndigheder, jf. den retlige regulering i Serviceloven (SL) og med Barnets Reform illustreres som en proces i figur 1.

Figur 1 Proces implementering af retlig regulering vedr. barnets inddragelse

Betegnelsen Barnets Reform signalerer, at det er en barnets reform, hvor børn og unges egne forhold primært skal tages i betragtning og prioriteres i de sociale myndigheders børnefaglige arbejde. Børn og unge kan få tildelt en støtteperson i forbindelse med et anbringelsesforløb og/eller en bisidder i møder med sociale myndigheder. Myndigheden har pligt til at tilbyde barnet/den unge en støtteperson. I forhold til disse støttemuligheder til barnet/den unge er det fortsat den sociale myndighed, som vurderer om den pågældende støtteperson /bisidder udfylder rollen i forhold til barnet/den unge på behørig vis eller ej. Myndigheden kan udelukke bisidderen, såfremt det skønnes at bisidderens tilstedeværelse hindrer barnet/den unge i at fremkomme med synspunkter og holdninger om forhold i eget liv.

3.6. FORVALTNINGSLOVEN & RETSSIKKERHEDSLOVENS § 4

Forvaltningsloven (FVL) er også vigtig i inddragelsesmæssige spørgsmål, da den indeholder regler om sagsbehandling hos alle offentlige forvaltningsmyndigheder for alle borgere – også børn og unge. FVL fastsætter, at alle berørte parter i en sag er partshabile – og det kan børn og unge under 18 år også være ud fra en konkret vurdering af deres modenhed til at udøve rettigheder efter loven. Dette er også i overensstemmelse med Børnekonventionens artikel 12, som tidligere beskrevet i dette kapitel. Barnet/den unge skal have mulighed for at blive hørt enten direkte eller gennem repræsentation.

I Serviceloven anerkendes det, at unge fra 15 år har partsstatus, ergo egne partsrettigheder som beskrevet flere steder ovenfor. Det vil sige, at de er på linje med forældremyndighedsindehaveren, og de skal f.eks. give samtykke til en børnefaglig undersøgelse, anbringelse uden for hjemmet samt hjemgivelse, jf. SL § 50 stk.4, § 52 stk.3 nr. 7, § 53, § 68 stk.3, § 68 a stk.2, § 69 stk.2. (LBK nr.254 20/03/2014). I afhandlingens empiriske materiale indgår også interviews med unge 15 år og opefter.

Jeg har valgt endvidere valgt at fremhæve Retssikkerhedslovens § 4, som en central del i den retlige regulering, når der er tale om inddragelse. Retssikkerhedsloven (RTL) gælder for alle borgere - også for børn og unge. Formålet med RTL's § 4 er at fremhæve, at inddragelse af borgeren har til formål at understøtte god kvalitet i sagsbehandlingen (dialogprincippet). Dialogprincippet understreger det formelle samarbejde, som sociale myndigheder er forpligtet til at tilrettelægge og indgå i sammen med borgeren, altså også med børn og unge. RTL's § 4 lyder: *"Borgeren skal have mulighed for at medvirke ved behandlingen af egen sag. Kommunen tilrettelægger behandlingen af sagerne på en sådan måde, at borgeren kan udnytte denne mulighed."* Man kan tale om, at bestemmelsen indeholder to niveauer: et relationelt niveau (relationen mellem myndighedssagsbehandleren og borgeren) og et organisatorisk niveau (den sociale myndighed, som skal tilrettelægge sagsbehandlingen i løsning af sociale problemer) (Nielsen & Uggerhøj 2005:108).

Bestemmelsen vedrører medindflydelse på *sagsbehandlingen*, det vil sige det arbejde, der går forud for en *afgørelse* i en social sag (Hielmcrone 2004:4). Bestemmelsen gælder således, ligesom de fleste regler i forvaltningsloven, den del af myndighedsudøvelsen, der består i at tilvejebringe et oplyst grundlag før der træffes afgørelser – i modsætning til faktisk forvaltningsvirksomhed. Hielmcrone bemærker, at hvad angår faktisk forvaltningsvirksomhed gælder principperne i RTL § 4 fortsat som udtryk for 'god forvaltningsskik'. Hun (Ibid:4) peger endvidere på det forhold, at når retten til medindflydelse i RTL's § 4 således er lovfæstet, så har det retligt set den væsentlige konsekvens, at kontrolinstanserne såsom sociale nævn, Ankestyrelsen og domstolene, kan efterprøve om borgeren har haft mulighed for at medvirke ved sagens behandling. Manglende overholdelse af reglen fra myndigheders side kan føre til, at den trufne afgørelse kendes ugyldig. Dialogprincippet i RTL's § 4 indebærer, at den sociale myndighed forstår borgerens situation, og befæster borgerens autonomi og (med)ansvar for egen situation. Myndighedssagsbehandleren skal vise respekt for borgerens opfattelse af egen situation. Den sociale myndighed skal løbende fremlægge de faglige og juridiske overvejelser, som den gør sig om borgerens sociale situation og om løsning af de sociale problemstillinger med henblik på, at borgeren kan argumentere ud fra sin egen opfattelse af sit liv og sin livssituation (Andersen 2013:322). Kritikken af RTL's § 4 er, at ordlyden at borgeren skal have mulighed for at "medvirke" er for upræcis og vag.

Socialministeriet iværksatte en undersøgelse af RTL's § 4. I undersøgelsesrapporten om Retssikkerhedslovens § 4 (Socialministeriet 2004) har man forsøgt at definere, hvad det at "medvirke" betyder. I undersøgelsen fortolkes ordet som medbestemmelse og medindflydelse i form af at have ret til at vurdere oplysninger i egen sag og henlede opmærksomheden på andre relevante kilder til sagens oplysning og afklaring. Det betyder ikke selvbestemmelse. Borgeren får adgang til at gøre myndigheden bekendt med sit syn og sine holdninger til sagen, hvilket i nogen udstrækning må kunne påvirke afgørelsen. Det er dog fortsat den sociale myndighed, som træffer afgørelse. Ergo betyder brugerinddragelse ikke nødvendigvis øget indflydelse på selve afgørelserne i forhold til eget liv. Undersøgelsen viste, at myndighedssagsbehandlere ofte ikke kender til regelsættet i retssikkerhedsloven, og de

oplever sig heller ikke bundet af det. Undersøgelsen påpegede, at medvirken-princippet ikke var blevet implementeret i tilstrækkeligt omfang i kommunerne (Nielsen og Uggerhøj 2005:114). For myndighedsrådgivere er det faglige (behandlingsmæssige) principper og ikke retskravet, der afgør om de har fokus på borgeres medvirken (Socialministeriet 2004; Nielsen og Uggerhøj 2005).

Undersøgelsen er foretaget med udgangspunkt i voksne borgeres møde (aktørstatus) med de sociale myndigheders sagsbehandling og ikke børns. Den siger noget om, hvor vanskeligt det er at anerkende voksne udsatte borgeres aktørstatus, hvorfor man må antage, at det i højere grad kan være vanskeligt at anerkende børn og unges sociale aktørstatus. Her kan både et ”gammeldags” børnesyn og en mangel på brug af retlig regulering forhindre anerkendelse af børns aktørstatus, hvis myndighedsrådgivere tolker retskrav som faglige principper, som er præget af skøn om ”barnets bedste” og ensidig forforståelse af beskyttelsesbegrebet.

Set i lyset af de store udfordringer, der er på børne- og ungeområdet i forhold til implementering af retlig regulering i det sociale arbejdes praksis (Ankestyrelsen 2011, 2012), når der er tale om børn og unges inddragelse, da inddragelse af børn og unge ikke altid sker i praksis, ser det ud til, at der er al mulig grund til fortsat at have opmærksomhed på retssikkerhedsreglerne og særligt fokus omkring RTL’s § 4. Undersøgelser (se f.eks. Socialministeriet 2004; Ankestyrelsen 2001, 2012) viser, at retlige virkemidler ikke gør det alene. De må suppleres med holdningsændringer hos myndighedsrådgivere (frontpersonalet) og et klart signal fra det ledelsesmæssige niveau hos rådgiverne, at brugerinddragelse - også for børn og unge - skal prioriteres højt, således at retningslinjer og målsætninger bliver en naturlig del af det sociale arbejde i praksis.

Nuværende socialminister Manu Sareen udtaler endvidere til Altinget d.13.3.2014, at der fortsat er behov og *”brug for en lytte-kultur”* i kommunernes arbejde med udsatte børn og unge. Han påpeger: *”at der skal gøres op med den kultur, hvor børneinddragelse opfattes som besværlig eller spild af tid. Og vi skal derhen, hvor det er utænkeligt ikke at tale med barnet direkte”*. Det skal indgå som den *”faglige ryggrad”* for

de fagprofessionelle, som arbejder med udsatte børn og unge i hverdagen.

3.7. BARNET SOM RETSSUBJEKT - FORÆLDRE SOM RETS-SUBJEKTER

Børn og unge tillægges ret til at have en mening og være inddraget i et vist omfang i forhold til eget liv, når sociale myndigheder griber ind i barnet/den unges privatsfære og dets familie skal modtage hjælpeforanstaltninger.

Ovenstående normative og rettighedsorienterede aspekt om børn og unges aktørstatus kan ses i lyset af flere generelle samfundsmæssige udviklingstræk. Måske først og fremmest en generel øget individualisering over de sidste 30-40 år (Giddens 1991). Først var det ligestillingen mellem mænd og kvinder i familien, i kølvandet på et fokus på kvinders selvstændige rettigheder, og dernæst barnets individuelle rettigheder. Det afspejler den retlige regulering, men det betyder fortsat ikke at barnets/den unges forældre ikke har stor betydning for barnet/den unge f.eks. i anbringelsesforløb. Derfor skal forældre være inddraget i samarbejdet om barnets/den unges udvikling. Derudover kommer barnets/den unges øvrige familie og netværk som centrale spillere i barnets/den unges livsforløb. Den retlige regulering peger i retning af, at forældre og børn og unge som udgangspunkt begge er parter i en børnesag, og at de skal inddrages, der skal tages hensyn til dem, og de skal være en del af samarbejdet med sociale myndigheder.

Rettighedsperspektivet i forhold til børn og unge kan betyde, at forældres rettigheder træder i baggrunden, når sociale myndigheder skal træffe afgørelser i en børnesag, selvom undersøgelser fortsat viser den modsatte tendens i praksis (Ankestyrelsen 2011, 2012). Det er en balancegang at handle og træffe afgørelser ud fra ”barnets bedste”, når der skal tages hensyn til begge perspektiver og inddragelses-princippet. Det kræver at sociale myndigheder tilrettelægger og organiserer inddragelsespraksisser, således at udsatte børn og unge og deres forældre bliver behandlet og anerkendt som aktører, sådan som den retlige regulering foreskriver. Desuden at sociale myndigheder tør tage konfrontationen og diskussionerne med den stærkere og velformulerede part (forældre) for, at barnets/den unges inddragelse kan blive en realitet og

forekomme som en reel mulighed for børn og unge. Som en af informanterne i mit studie forklarer: *"De voksne larmer sådan på møder med kommunen."*

Afslutning

Ovenstående viser, at udvikling i den retlige regulering siden Graver-sens betænkning (1990) og de deraf følgende lovændringer i Lov om Social bistand (1993) til i dag i Barnets Reform (2011) har et markant fokus på styrkelse af udsatte børn og unges retsstilling, herunder inddragelse af børn og unge i alle forhold vedrørende iværksættelse og beslutninger om hjælpeforanstaltninger. Høring og inddragelse af barnet/den unge er vanskeligt at komme uden om i myndighedsarbejdet. Inddragelse af barnet/den unge skal der i konkrete sagsforløb været taget stilling til. Det skal fremgå skriftligt, hvordan inddragelsespraksis af barnet/den unge er udmøntet eller fremgå af sagen, såfremt at inddragelse af barnet/den unge er undladt.

Den retlige regulering er gået i retning af at styrke børn og unge som retssubjekter på lige fod med forældre som retssubjekter. Den retlige regulering anerkender i høj grad, at børn og unges aktørstatus. Den retlige regulering begrundes flere gange, hvorfor man skal "behandle" barnet/den unge som social aktør. Det skal man, fordi barnet/den unge er i centrum for den sociale indsats, og det er "barnets bedste", som er i fokus i den retlige argumentation i børne- og ungearbejdet på myndighedsniveau.

FN's børnekonvention artikel 12 tydeliggør barnets/den unges aktørstatus, også i dansk retlige regulering, da Børnekonvention er ratificeret i dansk lov. Liden fastslår at: "Børnekonventionen knæsetter princippet om, at individuelle rettigheder og demokrati også skal gælde børn" (min oversættelse) (Liden 2004:198).

Man kan i udviklingen af den retlige regulering se, at der for lovgiver har været en bevægelse fra fokus på forældre som primære samarbejdspartnere til i dag, hvor fokus også skal være på samarbejde med børn og unge, da de anses for at være hovedpersoner i de sociale børnesager. Der er tale om to parter, som skal tages hensyn til i sociale myndigheders inddragelsespraksis.

Lovgivningen er retvisende et stykke ad ”inddragelsesvejen”, men er i sig selv ikke nok til at føre inddragelse af børn og unge ud i livet i praksis. Den retlige regulering er afhængig af fortolkning, forståelse og implementering. En inkorporering af Børnekonventionen er et stærkt signal til administrationen, og er fremhævet fra flere sider som ønskelig i Danmark. Men en inkorporering gør det ikke alene; eksemplet fra Norge i 2003, hvor aldersgrænsen for børns udtaleret, ifølge børneloven sættes ned fra 12 til 7 år, viser en undersøgelse (Skauge 2010), at retlig regulering skal følges tæt i implementeringen både med kontrol og sikring af, at menneskerettighederne overholdes. Der skal ske med uddannelse og faglig støtte og vidensudvikling til de faggrupper på det sociale område, som arbejder med udsatte børn og unge i hverdagen. Danmarks ratificering af Børnekonventionen betyder, at man siden 1991 skulle overholde menneskerettighederne i afgørelser om børn og unge i sociale sager, herunder artikel 12 om inddragelse i eget liv.

Overordnet set er al retlig regulering og implementering i praksis afhængig af de(t) børnesyn - dvs. de holdninger og forforståelser - som dominerer og er legitime blandt politikere og fagfolk, ja alle, som arbejder med udsatte børn og unge på alle niveauer i det danske samfunds institutioner. Det gør en forskel, at meget af det sociale arbejde er organiseret decentralt, i forhold til at sikre at børn og unges rettigheder er en naturlig del og et grundlæggende værdisæt i arbejdet i praksis. Spørgsmålet er, hvem sikrer og tager ansvar for, at den retlige regulering overholdes.

Den retlige regulering eksisterer som normativ ramme for det sociale arbejde, og i den har paradigmeskiftet i det ”anerkendende” børneperspektiv, taget sit udgangspunkt. Ankestyrelsen ser ud til at spille en central rolle i implementering af den retlige regulering i dialogen med de sociale myndigheder. Ombudsmandens Børnekontor oprettet i 2012 har også til opgave at tage imod klager, der vedrører børn og unge. Derudover kan Børnekontoret rejse såkaldte initiativsager på baggrund af oplysninger i en klagesag, foretage tilsynsbesøg på både private og offentlige institutioner og sidst, og ikke mindst, holde et vågent øje med, at forvaltningen overholder Børnekonventionen og andre internationale menneskerettighedskonventioner til at sikre børn og unges rettigheder. Men samtidig er det fortsat op til den enkelte kommune, den

enkelte leder og den enkelte myndighedsrådgiver at sikre, at paradigmeskiftet i den retlige regulering om inddragelse af børn og unge viser sig reelt i praksis og ikke blot forbliver symbolsk retorik.

KAPITEL 4. TEORETISKE PERSPEKTIVER OG BEGREBER

I dette kapitel vil jeg gøre rede for mit teoretiske ståsted og de centrale teoretiske perspektiver og begreber som bliver anvendt og videreudviklet i afhandlingen.

Jeg indleder kapitlet med at beskrive mit metateoretiske og mit barndomssociologiske ståsted, som viser, hvordan jeg positionerer mig forskningsmæssigt. Dernæst beskrives den aktuelle teoretiske inspiration til de anvendte begreber, som præsenteres fortløbende i analysekapitlerne.

4.1. FORSTÅELSE & FORTOLKNING

Som nævnt i kapitel 1 er min forskningsinteresse at komme tættere på at forstå børnene/de unges oplevelser med sociale myndigheders inddragelsespraksisser. Jeg er i mine interviews gået åbent til værks i forhold til at indfange børn og unges oplevelser med inddragelse, hvad der betyder noget for dem i relation til dette særlige livsvilkår, og hvordan de håndterer dette vilkår. Jeg har lyttet til deres fortællinger, deres vurderinger, forståelser og refleksioner om, hvordan disse ting hænger sammen for dem. Dernæst har jeg forsøgt at beskrive børn og unges oplevelser, analyseret disse udsagn og forsøgt at videreformidle mine (forsker) tolkninger af, hvordan børn og unge som sociale aktører og handlende subjekter oplever denne livssituation indenfor rammen af en klientposition. Jeg forsøger at give børn og unge en stemme i forhold til det sociale arbejdes inddragelsespraksis for at blive klogere på de samfundsmæssige strukturer, som disse børn og unge er en del af og afhængige af. Jeg ønsker at diskutere, hvilke generelle erfaringer det giver børn og unge – og at nå frem til en slags ”children’s standpoint” (Halldén 2003:21). Dette hænger sammen med erkendelsen af, at der findes forskellige forestillinger og forforståelser om den sociale verden og dens eksistens. Børnesynet og barndomsopfattelser er i forandring og er afhængig af, hvilket videnskabsteoretisk ståsted og hvilken tradition, som man vælger at lægge sig op ad.

Inspiration fra hermeneutik og fænomenologi

Mit metateoretiske ståsted er overvejende hermeneutisk inspireret grundet mit indefra-perspektiv, men samtidig er jeg fænomenologisk inspireret i mine interviews i et forsøg på forstå udsatte børn og unges fortællinger. Jeg mener grundlæggende ikke, at man kan sætte sin forforståelse i parentes i mødet med ”den fremmede” for at erkende ny viden (Kvale 1997:18). Min forforståelse må sættes i spil i mødet med det empiriske materiale som i en hermeneutisk cirkel. På trods af den tilgang vælger jeg i mine interviews, afspejlet f.eks. i min interview-guide, at være langt mere åben end en hermeneutisk tilgang tillader, netop for at erhverve ny viden ved at lade børn og unge fortælle åbent i interviews om deres oplevelser. Jeg har grundet mit indefra-perspektiv nogle ”videnshuller”, som kun kan fyldes op af ny viden med nye erkendelser inspireret fra fænomenologien.

I afhandlingen er der en vekselvirkning mellem den induktive og deduktive tilgang. Analyseprocessen opfatter jeg som en fortolkningsproces, hvor min forståelseshorison (det deduktive) indgår i en samtale med fremmede horisonter (det induktive). Jeg bevæger mig mellem at være tæt på børn og unges udsagn til at være mere distanceret, dvs. at jeg vandrer fra empiri til teori, mellem del og helhed mellem forståelse og forforståelse, som i en hermeneutisk cirkel (Gilje & Grimen 2002:169-170). Ikke kun i et forsøg på at forstå børn og unges oplevelser med inddragelse i egen sag, men for at blive klogere på og komme tættere på fænomenet sociale myndigheders inddragelsespraksis for på den måde at erhverve ny og nuanceret viden, og om muligt at justere begreber om, hvad inddragelse i disse sammenhænge er for en størrelse. Jeg skal i det følgende afsnit redegøre for implikationerne af denne metateoretiske inspiration.

Det kvalitative forskningsinterview beskriver Glavind Bo (2002:51) som en særlig form for kommunikation, hvor det interaktive forhold og den gensidige påvirkning mellem interviewer og interviewperson er central. Samtidig med denne gensidige påvirkning er det et grundvilkår for sociologisk tilgang, at virkeligheden ikke er, hvad den umiddelbart giver sig ud for at være. Sociologien er forpligtet på andet end gengivelse af det, som umiddelbart viser sig for enhver. Forskerens opgave er at afdække mønstre og meningssammenhænge, at se bag om ordene,

læse mellem linjerne og søge efter viden om fænomener, som ikke tilhører den synlige omtalte del af virkeligheden, at sætte tavshed i tale (ibid:52). Sagt på en anden måde: forskerens opgave er at overskride common sense-niveauet – det som Alfred Schutz (Schultz 2005:21-27) kalder *dagliglivets naturlige indstilling* i et forsøg på at afdække betydningssammenhænge i analyser. Idealet i det fænomenologiske perspektiv er at tilstræbe åbenhed og forudsætningsløshed i det videnskabelige arbejde, et ”nedefra” perspektiv (Olsen 2002:137). Schultz opererer med det metodiske begreb epoché som en måde at begribe verden uafhængigt af eget (forsker) perspektiv – dvs. man skal sætte sin egen forforståelse eller sine fordomme og værdisæt om verden i parentes i mødet med det studerede fænomen. Det er en fænomenologisk pointe, at vi ser, oplever, tænker og handler gennem egen kultur og samfunds-kabte perspektiv (Bo 2008:35). Man skal forstå den fremmedes livs-verden (den førvidenskabelige erfaringsverden), som den anden forstår sig selv, ved at sætte parentes om den virkelige verdens eksistens (Fuglsang og Bitsch Olsen 2004:288-290). Jeg har med inspiration fra denne videnskabsteoretiske tradition forsøgt at få nærhed til forskningsfeltet på selvforståelsesniveauet ved at se og følge børn og unges forståelser og opfattelser for herved at få nuanceret indsigt i sociale myndigheders inddragelsespraksis set ud fra børn og unges perspektiv. Børn- og ungeinformanternes betydningsindhold skal relateres til andres betydningssystemer f.eks. ved at trække paralleller mellem børn- og ungeinformanternes udtalelser. Og en større forståelsesramme og almen viden om udsagnenes indhold medtages for på den måde at udvide og berige informanternes udtalelser. Denne form for common-sense tolkning indbefatter også måden det bliver sagt på og i hvilke sammenhænge. Tolkningerne ligger ikke længere væk end at de kan genkendes af interviewpersonerne selv, de ligger tæt op af informanternes selvforståelse (Bo 2008:55).

I det videre analysearbejde af det empiriske materiale er jeg hermeneutisk inspireret for at kunne udvikle og justere begreber og nye erkendelser i mødet mellem mine forforståelser og informanternes udsagn – som i en hermeneutisk spiral mellem del og helhed (Gadamer 2007:292) Det betyder, at jeg udnytter den hermeneutiske tolkningsmetodes muligheder for at udvinde mere end det som en tekst og spro-

get repræsenterer – ergo det som børn og unge frembringer i interviewene. Jeg lader min forståelseshorisont (forståelse, teoretiske begrebsapparat, fagkultur) i spille sammen med det empiriske materiale for på den måde at bidrage med nye fortolkninger, der ligger ud over informanternes meningshorisont. Der opstår det, som kaldes en form for dobbelt hermeneutik (Kvale 2004:58; Fuglsang & Bitsch-Olsen 2001:342). Fortolkning og forståelse er et grundvilkår i den filosofiske hermeneutiske tradition, som Gadamer repræsenterer. Forståelse er det vi som mennesker er i, i en uafsluttet proces. Udover at være et fortolkende menneske, er mennesket også et historisk og sprogligt væsen. Vi lever i, med og igennem historien - i fortid, i nutid og i fremtid og kan ikke undslippe den proces (Fuglsang & Bitsch-Olsen 2004:326). En hermeneutisk fortolkning skal ifølge Gadamer også bringes i anvendelse – med begrebet applikation. Det betyder, at man skal anvende og bruge det, som man har forstået i praksis. Applikation er tæt forbundet med begrebet phronesis. Phronesis viden er viden, som ikke blot skal læres, men som skal erfares i samvær med andre mennesker. Det kræver engagement og forståelse af andre mennesker. Det er ikke en viden, som kan vælges til, men noget som gøres aktivt i en hermeneutisk erfaring, som er situationsbestemt og kontekst-afhængig.

Med udgangspunkt i et overvejende hermeneutisk og fænomenologisk perspektiv forsøger jeg at betragte børn- og ungeinformanterne i undersøgelsen som handlende aktive subjekter i forskellige kontekster. Formålet med at bruge ovenstående to metateoretiske perspektiver er at komme tættere på en nuanceret forståelse af de oplevelser af sociale myndigheders inddragelsespraksis, som børn og unge i udsatte positioner har.

4.2. DET "NYE" BARNDOMSFORSKNINGSPARADIGME

Det nye barndomsforskningsparadigme er kendetegnet ved at have en sociologisk orienteret og tværvidenskabelig tilgang til studiet af børn og barndom. Det skal også ses som opposition til de traditionelle udviklingspsykologiske og pædagogiske perspektiver på samme, som har domineret barndomsforskningen indtil slutningen af 1980'erne. Herefter er der en markant forskningsmæssig interesse for barndomsforskning indenfor samfundsvidenskaberne. Qvortrup (1999) peger på, at

denne udvikling indenfor barndomsforskning blandt andet har baggrund i historieforskningens italesættelse af barndom som kulturel og social opfindelse (Aries 1982/1962). Inden for barndomssociologien skelnes mellem studier, der studerer børn og barndom ud fra en makro-orienteret, strukturel og objektiviserende synsvinkel (f.eks. Qvortrup 1994, 1999; Frønes 1994, 1999), mens andre har en mere mikro-orienteret, subjektiverende tilgang (f.eks. James & Prout 1990; Cosaro 1997; Tiller 1989, 1991). Mit studie hører til sidstnævnte orientering. Jeg forsøger at forstå børn og unge i udsatte positioner som kompetente sociale aktører, der aktivt bidrager til at skabe egne livsprocesser (Thorne 1993:12).

Børn og unge og barndom i et minoritetsperspektiv

Min tilnærmelse til arbejdet i afhandlingen kan placeres indenfor den barndomssociologiske position, som bliver betegnet som et minoritetsperspektiv. Her tilskrives barnet status som en del af en minoritetsgruppe. Positionen opfatter børn som kompetente deltagere i en fælles voksenorienteret verden (James et. al 1999:259). Her fokuseres på børns perspektiver og forståelse af en voksenverden, som de er tvunget til at være en del af. Barndommen betragtes som minoritetsposition i magtrelationen mellem på den ene side voksne som socialgruppe og på den anden side børn som socialgruppe. Forskningen er optaget af at give børn en stemme, beskrive deres oplevelser af voksnes handlinger, og lægge deres udsagn frem. Hertil lægger forskeren egne analytiske forklaringer og udbygger børns beskrivelser af voksenverdenen. Barndommen i denne position bliver opfattet som en universel, differentieret og global kategori i forhold til dens rettigheder, dens medlemmers egenskaber som enkeltpersoner og dens statusidentitet. Globalt set bliver alle børn udbyttet i forskellige grader. Deres menneskerettigheder bliver ikke tilstrækkeligt udtrykt eller håndhævet. Man kan sammenligne "barnet som minoritetsgruppe" med kvindebevægelsen, som også har været udsat for diskriminationsprocesser fordelt efter køn og alder. Perspektivet har et tenderende essentialistisk blik på undertrykkelse af børn, da det understreger at børn er undertrykte, og der er af den grund brug for forandring. Der peges dog ikke på, hvordan denne forandring skal finde sted. James et al. forklarer, at barnet som minoritetsgruppe på mange måder er en legemliggørelse af den empiriske og politiserede udgave af det "socialt strukturerede" barn. (James et al. 1999:294).

Dette perspektiv ser børn som bevidste og aktive individer med en bevidsthed, der kun venter på at blive mobiliseret. Kritikken af perspektivet er, at sociologiske forskelsmarkører som køn og alder ofte bagatelliseres i analyser. Omvendt fortæller disse forskelle noget om børns og voksnes sociale status, og hvordan de bliver forhandlet. Det siger også noget om børns dygtighed som sociale aktører i denne forhandling (James et. al 1999:263). Jeg er enig i, at der er fare for at denne type generaliseringer bygger på forestillingen om, at alle børn er lige som en del af en social gruppe med fælles behov, rettigheder og pligter, og ikke tager højde for børns modenhed, og den sociale, kulturelle og økonomiske kontekst.

Berry Maryall (2002) er en af de forskere, som placerer sin forskning indenfor dette perspektiv. Hun har i en lang række studier sat fokus på børn-voksen relationer baseret på børn og unges beskrivelser af deres hverdagsliv med særlig fokus på sundhed (Mayall 1994). Mayall peger med afsæt i sine studier på, at *"...children are best regarded as a minority social group. In the first place, study of child-adult relations showed that childhood is understood by both adults and children as a time of dependency and subordination.."* (Mayall 2002:20). Formålet med hendes tilgang er, *"..to think from children's lives.."* (Ibid:4), at videreudvikle sociologiske begreber og perspektiver på baggrund af børn og unges beskrivelser af den sociale verden.

Børn som "beings" og/eller "becomings"

Som beskrevet i det nye barndomsparadigme er synet på barnet som social aktør et af de betydningsfulde teoretiske tankesæt. Dette indebærer en ændring fra forskning med fokus på børn som objekter til forskning med fokus på børn som subjekter med værdifulde erfaringer og kompetencer. I dette perspektivskifte diskuteres i børneforskningskredse om man kan betragte børn som "beings" eller børn som "becomings" i et forsøg på at definere børneperspektivet.

Halldén (2003), Sommer (2003) og Qvortrup (1994) påpeger, at børn og børneperspektivet har været mangelfuldt defineret og fraværende indenfor både videnskab og i udvikling af samfundet. Dette kan forklares ud fra et børnesyn, hvor man betragter barndommen som en overgang til voksenlivet. I "becoming" forståelsen skal børn betragtes som

"an adult in the making". Voksenverdenens forståelse er i denne tilgang at værdsætte børn ud fra det, som de gør for at forberede sig på at blive voksne. Børn bliver ud fra denne forståelse betragtet som ufærdige mennesker, som har mangel på rationalitet og kompetencer (James et al 1999:244; Uprichard 2008:304). Børn skal socialiseres gennem træning og tilegnelse af kundskaber med fokus på, at de skal blive voksne. Børns indsats og væremåder her og nu bliver betragtet som en omkostning, og ikke som en del af samfundsindsatsen.

Børn i *"being"* forståelsen betragtes som sociale, aktive individer med egne holdninger, meninger og handlinger som har betydning for børns levede liv her og nu. Børnesynet i *"being"* forståelsen er flyttet fra fokus på socialisering og fremtidsperspektiv til, hvordan børn forstår eget liv her og nu.

Dette begrebspar kritiseres blandt andet af Uprichard (2008). Being-becoming distinktionen bygger på antagelsen om, at voksne er stabile og *"færdige"* i deres handlinger og tankevirksomhed. Dette mente man i kritikken af begrebsdelingen ikke var gangbar i en senmoderne verden med stadig større krav til fleksibilitet. Både børn og voksne skal betragtes som *"beings"* og *"becomings"*, da alle er udsat for processer, som fører til forandringer og omforhandlede relationer (Halldén 2005:8). Kritikken af begrebsdelingen kan også ses som et udtryk for idealet om lighed mellem børn og voksne. Børn har andre vilkår end voksne, men de agerer på samme arenaer og skaber sociale relationer her.

Uprichard (2008) peger på, at i konceptet børn som *"beings"*, anskues kompetence som kontekstafhængig. Fremtidsorienteringen er også centralt for børn, hvilket hun hævder ignoreres i begrebsdiskussionerne i for høj grad. Uprichards (2008) pointe er både at betragte børn og unge som *"beings"* og *"becomings"* på samme tid. Jeg sætter denne pointe i forhold til inddragelse som begreb. Børn og unge er også fremtidsorienteret i forhold til at blive inddraget i sociale myndigheders beslutningsprocesser. Børn og unge i datamaterialet forholder sig også til sociale myndigheders inddragelse i fremtiden og vigtigheden af denne i forhold til egen livssituation. Mit udgangspunkt i indeværende afhandling er i lighed med Uprichard både at betragte udsatte børn og

unge som "beings" og som "becomings" ud fra erkendelsen af og antagelsen af, at barndommen er en midlertidig kategori i samfundet for børn og unge, men samtidig skal/bør denne kategori i sig selv anerkendes som selvstændig for derved at betragte børn og unge som sociale aktive agenter i eget liv og i forhold til omverdenen, både i fortiden og i fremtiden. Uprihard pointerer i forhold til at præsentere børn og unge i en "being and becoming" forståelse at: "...*It is acknowledging that children do become adults and the kinds of adults they are likely to become are shaped by the kinds of childhoods they are experiencing today.*" (Ibid:311). Afhandlingen har primært fokus i "being"-forståelsen, da jeg forsøger at få viden om udsatte børn og unges behov i egen- skab af "being" i sociale myndigheders inddragelsespraksisser.

Diskussioner om, at børn og unge i samfundet og ikke mindst udsatte børn og unge skal betragtes med enten det ene eller andet perspektiv, spiller i den grad ind, når der er tale om inddragelse af børn og unge i socialt arbejde. Der er en tendens til, at begreber og diskussioner ses som dikotomier. De to begreber kan ses som et udtryk for et ambivalent børnesyn mellem på den ene side forståelse af børn som "beings" og på den anden side "becomings". Denne ambivalens er også at finde i den retlige regulering i FN's børnekonvention: den overordnede ramme for al lovgivning og arbejde med børn og unge, og i dansk lovgivning for området: Serviceloven. Begge steder understreger lovgivning at børn og unges har ret til inddragelse og dermed indflydelse på beslutninger vedrørende deres liv, samtidig med at denne rettighed modificeres ud fra alder og voksen vurderet modenhed. Begge retlige reguleringer giver børn et medborgerskab i parentes, da den reproducerer generationsordenens skabelse af magtrelationen barn-voksen, samtidig med at børn og unge får øgede rettigheder i form af beskyttelse og omsorg (Warming 2011:35).

Børn og unges ret til inddragelse og anerkendelse af deres selvstændighed og evne til at udtrykke sig verbalt kan let føre til, at voksne fritages for ansvaret for at opfylde børns rettigheder. Kjørholt (2010:19-20) påpeger, at samfundets øgede fokus på individualisering med vægt på individers frihed og inddragelse kan føre til, at sociale, politiske og kulturelle forhold, som former og begrænser individers valg, står i fare for at blive overset. Hun henviser til, at undersøgelser af kulturprojekter,

hvis formål er børns deltagelse og medvirken, viser at børn ikke ser autonomi som modsætning til afhængighed. Identitet som kompetent social aktør fremkommer som et resultat af tilhørsforhold og fællesskab med en gruppe og støtte fra voksne, hvor de bliver anerkendt og har fået den nødvendige støtte og hjælp til gradvist at mestre forskellige aktiviteter. Yderligere pointerer Kjørholt, at udgangspunktet for at diskutere, hvordan børn kan inkluderes som samfundsborgere, er at betragte børn og voksne som gensidigt afhængige af hinanden.

I analyserne binder jeg diskussioner om barnet som "being" eller "becoming" sammen med diskussioner om sociale myndigheders inddragelsespraksis, da jeg ser parallelle overordnende diskussioner i litteraturen i forhold til begreberne inddragelse og beskyttelse. Udsatte børn og unge som minoritetsgruppe i inddragelsesmæssige sammenhænge er afhængige af voksnes forståelse af begreberne "being" og "becoming" på den ene side og af begreberne inddragelse og beskyttelse på den anden side. Diskussionerne, om et udsat barn skal inddrages i egen sag, tager afsæt i forståelsen af barnet som kompetent med egne værdifulde erfaringer: et "being" perspektiv og forståelsen af barnet som ikke-kompetent, fordi det er udsat og skal beskyttes: et "becoming" perspektiv. Jeg bruger begreberne undervejs i analyserne som afsæt til at komme tættere på forståelsen af, hvordan børn og unge oplever at disse begreber er på spil i sociale myndigheders inddragelsespraksis.

Jeg vil nu nærmere redegøre for min tilnærmelse til og forståelse af børn, og hvordan jeg definerer begreber som social aktør ("agency"), klient, børneperspektiver, asymmetri og inddragelse.

4.3. BEGREBERNE SOCIAL AKTØR OG KLIENT

Afhandlingens udgangspunkt, at have fokus på børn og unge som kompetente aktører med ret til inddragelse i eget liv med hjælpeforanstaltninger, er et blik på børn og unges ændrede position i socialt arbejde. Inddragelse af børn og unge er dilemmafyldt og skaber nye udfordringer for det sociale arbejde. Det rejser blandt andet diskussioner af, hvor grænserne går for, hvad der forventes at børn og unge i udsatte positioner kan/skal forholde sig til i egen livssituation. Diskussioner om udsatte børn og unges inddragelse i socialt arbejde bevæger sig på en linje

mellem begreberne inddragelse og beskyttelse. Børn og unge opfattes både som kompetente og meningsskabende og som udsatte og sårbare. I et forsøg på at indfange dilemmaerne analytisk i forhold til det empiriske materiale har jeg valgt at definere begreberne social aktør og klient som følger:

Definition af begrebet "social aktør"

Jeg har valgt en analytisk position i minoritetsperspektivet, da jeg gerne vil give børn og unge i udsatte positioner en stemme i en dobbelt underprivilegeret position i forhold til kategorien voksne.

Jeg anskuer børn og unge, som indgår i det empiriske materiale, som værende i positionen: "børneklienter". De er både børn og unge i relation til voksen kategorien, og klienter i relation til voksne professionelle repræsenteret ved sociale myndigheder.

Jeg betragter børne- og ungeinformanterne som subjekter med værdifulde erfaringer og kompetencer: som sociale aktører. Jeg har i forhold til børn og unges aktørstatus ladet mig inspirere af Mayalls (2002) definition af begreberne: "social actor" og "agency". Mayall ser, at det er klart nok, at børn og unge kan betragtes som sociale aktører, da de i det perspektiv anerkendes som individer, der har kapacitet til at foretage valg i forhold til det som de laver, og de kan udtrykke deres egen ideer om deres liv. Men trods denne anerkendelse af børn og unges kompetencer til at have en eller anden form for kontrol med, hvor deres liv fører hen, er det ifølge Mayall lige så vigtigt at se på, hvilken rolle børn og unge kan udfylde i forhold til samfundsforandringerne generelt. Derfor argumenterer hun for, at børn og unges aktørstatus også handler om børn og unges "agency", at børn og unge kan betragtes som "agents". Hun skiller begreberne ud på følgende måde:

A social *actor* does something, perhaps something arising from a subjective wish. The term *agent* suggests a further dimension: negotiation with others, with the effect that the interaction makes a difference – to relationship or to a decision, to the workings of a set of social assumptions or constraints (Mayall 2002:21).

Med denne definition af "agency" kan børn forstås som mennesker, der gennem deres handlinger kan gøre en forskel, kan udvirke forandringer f.eks. i sociale relationer eller i forbindelse med deres inddragelse i beslutninger. For at forstå børns "agency" er det nødvendigt at tage højde for børns minoritetsstatus. Børn er i dette perspektiv underlagt voksnes kontrol og dominans ud fra en barndomsforståelse som en periode, hvor børn har brug for omsorg og beskyttelse. Ifølge Mayall er det, at børns "agency" ikke er anerkendt af voksenverdenen, noget som både er medvirkende til børns minoritetsstatus i samfundet, og som også indskrænker børns subjektivitet, og derfor reproducerer deres relative magtesløshed (Mayall 2002:21; James & James 2012:5). I analyserne af børn og unges aktørstatus vælger jeg at bruge begrebet "agency" ud fra mit overordnede teoretiske perspektiv med fokus på børn og unge i særligt underprivilegerede positioner i samfundet og i forhold til generationsordenen: voksne.

Jeg er i mit studie optaget af at udforske børn og unges erfaringer med at blive anerkendt som aktører og besidde en social aktørposition. Hvilke muligheder børn og unge i disse særlige positioner har for at agere som sociale aktører, hvilke handlerum (agency) de får mulighed for at udfolde, får tildelt og forhandlet sig frem til med udgangspunkt i deres beskrivelser af oplevelser med sociale myndigheders inddragelsespraksisser.

Børn og unges handlerum og handlekraft har en ramme (et rum) som giver en række begrænsninger i deres særlige udsatte position i de forskellige myndigheds kontekster, hvor børn og unge er underlagt voksnes kontrol og dominans. James (2009) påpeger i forbindelse med analytisk fokus på børns "agency", at ikke alle børn har samme livsbetingelser for at handle eller er lige kompetente til at handle.

Definition af begrebet ”klient”

Børn og unge under offentlig omsorg er sædvanligvis ”klienter” i det sociale arbejde, uden at de selv har valgt det. At være i en klientposition i den sociale sektor betyder, at man som borger ikke har mulighed for at påvirke udformningen af den service og de hjælpetjenester, som er til rådighed. Det betyder også, at man er i et afhængighedsforhold til det sociale system, og det er det sociale system og dets repræsentanter, der har definitionsmagten og fortolkningsretten i forhold til, hvordan klientens situation og problemstilling skal forstås, og hvordan der skal interveneres i forhold hertil (Salonen 1999:27). Den generelle klientposition er et vilkår, som også gælder for børn og unge, og som er en del af rammen for det sociale tilbud/hjælpe-foranstaltning. Man kan tale om at klientpositionen er et udtryk for den strukturelle ramme, hvori det sociale arbejde udfoldes, fortolkes og besluttet. Børn og unge i det sociale arbejde indgår i denne strukturelle ramme som klienter, hvor det er socialarbejdere som repræsentanter for sociale myndigheder, der afgør hvad der er bedst for barnet/den unge, og som har magt over de ressourcer som velfærdsstaten kan tildele ud fra den velfærdsstatslige lovgivning. Samtidig har den teorimæssige og retlige udvikling på det børnefaglige område sat en ny dagsorden for udsatte børn og unges position: en social aktørposition, når der i den retlige regulering er tale om at inddrage børn og unge i egen sag (Jf. servicelovens § 46 og FN's børnekonvention artikel 12).

Jeg bruger begrebet ”aktør” analytisk sammen med ”klient”-begrebet, da disse begreber henviser til den samme dobbelthed, der ligger i at være i et afhængighedsforhold til det sociale system, og samtidig at skulle inddrages i beslutninger i forhold til eget liv under hjælpeforanstaltninger. Begreberne lægger op til diskussionerne om, hvordan børn og unges inddragelse i egen sag er eller kan blive en mulighed, og hvorvidt børn og unges egne definitioner af problemer og løsninger kan indgå i beslutningsgrundlaget for indholdet i hjælpeforanstaltninger.

Inddragelse i eget liv under hjælpeforanstaltninger handler om, i hvor høj grad barnet eller den unge kan få indflydelse på beslutninger i forhold til egen livssituation indenfor den givne strukturelle ramme, som klientpositionen er et udtryk for. Begreberne lægger op til at positionere børn og unge i socialt arbejde som: ”klientaktører”, men faren ved

at koble begreberne sammen er, at man derved underkender eller overser, at der i en klientposition også er tale om en asymmetrisk magtbalance mellem klient og socialarbejder. Samtidig indikerer sammenkoblingen af begreberne, at børn og unge som klienter ikke skal opfattes på den traditionelle, passive og underdanige position, men at der er - og skal være - mulighed ifølge den retlige regulering som tidligere omtalt, for at anerkende barnet og den unge i en klientposition som en aktør – et aktivt subjekt med holdninger, meninger og handlinger. Jeg vælger i afhandlingen at bruge begreberne adskilt.

4.4. BØRNEPERSPEKTIVER OG BØRNS PERSPEKTIVER

Jeg bruger begrebet børneperspektiv i flertal i afhandlingen, da alle børn har deres eget perspektiv, men jeg forsøger at indfange flere og forskellige børneperspektiver i forhold til min problemstilling.

Siden 1990'erne er der både i forskning, politisk og i praksis været stor opmærksomhed på begrebet børneperspektiv. Det kan blandt andet ses som en del af den samfundsmæssige påvirkning, som vedtagelsen af FN's børnekonvention og fokus på børns ret til inddragelse fik sat i gang. Begrebet har ikke en klar og entydig definition. Ifølge Sommer (2003) må begrebet tages ud af en mere "børnevenlig" retorik og specificeres mere systematisk. Børneperspektivet er afhængigt af de forskellige børnesyn, som samfundet og kulturen og videnskaben på et givet tidspunkt, i en given tidsånd, lægger til grund (Ibid:82). Sommer pointerer udviklingen på denne måde:

I forskning med børn og unge er det derfor centralt at definere, hvad menes der med at forskningen er optaget af børneperspektiv(er). Den latinske betegnelse af perspektiv betyder "at se igennem". At se verden gennem barnets eller den unges øjne kan være udtryk for en forståelse af børneperspektivet. En sådan forståelse er på linje med den norske børneforsker Tillers definition: *"Børneperspektivet handler konkret om, hvordan verden ser ud fra barnets synsvinkel – hva barnet ser, hører, oplever og kjenner, som er deres virkelighet. Å prøve at se verden "med barns øyne"* (Tiller 1991:72). Denne definition befinner sig på individniveau i definitionen af børneperspektivet. I andre sammenhænge bruges begrebet børneperspektiv om voksnes forsøg på at forstå og sætte sig ind i en verden, som de ikke selv er en del af. Ingen af de

to tilgange retter opmærksomheden mod det dialektiske forhold mellem de to måder at anskue børneperspektivet på.

Jeg har i forhold til afhandlingens børneperspektiv og i forhold til analyserne ladet mig inspirere af Stranbu & Skivenes (2006) børneperspektiv i beslutningsprocesser, som både indeholder et strukturelt, kontekstuel og individuelt niveau. Deres bud på et børneperspektiv, som indeholder begge niveauer, er udarbejdet i forbindelse med forskning om børns inddragelse i familierådslagning som metode til at inddrage ikke kun forældre, men også børn i iværksættelse af hjælpeforanstaltninger. Jeg ser, at dette børneperspektiv også er anvendeligt i forhold til mit studies fokus: Hvordan oplever børn og unge at deres perspektiv, deres holdninger bliver inddraget i sociale myndigheders beslutninger om deres liv. Hvilke barrierer og muligheder peger børn og unge på i disse inddragelsesmæssige sammenhænge? Strandbu og Skivenes børneperspektiv trækker på tre komponenter:

1. Historisk og kulturel forståelse af børn (i lovning og konventioner)
2. Voksnes syn på, hvad der er barnets bedste
3. Barnets eget perspektiv

Ad.1: Børneperspektivet på et generelt strukturelt niveau, som viser at der er tale om et begreb, der er kundskabsbaseret, kontekstuel, kulturelt og historisk baseret.

Ad.2: Her er tale om det konkrete niveau i forhold til, hvordan voksne ser det konkrete barn eller ung og er indstillet på at finde løsninger netop til dette barn/ung. Hvad er barnets/den unges bedste set ud fra voksenperspektivet, altså den voksnes forståelse af barnet/den unge.

Ad.3: Barnets/den unges egne meninger, behov, tanker og ønsker, netop som barnet/den unge ser det. Barnets/den unges tanker og meninger er vigtig information for at kunne tage gode beslutninger. Barnet/den unge kan tænke anderledes om sin egen livssituation, egne behov og prioriteringer end voksne kan. Det er centralt at identificere disse for at kunne beslutte, hvad der er barnets/den unges bedste.

Det er en udfordring i sociale myndigheders inddragelsespraksisser at forene de tre komponenter for at kunne realisere et børneperspektiv. Jeg er særlig optaget af primært den sidste komponent i mine analyser, med det mål at undersøge, hvordan dette spiller ind i dynamikkerne og i forholdet til sociale myndigheders og deres repræsentanternes forståelse af barnets bedste, og i hvilke sammenhænge og hvordan børn og unge oplever de sociale myndigheders børneperspektiv i inddragelsespraksisser.

Asymmetri - magt

Forholdet mellem voksne og børn er altid asymmetrisk. Der er en magtdimension involveret, når forskere, socialarbejdere, lærere og pædagoger søger børn og unges holdninger til et bestemt emne. Man må som forsker, lærer, socialarbejder og pædagog være bevidst om det ansvar og blive ved med at spørge sig selv: hvad giver os ret til som voksne at søge efter børn og unges holdninger? Er det i det hele taget muligt for os at se virkeligheden fra deres synsvinkel? (Eide & Winger 2005:73), når vi selv indtager en voksenposition. Mange professionelle vil hævde, at de er talsmænd for børn og unges perspektiv og udfører social og pædagogisk praksis med et stort fokus på barnets interesse. Dette er muligt, men hvad der fastslås som ”det bedste” er ikke nødvendigvis det samme set fra forskellige positioner (Katz 1993). Hvad vi som voksne antager at være et barns perspektiv, er ikke nødvendigvis det samme, som barnet eller den unge ser som sin holdning eller sit perspektiv. Som Christensen og James (2000:2) pointerer: *”traditionally, childhood and children`s lives have solely been explored through the views and understandings of their adult caretakers”*. Vi må spørge børn og unge og høre deres historie om verden. Katz (1993) udtrykker det på denne måde: *”We have to ask children themselves to get knowledge about what the world is like from a “bottom-up” position.”*

Jeg tager det afsæt i afhandlingen, at der ikke er ét autentisk børneperspektiv, der er mange forskellige og det er helt centralt i studiet, at børn og unge er i forskellige sociale og kulturelle positioner og kontekster som repræsenterer forskellige barndomme og perspektiver (Warming 2007, 2011). Derfor kan det, som Warming (2007) siger, være en illusion at give børn en stemme ved at identificere et børneperspektiv. Børneperspektivet i denne afhandling er og vil være et produkt af min

– forskerens/den voksnes perspektiv og formidling – og er ikke neutrale spejlinger af det undersøgte fænomen. *”Det ligger ikke ”ude i virkeligheden” og venter på at blive fundet og givet stemme”* (Warming 2007). Det bliver til gennem den måde, som jeg i afhandlingen undersøger og spørger til det, forstår og videreformidler de svar, som viser sig i datamaterialet.

Med dette udgangspunkt forsøger jeg at anskue afhandlingens problemstilling på den måde, at jeg som voksen (forsker) forsøger at forstå, hvordan det føles og opleves at være barn/ung i bestemte situationer under bestemte vilkår. Jeg tager hermed afsæt i det vidensrationale, at børn besidder en helt særlig form for viden, som vi kun kan få adgang til, hvis vi spørger dem selv (Mayall 2002; Warming 2006 b og d). Børn indtager en særlig position i den sociale orden, og det er derfor nødvendigt at inddrages deres viden og perspektiver for at få viden om, hvordan det er at indtage denne position. Herefter ser jeg informanternes perspektiv gennem mine forsker (voksen) briller/fortolkninger, således at man kan tale om at afhandlingens børneperspektiv er et tilnærmet børneperspektiv.

4.5. AFHANDLINGENS INDDRAGELSESBEGREB

Inddragelse som begreb er beskrevet i litteraturen om mange forskellige handlinger og mange forskellige praksisser (Jenssen 2009). F.eks. taler Per Schultz Jørgensen (2000:14) om at børns ret til inddragelse handler om 3 niveauer, hvor børn har viden, børn vurderer og børn handler. På de tre niveauer er der tale om andre tre betegnelser: ”medindflydelse”. ”medbestemmelse” og ”selvbestemmelse”. Disse betegnelser indikerer, at nogen skal gøre noget aktivt med nogen andre – en bevægelse i overført betydning, for at inddragelse kan finde sted. Det signalerer en handling, som f.eks. fagpersoner i det sociale arbejde med børn og unge aktivt skal udføre, for at børn og unge medinddrages. For at kunne tage stilling til, om praksis er i brugers interesse, må man finde ud af, om det handler om at give brugeren indflydelse, eller det handler om at give brugeren ansvar for egen situation med en tilsvarende ansvarsfraskrivelse fra hjælpesystemet. Som den norske forsker Anne Grethe Jenssen (2009) pointerer: *”Grader av brukermedvirkning handler om, hvor mye innflytelse, hvilke påvirkningsmuligheter, og hvor mye myndighet og makt brukeren bliver gitt. Dette vil ha stor betydning for, hva slags praksis, hva slags yrkeutøvelse dette vil føre til.”*

Begrebet inddragelse er forbundet med mange facetter, men kernen i begrebet skal findes i det, som Jenssen her påpeger, i det magtfulde møde mellem system og bruger, i feltet mellem graden af autonomi og graden af paternalisme. Paternalisme (formynderi) kan socialpolitisk forstås som velfærdssystemets definition af borgernes problemer og hjælpebehov.

Udfordringen for fagpersoner i arbejdet med udsatte børn og unge er både at beskytte og støtte samtidig med, at barnet/den unge inddrages aktivt. En aktiv inddragelse er væsentlig, såfremt inddragelsesaspektet ikke kun skal blive ren symbolik og retorik. For megen vægt på beskyttelse af barnet og barnets sårbarhed kan i nogen grad føre til ”venligsindet paternalisme” (Backe-Hansen og Havik 1997), og derigennem usynliggøre barnets perspektiv. Samtidig er det vigtigt at være opmærksom på, at børn og unge altid står i en asymmetrisk magtrelation i forhold til voksne. Det vil sige, at der altid vil være en skævhed i magt mellem voksne og børn. Der er meget magt knyttet til det sociale arbejde med udsatte børn og unge, og der er meget magt knyttet til at være voksen, forældre og familie i relation til et barn.

I indkredsningen af inddragelsesbegrebet har jeg som beskrevet hentet inspiration fra forskellige steder. Jeg er endt med antagelsen om, at en forudsætning for inddragelse af børn og unge er, at de voksne omkring barnet/den unge, herunder repræsentanter for det sociale hjælpesystem er villige til at reducere deres magtpositioner. Det betyder, at barnet/den unge inviteres med til **definering af problemforståelsen, definering af mål og midler og de beslutninger**, der træffes (Omre og Schjelderup 2009:43). I mit analysearbejde benytter jeg ovenstående som definition af inddragelsesbegrebet.

Jeg har derved ligesom Sherry Arnstein (1969) i ”Ladder of participation” lagt vægt på, at inddragelse er knyttet til et virkningsaspekt, da inddragelse handler om aktiv involvering og påvirkning i magtfordelingen mellem borger og myndighed. Jeg tolker, at der i virkningsaspektet også ligger en handling – dvs. at nogen skal gøre noget aktivt i relation til andre, til omverdenen - for at inddragelse kan finde sted. Det vil i forhold til afhandlingens problemstilling sige, at der skal ske en aktiv handling i relationen mellem de voksne og barnet/den unge førend man kan tale om, at inddragelse finder sted – der skal foregå en

interaktion i handling mellem aktører. En handling, hvor målet er barnets/den unges indflydelse på egen livssituation.

4.6. "DELTAGELSESTIGE"- METAFOR – MODELLER

I det næste afsnit redegør jeg for andre begreber, som anvendes i analyserne af børns og unges oplevelser med sociale myndigheders inddragelsespraksis. Begreberne handler overordnet set om, hvordan og hvornår der er tale om reel inddragelse eller symbolsk retorik. Jeg har lagt vægt på tre begreber: ikke-inddragelse, tokenisme/dekoration og delegeret borgermagt.

Begreberne og den analytiske inspiration er blandt andet hentet fra Arnsteins (1969) "deltagelsesstige" metafor, Roger Harts (1992, 1997) model, som er udarbejdet på baggrund af udviklings- og miljøprojekter med børn og unge, Phil Treseders (1997) cirkelmodel over inddragelsesprocesser samt Harry Shiers (2001) model: "Parthways to Participation", der handler om måder at inddrage børn og unge på i organisationer. De to sidstnævnte har begge hentet inspiration fra Harts model. Jeg har i analyserne kombineret Arnsteins og Harts begreber, primært med vægt på Arnsteins begreber. I litteraturen på børne- og ungeområdet refereres der ofte til Harts og Shiers modeller. Harts model relaterer sig til Arnsteins. Børnerådet i Danmark har eksempelvis på deres hjemmeside henvisning til Harts deltagelsesstige. Her har man brugt Harts model i forhold til at beskrive Børnerådets aktiviteter, som en del af en systematisk bevidst strategi om børneinddragelse.

Andre har også forsøgt sig med at lave modeller, som illustrerer samme udgangspunkt, hvilke mekanismer, der skaber barrierer og muligheder for børn og unges inddragelse i forhold, som vedrører deres eget liv. Her kan blandt andet nævnes Nigel Thomas & Claire O'Kanes (1999): "The climbing wall" of participation", og Laura Lundys (2007) ideer om en 4- elements-model i forhold til at få børns stemmer frem og give dem passende vægt i forhold, som influerer deres liv i implementering af Børnekonventionens artikel 12. Jeg har hentet inspiration fra dem alle, men har valgt at gå tilbage til den "oprindelige" kilde, som jeg ser, illustrerer pointerne på glimrende vis.

Ikke-inddragelse, tokenisme og delegeret borgermagt

Som ovenfor beskrevet er afhandlingens inddragelsesbegreb hentet blandt andet med inspiration fra Arnsteins ”deltagelsesstige”-metafor, som hun i 1969 beskrev i artiklen: ”Ladder of participation”. Arnstein beskrev ”deltagelsesstige”-metaforen ud fra et ønske om at forsøge at definere borgerinddragelse/brugerinddragelse i relation til myndigheder. Hun indleder sin artikel med at sige: *”The idea of citizen participation is a little like eating spinach: no one is against it in principle because it is good for you.”* (Arnstein 1969:216). Arnsteins pointe er, at borgerinddragelse hylides af alle som en hjørnesten i demokratiet. Der er mange analyser, som beskriver hvem disse borgere er, som skal inddrages, men meget lidt om, hvad borgerinddragelse er for en størrelse. I sin model angiver hun forskellige niveauer for inddragelse. Arnsteins stige er en simplificering af inddragelsesprocesser og sammenhænge mellem borger og myndighed, men den illustrerer vigtige forskelligheder i brugerinddragelse – også for socialt arbejde. Arnstein definerer borgerinddragelse, som borgermagt. Det handler om, at de borgere, der ikke har indflydelse på politiske og økonomiske processer, bliver *”deliberately included in the future”* (Ibid). Hun ser, at en omfordeling af magt mellem de magtesløse og magthaveren er nødvendig for, at inddragelse kan finde sted. Ellers bliver inddragelse ved med at være en tom og frustrerende proces for dem – borgergrupperne uden magt. Borgerinddragelse betyder ofte, at magthaverne kan påstå, at alle forhold var taget med, men det gør det kun muligt for nogle af de involverede at opnå fordele ved inddragelse. Det er med til at opretholde: status quo. (Ibid). Hun påpeger hermed, at inddragelse er forbundet med et handlingsaspekt, som skal sigte mod forandring.

Roger Hart (1992,1997) udviklede sin model ud fra udviklingsprojekter – by- og miljøprojekter, hvor børn og unge var involveret som parter. Hans teoretiske udgangspunkt for modellen var at vise – ligesom Arnstein – en niveaudeling af forskellige typer af inddragelse ud fra den grad, hvori målet om ligeværdighed indfries for børn og unge. Hart er i mindre grad optaget af magtrelationerne mellem børn og unge og voksne end Arnstein er. Arnstein er noget mere radikal på det punkt. Hun er optaget af, hvem der har magten. Hart tager afsæt i en kombination af personlige erfaringer, udviklingsteori om børn og den smule litteratur, der eksisterede om demokratisk skoling, der eksisterede på

daværende tidspunkt.. Hart er optaget af at se, hvor langt det er muligt for børn og unge at blive anerkendt som kompetente individer til at drive og blive inddraget i projektarbejde i samarbejde med voksne. Harts udgangspunkt er, at alle børn og unge uanset alder er i stand til og har ret til at deltage i beslutninger, som vedrører deres sundhed og liv. Men samtidig pointerer han, at graden og formen af børns deltagelse kan variere afhængigt af alder, evner, interesser og kompetence. Det centrale princip er, at børn og unge selv skal være med til at bestemme, hvor meget de ønsker at deltage. Hart pointerer yderligere, at tanken bag deltagelsesstigen i arbejdet med børn og unge ikke er, at modellen skal få socialarbejdere til at tænke, at deres arbejde har fejlet, såfremt arbejdet med børn og unge ikke indeholder det højeste mulige niveau for børneinvolvering.

Jeg har stillet Arnsteins og Harts modeller overfor hinanden i nedenstående illustration.

Tabel 1-Inddragelsesmodeller

<u>Arnstein (1969)</u>		<u>Hart (1992,1997)</u>
8. Borgerkontrol	Borgermagt	Børn og voksne er fælles om beslutninger
7. Delegeret borgermagt		Børn er initiativetagere
6. Partnerskab		Voksen initiativ til fælles beslutninger m. børn
5. Formidling	Tokenisme/symbolsk inddragelse	Børn informeres og høres
4. Konsultation		Børn informeres og pålægges at deltage
3. Information		
2. Terapi	Ikke-inddragelse	Tokenisme – børn inddrages symbolsk
1. Manipulation		Børn inddrages som dekoration
		Børn manipuleres gennem inddragelse

Som det fremgår af de to modeller er der meget lidt forskel på, hvornår de tre forskellige centrale begreber: ikke-inddragelse, tokenisme og borgermagt forekommer.

Ikke-inddragelse handler i begge modeller om at gøre magthavere/voksne i stand til at uddanne og helbrede borgere. Børn og unges inddragelse (mis)bruges som dekoration eller legitimering af den inddragelse, som finder sted. På disse trin lader magthavere/voksne som om, at inddragelse reelt finder sted.

Arnstein sammenfatter trin 3-4 som grader af tokenisme, hvorimod dette indtræder allerede på trin 3 for Hart, hvorefter han taler om grader af tokenisme på trin 4-5. **Tokenisme** betyder, at magthaverne (Arnstein) eller de voksne (Hart) er optaget af at inddragelse skal finde sted overfor borgere uden magt (Arnstein)/børn og unge (Hart). Men borgere/børn og unge på disse trin kan ikke være sikre på, at deres synspunkter bringes videre eller der følges op på deres synspunkter. De har derfor ingen reel indflydelse på ændringer af status quo. Formidling (Arnstein)/information og høring af børn og unge (Hart) udgør blot et højere niveau af symbolsk inddragelse, da borgerne/børn og unge alene kan give deres holdninger til kende og rådgive, mens det fortsat er andre, som har magt til at træffe beslutningerne.

Delegeret borgermagt (Arnsteins trin 7) indbefatter, at borgeren har opnået at være en del af de beslutningstagende organer. Børn og unge har egentlig indflydelse på både processen og produktet. Her er tale om reel inddragelse, hvor børn og unge er ligeværdige samarbejdspartnere i samarbejdet med voksne (Harts trin 8). I analysen vælger jeg ikke at anvende Arnsteins sidste trin 8 borgerkontrol, da der i mit studie netop er tale om børn og unge i sårbare og udsatte positioner. De vil ikke under nogen omstændigheder kunne opnå inddragelse på dette trin. Her læner jeg mig op ad Harts model.

Kritikken mod at bruge Arnsteins stigemetafor er, at den kan føre til ansvarsfraskrivelse af sociale myndigheders pligt til at anvende tvang for at varetage børn og unges interesser (Healy 1998). Ansvarsfraskrivelsen er til stede, såfremt det kun er forældre, som defineres som brugere (borgere) af sociale myndigheders hjælpetilbud, og når sociale

myndigheder alene kommunikerer med forældre. Mit analytiske ståsted er, at børn og unge også har status som brugere/borgere. De skal eller have mulighed for selvstændigt tage del i inddragelsesprocesser og dialoger med sociale myndigheder. Pointen med Arnsteins stigemetafor er, at inddragelse må betyde at borgere skal have indflydelse – der skal være et handlingsaspekt til stede, såfremt brugerinddragelse skal have et reelt indhold ellers bliver det symbolsk retorik. Arnstein påpeger, at stigemetaforen er en simplifikation af inddragelsesprocesser, men den viser det, som mange ofte har overset, at der er forskellige grader af borgerinddragelse. Reelt kan der være mange flere trin som ikke er nær så skarpt opdelt og ren i distinktionen af dem. Det er centralt i denne simple abstraktion at være opmærksom på, at der er barrierer på begge sider af de forskellige trin i forhold til om inddragelse finder sted eller ej. Ifølge Arnstein kan det være langt værre for borgere, at magthaverne lader som om, de bliver inddraget end at de ekskluderes. Symbolsk inddragelse kan være værre end eksklusion.

Pointen med modellen er som nævnt at vise forskellige grader af borgerinddragelse. På højere niveauer deler borgere og magthavere magt mere ligeligt, og på det højeste niveau er borgere frie til at udvikle deres egne meninger og handlinger. Denne stigemetafor blev udviklet for voksne borgere i lokalsamfundsprojekter, og antager en amerikansk model om demokrati og frihed.

Jeg mener, at denne stigemetafor er velegnet til at analysere og diskutere individuel og kollektiv brugerinddragelse i socialt arbejde med udsatte børn og unge, fordi den netop har fokus på inddragelse som indflydelse på beslutninger. Det betyder, at reel inddragelse, ifølge Arnsteins model, først forekommer på de tre sidste niveauer: partnerskab, delegeret magt og brugerstyring. I socialt arbejde med udsatte børn og unge vil børn og unge ikke altid kunne have brugerstyring og delegeret magt. Brugerinddragelse i form af partnerskab må betyde, at børn og unge får mulighed for først og fremmest at udøve deres rettighed: at få lagt deres sag frem, givet et handlerum, således at deres stemme kan komme frem og det er muligt at udtrykke egne holdninger, ønsker og følelser i forhold til egen livssituation.. Det betyder også, at børn og unge har ret til indflydelse i form af mulighed for forhandlinger til at

finde frem til løsninger og deltage i beslutningsprocesser i mødet med sociale myndigheder.

Børns stemmer

I litteraturen diskuteres børns stemme ud fra forskellige tilgange. Kellett (2010:196) diskuterer ud fra en socialkonstruktivistisk tilgang, hvordan man skal forstå begrebet ”stemme” og det at blive lyttet til. Hun refererer til Hart (2002), som definerer ”stemme” som et personligt perspektiv – udtrykt både som noget indre og interpersonelt, som udvikler menneskets kapacitet til eksistentielle tanker og valg. Kellett påpeger, at denne definition er brugbar i analyser, selvom den er noget klinisk, og den mangler at tage højde for de sociale og kulturelle dimensioner af begrebet. Hun argumenterer ud fra Maybin (2001), at individuelle stemmer ikke er neutrale, da de er lagret med andre menneskers stemmer og den sociale praksis og kontekst, som de påberåber sig. Kellett pointerer: *”Voice is a social construct operating in a cultural context where shared meaning is negotiated. This immediately raises problems for children’s voice because in order to have influence, their voice has to transcend the cultural boundaries of childhood and negotiate a shared understanding in the adult world, yet much of children’s voice is not expressed in words – least of all adult words – and the rich tapestry of their non-verbal communication frequently goes unheard.”* (Ibid)

Lundy (2007) tager en mere ”empowerment”-orienteret tilgang i hendes analyse af implementering af Børnekonventionens artikel 12 på skoleområdet. Hun opstiller en fire-trins-model i forhold til børns stemmer, og deres mulighed for at blive lyttet til:

1. Rum (space): Børn skal gives mulighed for at kunne udtrykke deres holdninger
2. Stemme (voice): Børn skal støttes i at give udtryk for deres holdninger
3. Publikum (audience): Holdningen skal lyttes til
4. Indflydelse (influence): Holdningen skal handles på som anvendelig.

Lundys model tager afsæt i, at det er ikke nok blot at give børn og unge en stemme for at sikre, at de har indflydelse på egen livssituation. Hun

uddyber med modellen de udfordringer, der er i at bevæge sig på Harts ”deltagelsesstiges” trin fra 1-6. Lundbys pointe er, at børns stemmer opererer i et vakuum. Lundy forsøger med sin provokatoriske pointe, at sige, at voksne har ansvar for at skabe rum til, at børn kan udtrykke deres holdninger uden frygt for repressalier (Lundby 2007:935) ellers forekommer implementering af børns stemmer i inddragelsesprocesser ikke konstruktive for børn.

I forhold til afhandlingens problemstilling tager jeg afsæt i Lundys forståelse af børns stemmer, da mit udgangspunkt er at se på de muligheder og barrierer, som børn og unge i udsatte positioner oplever. Jeg er optaget af at se på børn og unges stemmer og deres handlerum i samarbejdet med sociale myndigheder. Dette afspejles blandt andet i mine interviews og spørgsmål til informanterne f.eks. hvordan fik de sagt deres holdning til møder/samtaler med sociale myndigheder, fik de sagt og udtrykt det som de gerne ville og hvordan mv.

4.7. ANTONOVSKYS MESTRINGSTEORI

Jeg har endvidere hentet teoretisk inspiration fra Aaron Antonovskys mestringsteori til analyse af afhandlingens sidste underspørgsmål om børn og unges håndtering af sociale myndigheds inddragelsespraksis. Jeg benytter særligt hans begreber om de tre komponenter: begribelighed, håndterbarhed og meningsfuldhed.

Antonovsky er ofte benyttet i analyser på det sundhedsmæssige område, da han udviklede en teori om menneskets mestring (Antonovsky 2000). Gennem mange års forskning i stressfaktorer kom han frem til, at menneskers modstandskraft beror på den enkeltes ”oplevelse af sammenhæng”, forkortet OAS, på engelsk: ”Sense of Coherence”. Antonovsky peger på at for at opnå denne følelse af sammenhæng, skal vi som mennesker kunne 1) forstå situationen (comprehensibility), 2) have tro på, at vi kan finde løsninger (manageability) og 3) finde det meningsfuldt at gøre forsøget (meaningfulness) (Sommershild 2000:59). Disse forudsætninger omsatte han til de tre komponenter: *meningsfuldhed, begribelighed og håndterbarhed* (Antonovsky:34-37). De tre komponenter indgår i tætte relationer med hinanden. De er alle nødvendige, hvor meningsfuldhed er den mest vigtige, dernæst begribelighed og til sidst håndterbarhed. Alt i alt afhænger mestring af OAS som helhed.

Antonovsky fandt frem til disse tre komponenter i 1970 gennem samtaler med kvindelige jøder, der havde overlevet ophold i koncentrationslejre. Han fandt at 29 % af kvinderne havde en god psykisk og fysisk helbredstilstand. Antonovsky var optaget af sundhed (salutogenese) frem for sygdom (patogenese), og derfor ville han finde ud, hvordan det var lykkedes disse kvinder at bevare et godt helbred efter disse voldsomme traumatiske oplevelser. Efterfølgende gennemførte han andre forskningsundersøgelser med forskellige grupper af mennesker, som havde to ting til fælles: de havde oplevet alvorlige traumer og de klarede sig godt i tilværelsen. Herfra udviklede han sit begreb ”oplevelse af sammenhæng”. De personer, som klarede sig godt i livet, havde alle som et gennemgående tema de omtalte tre komponenter. De tre komponenter defineres som følger:

Begribelighed henviser til ”.. i hvilken udstrækning man opfatter de stimuli, man konfronteres med enten i det indre eller ydre miljø, som kognitivt forståelige, som ordnet, sammenhængende, struktureret og tydelig information i stedet for støj – kaotisk, uordnet, tilfældig, uforklarlig.” (Antonovsky 2000:34). Han påpeger, at den person, der har en stærk oplevelse af begribelighed, forventer, at de stimuli, han eller hun kommer til at møde fremover, er forudsigelige eller kommer de som en overraskelse, så kan de forklares og gøres forståelige i en sammenhæng.

Håndterbarhed defineres som ”...i hvilken udstrækning, man opfatter at der står ressourcer til ens rådighed, der er tilstrækkelige til at klare de krav, man bliver stillet overfor af de stimuli, som man bombarderes med.” (Antonovsky 2000:36). Ressourcer, der står til ens rådighed kan både betyde ressourcer, som man selv har kontrol over, og ressourcer, der kontrolleres af andre personer, man føler stor tillid til og kan stole på f.eks. en ægtefælle, en ven, en kollega, Gud, historien, en læge. Personer med oplevelse af stærk håndterbarhed, oplever sig ikke som offer for omstændighederne, men oplever sig som aktivt handlende enten ved at klare vanskelige situationer selv eller ved at hente støtte fra andre.

Meningsfuldhed er motivationselementet i OAS. Meningsfuldhed vedrører de områder ” ...i ens liv, som giver mening i følelsesmæssig

og ikke blot i kognitiv forstand”, og ”..komponenten henviser til den udstrækning, i hvilken man føler, at livet er forståeligt rent følelsesmæssigt, i hvert fald visse af de problemer og krav, tilværelsen fører med sig, er værd at investere energi og engagement i, at de er udfordringer, man glæder sig over i stedet for byrder, man hellere ville være foruden.” (Antonovsky 2000:36). Meningsfuldhed henviser til, hvordan vi forholder os følelsesmæssigt til de stimuli – udfordringer som livet naturligt giver. Antonovskys tese er, at mennesker med en stærk følelse af meningsfuldhed oplever sig som indflydelsesrige på livets udfordringer, er fast besluttet på at finde en mening med dem, og gør deres bedste for værdigt at klare sig igennem dem (Ibid:37).

Antonovskys (2000:37) samlede definition af OAS: *”er en global indstilling, der udtrykker den udstrækning, i hvilken man har en gennemgående, blivende, men også dynamisk følelse af tillid til, at (1) de stimuli, der kommer fra ens indre og ydre miljø, er strukturerede, forudsigelige og forståelige; (2) der står tilstrækkelige ressourcer til rådighed for en til at klare de krav, disse stimuli stiller; og (3) disse krav er udfordringer, det er værd at engagere sig i.”*

Antonovskys teoretiske tilgang og model har fokus på de faktorer, som dæmper, letter eller fjerner stresstilstande. Dernæst antager den, at alle individer har generelle modstandsressourcer, der kan mobiliseres til at overvinde hverdagens spændinger, og som derigennem befordrer en oplevelse af indre sammenhæng. Modellen præsenterer også en universel og tværkulturel forståelse og refererer ikke til en bestemt form for mestringsstrategi (Sommershild 2000:58-59).

Den dynamiske sammenhæng forklarer Antonovsky på denne måde. Eksempelvis hænger høj håndterbarhed sammen med høj begribelighed, da det er nødvendigt at have et klart billede af, hvilke krav omverdenen stiller til en, hvis man skal føle, at der står tilstrækkelige ressourcer til ens rådighed. Lever man i en kaotisk og uforudsigelig verden, er det vanskeligt at føle, at man har mulighed for at klare sig godt (Antonovsky 2000:39). Pointen er, at en stærk oplevelse af begribelighed ikke nødvendigvis er lig med, at man klarer sig godt. Ifølge Antonovsky fører høj begribelighed i kombination med lav håndterbarhed til et stærkt pres for forandring. Retningen for forandring afgøres af

oplevelsen af sammenhæng. Er man engageret og mener, at man forstår problemerne, vil der være en stærk motivation for at finde ressourcer hertil, og man vil være indstillet på ikke at give op før ressourcerne er fundet. Har man ikke denne motivation – giver det ikke mening – op-hører man med at reagere på omverdenens stimuli, og verden bliver ubegribelig, og man søger ikke efter ressourcerne dertil. Meningsfuldhed bliver den komponent, som er helt central og afgørende, ifølge Antonovsky også i de sammenhænge, hvor personen har høj begribelighed og høj håndterbarhed. Hvis ikke problemstillingerne betyder noget for en, så falder man bagud med hensyn til forståelse og mister kontrollen over ressourcerne og forsøget på at mestre situationen. I den modsatte situation med lav begribelighed og håndterbarhed, men høj meningsfuldhed, er der en chance, men ingen garanti for at mestre situationen, fordi personen ofte vil udvise et stort livsmod og være meget engageret i at finde forståelse og ressourcer. Til sidstnævnte eksempel henviser han til overlevende fra koncentrationslejre under 2.verdenskrig. Konklusionen er, at mestring afhænger af OAS som en helhed.

Antonovsky rejser med sin teori en grundlæggende kritik på makroniveau i forhold til de forståelser om mestring og stressfaktorer, som han hævder, er dybt forankret i makrostrukturelle og kulturelle kontekster, og de teoretiske diskussioner om mestring har i for høj grad været overladt til psykologerne i en patogenetisk orientering. Kernen i den salutogenetiske orientering tager udgangspunkt i, at den menneskelige organisme grundlæggende befinder sig i en heterostatisk ubalance. Antonovsky pointerer: *"Livet er fyldt med stimuli, vi ikke har nogen automatisk, adækvat respons på, men som vi ikke desto mindre er tvunget til at reagere på. Budskabet til hjernen er – hvis vore sanser ikke er blevet beskadiget – klart: Du har et problem. Dette problem rummer to aspekter: problemløsning, det instrumentelle aspekt, og følelsesregulering* (Antonovsky 2000:146). I disse situationer bliver vi stillet over for to spørgsmål: hvad skal jeg gøre, og hvad er jeg værd? (Ibid). Han tager afstand fra en skelnen mellem rask og syg, i stedet ønsker han at betragte sundhed som et kontinuum mellem alvorligt syg og fuldstændig rask. Antonovskys pointer er endvidere, at personer med stærk OAS, i højere grad vil udvise sundhedsfremmende adfærd end personer med svag OAS (Antonovsky 2000:169). Den salutogenetiske orientering retter sig mod de faktorer, der bringer individet så tæt på den raske

pol som muligt (Antonovsky 2000:24). Han forestiller sig, at alle udvikler forskellige grader af generelle modstandsressourcer i kampen for tilværelsen. Antonovsky afviser ikke den patogenetiske forståelse, men ønsker at se den salutogenetiske og patogenetiske fremgangsmåde som komplementære (Ibid:31).

Antonovsky bruger en flod-metafor som illustration af, at vi alle er født i en flod – selve livets flod, som vi på ethvert tidspunkt befinder os i. Nogle mennesker kommer nænsomt igennem floden, mens andre bliver ført hen til dybt vand, farlige klippeskær og strømvirvler. Oplevelse af sammenhænge handler om, hvor man befinder sig i floden, og hvor godt man har lært at svømme og hvor udholden man er. Sundhedsfremmende tiltag er at forhindre mennesker i at drukne – de nødstedte skal lære at svømme bedre, de skal lære at mestre livsvilkårene bedre. Børn og unge hører til hos forældre, og deres færdigheder påvirkes og udvikles i sammenhæng med deres mestringssevner.

De tre komponenter - anvendelse

Antonovskys tre komponenter ser jeg som brugbare i analyserne af, hvordan børn og unge i det empiriske materiale håndterer inddragelsespraksisser. Hermed ser jeg på, hvilke faktorer har betydning for, hvordan udsatte børn og unge oplever både at være i en aktør og klientposition på samme tid, og hvad børn og unge lægger vægt på har betydning for dem i håndteringen af inddragelsen. Fokus i analyserne er, hvordan børn og unge oplever børn og unge sammenhæng og mening i disse inddragelsespraksisser. Oplevelse af sammenhæng og mening øger muligheder for bedre håndtering af livet, jf. Antonovsky teori.

Jeg har set andres analyser af børn og unges mulighed, hvor Antonovskys begreber – de tre komponenter er anvendt (se f.eks. Aas 2013; Eriksson & Näsman 2007). Antonovskys teoretiske udgangspunkt er videreført i analyser på børne- og ungeområdet som tanker om børn og unges resillience (modstandskraft). Her er man optaget af, hvordan børn og unge og deres familier overvinder specifikke belastninger (kriser) ved hjælp af deres mestringspotentialer f.eks. børn og unge ramt af forældres skilsmisse, børn og unge i katastrofer (natur- og krigstil-

stande), dødsfald i familien, flytning mv. (se Gjørum, Gjørholt & Sommerschild 2000; Rutter 1981; Ungar 2011). Antonovskys salutogeniske perspektiv har inspireret mange undersøgelser og udvikling af terapeutiske retninger indenfor familieterapi. Her har hans model bidraget med begreber om livsduelighed og sundhed til at afdække familiers ressourcer og muligheder (Sommerschild 2000:62).

I forhold til mine analyser er der tale om, at børne- og ungeinformanterne alle har været udsat for mere eller mindre vanskelige livs- og opvækstvilkår. I deres nuværende livssituation skal de også håndtere det vilkår, at sociale myndigheder skal inddrage dem i spørgsmål vedrørende deres individuelle liv. Dette kan i sig selv være et stressende/belastende livsvilkår. Disse børn og unge stilles i en meget anderledes situation end børn og unge generelt i samfundet, hvor de bliver stillet overfor velfærdssamfundets krav om, at de skal tage stilling til både alvorlige og skelsættende problemer og hverdagsproblemer i eget liv. Disse børn og unge træder i tidlig alder ind på en voksen og voksenprofessionel bane, når inddragelse af dem skal finde sted.

Antonovskys tre begrebskomponenter kan i analyserne også pege på, hvor børn og unge skal have støtte og hjælp til at mestre inddragelsespraksisser. De tre komponenter kan være med til at kortlægge informanternes potentialer og ressourcer i forhold til at mestre inddragelse som en del af deres livsvilkår.

Oversætter jeg de tre komponenter i forhold til afhandlingens problemstillinger og analyser vil jeg anvende *begribelighed* som inddragelsespraksisser, der er kognitivt forståelige, strukturerede og informative. Det vil sige oplever børne- og ungeinformanterne, at de har besiddet ordnet og sammenhængende information om sociale myndigheders inddragelse, som bevirker at inddragelse som en del af deres liv bliver mere forståelig og forudsigelig. *Håndterbarhed* handler om informanternes adgang til ressourcer til at klare de krav, som sociale myndigheder stiller i forhold til inddragelse. Oplever informanterne, at der enten stilles ressourcer til deres rådighed eller de har dem i forvejen og får tilført nogle nye til at mestre inddragelsespraksisserne. Der vil være fokus på om informanterne oplever at de med de ressourcer, som er til rådighed, oplever selv at have kontrol over de situationer, som de bliver stillet

overfor i sociale myndigheders inddragelse af dem. *Meningsfuldhed* er noget sværere at benytte i analyserne, da denne komponent er af langt mere eksistentiel karakter for livet som helhed. Sociale myndigheders inddragelse udgør kun en mindre del af informanternes individuelle liv. Jeg benytter begrebet mere som udtryk for, om de oplevede inddragelsespraksisser kan være meningsfulde at være i for informanterne, giver inddragelsespraksisserne en følelse af sammenhæng for informanterne. Jeg benytter dog begrebet i analyserne i de sammenhænge, hvor inddragelse opleves som noget, der eksistentiel betydning for konkrete børn og unge.

KAPITEL 5. FORSKNINGSDESIGN OG METODE: METODOLOGISKE REFLEKTIONER

I dette kapitel vil jeg redegøre for mine metodologiske refleksioner og valg foretaget i forskningsprocessen. Formålet er at give læseren indblik i, hvordan jeg har gennemført mit forskningsarbejde for at komme frem til de resultater, som præsenteres i afhandlingen.

5.1. FORSKERPOSITION

Som beskrevet i kapitel 1 er der indenfor samfundsvidenskab forskellige diskussioner om forskerens placering i forhold til forskningsfeltet (Nielsen og Repstad 1993; Hallberg 2000). I dette studie er min forskerposition placeret i et indefra-perspektiv med alt, hvad det indebærer af fordele og ulemper for analyserne og resultaterne i dette studie.

I forhold til de metodologiske skridt, som jeg beskriver nedenfor, mine valg/fravalg, kom fordelene ved at have nærhed med forskningsfeltet mig til gode. Jeg ser, at ”vejen” ind til børne- og ungeinformanterne har været helt unik p.g.a. min nærhed med praksis trods ”gate-keeping” mekanismerne. Jeg kan forestille mig, hvor vanskelig denne proces ville have været med et udefra-perspektiv. Mit indefra-perspektiv betyder også, at det er muligt for mig at kommunikere med fagfolk om dilemmaerne med adgang til børne- og unge informanterne. Jeg har et indgående kendskab til de koder, underliggende barrierer og muligheder, som optræder i praksis. Det har den fordel, at jeg er blevet modtaget som ”god nok” – måske i nogle sammenhænge betragtet som ”en ven” i praksis, og har mødt stor opbakning til studiet under hele forskningsprocessen. Jeg forsøger at være eksplicit både i forhold til de metodiske udfordringer og i analysen, således at det er muligt for udenforstående at kigge mig i kortene. Det er en udfordring med et indefra-perspektiv ikke at komme til at udøve selvcensur. Det vil sige, at som forsker undlader man at beskrive de problemstillinger, som f.eks. er i det studerede felt af hensyn til det kollegafællesskab og den organisation, som man er ansat i. Jeg ser det ikke som min opgave som forsker

i CAFA at blive populær – at komme med forventelige resultater. Jeg er af ledelsen i CAFA blevet opfordret til at forholde mig kritisk til emnet, således at organisationen kan komme videre i udviklingsarbejdet med inddragelse af udsatte børn og unge. Jeg kigger praksis i kortene i dette studie ved at beskrive, hvordan børn og unge oplever inddragelse. Det skal gøres relevant, systematisk og gennemsommeligt og i dialog med fagfolk. Jeg har forsøgt at lægge alle problemstillinger frem så åbent som det er muligt, og forholdt mig kritisk og nuanceret til det som fremtræder i praksis, og ikke mindst til den viden, som interviews med børn og unge har frembragt. Min intention i dette studie er at være både kritisk og nuanceret, hvilket jeg mener samfundsvidenskabelig forskning i socialt arbejde bør være for at kunne være med til at forbedre og udvikle menneskers – herunder udsatte børn og unges livsvilkår.

5.2. POSITIONERING AF BØRN OG UNGE SOM AKTØRER

En vigtig præmis for at positionere børn og unge som aktører er at anerkende børn og unge som kompetente, og derfor også meningsberettigede samfundsborgere (Backe-Hansen & Frønes 2012:24). Flere forskere har indenfor samfundsvidenskabelig børneforskning påpeget, at denne præmis får/bør have betydning for, hvordan forskningen kan gennemføres (Alderson 2008:278; Mayall 2008:110; Warming 2006:32-34). Det betyder i følge metodelitteraturen:

- At børn og unge selv aktivt bør give samtykke til at deltage i forskningen, også selvom deres forældre og andre betydningsfulde voksne (f.eks. plejeforældre) har samtykket på deres vegne.
- At børn og unge bør involveres så meget som muligt i hele forskningsprocessen.
- At forskeren bør formidle resultaterne tilbage til børn og unge på en så anerkendende og brugbar måde som overhovedet muligt (Backe-Hansen & Frønes 2012:25).

Jeg har forsøgt at lægge mig så tæt op ad denne præmis og dens konsekvenser for metodologien i mit studie som muligt.

Ad.1: Jeg har i alle interviews – både gruppeinterviews og individuelle interviews – fået tilsagn også fra børn og unge selv op til en vis aldersgrænse til at deltage i undersøgelsen udover samtykket fra forældre/plejeforældre.

Ad.2: Jeg har af tidsmæssige grunde ikke kunnet involvere børn og unge i hele forskningsprocessen udover, at jeg har involveret dem i refleksionsprocesser i det konkrete interview ved at bede dem forholde sig til spørgsmål om råd til fagfolk på området og råd og vejledning til børn og unge i samme situation. Jeg har også bedt dem om at reflektere over, hvordan de ville forklare et andet barn eller en ung, hvordan inddragelse skal forstås og hvordan de oplever, at sociale myndigheder håndterer inddragelsespraksisser.

Ad.3: Jeg har et ønske om at formulere og fremsende resultaterne af undersøgelsen til de børne- og ungeinformanter, der har deltaget i undersøgelsen. Det har mange af dem efterlyst, og selvom man som forsker ikke kan/skal love sine informanter noget i forhold til forskningen – har jeg alligevel givet dem det svar i interviewsituationen, at de ville få tilsendt en læservenlig (børnevenlig) udgave af studiet, som tak for deres deltagelse. Jeg vil sørge for, at idealet og mine intentioner om at give noget tilbage til disse børn og unge bliver efterlevet i praksis, når afhandlingen er færdigskrevet og bedømt.

Man kan sige, at jeg ud fra ovenstående har en ambition om, at jeg som forsker bør bruge min privilegerede magt-videns position til at give en stemme til upriviligerede perspektiver og positioner som f.eks. i denne undersøgelse udsatte børn og unge i anbringelsesforløb og i forebyggende hjælpeforanstaltninger (Warming 2006:32-33). Ambitionen har også haft betydning for mine metodologiske refleksioner, som jeg beskriver og reflekterer videre over i de næste afsnit.

5.3. FORSKNINGSDESIGN

Forskningsdesignet er inspireret af diskussionerne om brug af kvalitative metoder. Jeg valgte det kvalitative forskningsinterview som metode, da kvalitative interviews er bedst egnede til at belyse afhandlingens problemstillinger.

Mit valg af metoder til belysning af afhandlingens forskningsspørgsmål har afsæt i, at jeg gerne vil indfange en særlig og dybdegående indsigt i udsatte børn og unges fortællinger, den del, der handler om deres oplevelse med sociale myndigheders inddragelsespraksis (Kvale 2004:19). Man kan sige, at jeg er optaget af det sociale fænomen ”inddragelse” og dets beskaffenhed og ikke dets udbredelse, hvilket betyder, at kvalitative metoder spiller en central rolle. Jeg ønsker at indhente beskrivelser af børn og unges fortællinger, deres perspektiv med henblik på fortolkninger af meningen med de beskrevne fænomener (Brinkmann & Tanggaard 2010: 32; Kvale 2004:41-42). Mit valg af metoder afspejler denne forskningsmæssige interesse.

I afhandlingen betegner jeg børn og unges erfaringer som deres oplevelser med sociale myndigheders inddragelsespraksis – mere præcist er jeg optaget af børn og unges fortællinger om deres oplevelser. Jeg har ikke foretaget observation af inddragelsespraksis eller på anden måde været til stede sammen med børnene og de unge og set deres oplevelser. D.v.s. at jeg lytter til deres fortællinger om det, som de oplevede, foregik. Jeg beskriver børn og unges fortællinger, sådan de refererer tilbage til episoder og situationer om samarbejde med sociale myndigheder.

Jeg har valgt at kombinere to kvalitative metodiske tilgange (individuelle og gruppeinterviews), da de disse to interviewformer gav mulighed for at indsamle flere data om anbragte børn og unge som gruppe og deres fortolkninger og oplevelser med sociale myndigheders inddragelsespraksis. Formålet med kombinationen af de to metoder var ikke at de skulle vægtes mod hinanden, men at de forskellige inputs skulle inspirere og kvalificere og uddybe hinanden (Warming 2005:17). Metoderne kunne fungere som ligeværdige kilder til forskellige perspektiver på samme problemstilling. Samspillet mellem dem var et forsøg på at komme problemstillingen nærmere og få så mange nuancer frem som muligt. Det er min erfaring fra evalueringsopgaver, at det er forskellige facetter af en livssituation, som man får frem i de to forskellige typer interview. Det individuelle interview er velegnet til at skabe dybdegående livsfortællinger om den enkeltes livsverden, som erfares som noget helt særligt for det enkelte barn eller den enkelte unge. Gruppein-

interviewet er mere velegnet til udveksling af holdninger og fælles oplevelser om det fælles vilkår, som i dette projekt er: at være barn eller ung og være klient. Jeg kunne ved at kombinere det særlige fra de individuelle interviews med det fælles i gruppeinterviews få mulighed for at finde temaer om netop det særlige og det fælles i børn og unges oplevelse af inddragelse.

Ph.d. projektet er designet og udført i flere faser. I første fase valgte jeg at gennemføre to eksplorative gruppeinterviews i et retroperspektiv med seks voksne unge tidligere anbragte i alderen 18-26 år, fordelt med tre informanter i hver gruppe. De analysepointer, som jeg fik med fra disse to gruppeinterviews, brugte jeg i de efterfølgende tre gruppeinterviews med syv unge anbragte i alderen 14 til 16 år. De unge anbragte var fordelt i grupper på henholdsvis tre, to og to informanter. Derudover lavede jeg deltagende observation af de unge anbragtes samspil i grupperegion. Analysepointer og nye spørgsmål fra gruppeinterviewene bragte jeg ind i projektets sidste fase i individuelle interviews med 10 børn og unge i alderen 10 til 18 år.

De individuelle interviews var med to typer af informanter: fire børn og unge i anbringelsesforløb og seks børn og unge, som modtager forebyggende hjælpeforanstaltninger. I kapitel 6 præsenterer jeg udvalget af børn og unge fra de individuelle interviews nærmere.

I tabel 2 vises et oversigtsbillede over det samlede datamateriale som indgår i afhandlingen.

Tabel 2 Metoder og datamateriale

Metode	Informanter	Antal informanter
Retrospektive eksplorative gruppeinterviews	Unge voksne tidligere anbragte	<u>2 gruppeinterviews</u> 6 unge/voksne - 18-26 år. 3 i hver gruppe.
Gruppeinterviews	Anbragte unge	<u>3 gruppeinterviews</u> 7 unge 14 -16 år. Hhv.3, 2, 2 i hver gruppe.
Individuelle dybdegående interviews	Anbragte børn og unge	4 unge - 14-17 år
Individuelle dybdegående interviews	Børn og unge i forebyggende hjælpeforanstaltninger	6 børn/unge - 10-18 år

5.4. BØRN OG UNGE SOM INFORMANTER

Mit studie er som nævnt i kapitel 4 forankret i forskningsparadigmet, hvor børn og unge forstås som meningsskabende og kompetente aktører. Det betyder metodisk to centrale ting: For det første placerer jeg børn og unge centralt, som subjekter, der har en særlig viden og er eksperter i forhold til at vide, hvordan det er at leve dette liv som borgere i et velfærdssamfund (Kampman 2000:25, Mayall 2002, Tiller 1989). Uden informationerne fra disse kyndige informanter, kan jeg som voksen forsker ikke nærme mig målet: etableringen af et børneperspektiv. For det andet betyder det, som Kampmann (2000:26) påpeger, at der ændres radikalt på det magtforhold, som i mange sammenhænge præger relationen mellem børn, unge og voksne. Jeg må som voksen forsker indtage en mere ydmyg rolle, end man som voksen er vant til, da jeg både er afhængig af, at barnet/den unge som ekspert frivilligt vil

deltage i mit forskningsprojekt, og samtidig må jeg acceptere en vis grad af usikkerhed med hensyn til, hvor succesfuld jeg kan være i for- søget på tolkning og oversættelse af barnets/den unges udsagn. Det ulige magtforhold mellem mig som voksen forsker og børn/ unge kan få indvirkning på de svar, som børn og unge giver, alene, fordi jeg er voksen. Det kan medføre, at børn/unge giver de svar, som de tror, at jeg som voksen vil have. De kan blive optaget af at give de ”rigtige svar” i stedet for at udtrykke det, som de selv tænker og føler (Eide og Winger 2011:87-88). Denne problematik kan også gøre sig gældende i interview med voksne (Kvale 2004:121-123). På den måde er der ikke som udgangspunkt den store forskel mellem det at gennemføre kvali- tative interviews med børn/unge eller voksne, og den forskerposition man skal indtage og være opmærksom på. Det er bare en større udfor- dring i forskning med og i børn/unge at forsøge at komme omkring denne problematik. Tiller påpeger et andet problem i kvalitativ forsk- ning med børn, som han betegner ”det voksne handicap” (Tiller 1988:44), hvilket betyder at i interview med børn, indtager man også den voksnes rolle, hvilket medfører en selektiv perception. Jeg tager som voksen også bestemte forventninger og forforståelser med ind i interviewsituationen både om mig selv som interviewer og forventnin- ger til, hvilke svar børn og unge vil/kan give. Jeg bærer bestemte fore- stillinger med ind i interviewet om, hvordan det er at være udsat og barn/ung. Dette kan være hæmmende, og gøre forskningen mindre åben for børn og unges tanker. Jeg har forsøgt at være eksplicit med dette ”voksne handicap” i interviewene ved før og under interviewet at gentage, at det var/er børn/unge, der er eksperter på eget liv, jeg er vok- sen og har ”glemt eller fortrængt”, hvordan det er at være i verden i den position. Jeg har opfordret børn og unge til at tage mig ved hånden og vise mig børne- og ungelivet og fortælle deres version, deres oplevel- ser. Jeg har også gjort meget ud af at forklare, at der ikke findes rigtige eller forkerte svar på mine spørgsmål (Andersson 1998a:32). Jeg har valgt at nævne dette overfor informanterne for at kunne indtage en mere ydmyg voksenrolle og vise, at jeg oprigtig gerne ville lytte åbent til deres fortællinger og samtidig for at tydeliggøre, at jeg er voksen, og den position kan/skal jeg ikke komme udenom.

5.5. KONKRETE FREMGANGSMÅDER

Jeg har undervejs i interviewene forsøgt at være opmærksom på ovenstående ved hele tiden at tjekke med informanterne, om de synes, at jeg har forstået deres udsagn rigtigt og fået de relevante ting med. Jeg har, som beskrevet, også inviteret børn og unge med ind i refleksionerne allerede i interviewet ved at spørge til deres råd til fagfolk og andre børn og unge i samme livssituation. Nogle af informanterne har også ønsket at lytte til samtalen lige efter interviewets afslutning, både for at tjekke om deres pointer var kommet med, og fordi de syntes, det var sjovt at høre en interviewsamtale optaget på bånd. Det affødte samtale og spørgsmål om, hvad forskning er for en størrelse, deres bidrag, og om de kunne få den skriftlige dokumentation af undersøgelsen at læse. To af informanterne fortalte også efter interviewet om andre episoder med sociale myndigheder, hvor de begge havde lavet lydoptagelser med deres mobiltelefon som en måde at blive inddraget af de sociale myndigheder. Interviewet gav disse to informanter flere tanker om deres oplevelser med inddragelse, deres egne handlinger og opfattelser af de professionelles handlinger.

Jeg har valgt en tilgang med forholdsvis åbne spørgsmål, samtidig med at interviewene var fokuserede, tenderende til semistrukturerede for at holde fokus i interviewene og for at engagere informanterne i emnet, som jeg ville have belyst. Alle individuelle interviews startede altid med "small talk" om, hvad der optog barnet/den unge her og nu. F.eks. viste nogle af dem mig ting fra deres værelse, talte om deres fritidsinteresse, viste mig deres kæledyr eller hvad barnet/den unge havde lyst til at vise frem i mødet med en "fremmed" voksen. Jeg fortalte, med inspiration fra Andersson 1998a:31, lidt personligt om mig selv for at give "noget" tilbage i interaktionen med dem som informanter og for at skabe en tryk, rar og positiv atmosfære omkring interviewet. Jeg præciserede hver gang i starten af interviewet, hvad formålet med interviewet var, hvilken sammenhæng interviewet indgik i, hvad interviewet skulle bruges til, og hvorfor barnet/den unge var udvalgt som informant. Jeg gentog, at barnet/den unge på ethvert tidspunkt i interviewet kunne bede om at få det stoppet eller det kunne trække sig fra undersøgelsen. Det er helt centralt i interviews med børn og unge, at de ikke får en oplevelse af, at de skal deltage i interviewet for at gøre forskeren tilfreds. Oftest vil børn og unge ikke formulere det med ord,

men kan f.eks. vise det kropsligt eller undervejs ved at lade sig distrahere af andre ting og være mindre koncentreret, hvis de er i en uønsket situation eller sammenhæng. Derfor gjorde jeg en del ud af at understrege, at deres deltagelse i undersøgelsen var frivillig. Alle informanter i både gruppe og individuelle interviews kvitterede med at sige, at de gerne ville deltage i undersøgelsen. Flere af dem understregede, at det var centralt for dem at deltage for at være med til at gøre en forskel for andre børn og unge i samme situation. To af informanterne understregede, at for dem var det vigtigt, at være en del af en samlet gruppe af ”børne- og ungestemmer” for på den måde at få et håb om, at de voksne fagpersoner ville og kunne høre dem og på den måde kunne de være med til at forbedre sociale myndigheders inddragelsespraksisser. Som en af dem formulerede det: *”De voksne omkring én larmer ufatteligt meget med alle deres ord”*.

Kontakten til børn og unge gennem sociale medier – individuelle interviews

I tre af de individuelle interviews spurgte informanterne mig, om jeg ville have flere børn og unge til at deltage i undersøgelsen, da de havde kendskab til nogle af deres venner og bekendte, som de tænkte også havde erfaringer og oplevelser med sociale myndigheders inddragelse, som de ville interviewes om. De ville kontakte venner og bekendte via de sociale medier Facebook og Twitter. Jeg sagde ja til dette i forhold til at tage kontakt med yderligere to potentielle informanter, som begge var 14 år gamle. Vi aftalte, at informanten skrev på Facebook til sine to venner, mens jeg sad ved siden af for at fortælle mere om undersøgelsen, da informanten ikke selv ønskede at forklare det. Jeg bad på Facebook de to venner om, at de informerede deres forælder inden de kunne deltage. De svarede med det samme tilbage, at de gerne ville deltage i undersøgelsen, men de ventede på svar fra deres forælder. Aftalen blev herefter, at de kunne sms`e til mig eller skrive på Facebook til informanten, når dette var afklaret. Jeg hørte fra informanten efter en uges tid på sms. De to venner kunne ikke få tilsagn fra deres forælder til at deltage i interviewet. Begrundelsen var, at der havde været rigeligt med samtaler mellem de unge og repræsentanter fra de sociale myndigheder, og forældrene ønskede ikke mere indblanding fra andres side i de unges liv. Jeg valgte ikke at gå videre med de andre muligheder for at få flere informanter gennem børnene/de unge, da det

var meget tydeligt for mig efter denne erfaring, at det var meget vigtigt at få forældrene med på banen med det samme ved den første henvendelse og give dem direkte information om studiet.

Jeg har undervejs selv haft overvejelser om at kontakte børn og unge via de sociale medier, fordi jeg på forhånd havde en antagelse om, at det ville være vanskeligt at få adgang til børn- og ungeinformanter. Denne problemstilling har andre forskere også erfaring med (f.eks. Warming 2005:19, 2007:37-38). Jeg drøftede ideen med de professionelle i CAFA, hvor diskussionerne også gik på dilemmaet mellem de to begreber beskyttelse og inddragelse af barnet og afhængigheden af betydningsfulde voksne, og de etiske dilemmaer ved en sådan form for henvendelse.

Samtidig rådførte jeg mig med fem unge mennesker (15-21 år) fra mit private netværk for at diskutere og reflektere med dem om deres holdninger til at få en henvendelse fra en forsker på Facebook. Der kom mange interessante holdninger frem, som at det kan man selvfølgelig, da det er måden i det moderne samfund at kontakte børn og unge på om mange forhold i deres liv. Børn og unge får mange forskellige henvendelser, som ikke kun er private på Facebook. Andre mente, at det var lidt svært, for så skulle børn og unge involvere deres forældre i deres omgang med Facebook, og det ville skabe dilemmaer for dem, hvis forældrene i forvejen ikke havde kendskab til, hvad børn og unge kommunikerede med andre om på de sociale medier, og at børn og unge ikke ønskede forældres indblanding i dette spørgsmål. Dilemmaet mellem at barnet er subjekt og aktør i eget liv, og samtidig er afhængige af voksne omkring dem, blev også en del af refleksionerne. Jeg fravalgte at forsøge at få adgang til børne- og ungeinformanterne via de sociale medier primært begrundet i de yderligere dilemmaer, som en sådan henvendelse ville betyde for børn og unge grundet afhængigheden af de betydningsfulde voksne og deres reaktioner på en sådan forskerhenvendelse. Jeg ville via en direkte henvendelse til barnet eller den unge på et socialt medie heller ikke have mulighed for at være i dialog med de betydningsfulde voksne, måske slet ikke i nogen tilfælde, og hvordan kunne jeg sikre mig back-up til barnet eller den unge før og efter interviewet?

Konkrete fremgangsmåder - gruppeinterviews

CAFA har gennem 15 år arbejdet med unge anbragte i alderen 12-16 år og unge voksne tidligere anbragte i alderen 16-23 år i grupper. I starten af ph.d.-forløbet fik jeg mulighed for at prøve nogle hypoteser af ved at lave en pilotundersøgelse med gruppeinterviews med seks unge voksne tidligere anbragte. Jeg ville her få mulighed for at indhente viden om, hvordan de unge retrospektivt så på inddragelsen af dem som yngre.

Jeg kontaktede gruppelederen for at lave en aftale om at komme på besøg i gruppen og præsentere ideen med pilotundersøgelsen i håb om, at nogle af de unge voksne tidligere anbragte ville melde sig frivilligt til at deltage i et gruppeinterview om sociale myndigheders inddragelsespraksis. Jeg valgte af tidsmæssige grunde og for at gøre situationen tryk for informanterne at lave gruppeinterviews. Der meldte sig i alt 6 informanter ud af 15 mulige. Gruppestørrelsen blev lavet ud fra, hvad der var praktisk muligt og ud fra hvem der gerne ville være sammen i en gruppe. Jeg gennemførte de to gruppeinterviews samme dag, hvor hvert interview tog ca. 45 minutter. Jeg havde to temaer, som jeg gerne ville have belyst: i hvilke situationer/sammenhæng oplevede informanterne inddragelse henholdsvis ikke-inddragelse samt, hvordan forstod de begrebet inddragelse og hvordan ville de beskrive begrebet. Jeg udarbejdede ikke en interviewguide, da jeg ville lave åbne eksplorative interviews for at se, hvad der dukkede op i interviewene.

En af mine hypoteser var, at det var i nogle ganske bestemte sammenhænge - f.eks. møder på kommunen, tilsyn på anbringelsesstederne, - at udsatte børn og unge oplevede inddragelse under en eller anden form. Jeg var optaget af at forstå, hvordan man kunne definere inddragelse set ud fra børn og unges perspektiv. Jeg ville gerne blive klogere på, hvad inddragelse er for en størrelse set fra børn og unges perspektiv i håb om at få mere viden om dynamikkerne, komme tættere på dilemmaerne og dybere ned i kompleksiteten. I pilotundersøgelsen blev det klart for mig, at min forforståelse måtte udvides og nuanceres for at blive til forståelse. Allerede her blev jeg klar over, at inddragelse for anbragte børn og unge ikke kun foregår på formelle møder med sociale myndigheder, ved tilsyn på anbringelsessteder, men i lige så høj grad i hverdagslivet på anbringelsesstederne. Dette var et analysetema, som

jeg måtte arbejde videre med. Definitionen af begrebet inddragelse blev også udfordret, hvilket betød at jeg måtte formulere mig på anden måde i den videre dataproduktion i de individuelle interviews for at kunne afdække mine forskningsspørgsmål og forskningstemaer.

Gruppeinterviews med anbragte unge

I afhandlingen indgår desuden som tidligere omtalt i dette kapitel empiri fra gruppeinterviews med unge fra CAFAs netværksgruppe for anbragte unge i alderen 12-16 år. Her gennemførte jeg gruppeinterviews med 7 anbragte unge fra netværksgruppen. Fokus i interviewene var de unges udbytte af at modtage frivillig støtte fra en gruppe af mentorer, som bestod af unge voksne, tidligere anbragte. I disse interviews afdækkede jeg også de unge anbragtes oplevelse af sociale myndigheders inddragelsespraksis. Mentorernes frivillige støtte til de unge handlede også om støtte til at håndtere sociale myndigheders inddragelsespraksis.

Jeg lavede også deltagende observationer ved tre af gruppeseancerne for at observere mentorernes og de unges interaktioner undervejs i projektet. Her har jeg ladet mig inspireret af den ustrukturerede deltagerobservations tilgang, som indebærer at forskeren er deltager i feltet. Jeg var aktivt med undervejs som "*total deltager*" (Kristiansen & Krogsrup 2002:54) i to af gruppeseancerne for at få en fornemmelse af den sociale interaktion mellem de unge og mentorerne og de fagprofessionelle gruppeledere. Dvs. jeg deltog i alle aktiviteterne sammen med de unge, og de professionelle gruppeledere. Desuden var jeg åben om min rolle som forsker, således at de unge fra starten af min observation kendte til formålet med og baggrunden for min deltagelse. Ved den tredje og sidste gruppeseance var jeg blot til stede i gruppeseancen som observatør uden deltagelse, da de unge ikke var ukendt med min tilstedeværelse fra de forrige gruppeseancer. Det som foregik af aktiviteter i gruppen lagde jeg ikke op til min aktive deltagelse.

Ved den første gruppeseance præsenterede jeg min forskerrolle, informerede om projektet og spurgte åbent om nogle af de unge ville indgå ved interviews. Der meldte sig 7 informanter ud af 12 mulige fordelt i tre grupper.

Jeg gennemførte to af interviewene i forbindelse med en af gruppeseancerne, det tredje blev af praktiske grunde gennemført ved anden gruppeseance. Gruppeseancerne foregår hver måned i 2 timer. Interviewene blev gennemført over en 3-måneders periode. Jeg havde på forhånd udarbejdet en interviewguide til de planlagte semistrukturerede kvalitative interviews – se senere om indhold i interviewguiden. Det var forholdsvis små grupper, og igen var der tale om, hvad der var praktisk muligt at gennemføre, og hvordan grupperne kunne sammensættes, således at de unge oplevede interviewsituationen tryk og konstruktiv, så alle informanter kunne komme til orde.

Interviewets ramme

Ti individuelle interviews er afholdt på en lokalitet efter barnets eller den unges ønske og i samråd med forældre og plejeforældre. Derfor er interviews med to anbragte børn og unge gennemført i plejefamiliernes fysiske ramme, to af dem i CAFAs lokaler. Seks interviews med børn og unge i forebyggende hjælpeforanstaltninger er alle gennemført på barnets eller den unges hjemadresse, og fandt sted på barnets/den unges værelse. Ved alle interviews har jeg været alene med barnet/den unge, undtagen ved et interview, hvor barnets mor ønskede at deltage af hensyn til barnets sårbarhed og barnets mulighed for at give udtryk for sine oplevelser. Her fandt interviewet sted i familiens stue – også ud fra barnets ønske.

Alle gruppeinterviews er foretaget med CAFAs lokaler som fysisk ramme.

I børne- og ungeinterview skal man gøre sig overvejelser om, hvor lange interviewene skal være. Det er meget forskelligt fra barn til barn, fra ung til ung, hvor lang tid pågældende kan koncentrere sig – særligt i en fokuseret samtale og med en ukendt voksen. Generelt kan man sige, at jo ældre barnet er, desto længere kan et interview vare. I denne undersøgelse varede de længste individuelle interviews 1½ time med informanter, som var i alderen 17 og 14 år. Det korteste interview varede 32 minutter med en informant på 10 år. De fleste interviews varede ca. en time. Jeg har forsøgt at være meget bevidst om at være fleksibel i interviewene. Dvs. hvis jeg fornemmede, at informanten ikke havde mere at sige til et bestemt tema, gik jeg videre i interviewguiden,

og jeg var bevidst om at sikre at få de vigtigste temaer belyst undervejs, f.eks. hvordan oplevede børn og unge inddragelse, i hvilke situationer og hvordan og hvornår oplevede de ikke-inddragelse samt hvordan de opfattede inddragelse som begreb.

Ved gruppeinterviewene har jeg bevidst skiftet mellem informanterne, og udtrykt dette eksplicit, således at det var muligt at få alles synspunkter og holdninger i spil, og ingen af dem skulle sidde tilbage med en oplevelse af, at de ikke fik sagt noget eller ikke fik mulighed for at blive interviewet. Gruppeinterviewene varede fra 45 minutter til 2 timer.

Informeret samtykke

Jeg har til denne undersøgelse ikke fundet frem til nogen retningslinjer hverken juridiske eller forskningsetiske (se afsnit i nedenstående vedr. de juridiske aspekter) i forhold til, hvornår og evt. i hvilken alder, der skal indhentes informeret samtykke fra forældre eller andre voksne f.eks. plejeforældre. Derfor har jeg valgt at indhente informeret samtykke fra forældre og plejeforældre til interviews med børn og unge i alderen 0-14 år af hensyn til barnet/den unge og de voksne omkring barnet/den unge, således at der ikke opstod problemer for barnet/den unge f.eks. hvis de betydningsfulde voksne omkring barnet/den unge ikke ønskede at barnet eller den unge skulle deltage i undersøgelsen, og hvis barnet/den unge ikke selv var i stand til at tage beslutning om deltagelse. For unge i alderen 15 år og opefter har de unge givet samtykke til at deltage i undersøgelsen. Efter aftale med den unge har både den unge og jeg orienteret forældre eller plejeforældre om deres deltagelse i undersøgelsen. Den valgte aldersgrænse i forhold til informeret samtykke er taget ud fra en holdning til, at unge fra 15 år og opefter er i stand til selv at tage stilling til og træffe beslutninger i eget liv, jf. den retlige regulering på området. Med afhandlingens udgangspunkt i et forskningsparadigme, som anerkender børn og unge som kompetente aktører havde jeg ikke behøvet at lægge mig fast på en aldersgrænse – men valget af aldersgrænsen er begrundet i andre hensyn som ovenfor beskrevet, så det blev muligt at ”bane vej” ind til informanterne. Det betyder også, at de informanter som deltager i undersøgelsen, er de børn og unge, som de voksne ”gatekeepers” har vurderet måtte og kunne få mulighed for at deltage i undersøgelsen. Som Warming

(2006:37) vil jeg pege på, at dette kan betragtes som både et demokratisk og et validitetsmæssigt problem. Det kan formodes at være en bias i forhold til min undersøgelse, da de udvalgte informanter i forvejen kan tænkes at være i et inddragende miljø. Man må formode, at de børn og unge, der ikke har fået tilladelse til at deltage, lever i et mindre inddragende miljø.

Grundtanken bag konkret fremgangsmåde

Jeg har 16 års erfaring med gennemførelse af børnesamtaler i forbindelse med undersøgelser og tilsynsarbejde med anbragte børn og unge i CAFA, og jeg har gennemført en del interviews med børn og unge i evalueringsopgaver. Jeg har bevidst og ubevidst trukket på de erfaringer i forbindelse med gennemførelse af interviews til denne undersøgelse. Bevidst, forstået på den måde, at jeg på forhånd har kendskab til det at have en ydmyg rolle i sådanne samtaler, og hvad dette indebærer f.eks. at holde pauser, ikke stille for mange spørgsmål på en gang, bruge få ord og ikke for komplicerede ord og sætninger, vende tilbage, hvis jeg ikke synes jeg helt forstået, hvad barnet/den unge fortæller etc. Jeg trækker også på mine faglige erfaringer om, at børn og unge kan udtrykke sig om alle forhold i deres liv, også selvom de er i en udsat position. Det ubevidste handler om, at jeg i beskrivelsen af dataindsamlingen til indeværende afhandling oplever, at det er vanskeligt for mig at beskrive, hvad det er jeg rent faktisk gør, hvilke tanker og overvejelser jeg har gjort mig, før, under og efter interviews.

Der er forskel på interviews og samtaler man gennemfører, som voksen i en behandlerrolle, eller i en forskerrolle. I behandlerrollen er opgaven at hjælpe og støtte et barn/en ung eller afklare forhold for et barn/en ung i forhold til konkrete problemstillinger f.eks. om det at have kontakt med forældre under et anbringelsesforløb, skoleskift, forhold til forældre, kammerater (Øvreeide 2004).

I forskerrollen er opgaven at interviewe og samtale med barnet/den unge om oplevelser og erfaringer for at få viden om sammenhænge og tilstande, der ligger udover det enkelte barns/ungs livssituation og gennem teoretisk analyse erhverve viden om samfundsmæssige sammenhænge.

Grundtanken i mit arbejde i interviews er: at give plads til barnet/den unge for ikke at begrænse barnets eller den unges mulighed for at udtrykke sig. Jeg holder et fokus med min interviewguide, men giver også plads til, at der kan dukke nye og andre ting op i interviewet. Jeg forholder mig under interviewet som på en rejse, hvor barnet/den unge inviterer mig ind i fortællinger, billeder og ord, udtryk og oplevelser, hvor der dukker flere og flere nuancer op – som ofte har ført frem til en ny forståelse og erkendelse og indsigt hos mig (Kvale 2004:18). Nogle gange er det ikke mig som rejsende, som bestemmer retningen og vejen, det må overlades til de ”lokalkendte”. For ellers ville jeg gå glip af spændende og interessante steder, de bemærkelsesværdige ting, der er at kigge på, og som de lokalkendte vil vise frem og fortælle om. Derfor må den som er kendt med landskabet – eksperten - også være den, der bestemmer tempo og måder at vise sig frem (Ulvik 2005:89). Det har været overraskende og berigende ved denne undersøgelse, at jeg har fået nye erkendelser undervejs i denne rejse i rollen som forsker, som jeg på ingen måde har fået eller har erfaring fra tidligere arbejdsmæssige sammenhænge. Erkendelserne er startet her ved disse interviews.

Følgende eksempel illustrer denne ”rejse” – samtale og dialog fra et interview i mit studie. Jeg har fremhævet informantens udsagn i kursiv, herefter mit spørgsmål.

Amalie på 16 år fortæller her i dette udsnit om den første gang, hvor hun i en alder af 12 år mødte en myndighedsrådgiver, og hvordan hendes oplevelse af inddragelse var: *”Ja, jeg havde hørt noget om kommunen, og sådan nogle ting, så jeg tænkte: Nå, ja. Så havde jeg talt med min storebror og min lærer om det..jeg følte, at jeg gik og lå på nåle hele tiden..så det sagde jeg til kommunen, det kan jeg tydeligt huske. Det er nok lidt naivt nu, det kan jeg godt høre, at jeg sagde til kommunen: Jeg vil bo hos den plejefamilie ellers skal jeg ingen steder. Det kan jeg godt høre nu er nok mere held end forstand, at jeg egentlig kom derud. Men det gjorde jeg så.”* Jeg spørger videre: *”Så du havde en ide om, at der var noget, som hed en kommune, der kunne hjælpe dig eller hvordan? Kan du huske noget om det?”* Amalie fortsætter: *”Jeg følte mig lidt åndssvag i skolen overfor de andre. Sådan lidt, hvad skal du? Fordi jeg skulle gå tidligere hjem fra skole. Og så var det uden om min*

mor, så jeg kunne jo ikke få en seddel med fra min mor af. Jeg skulle på kommunen, min lærer kiggede bare mærkeligt på mig i starten, da min ene lærer ikke havde fået noget at vide. Og mine klassekammerater spurgte: "Hvad – hvorfor det?" Så der følte jeg mig lidt dum lige i starten". Mit næste spørgsmål: "Hvordan oplevede du så at være på kommunen, hvem talte du med og vidste du hvem du skulle tale med?" Amalie fortæller: "Jeg vidste bare, hvad hun hed, ikke hvad hun lavede. Hun har på et tidspunkt været ude og besøge min mor. Det var lidt underligt den samtale den dag på kommunen. Jeg følte hun (sagsbehandleren) snakkede som om, **om** jeg vidste, hvad jeg snakkede om. **Om** jeg nu var sikker på, at jeg havde det skidt, om jeg nu var sikker på, at jeg ikke kunne være derhjemme ved min mor. Sådan ligesom, kan du klare det agtig." Jeg fortsætter: "Prøv at beskrive mere om samtalen?". Hun siger videre: "Man sidder deroppe, og så sidder man ved siden af og så siger hun så noget om: Der er jo også andre børn, der har det svært. Som om hun prøver at føre mit ord til at træde bag lyset. Du er jo ikke den eneste, der har forældre, der har det svært med alkohol. Nej, nu skal du høre her, sagde jeg. De drikker hver dag, de er fulde nærmest hver dag. Ja det kunne hun da godt se." Jeg kommenterer og spørger videre: "Når du beskriver det, hvad sidder du tilbage med af oplevelse?". Amalie svarer: "Lige der sidder jeg og tænker meget forinden: hvorfor fanden fjernede de mig ikke samme tid som med min storesøster, hun var psykisk syg, da hun blev fjernet hjemmefra." Jeg spørger igen: "Hvordan oplevede du at blive mødt ved den samtale?". Hun forklarer: "Jeg var glad for at få det overstået, kan jeg huske. Jeg følte selvfølgelig at hun spurgte om en masse ting. Men lige meget, hvad jeg sagde, kunne hun modargumentere det på en eller anden måde. Sådan følte jeg det."

5.6. ETISKE OVERVEJELSER

De generelle etiske krav til forskning gør sig også gældende, når der er tale om børn og unge som informanter (Christensen 2000:276). Informanterne skal vide, hvad de går ind til, og der skal foreligge informeret samtykke, og de skal have mulighed for på ethvert tidspunkt at trække sig i forskningsprocessen (Kvale 2004). Inden for mit forskningsparadigme omtalt i kapitel 4 har flere forskere konkluderet, at der ikke er

nogen principielle forskelle på at interviewe børn og unge og mennesker i alle aldre (se f.eks. Solberg 1996, Christensen og James 2000, Mayall 2002, Eide og Winger 2011).

Samtidig påpeges det, at disse krav skal håndteres på en særlig måde, når der er tale om børneinformanter (Christensen E. 2000:281, Christensen P. 2000:8, Eide og Winger 2011:65). Der er særlige krav til at informere på børn og unges forståelsesniveau. Diskussioner på børneforskningsområdet vedrørende de etiske aspekter handler om to væsentlige faktorer ved inddragelse af børn og unge som informanter. For det første er det vigtigt at beskytte børn og unge mod overgreb, også fra forskerteams og andre voksne, der anvender børn og unge som informanter. For det andet er det også vigtigt, at man ikke fastholder en opfattelse af børn og unge som inkompetente og skrøbelige. Herved underminerer man intentionen om at respektere børn og unge som kompetente informanter i forhold til egen livssituation (Alderson 1995, Christensen E. 2000).

Overordnet tager mine etiske overvejelser afsæt i det formål at lade denne gruppe af børn og unge blive synlige med de belastninger, som de har – uden at blive udstillet, som Else Christensen (2000:281) lægger op til i forhold til sin forskning med udsatte børn og unge. Forenklet kan man sige, at grunden til at man skal beskæftige sig med etiske overvejelser, når børn og unge indgår som informanter er, at der altid er et magtforhold i relationen voksen-barn, hvor barnet i informantrollen nemt kan føle og opleve sig ”brugt”. Det er forskeren, som har definitionsmagten, og derfor altid er i en magtposition i forhold til informanten, selvom man ideelt set forsøger at skabe ligeværdighed og gensidighed i samtalen med barnet eller den unge for at få adgang til barnets/den unges verden, og gøre dem til aktive informanter (Andenæs 1991:276, Andersson 1998a:19, Kampmann 2000:27, Tiller 1989).

Etiske overvejelser i konkrete handlinger

I studiet har jeg gjort følgende etiske overvejelser i forhold til informanterne som følger:

- Jeg har sikret mig, at der var betydningsfulde voksne (forældre eller plejeforældre) til stede gerne før interviewet eller i hvert fald efter interviewet, som kunne tage hånd om barnet/den unge, såfremt der blev brug for dette.
- Jeg har informeret i børne/ungehøjde før, under og efter interviewet om formålet med undersøgelsen, og samtidig understreget at barnet eller den unge på ethvert tidspunkt kunne trække sig fra undersøgelsen.
- Jeg har flere gange både før, under og efter interviewet understreget overfor alle børne- og ungeinformanter samt deres betydningsfulde voksne, at interviewet var anonymt. Jeg har fortalt, at de i den skriftlige fremstilling ville få andre navne, og ikke ville blive fremstillet/udstillet på en uetisk måde.
- Jeg har udarbejdet en interviewguide med enkle spørgsmål, som var tilpasset børn og unges ordforråd og sprog.
- Jeg har forsøgt så godt som muligt at skabe en interviewsituation som var rar og hyggelig at være i f.eks. ved, at lade barnet/den unge bestemme, hvor interviewet skulle finde sted. Der blev serveret lidt mad og drikke i CAFAs ramme. Et sted havde en forælder bagt kage og dækket fint bord i værelset, hvor interviewet skulle finde sted.
- Jeg har undervejs i interviewet spurgt ind til, om barnet eller den unge syntes at interviewets tema og mine spørgsmål var i orden at forholde sig til og forsøgt at være yderst opmærksom på barnets/den unges mimik, såfremt de ikke ønskede at tale om emnet. Givet dem eksplicit mulighed for at sige: det ved jeg ikke, eller det vil jeg ikke svare på.
- Anerkendt og takket barnet/den unge for dets deltagelse og givet positiv tilbagemelding til den enkelte for barnets/den unges fortælling uanset indhold og forløb.
- Jeg er vendt tilbage til en informant et par dage efter et interview for at tjekke, om informanten havde det godt, og om interviewet måtte indgå i den samlede undersøgelse.

- Jeg har i starten af interviewet fortalt lidt personligt om mig selv, mine erfaringer og kendskab til forskningsfeltet, og hvad jeg som forsker er optaget af, for at barnet eller den unge kunne være klar over min ”voksen-magt-position”, men samtidig forsøgt at stille mig på linje med dem – se deres perspektiv som voksen og forsker for at understrege min forståelse af dem som barn/ung som aktive sociale individer – lade dem tage mig ved hånden, lytte til deres fortællinger og oplevelser uden at have en ”opgave” i forhold til dem, som mange af disse børn og unge er vant til at udenforstående voksne har. Alt i alt forsøgt i interviewsituationen i ord og handling at være tro mod mit teoretiske ståsted.

5.7. JURIDISKE ASPEKTER I FORHOLD TIL FORSKNING MED BØRN OG UNGE

Inden jeg startede undersøgelsen og planlagde interviews, kontaktede jeg datatilsynet i den hensigt at finde ud af, om der var bestemte forskningsmæssige retningslinjer, som jeg skulle tage højde for, når jeg skulle interviewe børn og unge i udsatte positioner. Datatilsynets tilbagemelding var, at der ikke var nogen retningslinjer udover de generelle forskningsetiske, da undersøgelsen ikke indebar adgang til personfølsomme oplysninger.

Jeg forsøgte også at finde ud af, om der var andre juridiske retningslinjer for undersøgelsen, som jeg burde tage højde for ved at kontakte to juridiske eksperter på området: Nina Von Hielmcrone, lektor ved Juridisk Institut på Aalborg Universitet, og Kirsten Ketcher, professor ved Juridisk Fakultet ved Københavns Universitet. De gav udtryk for to forskellige vurderinger af spørgsmålet. Nina Von Hielmcrones tilbagemelding på spørgsmålet var, at når barnet eller den unge er anbragt uden for eget hjem, har forældrene formelt forældremyndigheden, men den sociale myndighed (kommunen) har besluttet, at den skal udøves af et anbringelsessted, og derfor er det den sociale myndighed, som skal give tilladelse til interview med en forsker. Kirsten Ketchers tilbagemelding var, at børn og unge, som modtager hjælp fra offentlige myndigheder har ytringsfrihed, jf. grundloven, FN's børnekonvention og menneskerettighedskonventionen. Børn og unge, som modtager

hjelpeforanstaltninger, kan og skal derfor selv have mulighed for at tage stilling til, om de vil deltage i en undersøgelse eller ej. Dette skal deres forældre eller andre voksne ikke tage stilling til.

Ovenstående tilbagemeldinger viser noget om de opfattelser og forforståelser, der er i forhold til at lade børn og unge, og udsatte børn og unge komme til orde, her i forskningsmæssig sammenhæng. Det er også forforståelser som præger diskussionerne generelt i samfundet i forhold til udsatte børn og unge. Så allerede inden jeg startede interviewundersøgelsen, viste diskussionerne sig med det samme i forhold til begreberne: beskyttelse og inddragelse. Diskussioner om barnets ret overfor forældres og andre betydningsfulde voksnes ret til at vurdere ”barnets bedste” spiller også ind her.

Man kan have mange diskussioner om disse to juridiske synspunkter. Jeg fremlagde disse for ledelsen i CAFA i forhold til at komme nærmere en stillingtagen til, hvor jeg skulle stille mig i forhold til dette spørgsmål i mit studie. CAFAs ledelse var parat til slet ikke at spørge nogen voksne om tilladelse til at interviewe de potentielle børne- og ungeinformanter. Her mente/mener man, at børn og unge ikke skal beskyttes mod deres egen mening, og at de skal have mulighed for at udtale sig i forskningsmæssige sammenhænge.

I forhold til mit studie har jeg valgt at have en pragmatisk og praktisk tilgang mellem de to opfattelser og forforståelser for at få adgang til informanter. Min forforståelse og udgangspunkt er nærmest ved den forforståelse, som Kirsten Ketcher giver udtryk for. Omvendt har jeg også opereret med et alderskriterium i interviewene af hensyn til de voksne ”gate-keepers”, og dermed muligheden for at få børn og unges stemme frem om sociale myndigheders inddragelsespraksis. Det viser en del om dilemmaerne i forhold til inddragelse af udsatte børn og unge, og jeg har forsøgt at komme omkring dilemmaerne i denne sammenhæng som beskrevet ovenfor.

5.8. ”VEJEN” TIL BØRNEINFORMANTERNE

I det næste afsnit beskriver jeg, hvordan rekrutteringen af informanterne til undersøgelsen er foregået, herunder de forskningsmæssige udfordringer, som jeg har mødt på ”vejen” til børneinformanterne for at

det kunne lykkes at gennemføre undersøgelsen. Det har været en spændende proces at være i med mit indefra-perspektiv. Jeg havde på forhånd en antagelse om, at det ville blive lettere for mig med mit indgående kendskab til forskningsfeltet med dets rutiner og forforståelser. Undervejs i forskningsprocessen er jeg blevet klogere på udfordringerne med især de voksne "gatekeepere" på forskellige niveauer. Jeg har udarbejdet en model for denne proces – som vises i nedenstående afsnit - for at anskueliggøre mine refleksioner, antagelser og metodiske handlinger undervejs.

5.9. "GATE-KEEPING"

Adgangen til informanterne viste sig at skulle igennem flere led - adskillige "gate-keeper" processer. "Gate-keeping" (at vogte en låge) kan beskrives som en proces som regulerer gruppers eller individers adgang til eller ekskludering fra arenaer og ressourcer (Sallnäs, Wicklund & Lagerlöf 2010:119). For udsatte børn og unge kan "gate-keeperen" være en person i omsorgsmiljøet eller forældre eller en professionel, der ønsker at beskytte barnet eller den unge i mere eller mindre grad for omverdenen. "Gate-keeping" kan også indebære overbeskyttelse, at voksne taler på vegne af børn og unge, som selv kan udtrykke egne holdninger (Thomas & O'Kane 1998, Winter 2006). I alvorlige tilfælde kan "gate-keeping" handle om direkte undertrykkelse og magtmisbrug.

Omvendt kan det at "vogte en låge" også betyde, at de voksne åbner lågen - "gaten" -, for at børn og unge kan deltage f.eks. i forskningsmæssige sammenhænge. I forhold til min undersøgelse oplever jeg, at begge mekanismer er til stede. Det beskriver de næste afsnit.

Samlet set vil jeg beskrive vejen til informanterne som en forhandlingsproces med de voksne og børn og unge selv.

Rekruttering af børne- og ungeinformanter

I CAFA fik jeg adgang til statistiske data gennem organisationens registrering og faktureringsystem om børn og unge tilbage fra 2004. Jeg udarbejdede en klientliste med i alt 270 potentielle børn og unge i alderen ud fra selektionskriterierne: køn, alder, kommune, foranstaltningstype og at børn og unge skulle have modtaget en foranstaltning i mindst ½ år. I forhold til sidstnævnte kriterium havde jeg en antagelse

om, at der ville være en vis sandsynlighed for, at børn og unge efter et halvt år med hjælpeforanstaltninger havde nogle erfaringer og oplevelser med sociale myndigheders inddragelsespraksis.

Ud fra disse kriterier kom jeg frem til et udvalg på 50 børn og unge, som var aktuelle, som både repræsenterede anbringelse og forebyggende hjælpeforanstaltninger. Mit mål var at få 15 informanter i alt i henholdsvis anbringelsesforløb og forebyggende hjælpeforanstaltninger til de individuelle interviews. Jeg endte med at rekruttere 10 informanter. Jeg måtte igennem to arbejdsprocesser i rekrutteringsfasen for at få adgang til 10 børne- og ungeinformanter. I den første arbejdsproces var jeg som forsker primus motor i kontakten til de voksne og børn og unge. Resultatet af denne proces var ja fra en informant. I den anden arbejdsproces medarbejdere (ledelse og kolleger) i CAFA, som var drivkraften i rekruttering af informanter. Det resulterede i 6 informanter. En informant henvendte sig af selv til interview gennem kendskab til undersøgelsen fra andre anbragte unge. De tre sidste informanter (unge over 15 år) adspurgte jeg selv.

Der er forskellige holdninger i litteraturen til antallet af informanter i kvalitative undersøgelser (Brinkmann & Tanggaard 2010:32) alt efter formålet med undersøgelsen. Jeg har skønnet i dette studie, at antallet af informanter hovedsageligt var afhængig af muligheden for adgangen til informanter, og samtidig en vurdering af, hvornår der var et mætningspunkt for, at yderligere interviews med børn og unge ikke ville give flere data om emnet. 10 informanter til de individuelle interviews har jeg skønnet at være passende i forhold til mætningspunktet.

I den første arbejdsproces arbejdede jeg videre med klientlisten. Klientlisten med de 50 potentielle børne- og ungeinformanter gav mig et godt grundlag for at kontakte forældre og anbringelsessteder i håb om at få tilsagn til interviews med børn og unge. Jeg udarbejdede et info-ark, som kunne fremsendes som information til de voksne. Heraf fremgik formålet med undersøgelsen, og hvad deltagelse i et forskerinterview indebar. Info-arket var også tænkt som en måde at være i dialog med voksne og børn og unge om undersøgelsen og de spørgsmål, de evt. måtte have i forbindelse med stillingtagen til børn og unges delta-

gelse i interviews. Jeg kontaktede herefter forældre og anbringelsessteder telefonisk, via e-mails og på sms. Jeg sendte info-arket ud efter aftale med de forældre og anbringelsessteder, som ønskede yderligere information om undersøgelsen for at kunne tage endelig stilling til barnets eller den unges deltagelse i interview. Herefter fulgte jeg op efter nogle dage på samme måde: telefonisk, mail eller sms.

Efter 3 uger havde jeg været i kontakt med 10 familier med potentielle børn og ungeinformanter på denne måde. Det gav et tilsagn til deltagelse i interview. Jeg måtte lave en anden strategi, såfremt det skulle lykkes at rekruttere tilstrækkeligt med informanter til undersøgelsen. Den anden arbejdsproces beskrives i følgende afsnit.

De professionelle

Jeg har løbende informeret og været i dialog med de professionelle fagfolk i CAFA undervejs i ph.d.-forløbet. Derfor orienterede jeg også i CAFA i denne fase af undersøgelsen om, hvordan de konkrete børn og unge, forældre/plejeforældre ville blive kontaktet.

Formålet med denne information var både at holde interessen for undersøgelsen vedlige, og at sikre mig, at de professionelle fik mulighed for at spørge ind til den, og evt. komme med nogle forslag til mulige informanter, som jeg kunne kontakte. Derfor bad jeg kollegaerne i CAFA om hjælp til rekrutteringen af informanterne. Herved lykkedes det at få en informant mere.

Der har været mange positive tilkendegivelser i forbindelse med forskningsprojektet i CAFA – også i denne del af undersøgelsen – dataindsamlingen. Jeg er f.eks. blevet mødt med tilkendegivelser om, at ”vi vil gerne finde børn og unge, som kan deltage i undersøgelsen. Det tager bare lidt tid, og vi ved, at der kommer interessante og spændende ting ud af undersøgelsen”.

Et er tilkendegivelser, noget andet er at afsætte ressourcer i det daglige arbejde til at hjælpe med at finde informanter til en undersøgelse, som ikke har direkte afkast til det daglige arbejde, og som for nogle socialarbejdere kan være en ekstra arbejdsopgave oveni alle de andre opgaver og krav, som stilles til det sociale arbejde i praksis.

Jeg afholdt, som det næste skridt på vejen til informanterne, et møde med ledelsen i CAFA for at finde løsninger på problemet og dilemmaet med rekruttering. Beslutningen blev, at jeg måtte gå en anden vej i den første henvendelse til forældre/plejefamilier. Den første henvendelse skulle igen ske via socialarbejdere fra CAFA, hvorefter jeg kunne aftale og planlægge interviewene med forældre/plejefamilier/børn og unge. Min fremgangsmåde ville som tidligere være: først at tale med de voksne omkring barnet/den unge, og dernæst tale i telefon ellers sms'e med barnet/den unge selv, inden jeg lavede den endelige interviewaftale. På den måde fik jeg mulighed for at få første indtryk af barnet/den unge, som en del af forberedelsen til det enkelte interview. Nogle af interviewaftalerne blev etableret på den måde, at jeg sad ved siden af kollegaerne på kontoret, som først talte med forælderen/plejeforælderen, og sagde de ja med det samme, overtog jeg telefonsamtalen i samme øjeblik, og fik talt med de voksne og aftalt det videre forløb. Ved alle interviewaftaler har jeg enten talt med barnet/den unge eller sendt en sms til dem dagen forinden interviewaftalen, så jeg var sikker på, at de havde husket aftalen og fortsat ønskede at deltage i forskningsinterviewet. Til to informanter har jeg sendt nogle af de første spørgsmål inden interviewet på deres efterspørgsel, så de kunne tage stilling til om de kunne/ville svare på spørgsmål, som omhandlede sociale myndigheders inddragelse.

De næste skridt i dataindsamlingen blev præsenteret på et samlet møde i CAFA med alle medarbejdere, hvor ledelsen understregede, at de skulle prioritere og sætte ressourcer af til at rekruttere informanter til undersøgelsen. I løbet af de næste 14 dage havde jeg 7 interviewaftaler på plads. I denne fase fik opbakningen og signalet fra ledelsen om at sætte ressourcer af til rekruttering af børne- og ungeinformanter stor betydning. Den første "gate" var åben.

Socialarbejdernes adgang til at tale med forældre/anbringelsesstederne først viste sig også at være en "gate-opener". Socialarbejdernes måde at forklare og informere om undersøgelsen var brugbar, og gav et positivt resultat i forhold til at få åbent lågen/porten til børn og unge. Her var i forvejen en velkendt og god samarbejdsrelation, og sandsynligvis tillid mellem parterne. Derfor blev forespørgslen om barnets/den unges deltagelse i et interview med en ukendt forsker mødt positivt.

Jeg fik dette bekræftet ved tre interviews, hvor jeg blev mødt i døråbningen ved min ankomst til interview af hhv. forældre og plejeforældre med holdningen, at når jeg var kollega til socialarbejderen fra CAFA, så var det okay med et interview for mine intentioner og hensigt med interviewet ”god nok”.

Forældre/plejeforældre

Forældre/plejeforældres ”gatekeeping” viste sig ved, at de enten sagde ja eller nej til barnets deltagelse i undersøgelsen. Begrundelserne for et nej var forskellige f.eks. barnets/den unges sårbarhed, barnet/den unge skulle være alene med en forsker i interviewet, forældres/plejeforældres egne holdninger til inddragelse, vurdering af barnets/den unges mulighed for at forholde sig til og give udtryk for undersøgelsens problemstilling. Begrundelserne var mange, uanset om det var et ja eller nej til barnets/den unges deltagelse i interview. Alle begrundelser tog afsæt i de voksnes opfattelser og vurderinger af, om barnet/den unge kunne udtale sig om og havde holdninger til emnet.

I det følgende giver jeg eksempler på de voksnes ”gate-keeping”, som medførte, at barnet eller den unge ikke måtte deltage i et interview. En forælder gav tilsagn til et barns (11 år) deltagelse, men da vedkommende blev informeret om, at jeg gerne ville være alene med barnet under interviewet, trak forælderen tilsagnet tilbage. Barnet havde også givet tilsagn til interview, og ville gerne tale med en forsker uden forældrens deltagelse. Forældrens begrundelse var også, at andre forskere fra SFI (Det Nationale Forskningscenter for Velfærd) og organisationen Børns Vilkår havde været og tale med familien og de andre børn, og nu var forælderen ked af alle disse henvendelser fra forskere.

Et andet eksempel: Da jeg ringede rundt til familierne, talte jeg med en ung (15 år) først, fordi forælderen ikke var hjemme. Den unge spurgte til, hvad undersøgelsen drejede sig om, og jeg forklarede formål og indhold, og den unge svarede med det samme ja til et interview. Vi aftalte, at den bedste indgangsvinkel for den unge ville være, at jeg først talte med forælderen om deltagelsen, inden det endelige tilsagn kunne anses for at være på plads. Kort efter blev jeg kontaktet af forælderen, som var meget vred over min fremgangsmåde. Hun ønskede

ikke, at hendes barn på 15 år skulle deltage, da den unge ikke var vidende om, at der var en social myndighed indblandet i hjælpeforanstaltningen, og at den unges aflastningsfamilie fik penge for at hjælpe familien på denne måde. Jeg beklagede henvendelsen, og fik tilsagn om, at jeg måtte bruge denne tilbagemelding i beskrivelsen i undersøgelsen. Forælderen var positivt indstillet overfor undersøgelsens formål og ide, men hendes barn skulle ikke deltage.

Et tredje eksempel: En plejefamilie blev kontaktet af en socialarbejder fra CAFA om undersøgelsen. De gav tilsagn til, at plejebarnet (9 år) kunne deltage, barnets forælder gjorde også, barnet havde også sagt ja til et interview. To dage før interviewet sagde plejefamilien fra med den begrundelse, at de havde diskussioner med plejebarnets sociale myndighed om forskellige ting i forhold til plejeforholdet, og ikke ville risikere problemer for barnet med et interview med en forsker. Som sidste eksempel: Jeg havde indgået en interviewaftale med en forælder til en 15 årig dreng, som modtog aflastningspleje som hjælpeforanstaltning grundet sit mentale handicap. I første omgang havde hun sagt ja til, at jeg kunne interviewe drengen alene. Forælderen kontaktede mig tre gange for at lave aftalen om med sygdom som begrundelse. Den sidste gang måtte jeg spørge ind til baggrunden for aflysningerne. I samtalen blev jeg klar over, at forælderen ikke kunne forlige sig med, at hun i første omgang havde sagt ja til, at jeg skulle tale med hendes søn alene. Hun var bange for, at han ville sige noget om deres livssituation generelt, som hun ikke ville have frem. Jeg besluttede ikke at gå videre med interviewaftalen for ikke at stille forælderen og sandsynligvis også drengen i et yderligere dilemma. Jeg vurderede, at den viden interviewet ville bibringe, ville sandsynligvis være domineret af dette dilemma og tema, hvilket ikke var mit ærinde.

Omvendt har jeg også mødt forældre, som ”gate-openers”. Eksempelvis tilkendegav tre forældre og en plejefamilie, at de gerne ville give tilsagn til barnets/den unges deltagelse, fordi de mente, at der var brug for en sådan undersøgelse, da jeg i telefonsamtalen med dem præsenterede formålet med undersøgelsen første gang. De ønskede, at barnet/den unge kom til ”orde”, fordi deres erfaring var, at dette var meget vanskeligt i forhold til de sociale myndigheder. De havde ingen betænkeligheder ved at lade barnet eller den unge udtale sig til en forsker.

Jeg har også mødt forældre og plejeforældre, som udtalte, at de havde stor tillid til CAFAs arbejde og var glade for samarbejdet med socialarbejdere fra CAFA - og derfor var jeg ”god nok”- og måtte gerne foretage interview med det konkrete barn/ung.

De informanter, som var vanskeligst at få adgang til i begge arbejdsprocesser, var børn og unge i forebyggende foranstaltninger. Det er uklart for mig, hvad det hænger sammen med. I forhold til begge typer af informanter har jeg mødt voksne ”gate-keepers”, som gav samme begrundelse for ja eller nej til barnets/den unges deltagelse, som beskrevet i dette kapitel.

Min erfaring i forskningsprocessen blev, at adgangen til informanterne ikke handler om personen, men om den arbejdsmæssige rolle, man som forsker har. Jeg har i arbejdsprocessen fra starten tænkt, at jeg selv kunne tage kontakt til de betydningsfulde voksne omkring det konkrete barn/ung og tale med børn og unge om deltagelse i undersøgelsen, da jeg har rig erfaring med dette fra mine tidligere arbejdsopgaver og roller i virksomheden. Det viste sig at forholde sig anderledes metodisk og arbejdsprocesmæssigt, som ovenfor beskrevet.

I forhold til adgangen til informanterne kan man tale om, at de voksne ”gate-keepers” skal kunne tænke positivt om ideen, at barnet eller den unge udtaler sig til en forsker om et emne i en større sags tjeneste, og samtidig have tillid til den virksomhed, som forskeren arbejder for. Børn og unge skal også kunne se ideen og engagere sig i at udtale sig i forhold til en større sammenhæng.

Børn/unge

Børn og unge skulle også give tilsagn om at deltage i undersøgelsen. Jeg gav dem, allerede inden jeg mødte dem og gennemførte interviews, information i kort form pr. sms eller talte med dem i telefonen om undersøgelsen ud fra oplysninger om: hvem, hvad, hvor, hvordan og hvilket formål.

Alle børn og unge, som jeg har adspurgt, har givet tilsagn om at deltage i undersøgelsen. Flere af dem har tilbudt mig at kontakte venner og bekendte via de sociale medier Facebook og Twitter for at få flere børn og unge til at deltage, som tidligere beskrevet. Dette tilbud valgte jeg

efter en henvendelse på denne måde ikke at gå videre med. Det fortæller noget om, at informanterne i undersøgelsen har været ivrige for at deltage og interessen for undersøgelsens tema har været til stede.

Jeg har dagen før hvert interview sendt en sms til barnet eller den unge for at sikre mig, at aftalen var på plads. Et af interviewene er gennemført som et telefoninterview. Det var vanskeligt at få gennemført dette interview i første omgang, selvom aftalen var på plads. Det viste sig, at den unge havde tabt sin telefon og efter et par uger henvendte jeg mig igen, og interviewet blev gennemført.

I dataindsamlingsfasen har jeg været indstillet på at stille mig til rådighed i alle døgnets 24 timer for at være så fleksibel som mulig i forhold til, hvornår det kunne passe ind i børn og unges hverdagsliv. Jeg har f.eks. gennemført interview sent om aftenen, i weekends og en tidlig morgen. Jeg fremhæver dette metodiske element under afsnittet om ”gate-keeping”, da det også er en af de mekanismer, som kan enten åbne eller lukke døren for adgang til informanter. Jeg har selv en oplevelse af, at børn og unge som har givet tilsagn til at deltage i undersøgelsen, er støttet af, at jeg har indrettet mig fleksibelt efter, hvor og hvornår de kunne stille op til et interview. På den måde har jeg signaleret til dem, at jeg var interesseret i deres ekspertviden. Jeg har også kørt en informant hjem til dennes bopæl efter interview, som en del af interviewaftalen for at gennemførelse af interviewet kunne lade sig gøre.

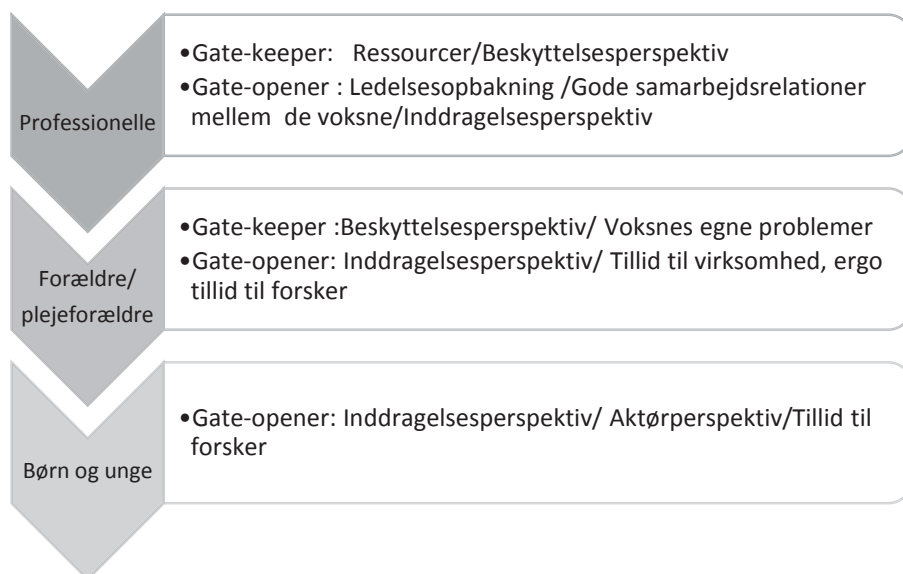
Jeg har henvendt mig direkte til alle informanterne i anbringelsesforløb, da jeg havde adgang til disse informanter gennem CAFAs gruppeforløb for anbragte børn og unge.

To af informanterne, begge i anbringelsesforløb, tilkendegav, at jeg ikke skulle henvende mig til deres forældre i forhold til at indhente informeret samtykke. De var begge overbeviste om, at forældrene ville sige nej til deres deltagelse i interview, selvom de gerne ville deltage. Det betyder, at nogle af informanterne var klar over, at ”gate-keeper”-mekanismen fra betydningsfulde voksnes side var til stede. Set i bakspejlet kunne børn og unge have vist mig ”metodevejen” ind i disse mekanismer, da mange af dem på forhånd kunne svare på, hvem af de

betydningsfulde voksne, der ville have betænkeligheder ved, at de deltog i et studie. Mange af informanternes egne vurderinger af ”gate-keeperne” stemte overens med mine erfaringer i de konkrete henvendelser til de betydningsfulde voksne omkring det enkelte barn/ung. De kender godt til spændingsfeltet mellem beskyttelse og inddragelse gennem erfaringer i hverdagslivet og i skelsættende situationer. Jeg er metodisk gået den vej, som forskningsmæssigt var muligt i dette studie i samarbejdet med de betydningsfulde voksne.

5.10. MODEL- ”GATE-KEEPER”-MEKANISMER

Modellen viser mekanismerne i forhold til begrebet ”gate-keeping”. ”Gate-keeping” kan både betyde, at lågen bliver åbnet eller lukket i adgangen til informanterne, som indgik i studiet. Jeg har valgt at kalde de processer, som foregår i forhandlingen med de involverede parter (professionelle, forældre/plejeforældre og børn/unge) for ”gate-keeper” og ”gate-opener”-mekanismer. Modellen illustrerer, hvordan ”gate-keeper”-mekanismerne viser sig i forskningsprocessen hos de forskellige involverede parter. Pilene viser, hvilke mekanismer jeg først måtte forholde mig til hos de professionelle, dernæst hos forældre/plejeforældre og til sidst hos børn og unge. Nogle af mekanismerne viste sig på samme tid.

Figur 2 Model for gatekeeping

I metodelitteraturen beskrives lignende erfaringer og udfordringer med adgang til børneinformanter (f.eks. i Backe-Hansen & Frønes 2012:23; Eide og Winger 2011:71). Ud fra denne undersøgelse er mine forskningserfaringer med hensyn til at få succes med adgang til informanter samlet set, at man fra starten af undersøgelsen skal have adgang til et stort antal børnesager. Jeg havde 270 potentielle. Man skal ikke forvente en høj deltagelsesrate. Jeg fik adgang til 10 informanter. Det er centralt med opbakning og engagement fra organisationens ledelse og et godt samarbejde med de voksne "gate-keepere" omkring barnet/den unge.

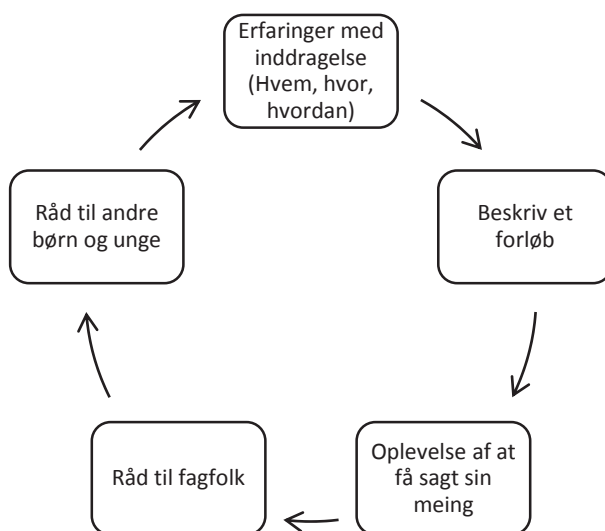
5.11. INTERVIEWGUIDE

Data fra pilotundersøgelsen pegede i retning af, at alder og modenhedskriterier og begrebet inddragelse før og under hjælpeforanstaltning var faktorer, som spillede ind på oplevelsen af inddragelsespraksisser. Derfor arbejdede jeg videre med disse analytiske temaer i blandt andet interviewguiden for både gruppeinterviews og de individuelle interviews. Jeg har også forelagt interviewguides for udvalgte konsulenter i CAFA for at få flere input og refleksioner over spørgsmål, spørgsmålstyper, ordvalg mv. Jeg har hentet inspiration fra Lars Uggerhøjs interviewhjul (Uggerhøj 1997:193). Se figur 3 i nedenstående, som illustrerer et eksempel på et interviewhjul. Formålet med at bruge et "interviewhjul" er ideen om, at et interview er en proces, hvor det væsentlige er, at det er informanternes refleksioner og ikke guiden, som styrer samtalen. Guiden er udarbejdet som en cirkulær opstilling omkring de centrale temaer i en forventet rækkefølge fra øverst til højre med uret rundt til øverst til venstre. Intervieweren får på den måde mulighed for at styre rækkefølgen af spørgsmål. Det hænger også sammen med valget af kvalitativ metode med åbne beskrivende forskningsinterview, hvor informanterne kan tale frit indenfor temaerne.

Jeg har ved alle interviews haft en forberedt interviewguide med, som lå synligt fremme foran på bordet i interviewlokalet. Det var bevidst fra min side for at signalere, at interviewet ikke var en hvilken som helst samtale, men en bestemt type samtale, og en mulighed for mig at huske, hvilke temaer jeg skulle omkringe i interviewet.

Temaer i interviewguiden for individuelle interviews: Oplevelser/erfaringer med sociale myndigheders inddragelse (hvem, hvor, hvordan), barnets/den unges oplevelser med at få sagt sin mening (hvem, hvor, hvordan), holdninger til inddragelse, indholdet i oplevelsen af inddragelse (muligheder/barrierer), råd til andre børn og unge, råd til fagfolk.

Temaer i interviewguiden for gruppeinterviews: Oplevelser/erfaring med at være i et gruppeforløb (hvem, hvordan), samværet med mentorer (unge voksne tidligere anbragte) og betydning i forhold til inddragelse, faktorer i forhold til inddragelse på anbringelsessteder og hos sociale myndigheder, holdninger til inddragelse, muligheder/barrierer i forhold til sociale myndigheders inddragelsespraksis, råd til fagfolk, råd til andre børn og unge

Figur 3 Interviewhjul

5.12. INTERVIEWFORM

Jeg har undervejs anvendt metoder inspireret af mine praksiserfaringer med at være i dialog med fagfolk, forældre, anbringelsessteder og børn og unge. Jeg har eksempelvis startet hvert interview med samme fokus:

jeg har bedt barnet eller den unge om at fortælle om de seneste erfaringer og oplevelser, som de kom til at tænke på i forhold sociale myndigheds inddragelse. Jeg har mange gange brugt formuleringen: prøv at beskrive eller hvordan er/var det? samt gentaget de sidste ord i barnets eller den unges sætning for at vise, at jeg har forstået og hørt det informanten sagde og samtidig ved at gentage ordene lagt op til, at informanten kunne gå videre med at beskrive uddybende om oplevelserne. Jeg har ladet mig inspirere af systemteoriens spørgeteknikker og spørgsmålstyper (Tomm 1989) lineære og cirkulære og reflekterende spørgsmål. De lineære spørgsmål omhandlede spørgsmål om: hvad, hvornår og hvordan for at få beskrevet barnets/den unges konkrete oplevelse med inddragelse. De reflekterende spørgsmål har handlet om at udfolde barnets/den unges oplevelse af fortid, nutid og fremtid. Lineære spørgsmål er f.eks.: Hvornår har du oplevet at blive inddraget af kommunen? Hvem deltog i møderne? Hvor ofte var disse møder og hvor foregik møderne? Hvem talte du med? De reflekterende spørgsmål er f.eks.: Prøv at beskrive, hvordan du oplevede det? Har det altid været sådan? Hvordan er det nu? Når du beskriver det/fortæller om det, hvad sidder du tilbage med af oplevelse? Hvordan oplevede du at blive mødt? Kunne du have sagt noget om, hvordan du oplevede det, da du var 8 år? Hvordan bliver du inddraget i dit liv nu? Hvordan vil du gerne inddrages fremover/i fremtiden?

Jeg har forsøgt at få børn og unge til at reflektere over deres fortælling om oplevelser ved at bede dem forholde sig til, hvorfor de tror, at det hænger sådan sammen, hvad er deres bud på sammenhængen mellem deres oplevelser, og hvordan har det været for dem at være en del af/være midt i. Målet med at gribe forskningsinterviewene an med en forholdsvis åben tilgang er at få konstateret fænomenets eksistens eller ikke-eksistens, og få dets fremtræden og forskellige aspekter belyst så grundigt som muligt (Christoffersen & Hjort Andersen 1982; Kvale 2004).

Svarene i interviewene viser sig at være afhængige af barnets/den unges hukommelse for, hvad der skete i situationen f.eks. da barnet/den unge var 7 år, 12 år eller i den nuværende alder. Alder er en måde at tale om forskellige hændelser i barnets/den unges liv. Nogle af informanterne husker meget tydeligt situationer og hændelser i en bestemt

alder. Oftest er det vanskelige og skelsættende oplevelser, som barnet eller den unge fortæller om, f.eks. samtaler om anbringelsen. En informant (15 år) beskriver det på denne måde: *”Jeg har været anbragt, siden jeg var 7 år gammel, så det har været lige ved skolestart, da jeg var et år yngre eller sådan noget, der ville kommunen have, at vi skulle flytte ud i en specialbolig, hvor der var hjælp til min mor og til mig. Vi flyttede op i et hus, stadig indenfor det der hjælp, men der var en dag, så sad jeg og så tv, så kom der nogen mænd ind og en dame, der var sagsbehandler for min mor. Hun gik ind og så satte hun sig i en stol, og så begyndte hun at snakke med mig om forskellige ting, noget om at jeg skulle flytte.”*

5.13. PRÆSENTATION AF BØRN OG UNGE SOM DELTAGER

Jeg valgte at tage udgangspunkt i en bestemt aldersgruppe i de 10 individuelle interviews, nemlig fra 10 -18 år. I forskning om børn er det brug af alder ofte anvendt som et udvælgelseskriterium. Formålet med min undersøgelse er som sådant ikke at belyse forskningsspørgsmålene ud fra en bestemt aldersgruppe. Gruppen fra 10 til 18 år er udvalgt ud, at problemstillingen lægger på til at børn og unge reflekterer om deres oplevelser og erfaringer med sociale myndigheders inddragelse. Det kræver et vist refleksionsniveau og modenhed hos børn og unge. Dette kan generelt forventes af børn fra skolealderen og op (Andersson 1998b). De har i den alder øget kognitive evner og forståelse for sociale sammenhænge.

Jeg fik kontakt med 10 børn og unge, 4 drenge og 6 piger, hvor den yngste var lige fyldt 10 år, og den ældste var 18 år. De 6 af dem modtog på interviewtidspunktet forebyggende hjælpeforanstaltninger (aflastningspleje, kontaktpersonordning, familiebehandling) og boede alle hjemme hos deres forældre. To af dem havde tidligere været anbragt i henholdsvis en plejefamilie og på en døgninstitution, de havde begge været hjemgivet i et år. De sidste 4 var alle anbragte i plejefamilier. Alle havde erfaring med formelle samarbejder med sociale myndigheder enten i form af stormøder, møder/samtaler med myndighedsrådgivere og/eller tilsynsmyndighed. Mange af informanterne har modtaget hjælpeforanstaltninger det meste af deres barndom.

I tabel 3 gives en oversigt over børn og unge, alder ved interviewet, foranstaltningstype, antal af år med hjælpeforanstaltninger og alder med deres første erfaring med inddragelse.

Beskrivelsen i tabellen har endvidere det formål at vise bredden af oplevelser og erfaringer, som udvalget af børn og unge kan give. Jeg har ikke gået efter, at det skulle være repræsentativt, da dette ikke er studiets intention. Tabellen viser, at nogle af de anbragte børn og unge har flere anbringelser bag sig, og mange af dem modtager kontaktpersonordning efter anbringelsen eller sideløbende med. Børn og unge i forebyggende foranstaltninger modtager ofte aflastning som hjælpeforanstaltning. Gennemsnitsalderen er 11,8 år for første gang børn og unge oplever formelt samarbejde med sociale myndigheder. Et barn (12 år) har ikke samarbejdet med den sociale myndighed.

Tabel 3 Præsentation af børn og unge

Navn (alder) v. interview	Type af hjælpeforanstaltning	Antal år med foranstaltninger	Alder v. første erfaring m. inddragelse
Sofie (10)	Aflastningsordning	4	7
Dorte (16)	Kontaktpersonordning, tidligere anbragt på døgninstitution	12	8
Olivia (18)	Aflastningsordning	7	14
Nikolaj (17)	Kontaktpersonordning, tidligere anbragt i 1 plejefamilie	16	14
Tanja (12)	Aflastningsordning	4	12
Daniel (12)	Familiebehandling, kontaktpersonordning	2	(0)
Amalie (16)	Plejefamilieanbringelse i 1 familie, aflastningsordning	4	12
Kasper (15)	Plejefamilieanbringelse i 3 familier, kontaktpersonordning, familiebehandling	8	15
Trine (17)	Plejefamilieanbringelse i 2 familier, kontaktpersonordning, psykologbehandling	13	12
Emil (14)	Plejefamilieanbringelse i 1 familie, aflastningsordning	11	13

Jeg har forholdt mig pragmatisk til udvalget af informanter, da jeg måtte tage de informanter, som de voksne i børn og unges nærmiljø tillod at deltage i undersøgelsen. Hvis udvalget havde været anderledes kunne det have givet andre refleksioner, da hvert enkelt barn eller ung har unikke erfaringer og oplevelser.

5.14. EFTERTANKER OG FORSKER ERFARINGER MED BØRN OG UNGE

Jeg har i denne undersøgelse i alle interviews med børn og unge mødt åbenhed, nysgerrighed og stor interesse for emnet. Nogle af børnene og de unge gav efter interviewet udtryk for, at det havde været rart at tale om emnet på denne måde, fordi det havde de aldrig prøvet at gøre med nogen andre voksne tidligere. Det var rart at få mulighed for at fortælle deres historie til en, der "bare" lyttede og spurgte til deres erfaringer. Andre syntes, at det havde været rart at tale om emnet i det hele taget. Jeg har også mødt tilbageholdenhed i forhold til, om barnet/den unge nu turde fortælle mig om deres erfaringer med sociale myndigheder, særligt de negative erfaringer, fordi de var usikre på, om det fik konsekvenser for dem at fortælle om disse oplevelser. Det betød, at jeg måtte bekræfte deres anonymitet i undersøgelsen. Jeg har også stoppet to informanter i at fortælle mig om deres personlige og forældres problemer, da dette ikke var mit fokus.

Efter et interview måtte jeg lave en underretning til en kommune om en informants forhold ud fra en vurdering af, at barnet/den unge havde brug for hjælp og støtte. Underretningsforpligtelsen blev foretaget ud fra den skærpede underretningsforpligtelse (§ 153) i Serviceloven. Jeg var på intet tidspunkt i tvivl om min underretningsforpligtelse efter interviewet, og kontaktede de involverede parter et par dage efter gennemførelse af interviewet. Jeg udarbejdede en skriftlig underretning til den sociale myndighed med kopi til familien. Jeg informerede den unge om underretningen og om min henvendelse til den sociale myndighed.

I et andet interview, sluttede jeg lidt før interviewet var færdigt, da informanten bad om at stoppe samtalen. Emnet blev for svært at tale om. Det var en ung med blandede erfaringer - overvejende negative i forhold til sociale myndigheders inddragelsespraksis. Den unge forlod interviewlokalet ret hurtigt, virkede ked af det, men sagde til mig, at alt var ok.. Jeg nåede ikke at sige ordentligt farvel til informanten og tak for deltagelse. Forælderen forsikrede mig om, at alt var ok., men at sådan var den unges reaktioner nogle gange. Forælderen ville tage hånd om det. Jeg sikrede, inden jeg forlod deres hjem, at de blev informeret om, at de kunne kontakte mig, hvis den unge fortrød interviewet, ville

spørge om noget, eller de havde brug for at få svar på noget i forhold til undersøgelsen eller havde brug for hjælp i øvrigt. Bagefter måtte jeg stille spørgsmål til min fremgangsmåde, til min arbejdsopgave og i det hele taget til forskning med børn og unge. Det er dilemmafyldt. Jeg lyttede interviewet igennem. Stillede spørgsmål til materialet: var jeg gået for langt, havde jeg stillet for vanskelige spørgsmål, og hvad skete der i de sidste minutter af interviewet? Hvorfor skete det, lyttede jeg ikke efter informantens fortælling under interviewsituationen? Hvad talte informanten om lige før interviewet stoppede? Skulle jeg have ringet til dem et par dage efter for at sikre mig, at den unge var i god behold? Da jeg ikke hørte fra informanten i dagene efter interviewet, besluttede jeg at kontakte den unge for at få bekræftet, at interviewet måtte indgå i undersøgelsen, og få vished om, at den unge var okay. Svaret fra den unge var, at alt var okay, og interviewet gerne måtte indgå.

Jeg skrev forskningsnotater efter hvert interview for at kunne huske, hvilke indtryk jeg havde fået af situationen og af barnets/den unges udtryk, mimik mv. Jeg sammenlignede dem efter nogle måneder med lydoptagelsen og transskriptionerne af interviewene. Her oplevede jeg, at der på lydoptagelsen og i transskriptionen til netop det omtalte interview ikke kunne høres eller læses, at den unge reagerede som vedkommende faktisk gjorde i slutningen af interviewsituationen.

Børn og unges udsagn i forhold til deres motivation til at deltage ved interviews har også gjort stærkt indtryk på mig forstået på den måde, at alvorsgraden i forhold til forskningsspørgsmålene og temaet har påvirket mig følelsesmæssigt på mange niveauer i forskningsprocessen. Det har både holdt mig ”til ilden”, når jeg syntes afhandlingsarbejdet var frustrerende at få hold på. Og samtidig har det empiriske materiale af og til givet mig for høje ambitioner i forhold til det forskningsmæssige resultat. Jeg fremhæver det her eksplicit, fordi det er med som en del af den påvirkning - forforståelse - som jeg har mødt datamaterialet med. Det er ikke et tema, som forskningslitteraturen beskæftiger sig meget med. Jeg fandt Liamputtongs (2007): ”Researching the Vulnerable”, som netop giver mange forskellige eksempler fra forskere, som beskæftiger sig med marginaliserede grupper i samfundet. Liamput-

tong giver nogle metodologiske, etiske og praktiske bud på de implikationer, som forskning med udsatte grupper netop giver anledning til, herunder de emotionelle oplevelser, man kan få undervejs i forskningsprocessen. Som hun fremhæver her: ”*The task of undertaking research with vulnerable people presents researchers with not only unique opportunities, but also dilemmas*” (Liamputtong 2007:2).

I forhold til min undersøgelse har det givet mig en unik indsigt i, hvad det vil sige metodologisk at forske i udsatte børn og unges livsvilkår. Ovenstående dilemmaer har undervejs overrasket mig og gjort mig utrolig vred og frustreret på det sociale arbejdes vegne, da en del af mine informanter er blevet mødt på meget negativ måder af de sociale myndigheder. Dette på trods af de gode intentioner om inddragelse af børn og unge. Nogle af børnene og de unge oplever sig overrumplet, overset og talt ned til og mødt med mistro fra voksnes side, når de i de allermest sårbare situationer beder om hjælp. Jeg oplevede at stå midt i dilemmaet: på den ene side kan det sociale arbejde gøre skade på børn og unge, og samtidig kan det gavne ved at hjælpe børn og unge. Omdrejningspunktet mellem kontrol og støtte blev meget synligt for mig undervejs.

De samlede erfaringer fra indeværende undersøgelse skærpede igen min rolle som forsker og satte mange tanker og overvejelser i gang om det at forske i udsatte gruppers livssituation (Liamputtong 2007; Christensen 2000:272-283; Andersson 1998). Derudover måtte jeg distancere mig fra den tidligere rolle som socialarbejder i interviewene. Eksempelvis undlade at komme med råd og vejledning og løsninger på de problemstillinger, som også viste sig i børnenes og de unges og deres forældres liv. Jeg har udelukkende haft en undersøgende rolle i forhold til disse børn og unges inddragelse. Samtidig er man som forsker også underlagt gældende lovning i forhold til det studerede felt, og derfor måtte jeg også lave en underretning i den konkrete situation beskrevet ovenfor. Den slags situationer kan man ikke altid forberede sig på. Jeg har haft god opbakning og sparring fra ledelse og kolleger i CAFA til at håndtere denne situation.

5.15. ET FORBEDRET BØRNEPERSPEKTIV – METODEKRITIK

Jeg har stillet mig spørgsmålet undervejs i forskningsprocessen mange gange: hvordan kunne jeg metodisk have fået et forbedret børneperspektiv om muligt med mit teoretiske afsæt i det anerkendende barndomssociologiske paradigme. I bakspejlet kunne det have været interessant at have involveret børn og unge i de metodiske overvejelser i langt højere grad end jeg rent faktisk gjorde. Eksempelvis kunne jeg fra starten af ph.d.-forløbet have etableret en børne/unge følgegruppe fra CAFAs grupper for unge anbragte eller unge voksne tidligere anbragte. De kunne have været sparring til alle mine overvejelser i adgangen til informanterne lige fra, hvordan får jeg fat i børn og unge, hvad skal de vide for at sige ja eller nej til at deltage i et studie, hvilke dilemmaer kunne de se, at der var til stede i forhold til de voksne ”gatekeepere” etc. Jeg oplever i forskningsprocessen, at hver gang jeg er i tvivl om dilemmaerne, og spørger børn og unge direkte, så forholder de sig relevant og ”klogt” til emnet – og jeg kommer videre i overvejelser og metodiske handlinger på en god måde. F.eks. da jeg spørger børn og unge om adgangen til informanter gennem de sociale medier. Jeg sidder tilbage med spørgsmål som, hvorfor lavede jeg ikke en sådan følgegruppe som en del af valideringen af forskningsprocessen, og hvad holdt mig tilbage? Jeg ser, at det måske kan handle om min insidderposition, og jeg har været alene om denne. Jeg har været optaget af at komme rundt om og stå midt i de to begreber: beskyttelse kontra inddragelse af udsatte børn og unge. Det har holdt mig tilbage i nogle sammenhænge af pragmatiske grunde f.eks. i samarbejdet med de voksne omkring informanterne. Det kunne have været interessant at diskutere ovenstående spørgsmål med f.eks. unge anbragte og unge voksne tidligere anbragte i CAFA’s gruppetilbud. Det kunne have været spændende og relevant at høre deres refleksioner og holdninger til adgang til informanter set i lyset af det barndomsparadigme, som mit studie tager udgangspunkt i.

5.16. BIAS

Jeg har i kapitlet redegjort for ”vejen” til informanterne, udfordringer med ”gate-keepers”, valg og fravalg. Jeg vil kort nævne bias i forhold til undersøgelsen og adgangen til informanterne. Der er den bias i undersøgelsen, at jeg kun har fået lov til at tale med de børn og unge, som voksne har tilladt måtte deltage. Min antagelse er, at informanterne er

i et forholdsvis inddragende miljø eller har et forhåndskendskab til sociale myndigheders inddragelsespraksis.

Det betyder, at undersøgelsen bygger på udsagn fra børn og unge, som både ved at inddragelse findes og er en mulighed for dem i deres livssituation, og som kan formulere sig om emnet. Inddragelse opleves af informanterne ikke som en selvfølge, de efterspørger sociale myndigheders inddragelse og har holdninger til den praksis, som de møder undervejs i deres liv under hjælpeforanstaltninger.

5.17. GYLDIGHED: AT UDARBEJDE GODE DETALJEREDE BESKRIVELSER

I kvalitativ forskning opstår spørgsmålet om undersøgelsen gyldighed, underforstået validitet. Gyldighed handler om at sikre, at man konkret undersøger det, som man sætter sig for at undersøge (Halkier 2007:109-111). Spørgsmål som: hænger de anvendte begreber og kategorier sammen med undersøgelsens vidensinteresse, og er der samklang mellem fortolkning og analyser og det empiriske felt? Er disse elementer gennemskuelige for udenforstående, således at andre kan vurdere om, der er tale om et ordentligt stykke håndværk (Ibid)? Gyldighedsidealet er relevant for kvalitative studier, fordi det subjektive plan er centralt, og ofte er foretaget ud fra et begrænset antal data. Det er også kendetegnede for mit studie. Kort sagt: gyldighed i forskningen handler om, hvor godt er grundlaget for opnåelse af meningsfulde resultater (Kvale 2004). Kvale peger på, at både informanter i forskningsprojekter, det almene publikum og forskningsmiljøer vil kunne gyldiggøre projekter. I forhold til dette studie har jeg drøftet gyldigheden med min vejleder, forskningsmiljøet på universitet og med min vejleder i CAFA. Jeg har forsøgt at give gode detaljerede beskrivelser og analyser, være så eksplicit som muligt i valg/fravalg, således at det giver læseren en mulighed for at vurdere undersøgelsens fremgangsmåder. Kvale (2004:246) fremhæver, at det er en måde at gyldiggøre resultaterne i kvalitative analyser.

5.18. PÅLIDELIGHED: AT BLIVE "KIGGET I KORTENE"

Datamaterialet omfatter individuelle og gruppe interviews med udsatte børn og unge, hvor hovedvægten er på 10 individuelle interviews med

børn og unge i alderen 10-18 år. Disse interview er omdannet til udskriftstekster, fortolket og analyseret af mig. Datamaterialet består derfor af mange sider transskriptionsmateriale. Jeg har redegjort for, hvordan datamaterialet er blevet produceret til brug for fortolkning. Jeg har i analyser lagt vægt på at inddrage informanternes udsagn i citater, trække dem ind i analyserne for at kunne dokumentere analysepointerne. På den måde har jeg forsøgt at gøre det muligt at blive kigget i kortene, således at læseren kan vurdere om de procedurer, som jeg har valgt er pålidelige.

KAPITEL 6. EMPIRISKE ANALYSER

Carlina Rinaldi (2005:20) skriver om kunsten at lytte, inddrage og anerkende børns perspektiver, børns ”hundrede sprog”, at det ikke kun er en metode, men en etos, en holdning og en følelse. Jeg har ladet mig inspirere af denne tilgang i analysekapitlerne i et forsøg på at forstå nuancerne i børnenes og de unges udsagn i det empiriske materiale med henblik på at komme nærmere på inddragelsesfænomenet.

Kapitlerne 6 – 8 beskriver formel inddragelse, kapitel 9 uformel inddragelse. I slutningen af hvert kapitel samles pointer op i punktform. Jeg indleder analysekapitlerne med kort at beskrive, hvordan samtalerne med børn og unge er blevet til tekst, som danner grundlaget for analyserne.

Børn og unge har i interviews åbenhjertigt fortalt om deres erfaringer og oplevelser med sociale myndigheders inddragelsespraksis. Jeg vil i de næste kapitler beskrive og analysere disse fortællinger. Jeg udfolder i dybden og så nuanceret som muligt de mønstre og meningssammenhænge, som er resultat af arbejdet i analyseprocessen.

I teksten omtales social myndigheders sagsbehandlere/socialrådgivere som myndighedsrådgivere.

Udskrivning af interviews

Som nævnt i foregående kapitel er alle interviews optaget på bånd, og er skrevet ud i sin helhed i anonymiseret form, næsten ordret in extenso, men ikke med alle lyde. Interviewspørgsmål, interviewpersonens og interviewers gentagelser er taget med samt pauselyde som f.eks. ”mmm-inger”. På den måde fremstår interviewudskrifterne som samtaler med mål at tydeliggøre, hvilke temaer der er introduceret, og hvilke der skulle uddybes i den fælles interaktion mellem interviewer og interviewpersonerne. Udskrivning og bearbejdning af interviewene er foretaget løbende over nogle måneder, således at jeg har justeret og tjekket informationer fra det ene interview til det andet. På den måde fremstår analysen som en fortløbende tolkningsproces, som starter før

dataindsamlingen, og som varer ved indtil det færdige produkt (Kvale 2004:167; Ryen 2002:101).

Systematisering af materialet

Interviewudskrifterne var det første skridt i analysearbejdet. De næste skridt var at systematisere materialet på en måde, så mønstre og meningssammenhænge trådte frem i en eller anden form. Jeg har ladet mig inspireret af meningskondensering i den første bearbejdning af materialet ved at lave oversigter over hver enkelt informant, og har derefter lavet oversigter over dem alle. Dernæst meningskategoriserede jeg materialet i aksekodninger med hovedtemaer og undertemaer, således at centrale temaer dukkede frem. Jeg sammenlignede temaerne for informanterne og søgte at identificere fællestemaer for dem og temaer, som gik på tværs, samt hvilke temaer som forekom løsrevet fra den sammenhæng, de opstod i. Ved at kategorisere materialet fortolkede jeg det. Det er processer som er knyttet sammen som i en hermeneutisk cirkel (Repstad 1998:93; Kvale 2004:199).

Analysetemaer

Analysen er opdelt i to overordnede temaer: **formel og uformel inddragelse**. Temaerne er brugt som analysestruktureringsbegreber. Jeg har i nedenstående defineret de overordnede temaer som følger:

<p>Formel inddragelse vedrører den inddragelse, som myndigheder jf. den retlig regulering udfører overfor børn og unge, som modtager hjælpeforanstaltninger - og som børn og unge oplever i interaktion med og/eller i handlinger fra repræsentanter for myndigheden</p>

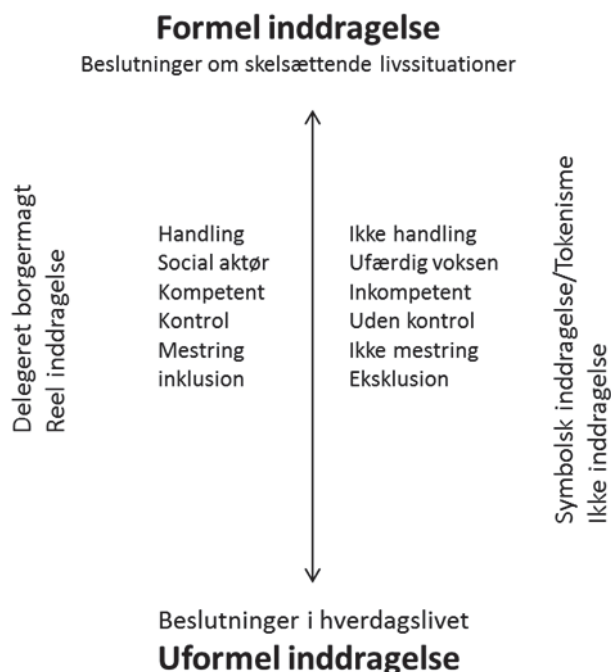
<p>Uformel inddragelse vedrører den inddragelse, som børn og unge, som modtager hjælpeforanstaltninger, oplever via interaktion med og/eller handling fra voksne eller andre børn og unge i deres private eller professionelle netværk - som påvirker den formelle inddragelse.</p>
--

Formel inddragelse er defineret ud fra ovenstående forbundet med den retlige regulering på myndighedsniveau. Den anvendte definition af uformel inddragelse kan kritiseres for at være for bred og upræcis, da

den beskriver interaktioner og handlinger fra hele barnets eller den unges hverdagsliv. Uformel inddragelse dukkede op som kategori i databearbejdningen, som et tema, jeg på forhånd ikke havde fået øje på. I analysearbejdet viste temaet at have betydning for børn og unges oplevelser med den formelle inddragelse på myndighedsniveau. Dermed tegnede der sig nogle overordnede linjer, som var med til at give analysen en ny vinkel, nemlig børn og unges mestring i inddragelsesprocesser. Uformel inddragelse er et tema, som er langt sværere at få hold på end formel inddragelse. Samtidig kan jeg se i materialet, at temaet er der, og viser sig at være en central faktor i inddragelsesprocesser for børn og unge. Børn og unge fortæller, at de oplever uformelle støttende og inddragende interaktioner kan få betydning for deres oplevelser af formelle inddragelsesmæssige sammenhænge.

Sammenhæng mellem formel og uformel inddragelse

Analysen peger på, at der er sammenhæng mellem de to struktureringsbegreber: formel og uformel inddragelse. Jeg har udarbejdet en model til illustration af sammenhængen ud fra afhandlingens teoretiske perspektiver. Se figur 4 nedenfor.

Figur 4 Formel/uformel inddragelse

Modellen illustrerer det anvendte inddragelsesbegreb i afhandlingen med inspiration fra det valgte inddragelsesteoretiske perspektiv (Arnstein 1969; Hart 1992, 1997). Modellen viser (forenklet) alle de inddragelsesmæssige sammenhænge, som udsatte børn og unge er afhængige af, på en linje mellem formelle og uformelle sammenhænge, som en del af deres livsvilkår.

Modellen kan bruges til at analysere, hvor barnet/den unge placerer sig inddragelsesmæssigt. Børn og unge i udsatte positioner kan opleve forskellige former for inddragelsespraksis formelt/uformelt. F.eks. kan et anbragt barn/ung opleve delegeret borgermagt i uformelle inddragelsesmæssige sammenhænge i hverdagslivet i plejefamilien, og samtidig opleve ikke-inddragelse i sociale myndigheders formelle inddragelsesmæssige sammenhænge.

6.1. TRE TYPER FORMELLE MØDEFORRA

Børn og unge i undersøgelsen har mange forskellige oplevelser og erfaringer med formelle møder i samarbejdet med sociale myndigheder. I de følgende kapitler om formel inddragelse fremstilles tre typer mødeforra:

- **Stormøder**, som fysisk finder sted hos den sociale myndighed, hvor barnet/den unge deltager sammen med andre, evt. mange, involverede parter f.eks. forældre, plejeforældre og andre professionelle.
- Barnet eller den unge har **samtaler alene** med myndighedsrådgivere, som fysisk foregår hos den sociale myndighed eller på barnets/den unges bopæl.
- **Møder med tilsynsmyndighed** udført af sagsbehandlere fra sociale myndigheder i forbindelse med tilsynet i et anbringelsesforløb (det individuelle tilsyn). Her er tale om et løbende tilsyn med barnet/den unge på anbringelsesstedet, f.eks. i plejefamilien, hvor barnet/den unge enten har en samtale alene med tilsynsmyndigheden eller en samtale med tilsynsmyndigheden sammen med plejeforældre eller tilsynsmyndigheden samtaler alene med plejeforældre om barnets/den unges forhold. Nogle tilsynsmyndigheder har også til opgave at følge op på foranstaltningen betegnet aflastningspleje.

Der er mange udsagn om de samme temaer omkring formelle møder med sociale myndigheder. Datamætheden er stor i det empiriske materiale. Derfor har det pint mig meget undervejs i skriveprocessen, at jeg ikke kan fremstille og fremhæve alle børns og unges udsagn grundet rammerne for en afhandling. Afhandlingen ville ganske enkelt blive for lang, hvis jeg skulle det. Jeg anskuer det som et etisk dilemma i forhold til afhandlingens problemstilling og udgangspunkt, særligt når jeg som forsker er optaget af at få så mange nuancer frem som muligt, og har det standpunkt, at alle børn og unge skal høres og deres stemme komme til orde. Jeg har forsøgt så godt som muligt at tage netop det eller de relevante udsagn med i analyserne, som bedst understreger mine analytiske pointer. Samtidig forsøger jeg at understrege, at der også er andre udtalelser om samme tema.

6.2. STORMØDER – DEFINITION AF FORMÅL OG RAMME

Stormøder med sociale myndigheder har ofte til formål at give myndigheder mulighed for at indsamle informationer fra alle relevante samarbejdspartnere omkring et udsat barn eller ung. Den sociale myndighed skal både før og under iværksættelse af hjælpeforanstaltninger indhente oplysninger fra relevante professionelle fagfolk med kendskab til barnet, inddrage forældre og andet netværk samt barnet/den unge for, at sagsbehandlingen i en børne/ungesag er fuldstændt og gennemført, jf. Servicelovens § 46, § 47, § 48, § 50, § 70, § 140, Retssikkerhedslovens § 4, § 11a, og Forvaltningslovens § 28, § 29.

Børn og unge fortæller i undersøgelsen om deltagelse i stormøder med sociale myndigheder i forbindelse med opfølgning af handleplan i anbringelsesforløb og i forhold til forebyggende hjælpeforanstaltninger. Indkaldelse af alle involverede parter til samme møde er begrundet både i organisatoriske faktorer i forhold til sagsbehandlingen - det er tidsbesparende og praktisk at samle alle på samme tid og sted - og begrundet i et socialt behandlingsideal om, at det gavner og fremmer forståelse og løsning af sociale problemer, at alle involverede bidrager og lytter på samme tid og sted. Informanterne fra individuelle interviews repræsenterer 8 forskellige kommuner. 8 ud af de 10 informanter har erfaringer med stormøder med sociale myndigheder gennemført på denne måde.

Til stormøder er der, f.eks. i anbringelsessager, ofte mindst 4-5 voksne til stede sammen med barnet/den unge. Det vil sige myndighedsrådgiveren, to forældre, to plejeforældre eller repræsentanter fra en døgninstitution. Derudover kan der være andre fagpersoner tilstede: familieplejekonsulent (tilsynet), psykolog, lærer, støtteperson til barnet eller bisidder til barnet/den unge (jf. Servicelovens § 48a), jobcenterkonsulent, uddannelsesvejleder eller andre, der har en støtte/behandlingsmæssig opgave og rolle i forhold til barnet/den unge. Dertil kommer støttepersoner til forældre (Servicelovens § 54).

På stormøder kan der træffes væsentlige beslutninger i forhold til barnets/den unges liv. Derfor har stormøder med sociale myndigheder en central funktion i udsatte børn og unges inddragelsesprocesser – både som mødearena med alle betydningsfulde voksne og som platform for

børn og unges handlerum i forhold til indflydelse på beslutninger vedrørende egen livssituation.

6.3. STORMØDER MED SOCIALE MYNDIGHEDER

Emil (14 år), som har været anbragt i en plejefamilie siden han var to år gammel, forklarer om betydningen af at være med til stormøder:

”Det betyder, at man føler, at man også har lov til at komme ind med noget. Sådan at man ikke føler, at det styrer de voksne bare. Sådan at man ligesom kan sige højt på møderne: ”Det synes jeg er okay” eller ”det synes jeg ikke er særlig godt”. Så har de ligesom lyttet til en og hørt på mine synspunkter. Så ved de, hvad jeg mener. Når jeg deltager i møderne, kan jeg også finde ud af om beslutningerne kan blive lavet om eller det kan de ikke, fordi sådan er det bare. Det er også meget vigtigt for mig.”

Citatet understreger, at oplevelsen af både at blive lyttet til og få mulighed for indflydelse på beslutninger i eget liv, er central for Emil og hans oplevelse af reel inddragelse. Her er tale om en inddragelsespraksis, hvor barnet/den unge får mulighed for at forstå den sociale myndigheds vurderinger og beslutninger og forstå, hvordan og/om beslutninger kan laves om eller ej. Emil får endvidere mulighed for selv at høre de forklaringer og begrundelser, der ligger til grund for den sociale myndigheds beslutninger.

Det er få af de interviewede børn og unge, som har oplevet inddragelsespraksisser ligesom Emil. Mange oplever, at de er blevet inviteret med til stormøder af de sociale myndigheder, fordi de havde en bestemt alder, og alene af den grund har sociale myndigheder været forpligtet til at invitere dem med til møder. Samtidig fortæller de om oplevelser af, at sociale myndigheder ikke er interesseret i, at barnet/den unge får indflydelse på mødeindholdet og/eller at barnet/den unge skal have indflydelse på beslutningerne. Flere har erfaringer med kun at måtte deltage i en del af mødet. Nogle af informanterne bliver undervejs i stormøder bedt om at forlade mødelokalet, sådan at de voksne kan fortsætte mødet uden barnets/den unges tilstedeværelse. Mange af informanterne har oplevelser fra stormøder af, at inddragelse af dem er langt mere symbolsk retorik end reelt forekommende.

Kristina (18 år), anbragt siden hun var 1½ år gammel i en døgnplejefamilie, udtaler i et gruppeinterview om dette:

”Jeg synes, det var meget rart at komme med til møderne. Jeg er selv blevet spurgt af både tilsynet og af min plejefar, om jeg ville deltage i disse møder. Det sagde jeg som regel ja til. Jeg var første gang med til et stormøde på kommunen, da jeg var 12 år. Tidligere var jeg kun med i noget af mødet, resten af tiden sad jeg så udenfor eller gik ovenpå. Det var jeg faktisk ret ked af. Mødet handler jo om mig, så derfor ville jeg gerne vide, hvad de alle sammen sagde om mig og mit liv. Jeg var glad for at have deltaget på de her møder, og få valget, om jeg ville det eller ej.”

Mie (18 år), anbragt som 9-årig i en plejefamilie, tilføjer:

”Jeg blev først indkaldt til møder, da jeg var 15 år. Jeg har faktisk savnet at få det samme tilbud, som Kristina her fortæller om. Jeg synes, at alle anbragte børn og unge skulle have et sådant valg, om de vil gå til møder fra f.eks. 12- eller 10-års- alderen. Jeg har været rigtig træt af, at min plejemor og tilsynsførende holdt møde om mig, mens jeg var i skole. Min plejemor refererede bagefter til mig, hvad det drejede sig om. Men det er bare ikke det samme – ligeså med møder med min sagsbehandler. Jeg oplevede, at jeg først reelt var inddraget, da jeg selv deltog i møder på kommunen med alle involverede rundt om bordet, og fik lov til at få et valg om jeg ville med eller ej. Jeg var glad for at deltage i møderne, fordi så vidste jeg også hvad kommunen mente og ville beslutte om mit liv.”

Den form for inddragelsespraksis som Kristina og Mie beretter om, skaber usikkerhed, forvirring og frustration for mange af de interviewede børn og unge.

Disse udsagn kunne antyde, at inddragelse er en proces, som starter med, at man som barn eller ung får en reel valgmulighed, om man ønsker at deltage i stormødet eller ikke ønsker at deltage. Emil, Kristina og Mie giver udtryk for, at det er vigtigt selv at være til stede ved disse

møder med de sociale myndigheder for at høre, hvad de voksne tænker og mener om deres liv. Dermed får de kendskab til de voksnes dagsorden, ikke mindst myndighedsrådgiverens, idet hun har beslutningskompetencen, magten og autoriteten i forhold til børnenes og de unges liv. Flere informanter udtrykker samme opfattelse om at være til stede ved stormøder med sociale myndigheder. Halvdelen af informanterne har erfaringer med kun at deltage i halvdelen af et møde, hvorefter de bliver bedt om at sidde udenfor mødelokalet eller opholde sig i et andet lokale, mens de voksne mødedeltagere færdiggør mødet.

Emil, Kristina og Mies udtalelser understreger behovet for at være til stede under hele mødet, og ikke blive sendt udenfor mødelokalet eller få et referat af voksne efterfølgende – f.eks. en plejeforælder. At deltage i hele stormødet handler om, at barnet/den unge føler og oplever, at det deltager fuldt ud, at mødet har fokus på barnets/den unges behov, og at møderammen er en reel mulighed for at barnet/den unge til at udtale sig om egen livssituation og få indflydelse på beslutninger, som er særlig vigtige for barnet/den unge. Barnet/den unge har brug for at opleve, at der ikke foregår noget på mødet, som det ikke kan deltage i, ikke skal høre om eller skal beskyttes imod. Sidstnævnte er med til at give barnet/den unge en oplevelse af at blive taget alvorligt som kompetent aktør i eget liv.

Nikolaj (17 år) anbragt i en plejefamilie siden han var 1½ år gammel, forklarer om dette:

”Jeg har ikke oplevet at være med til at bestemme noget på disse møder. Det var meget irriterende, fordi jeg har f.eks. haft et ønske i over 1 år, om at komme hjem og besøge min mor på weekend. Det var svært at sige det på mødet, når plejefamilien også var til mødet. Der er ikke nogen ting, som jeg ikke vil inddrages i. Det vigtigste er, at jeg selv er med i tingene. Jeg vil gerne bestemme over mig selv, og være med til at bestemme, hvad der skal ske på møderne. Sagsbehandlere skal lytte til, hvad man siger. De kunne f.eks. lade plejebarnet planlægge mødet, og lade dem styre emnet. På den måde sikrer man, at mødet ikke skifter spor, og der bliver talt om det,

som barnet synes er vigtigst. Så har plejebarnet nogle problemer, så skal man snakke om de problemer på mødet, selvom det kan være svært at tale om. Sagsbehandleren eller tilsynskonsulenten skal sørge for, at mødet handler om det emne, som barnet har bedt om, og at de voksne ikke taler om noget andet. Jeg har oplevet f.eks., at jeg i en periode havde det rigtig skidt. Min plejemor tog kontakt til kommunen, fordi jeg bad om et møde. Det viste sig så på mødet, at de valgte ikke at tale om det. Vi snakkede om noget helt andet. Det irriterede mig rigtig meget.”

Med deltagelsesstigemetaforen (Arnstein 1969; Hart 1992) som analytisk bagtæppe viser ovenstående udsagn, at det er centralt for udsatte børn og unges oplevelse af inddragelse, at de deltager, er til stede på stormøder med sociale myndigheder med alle involverede voksne parter. Det giver dem en mulighed for at komme tæt på magten - voksnes definitions- og beslutningsmagt til problemstillingerne i deres liv og få kendskab til de beslutninger, som er centrale for deres individuelle livssituation. Man kan tale om at deltagelse på stormøder opfattes som en begyndelse på ”vejen op ad” deltagelsesstigen i inddragelsesprocesser. Spørgsmålet er dog om stormødedeltagelsen ikke fortsat er symbolsk inddragelse, når nogle børn og unge oplever at være til stede uden egentlig at få indflydelse på beslutninger. Stormøder arrangeret af sociale myndigheder kan i mange tilfælde betragtes som et information- og konsultationsforum, hvor børn og unge høres, lyttes til som et legitimt trin mod reel inddragelse. Der gives ikke nogen form for sikkerhed for, at børn og unges ideer, ønsker og holdninger bliver taget med ind i beslutningsprocesserne af de sociale myndigheder. Det sværeste og værste for flere af de interviewede børn og unge er, at de føler/mener, at de er blevet stillet i udsigt, at de kan blive en del af beslutningerne, men reelt sker dette ikke i praksis. Der er status quo i forhold til at få indflydelse på eget liv, da inddragelsespraksisser fortsat er kendetegnet ved voksendominans. Børn og unges inddragelse i stormøder kan i den sammenhæng betragtes som et ”window-dressing” ritual (Arnstein 1969:219), hvor myndighederne blot vil vise, at barnet/den unge har deltaget i mødet, er blevet informeret om hjælpetiltag og på den måde er blevet inddraget. Der er ingen sikkerhed i denne praksiskontekst (stormøder) for, at barnet eller den unge systematisk høres, at der vil

blive taget højde for barnets/den unges udsagn om ønsker til hjælpeforanstaltninger, og dets holdninger vil blive inddraget i den videre sagsbehandling.

Trine (17 år), anbragt i to plejefamilier, siden hun var 4 år gammel, fortæller om sit første stormøde, da hun var 12 år:

"Jeg husker, at jeg sad nærmest og var ligeglad, sad og legede med mig selv og drak kakao. Var ikke rigtig med i det, som de voksne talte om. Jeg kiggede væk fra det hele, for der var ligesom ikke noget på mødet, der var interessant, noget som jeg syntes, havde med mig at gøre. Selvom mødet jo handlede om mig."

Trines oplevelse er et udtryk for en symbolsk inddragelsespraksis, hvor hun deltager i et stormøde, men ikke er reelt inddraget. Trine oplever at være fysisk tilstede i en mødekontekst placeret midt imellem de voksne med en kop kakao, men ikke inddraget i de voksnes samtale og diskussioner om hendes liv. Det kunne tyde på, at hun oplever sig som en dekoration, at hun er til pynt i sagsbehandlingen uden reelt at blive taget alvorligt ved en eller anden form for interesse fra de voksnes side. Eller her er tale om, at de voksne ikke har haft viden om eller været opmærksom på, om deres tilrettelæggelse af mødet matchede Trines alder og modenhed. Der er tale om for barnet en ikke hensigtsmæssig inddragelsespraksis.

Trine forklarer videre i interviewet:

"For mig var mødet ligegyldigt. Fordi det ikke havde noget med mig at gøre. Jo, det havde selvfølgelig noget med mig at gøre. Jeg havde ikke noget selv at sige til spørgsmålet om, hvor jeg ville bo, og hvor meget samvær jeg skulle have med min far. Det fik jeg ligesom ikke gjort. Måske var det også lige meget, fordi jeg var så lille, at jeg ikke turde sige min mening, når jeg skulle sidde face to face med min far. Jeg turde simpelthen ikke sige højt til mødet: "jeg vil ikke se dig" eller "jeg vil gerne se dig, fordi jeg ikke ville sige noget, som gik tæt på, når han var til stede uanset, hvad det var. Jeg var meget bange for, at min far skulle sige, at jeg skulle flytte

hjem. Nu er jeg blevet ældre og forstår, hvad det er at gå til møder med kommunen, og hvor vigtige de møder egentlig er for mig og mit liv fremover. Ikke mindst, at jeg også får sagt min mening.”

I Trines eksempel er der tale om en yderst vanskelig og frustrerende børne/klient position. Trine er tydeligvis beklemmt ved selve mødesituationen, keder sig – og føler sig overset og nødsaget til at kigge væk fra hele seancen. Hun oplever meget lidt plads og handlerum til at være social aktør på dette stormøde. Der er tale om en inddragelsespraksis som kan betegnes som ikke-inddragelse. Den sker ikke udgangspunkt i barnets perspektiv.

Trines første oplevelse med inddragelse ved et stormøde blev meget negativ af to grunde: 1) Der blev ikke taget hensyn til Trines relation til sin far. Hun har haft et vanskeligt og anstrengt forhold til faderen under hele anbringelsesforløbet, og ønskede fra starten ikke at være til stede ved samme møde som ham. 2) Trine kunne i det møde set-up ikke give udtryk for sin egen mening og sine behov.

Trine oplever, at mødets tilrettelæggelse og hendes egen mødedeltagelse er u håndterbar. Hun begriber, hvad der foregår, men mødet er en stressfuld situation, som hun har vanskeligt ved at deltage i blandt andet grundet en vanskelig relation til sin forælder. Trine oplever tilsyneladende ikke at få hjælp fra nogle af de voksne til at håndtere en vanskelig og belastende mødearena. Derfor reagerer hun med ligegyldighed og håbløshed. Mødet er ikke værd eller muligt at engagere sig i for hende. Trine får derfor ikke udtrykt sine holdninger til kontakten med sin far, og oplever sig ikke inddraget af den sociale myndighed.

Mie (18 år) fortæller om samme tema med stormøder, hvor forældre også skal deltage:

”Jeg ville ikke deltage f.eks. på Børne- og Ungeudvalgsmødet, hvor der skulle tages stilling til om jeg skulle have samvær med mine forældre, fordi kommunen også havde inviteret mine forældre med til mødet. Dem ville jeg absolut ikke mødes med – og slet ikke i de perioder, hvor jeg havde det dårligt med samværerne med mine forældre. Det kunne kommunen

godt have arrangeret på en anden måde, for jeg ville gerne have sagt, at det her vil jeg ikke være med til, men jeg kunne ikke på det tidspunkt. Jeg ville på den ene side gerne deltage, men på den anden side, ville jeg ikke under de forhold. Da jeg først havde sagt ja, var jeg 15 år, og så skulle jeg deltage uanset hvad. Mine forældre kom så heldigvis ikke til møderne.”

Det kan tyde på, at de voksne omkring både Trine og Mie ikke har været opmærksomme på, at forældres deltagelse eller ikke deltagelse har været helt centralt for pigerne og deres oplevelse af, om de kunne give udtryk for deres holdninger og ønsker for fremtiden, som f.eks. samværet med forældre under anbringelsen.

Ingen af informanterne i min undersøgelse er blevet spurgt af de sociale myndigheder om deres holdning til deltagerkredsen på stormøder.

Det, at børn og unge ikke inden mødet har kunnet få indflydelse på deltagerkredsen, betyder blandt andet, at barnet/den unge ikke oplever, at han/hun kan give reelt udtryk for egne meninger og holdninger på stormødet. I de sammenhænge, hvor der er voksne til stede som barnet føler, at det skal tage hensyn til på bekostning af sig selv, giver barnet/den unge kun udtryk for de synspunkter, som de tror, at de voksne kan ”tåle” at høre. På den måde undgås uoverensstemmelser eller ligefrem konflikter med f.eks. forældre eller plejeforældre. Flere informanter fortæller om lignende erfaringer med deltagerkredsen på stormøder. Det virker nærmest som en ”spiral”, hvor barnet/den unge holder igen med egne holdninger af hensyn til de voksne på mødet, hvilket forstærker følelsen af ikke at være inddraget, nogle føler sig ligefrem overset og negligeret. I nogle sammenhænge kan det betyde, at barnet/den unge får negative erfaringer med at sige fra overfor mistrivesel, omsorgssvigt og mishandling. Det får erfaring med, at inddragelse på stormøder ikke fungerer som en sikkerhedsventil til hjælp og støtte fra sociale myndigheder (Strandbu 2011:87).

Ud fra ovenstående oplevelser er det meget centralt for børn og unge, at sociale myndigheder har fokus på barnets/den unges relationer til de andre mødedeltagere, og hvilken betydning denne relation har for barnets/den unges mulighed for at komme til orde på et stormøde.

Trines første erfaring har haft stor betydning for hendes forventninger til at blive inddraget på møder fremover. Hun forklarer videre i interviewet:

”Jeg har ikke haft møde med nogen fra kommunen siden jeg var 12 år, og jeg er altså 17 år, nu snart 18 år. Der er ikke fulgt op på status og handleplaner. Jeg har kun haft besøg af familieplejekonsulenter i årenes løb. Jeg synes, det er for dårligt, at der ikke har været afholdt noget møde med mig, selvom jeg ikke har de store forventninger til, at det vil gå bedre med mødet. Jeg kan ikke være sikker på, at de lytter til mig og mine fremtidsplaner. Jeg ved i dag, at det er vigtigt, at jeg får sagt min mening, så jeg har brug for at få holdt et møde med alle og helst inden mit 18. år, for mit ønske er at komme i efterværn i plejefamilien, tage en uddannelse og flytte hjemmefra. Jeg har også meget brug for psykologhjælp, og det er svært at få hjælp, når der ikke bliver indkaldt til et møde med kommunen. Det er for dårligt i min situation, fordi de er ansat til en opgave – at hjælpe anbragte børn og unge – det er min fremtid, som det handler om.”

Ovenstående udtalelser kunne tyde på, at den første erfaring med stormøder med sociale myndigheder betyder en hel del. Trine fik en negativ erfaring ved sin første oplevelse af inddragelse på stormødet som 12-årig. Denne erfaring har sat sig spor i forhold til hendes forventninger til at blive inddraget på møder senere i hendes anbringelsesforløb. Trine har ikke mange positive forventninger til inddragelse fra den sociale myndighed og møder med denne grundet hendes oplevelse af manglende mødefrekvens i de sidste 5 år, og manglende hensyn til hendes behov i inddragelsen ved det første møde.

I Trines eksempel er der tale om, at manglende inddragelse får den konsekvens, at hun som sårbar og udsat ung oplever ikke at få den nødvendige hjælp eller er nervøs for ikke at få hjælpen, som hun formentlig har lov hjemmel til at modtage. Man kan måske ligefrem tale om offentligt omsorgssvigt, når der ikke har været afholdt møder, hvor vigtige beslutninger for Trines livssituation kunne blive taget. Højlund og Juul (2005:33) taler med udgangspunkt i Honneths teori om anerkendelse om, at borgere bliver mødt med manglende respekt og manglende

synlighed i det sociale arbejde. De taler om borgeres krænkelseserfaringer både etiske og juridiske i mødet med socialarbejdere, når borgere ikke får de rettigheder, som han/hun har ret til ifølge den retlige regulering af området. Det samme kunne man sige i forhold til Trines situation, da hun ikke oplever at have deltaget i møder med den sociale myndighed i mange år og har et stort behov for, at sådanne finder sted. Trines erfaringer med manglende inddragelse fra det sociale systems side kan være ødelæggende for relationen mellem hende og den sociale myndighed. Hun har dog et håb om hendes alder taget i betragtning, at hun vil blive taget alvorligt af myndighedsrådgivere, og hendes behov for et stormøde vil blive imødekommet.

Trine forklarer videre om sin nuværende situation i forhold til stormøder og hendes mulighed for at blive inddraget:

”Fra ungegruppen ved jeg fra andre unge i samme situation, at de i kommunen skal holde møder med mig. For jo ældre jeg er, jo mere vil jeg også blive hørt, og jo mere vil jeg blive taget alvorligt. Fordi så er jeg gammel nok til selv at tage beslutninger. Det siger lovgivningen, særligt når man er over 15 år.”

Trine har gennem gruppen med andre anbragte unge fået kendskab til, at inddragelse er en rettighed, som sociale myndigheder er forpligtet til at overholde. Inddragelsen af hende er afhængig af et alderskriterium, som hun nu opfylder som klient. Der er særlige regler, fordi man er part i en sag fra det 15. år. Derfor har hun trods tidligere erfaringer forventninger til, at der vil blive lyttet til hende af myndigheden, og at hun vil få mulighed for at få indflydelse på beslutninger i eget liv fremover. Trine er heldig at få information om sine rettigheder gennem andre unge, for hun oplever ikke at have fået denne viden og information fra den sociale myndighed. Viden og information om egne rettigheder styrker Trine i forhold til at mestre at skulle deltage i møder fremover med myndigheden. Trine får på den måde støtte til at takle et vanskeligt vilkår som ung og klient. Det styrker Trine i at håndtere, begribe og mestre på forhånd erfarede vanskelige og stressfulde, men samtidig nødvendige mødesituationer med den sociale myndighed.

Stormøder er, som f.eks. i Trines eksempel, vigtige for anbragte børn og unge, såfremt de skal have mulighed for indflydelse på beslutninger om eget liv. Trine oplever, at hun bliver mere erfaren med alderen med hensyn til at have en mening om, hvad hun gerne vil have indflydelse på. Flere af informanterne giver udtryk for samme tendens, at jo ældre de er, jo mere alvorligt bliver de taget af de sociale myndigheder og i højere grad bliver de inddraget i beslutninger på stormøder. Mange af informanterne kan referere tilbage til og fortælle om oplevelser fra de var ganske små (4-5 år), hvor de gerne ville have fortalt sociale myndigheder om deres ønsker, tanker og følelser om deres vanskelige livsvilkår f.eks. om vanskelige forhold på anbringelsesstedet, og/eller i kontakten med deres forældre. Børnene og de unge var ikke klar over eller oplyst om, hvordan de kunne få de sociale myndigheder i tale. Dette er dels en rettighedsmæssig problemstilling og et eksempel på manglende mulighed for at håndtere sociale myndigheders inddragelsespraksis og mestring af dette livsvilkår.

Informanternes erfaringer med, at inddragelse i høj grad er afhængig af deres alder, bekræftes også i anden forskning f.eks. Egelund 1997, 2003, 2009. Egelund fremhæver, at det særlig er mindre og mellemstore børn, som ofte ikke oplever, at de bliver inddraget. Ankestyrelsens praksisundersøgelse fra 2011 om frivillige hjælpeforanstaltninger viser, at inddragelse øges i takt med barnets alder. En af begrundelserne for at udelade barnets inddragelse er alder og fysiske eller psykiske handicap (Ankestyrelsen 2011; Egelund 1997:159, 2003:44, 2009: 1).

Dorte (16 år) giver udtryk for en anden facet i forhold til aldersaspektet og stormøder med sociale myndigheder. Hun har tidligere været anbragt på døgninstitution gennem 7 år, bor nu hjemme hos sine forældre igen med forebyggende hjælpeforanstaltning i form af en kontaktpersonordning. Hun siger:

"Man oplever det som om, at man er tvunget ud i at være voksen. Selvom man egentlig kun er 12 år, og er en lille pige, som helst vil ud og lege og være sammen med vennerne. På den måde synes jeg, at man næsten tvinger en ind i voksenlivet på møderne. Selvom det kun er for en kort stund på de her møder, så sidder det ligesom lidt i en."

Det er et vanskeligt vilkår at handskes med at være både klient og være et barn/ung på samme tid, som Dorte udtrykker det. Møder med sociale myndigheder bliver symbol på dette komplekse vilkår. Hun siger om sit syn på at deltage i stormøder:

”Det kommer an på, hvad mødet handler om. De fleste gange har det været om dagligdags ting på institutionen, og hvordan det går i skolen. Fordi jeg kender pædagogerne har det ikke været særlig hårdt eller ubehageligt at være med til møderne, for det ville jeg gerne. For mig har det for det meste været meget nemt at være til de her stormøder, fordi jeg altid har været meget voksen i forhold til min alder. Det bliver man hurtigt med de problemer, som jeg har oplevet. Men jeg ville sagtens kunne sætte mig ind i, hvordan det ville være for en almindelig 12-årig pige, at sidde til sådant et møde. Det ville være meget ubehageligt for vedkommende. Jeg har været med til møder, siden jeg var 8 eller 9 år gammel. Dengang kan jeg tydeligt huske, da syntes jeg heller ikke det var særlig fedt at sidde til møder med kommunen. Det er ikke behageligt for en lille pige at sidde i flere timer og være seriøs og snakke om alvorlige ting. Så på den måde har det været hårdt alligevel, selvom jeg godt kendte de mennesker, som sad med rundt om bordet, og selvom min familie også var der.”

Dette at være barn og klient på samme tid er et strukturelt vilkår, som udsatte børn og unge i mange sammenhænge bliver konfronteret med og er nødt til at forholde sig til, samt et vilkår som adskiller dem fra andre børn og unge i samfundet. Dette vilkår bliver netop synligt i den inddragelsespraksis, som det enkelte barn/unge oplever og møder i samarbejdet med sociale myndigheder. Dortes udsagn viser også dilemmaerne for barnet i forhold til at blive inddraget, selvom der er velkendte voksne til stede sammen med barnet/den unge. På den ene side skal man som udsat barn/ung deltage i disse stormøder og tale om de almindelige ting fra hverdagslivet på anbringelsesstedet, og på den anden side er det vanskeligt for barnet/den unge at være til stede, lytte til og tale om de vanskelige problemstillinger. Inddragelse af børn og unge er fyldt med dilemmaer, som analysen viser, ikke er til at komme udenom for nogle af de involverede parter.

Kasper (15 år) har været til ganske få stormøder med den sociale myndighed i løbet af sin anbringelseshistorie. Kasper var 13 år gammel, da han fik sin første erfaring med sådant et mødeforum. Han har boet i tre forskellige plejefamilier, siden han var 7 år gammel. Kasper fortæller:

”Jeg oplever overhovedet ikke at være inddraget af kommunen. Kun af min familie (mor og mormor), som altid er med til møderne. De har jo så travlt i kommunen, og er meget svære at få fat i. Møderne bliver aflyst og flyttet igen og igen. De få møder, hvor jeg var til stede, lyttede de egentlig ikke til, hvad jeg sagde og havde af ønsker for fremtiden. Jeg ønsker ikke flere møder lige nu, fordi møderne kun er til, hvis man ikke har det så godt, som man gerne vil have det i ens plejefamilie eller man har noget at klage over. Jeg har det ok i dag, vil helst klare tingene selv uden kommunen, og vil helst klare mig selv. Jeg har ikke noget at klage over. Men dengang jeg ville flytte fra min sidste plejefamilie, var det virkelig bare så svært. Da jeg så endelig fik et møde på kommunen, så var det ligesom om, jeg bare var endnu en sag, en skoleopgave, der skulle ekspederes videre og så have en karakter inden den skulle ned i skuffen igen.”

Kasper fortæller om meget dårlige erfaringer med den sociale myndigheds inddragelsespraksis. Kasper oplever, at myndighedsrådgivere ikke lytter til hans oplevelse af egen livssituation. Han har følt sig i klemme i forhold til en belastende relation til sin sidste plejefamilie. Kasper er bevidst om afhængigheden af støtte og hjælp fra sociale myndigheder, og at møderne med myndigheden kun skal bruges, hvis man ikke trives i sit anbringelsesforløb. Kasper er tvunget til at søge hjælp hos myndigheden, men det er i yderste nødstilfælde, at han henvender sig. Kasper har oplevet sig ”tingsliggjort”, da den sociale myndighed ikke har set ham som det barn/det unge menneske med de behov, opfattelser af problemstillinger, ønsker og holdninger for fremtiden, som han har. Det giver ikke tillid til et socialt system og troen på, at de voksne, som repræsenterer myndigheden, oprigtig gerne vil hjælpe ham i hans vanskelige livssituation.

Kaspers fortælling understreger Arnsteins (1969) og Harts (1992) pointe om symbolsk inddragelse eller ikke-inddragelse. Som tidligere beskrevet kan stormøder være et skridt på "vejen op ad inddragelsesstigen" eller det første skridt i beslutningsprocesser, fordi børn og unge selv deltager i mødet og er vidne til de voksnes vurderinger og problemdefinitioner. Men forbliver børn og unges erfaringer, at der ikke nødvendigvis følges op på deres holdninger, ønsker og perspektiv på eget liv og muligheden for at tage del i beslutningsprocesser, er inddragelsen symbolsk eller ikke-inddragelse. For Kaspers vedkommende ser det ud til, at inddragelse ikke er forekommende. Ud fra Kaspers perspektiv er det langt værre at opleve symbolsk inddragelse end at opleve sig ekskluderet fra indflydelse i beslutningsprocesser i det hele taget. Det kunne tænkes, at dette var grunden til, at Kasper ikke ønsker sociale myndigheders indblanding i eget liv mere end højst nødvendigt eller slet ikke ønsker hjælp og støtte fra sociale myndigheder. Højlund og Juuls pointe understreger også, at manglende anerkendelse af borgere som kompetent aktør er det værste i mødet med sociale myndigheder (2005:30).

Kasper fortæller endvidere om sin første erfaring med den sociale myndighed i forbindelse med anbringelsen, da han var 7 år:

"Jeg husker tydeligt den dag i det hus, hvor vi flyttede til, da jeg var 7 år gammel. Pludselig en dag kom der nogle mænd og en dame ind i stuen, hvor jeg sad og så fjernsyn. Damen var en sagsbehandler, og hun begyndte at tale med mig om, at jeg skulle flytte og nogle andre ting, som jeg ikke helt forstod. Jeg var overhovedet ikke informeret om, at de kom. De kom bare uanmeldt. Jeg blev så vred på dem bagefter, fordi jeg bare blev efterladt med mange spørgsmål, og fordi min mor var så ked af det i flere uger efter, på grund af det besøg. Så en dag fik vi en opringning, at jeg skulle pakke mine ting med det samme, fordi de hentede mig – min nye plejefamilie – dagen efter. Så kom min sagsbehandler, så skulle der skrives papirer under, og så skulle jeg ud i bilen, og så kørte vi bare. Det gik rimeligt stærkt, og var meget ubehageligt. Jeg har siden dengang ikke haft meget tiltro til sagsbehandlere.

Det var det samme, da jeg skulle flytte fra min første plejefamilie. Jeg fik bare at vide af plejefamilien, at jeg skulle flytte fra dem. Jeg spurgte den tilsynsførende om, hvorfor jeg skulle flytte, men fik ikke et svar. Det gik dårligt med mig, ja men hvorfor skulle jeg flytte? Jeg fik aldrig et svar, og plejefamilien var også tosset over det”

Ovenstående citat understreger Kaspers negative oplevelser med sociale myndigheders inddragelsespraksis. Disse oplevelser har fulgt ham siden den første anbringelse som 7-årig, og fra et af de sammenbrudte anbringelsesforløb i årene efterfølgende. Kasper oplever, at han bliver efterladt med mange spørgsmål uden brugbare svar. Den sociale myndigheds måde at gribe inddragelse af ham an på dengang som 7-årig, hjalp ham ikke til at begribe eller håndtere denne meget belastende og stressfyldte livssituation: at blive akut anbragt uden for eget hjem. Den slags erfaringer kan sætte sig spor senere i livet i forhold til tillid til sociale myndigheder fremover. Kasper konkluderer med disse oplevelser i bagagen, at han må klare sit liv selv uden sociale myndigheders indblanding. Kasper har på møder med myndighedsrådgivere i høj grad oplevet sig som en magtesløs klient – en administrativ objektgjort ”skoleopgave” – og ikke som en kompetent aktør i eget liv. Det er hverken håndterbart eller meningsfuldt at investere energi og engagement i at holde stormøder med den sociale myndighed for Kasper. Han er klar over, og har siden han var ganske lille erfaret, at både han og hans mor havde brug for hjælp og støtte fra den sociale myndighed. Han oplever samarbejdet vilkårligt og tilfældigt. Kasper har mistet troen på, at sociale myndigheder vil hjælpe ham. Kaspers konklusion er, at han må klare sig selv trods belastede opvækstvilkår. Det, at klare sig selv, er meningsfuldt for Kasper, fordi han på den måde oplever sig selv som en aktør, der mestrer livet.

Kaspers fortælling stiller kritiske spørgsmål ved om inddragelse af udsatte børn og unge – f.eks. i anbringelsesforløb kan udvikles på en måde, som er mindre overgribende for barnet/den unge. Det stiller krav om i højere grad at udvikle inddragelsespraksisser, som tager højde for de særlige omstændigheder, det er at blive anbragt – også i akutte situationer – og som er mere børnevenlige end tilfældet har været i Kaspers situation. For Kasper blev oplevelsen fuldstændig meningsløs, vanske-

lig at håndtere og ubegribelig. Han bliver ikke hjulpet af sociale myndigheder til at mestre en skelsættende og vanskelig livssituation. Kaspers aldersmæssige tidlige dårlige erfaringer med sociale myndigheder sætter sig spor i de efterfølgende år i forhold til hans opfattelse af, hvad sociale myndigheder har af intentioner eller mangel på samme i forhold til at hjælpe og støtte ham og hans familie. Han stoler ikke på sociale myndigheder. Kaspers erfaringer betyder, at han mister troen på systemet med den konsekvens, at han vender systemet ryggen trods et sandsynligvis stort behov for hjælpeforanstaltninger.

Tanja (12 år), som gennem 4 år har modtaget forebyggende hjælpeforanstaltninger i form af weekendaflastning, fortæller om sine erfaringer med stormøder:

"Jeg synes, at det er lidt akavet med møder på kommunen. Fordi de jo lytter ikke til, hvad jeg siger, og hvad jeg har lyst til. For det meste lytter sagsbehandleren overhovedet ikke. Han er bare sådan, at han tager de beslutninger, som han tror, er godt. Han har selv bedt mig komme til det møde, fordi nu var jeg stor nok til at komme med til møder, og jeg var stor nok til at bestemme noget selv, som han sagde. Men det er jeg åbenbart ikke alligevel."

Ovenstående citat fra Tanja tyder på, at møder med den sociale myndighed kan være anstrengende – måske ligefrem belastende for børn og unge at være en del af, særligt når barnet/den unge er stillet i udsigt, at det vil blive lyttet til og kan være med til at få indflydelse på beslutninger i eget liv, og efterfølgende på møder oplever og erfarer, at sådan hænger tingene ikke sammen. Den udtrykte anerkendelse af, og tilde-ling af indflydelse på eget liv på møder med den sociale myndighed, at hun anerkendes som aktør, står ikke mål med den oplevelse, som hun er efterladt med under og efter stormødet. Man kan analytisk tale om, at Tanja sidder tilbage med en oplevelse af en symbolsk inddragelsespraksis også kaldet "tokenisme" (Arnstein 1969; Hart 1992). Tokenisme betyder i denne sammenhæng, at barnet/den unge er medvirkende i en inddragelsesproces, men på trods heraf ingen indflydelse har på udfaldet af beslutninger. Der er status quo i beslutningsprocessen, da det er fortsat de voksne – de sociale myndighedsrepræsentanter, som har besluttet, hvad der skal ske i barnets/den unges eget liv. Barnets/den

unges ønsker og holdninger har ingen betydning for udfaldet af beslutningerne. Tokenisme forekommer, når der træffes beslutninger uden at der bliver fulgt op på, om barnet/den unge er med i processen eller ej (Treseder 1997:211).

Tanja forklarer her videre om, hvordan det, som jeg fremhæver som tokenisme opleves efter stormødet:

"Jeg har haft en hel uge efter mødet, hvor jeg slet ikke kunne noget. Hvor jeg hele tiden var ked af det, fordi jeg bare gik med på beslutningen, gik bare og tænkte på det."

Myndighedsrådgiveren har inden mødet stillet Tanja i udsigt, at der vil blive lyttet til hende og at hun vil få indflydelse på beslutninger grundet sin alder. Tanja oplever inden mødet, at myndighedsrådgiveren virkelig er interesseret i Tanjas perspektiv. Denne understreger overfor Tanja inden mødet, at hun er gammel nok til at have en mening om stormødets dagsorden, og derfor inviteres hun med til at deltage i stormødet med alle de andre involverede voksne parter. Tanja oplever på mødet det modsatte i handling fra myndighedsrådgiverens side. Rådgiveren virker reelt ikke interesseret i at lytte til Tanjas problemdefinitioner eller vil tage højde for hendes holdninger og ønsker for fremtiden. Tanja er blot til pynt på mødet. Inddragelsen af Tanja er en symbolsk gestus. Tanja er i første omgang blevet mødt som en social aktør af myndighedsrådgiveren, da hun blev bedt om at deltage i et møde for at fremføre sin holdning til den iværksatte hjælpeforanstaltning og være en del af en beslutningsproces om hjælpeforanstaltningen fremover.

Hun forklarer videre om de argumenter, som hun er blevet mødt med af myndighedsrådgiveren inden mødet:

"Sagsbehandleren ringede til min mor og sagde, at jeg var stor nok til at komme med til møde. Jeg var stor nok til at bestemme noget selv, men det er jeg åbenbart ikke alligevel. Han sagde på mødet, at jeg ikke var gammel nok til at bestemme om jeg ville være i aflastningsfamilien. Det kan jeg ikke mærke endnu, sagde han. Men jeg er gammel nok til at sige, at jeg ikke bryder mig om at være der. Jeg tænker om det hele, at det er virkelig sådan lidt - fordi jeg er 12 år, kan

jeg godt mærke, hvad jeg selv føler. Jeg skal vel ikke være et sted, som jeg ikke kan lide at være?! Jeg er lidt i klemme, for jeg vil ikke være i den familie. Det er mega forvirrende. Når jeg er gammel nok til at være med til mødet, men ikke gammel nok til selv at bestemme ud fra mine følelser.”

De argumenter, som Tanja har hørt inden stormødet, er at hun aldersmæssigt er moden nok til at deltage i stormødet. Derfor er hendes forventning, at hun kan få indflydelse på beslutningen. I stedet oplever hun sig i en magtesløs klientposition, hvor det er hendes ord mod de voksne, særligt i forhold til myndighedsrådgiveren, og dennes vurdering af, hvad der er hendes bedste. Der er igen tale om, at inddragelsen er et ”window-dressing” ritual (Arnstein 1969:219) for barnet/den unge. Det synes at være en langt vanskeligere situation at befinde sig i end slet ikke at blive inddraget og få indflydelse på beslutninger om hjælpeforanstaltninger. For Tanja betyder det, at hun oplever at være: *”....i noget af en klemme mellem, hvad sagsbehandleren, og til dels min mor synes er godt for mig, og hvad jeg selv føler.”* Tanja oplever, at rådgiveren ikke anerkender hende som person og de følelser, som hun besidder. Hun bliver mødt med et *”becoming”* perspektiv af myndighedsrådgiveren. I dette perspektiv bliver barnet forstået som umodent, sårbart, inkompetent og med mangel på rationalitet (James et al. 1999:244; Uprichard 2008:304). Barnet skal på stormødet inddrages på en måde, så det føler sig kompetent, robust og rationelt som de voksne mødedeltagere. Barnet anerkendes ikke som kompetent aktør med eget perspektiv her og nu som i et *”being”* perspektiv.

Tanja oplever at være i en frustrerende og vanskelig børneklientposition. Hun oplever sit perspektiv undertrykt af de voksne, især af myndighedsrådgiveren. Hun ønsker ikke at tage imod eller fortsætte med hjælpeforanstaltningen. Tanja oplever, at det er yderst vanskeligt at få myndighedsrådgiveren i tale og lytte til hendes perspektiv. Om sin strategi fremadrettet fortæller hun:

”Jeg vil helt stoppe med at være der, vil slet ikke have noget med dem at gøre. Jeg nægter at komme der i weekenden, bliver bare væk selvom min mor heller ikke helt er med på den. Så vil jeg prøve igen ved et nyt møde at få sagsbehandleren

til at høre, hvad jeg siger og mener. Det bliver svært, men jeg må bare tage det som det kommer.”

Konsekvensen af at blive mødt med symbolsk retorik som inddragelsespraksis er, at barnet/den ungefår modstand mod at tage imod støtte og hjælp. Tanja er fast besluttet på ikke at samarbejde med myndighedsrådgiveren eller sin forælder om at fortsætte i aflastningsfamilien. Tanja tager selv affære og har mod på at handle og være tro mod sine holdninger. Hendes eneste udvej er at blive væk fra familien i weekenden. Hun vil forsøge at få myndighedsrådgiveren i tale igen på et nyt stormøde. Hendes forventning om reel inddragelse er ikke stor eller positiv ud fra hendes nuværende erfaringer. Tanja er afventende, fordi hun bliver nødt til at tage det, som det kommer. Hun bliver mødt af den sociale myndighed som en børneklient, der skal indordne og tilpasse sig under de beslutninger, som den sociale myndighed træffer (Salonen 1998). Tanja vælger ikke at indordne sig på trods af en oplevelse af at være i klemme og under pres fra myndighedens side i forhold til at acceptere, at myndigheden ved, hvad der er bedst for hende.

Tanja oplever ligesom Kasper en stressfuld og vanskelig inddragelsespraksis fra de sociale myndigheders side. Myndighedsrådgiverens argumenter, forklaringer og argumenter til Tanja inden mødet giver hende oplevelse af både håndterbarhed og begribelighed og er tilsammen med til at støtte Tanja i at mestre inddragelse i stormødet. Tanjas oplevelser under selve mødet og efterfølgende er ikke meningsfuldt for hende. Den sociale myndigheds forklaringer stemmer ikke overens med det, som Tanja var stillet i udsigt og kunne forvente, og stemmer ikke overens med Tanjas oplevelser af sin egen virkelighed. Argumentationen fra myndigheden er modsatrettet. Tanja oplever at være i klemme i en håbløs livssituation. Omvendt virker det til, at hun har ressourcer til at finde frem til løsninger, som gør, at hun ikke giver helt op i forhold til at få den sociale myndighed til at lytte til hendes perspektiv. Hendes egne forklaringer og efterfølgende refleksioner er meningsfulde, idet hun f.eks. udtrykker: *Jeg skal vel ikke være et sted, hvor jeg ikke kan lide at være, og jeg kan godt mærke, hvad jeg føler, jeg er 12 år gammel.* Tanjas argumentation er både logisk og følelsesmæssig konsistent. Hun finder ressourcer frem, som gør situationen meningsfuld for hende trods belastende livssituation.

Amalie (16 år), anbragt i en plejefamilie i 4 år, fortæller om en langt mere befordrende oplevelse med stormøder på kommunen end Kasper og Tanja. Hun oplever følgende:

”Jeg har deltaget i mange møder på kommunen, hvor alle var til stede, som kendte til min sag. Skolen, min plejefamilie og sagsbehandleren og familieplejekonsulenten var der. Jeg er stort set blevet inddraget i alle beslutninger, som er blevet taget på møderne. Det er ikke altid, at sagsbehandleren har taget en beslutning, sådan som jeg gerne ville have det, men så har jeg bedt om et sådant møde igen, så hun måske vil lytte til mig og mine ønsker.”

Ovenstående fortælling er et eksempel på en modfortælling i forhold til Kaspers og Tanjas eksempler. Amalie oplever at blive inddraget i beslutninger i forhold til eget liv på stormøder. Her er tale om en inddragelsespraksis som stemmer overens i både ord og handling for barnet/den unge. Måden, som inddragelsen foregår på, opleves meningsfuldt for hende, selvom den sociale myndighed ikke altid træffer beslutninger, som Amalie er enig i. Amalies erfaringer er et eksempel på delegeret borgermagt, da hun ofte i formelle mødekontekster oplever, at hun i fællesskab med den sociale myndighed indgår i beslutninger i forhold til eget liv. I det empiriske materiale er der udover Amalie kun en informant mere, som oplever inddragelsespraksisser på denne måde.

6.4. AT GENTAGE SIN HISTORIE OM OG OM IGEN PÅ STORMØDER

En anden belastningsfaktor for børn og unge i inddragelse på stormøder er, at mange af informanterne oplever, at de skal gentage deres historie – fortællingen om deres problematiske opvækst.

Olivia (18 år), som også er i weekendaflastning, siger om stormøder:

”Jeg synes det er meget, meget svært at blive hørt. Jeg vil sige, at de lytter på kommunen, men nogen gange så synes jeg på en eller anden måde, at jeg ikke skal overdrive, men så alligevel. Jeg skal krænge mig selv ud hver gang for at få hjælp. Man skal virkelig sige, hvad man har brug for mange gange. Man skal snakke rigtig meget og igennem rigtig

mange møder, før end der kan blive sat noget i gang. Det synes jeg ikke, at børn har brug for. Jeg synes godt, man bare kunne sige, at man har brug for hjælp uden at skulle komme med en hel masse begrundelser. Jeg er selv et rigtig følelsesbarn, og bliver hurtig ked af det, når man snakker om de forskellige ting, som jeg har oplevet gang på gang. Til sidst bliver jeg sådan lidt træt af at skulle deltage i de her møder på kommunen, hvor alle er til stede.”

Det kan, som Olivia forklarer i ovenstående, også være belastende for barnet/den unge at være en del af mange stormøder. Fordi barnet/den unge skal fortælle om sine oplevelser gentagne gange. Særligt følelsesmæssigt vanskelige oplevelser kan det være belastende at tale om igen og igen. Det forstærker følelsen af oplevelsen af at være klientgjort.

Olivia forklarer videre i interviewet om dette:

”På de her møder, så gentager de det samme igen og igen og igen. Nogle møder er lidt unødvendige, fordi nogle gange skal man snakke med en dame, og så skal man snakke med en anden dame. Det er som om, at de ikke taler sammen på kommunen eller følger op med hinanden, hvad de har talt med mig om. Så jeg oplever, at møderne er de samme og de samme, i stedet for at de holder et møde og vi får snakket om det hele. De skriver også ned efter hvert møde, så kunne de ligesom opsummere med hinanden, inden vi skal holde alle de møder. Jeg oplever, at der ligesom er noget galt med en, at man har gjort noget forkert, når der skal holdes møde igen og igen. Derfor er det rigtig svært for mig at være til stede ved møderne, fordi jeg hele tiden skal fortælle om min situation. Jeg bliver tit ked af det på selve mødet, og det er svært at skulle møde nye socialrådgivere hele tiden. Jeg har ikke lyst til at forklare tingene igen og igen. Jeg skal koncentrere mig hele tiden om at få sagt det rigtige og holde øje med, om de forstår min situation. Der bliver også tit brugt nogle svære ord fra kommunens side på de her møder. Det synes jeg også er meget svært.”

Mie (18 år) fra et gruppeinterview fortæller om samme tema:

”Jeg forstod heller ikke altid det, som de talte om på de her møder. Jeg har flere gange oplevet, at der blev talt hen over hovedet på mig, og slet ikke talt til mig. Bagefter har jeg bedt min plejemor om at oversætte for mig, efter vi var gået fra mødet. Altså var det, som om jeg var i Tyskland – jeg kan ikke tysk, men det lyder mærkeligt i ens ører. De snakkede om de samme ting om og om igen, så meget forstod jeg. Men når man ikke forstår, hvad der tales om, hvordan skal jeg kunne tage stilling til tingene. Jeg sad nede for enden af bordet, og der var slet ikke øjenkontakt med mig eller noget som helst. De bestemte noget, og så snakkede de på hebræisk – og så blev det vedtaget.”

Olivias og Mies beskrivelse af oplevelsen med stormøder med sociale myndigheder viser nogle af de faktorer, der kan have betydning for oplevelsen af inddragelsespraksissen. For Olivia er selve mødearenaen vanskelig at være i, fordi hun skal vise sine følelser i en sådan grad, at det opleves grænseoverskridende for hende - for at blive forstået og få mulighed for hjælp. Det er følelsesmæssigt belastende, tenderende til det stemplende, hvis man gentagne gange bliver bragt i følelsesmæssigt stressende situationer for at få støtte og hjælp. Den unge stiller netop spørgsmålstejn ved, om der er noget særligt i vejen med hende, når hun skal møde gentagne gange om de samme problemer – ofte med deltagelse af en ny myndighedsrådgiver. En anden faktor er om den barnet/unge overhovedet forstår, hvad der bliver sagt på møderne. Hvis den barnet/unge ikke forstår ordvalg og kommunikationen, er det svært at bidrage og dermed blive inddraget. En tredje faktor er gentagne møder med samme indhold, hvilket er uforståeligt for den unge og giver en mæthed i forhold til at ville forklare sig igen og igen, som i Olivias eksempel.

Anne (24 år) og Claus (25 år) beretter om lignende vanskelige oplevelser med stormøder som de to foregående informanter. Anne siger:

”Man skal fortælle sin historie igen og igen. Det kan være svært at forstå, at de ikke kan sætte sig mere ind i det end at jeg skal gennemgå det hele en gang til. Nogle gange er det til at brække sig over på de her møder. Jeg tænker nogle gange: Tag og læs min sag i stedet for at spørge igen og igen. Har

man en svær periode, kan man ikke tåle at starte forfra igen. Jeg har haft mange møder, hvor jeg bare har været til stede, og de overhørte mig totalt. Her blev jeg meget sur og ked af det.”

Claus tilføjer:

”Jeg forstår godt, at sagsbehandlere har mange sager og meget travlt, men de glemmer, at den sag, de har foran sig, er et menneske af kød og blod, det er ikke bare et stykke papir. Det tror jeg tit, at de glemmer på de her møder. Jeg oplever ofte, at sagsbehandlere bare sidder og skriver i deres papirer. De kommer som en standard person, når man bor i en plejefamilie. Ofte lærer man dem ikke at kende. Det er mest tilsynsførende, som jeg har talt mere med og lært at kende.”

De interviewede børn og unge giver således flere eksempler på, hvor vanskeligt det er for udsatte børn og unge at håndtere, når inddragelsen opleves som symbolsk eller som ikke-inddragelse (Arnstein 1969; Hart 1992). Det handler for manges vedkommende om, at sociale myndigheder foregiver, at børn og unges perspektiver er centrale for beslutninger, men reelt er det de voksne, som hen over hovedet på barnet/den unge træffer afgørelserne. Mange af de interviewede børn og unge oplever sig overset i beslutningerne og oplever manglende interesse og respekt fra voksne i forhold til ønsker, følelser og tanker om eget liv. Forstår barnet/den unge heller ikke indholdet på møderne, grundet manglende information fra sociale myndigheder, bekræftes og cementeres inddragelsen som symbolsk eller ikke-inddragelse. Børn og unge oplever sig som objekter frem for subjekter i disse situationer.

Det er 8 ud af de 10 informanter fra de individuelle interviews, som udtaler sig om stormøder med sociale myndigheder. To informanter i forebyggende foranstaltninger har aldrig deltaget i sådanne mødefora.. De giver begge udtryk for, at de gerne ville deltage i sådanne møder. De har heller aldrig mødt eller talt med myndighedsrådgiveren i andre sammenhænge. De giver begge udtryk for, at de gerne vil være med til møder med den besluttende myndighed.

Sofie (10 år) formulerer det på denne måde:

"Det er ok for mig at være med til et sådant møde, for så kunne jeg også sige min mening til kommunen."

Daniel (12 år) giver udtryk for en anden holdning:

"Jeg har ikke været til et sådant møde på kommunen. Det er da ok med sådant møde. Jeg tror ikke, det hjælper alligevel, for de voksne lytter overhovedet ikke til, hvad jeg mener og siger. Der sker alligevel ikke noget efter de her møder. Det har jeg prøvet så mange gange i skolen. Jeg gider ikke flere møder. Det er ikke spor rart at være med. Der er ingen, der kan hjælpe mig."

Det er to forskellige oplevelser og forventninger, som Sofie og Daniel giver udtryk for. Det hænger tydeligt sammen med deres tidligere erfaringer med at deltage i mødefora med voksne. Sofie vil gerne sige sin mening og fremføre den på et møde med den besluttende myndighed. Hun har en forventning til, at hun kan få sagt sin mening, og at de voksne vil lytte til denne, som det første skridt på vej op ad inddragelsesstigen (Arnstein 1969). For Sofies vedkommende er det meningsfuldt for hende at give udtryk for sine holdninger også overfor myndighedsrådgiver, som har magten til at bestemme over Sofies liv med hjælpeforanstaltninger. Hun har fra skoleregi og derhjemme og i aflastningsfamilien gode erfaringer med at give udtryk for sine holdninger, også selvom de ikke stemmer overens med de voksnes. Hun forsøger at begribe og håndtere vanskelige situationer ved at spørge de voksne igen og igen, og give udtryk for egne holdninger og følelser. Sofie har ressourcer, og får støtte dertil, som bevirker, at hun kan håndtere mødesituationer og inddragelsesprocesser med voksne, så de bliver meningsfulde for hende.

Daniel, derimod, har ingen positive forventninger til at et møde med den sociale myndighed, vil betyde noget positivt for ham. Daniel ønsker ikke at deltage i flere stormøder med voksne, der ikke lytter til hans version om problemerne og hans perspektiv. Hans erfaringer med stormøder i skoleregi er, at inddragelse af ham er symbolsk eller ikke-inddragelse, og derfor vil han helst undvære at komme i sådanne mødekontekster. For Daniel giver mødedeltagelse ingen mening eller håb om inddragelse. Han forstår sammenhængen, som disse møder indgår

i, og nogle gange, hvad formålet er med møderne. Håndteringen af møderne og mange erfaringer med at blive mødt med mangelfuld forståelse af de voksne i forhold til eget perspektiv, bevirker, at Daniel har meget vanskeligt ved at håndtere egen deltagelse ved stormøderne. For Daniel er det ikke længere meningsfuldt at deltage i skolemøder. Han virker opgivende og ked af disse møder. Derfor kan han heller ikke se mening i at deltage i møde med myndigheden. Ud fra et mestringsperspektiv viser Daniels oplevelse et behov for forandring, sådan som det fremstår i det videre interview. Daniel udtrykker, at hans behov for forandring er at skifte skole, undgå at blive mobbet i et forsøg på at mindske stor ensomhedsfølelse og manglende mestring af egen livssituation. Daniel fremstår i interviewet som et ekstremt udsat barn. Han fortæller i interviewet, at den eneste voksne, som han stoler på, er hans mor. Han har ingen tillid til eller tro på, at andre voksne vil og kan hjælpe ham ud af en meget udsat og sårbar position.

Ovenstående citater fra datamaterialet understreger de mange facetter og dilemmaer, som de udsatte børn og unge har erfaringer med i forhold til inddragelse på stormøder. Et af dilemmaerne, som jeg vil fremhæve, handler om, at børnene og de unge i datamaterialet ønsker at blive ”inddraget i alt”, og på den måde få mulighed for indflydelse på beslutninger i deres liv. Men samtidig giver de udtryk for, at det er vanskeligt at deltage i stormøder, hvor alle involverede voksne er til stede. Det er vanskeligt, fordi det både er svært at få sagt sin mening, når der er mange voksne til stede på en gang og vanskeligt, når barnet/den unge har en anden mening/holdning/ønsker til løsninger i eget liv end de voksne – og særligt myndighedsrådgiveren, da denne har en særlig magtposition i barnets/den unges liv. Det er vanskeligt at være til stede på stormøder, når barnet/den unge har vanskelige relationer til nogle af de voksne, som også deltager. Det er ikke ensbetydende med, at de ønsker at bestemme alt, eller at beslutningerne skal ende op med deres løsningsforslag. Ni ud af ti informanter ønsker og opfordrer til dialog, forhandling og samarbejde med myndighedsrådgiveren, forældre og plejeforældre og andre fagfolk om løsninger på problemstillinger på stormøder. De ønsker at blive betragtet som kompetente aktører med værdifulde inputs til løsninger og diskussioner om iværksættelse af hjælpetiltag.

6.5. AT OPLEVE INDDRAGELSE OG FÅ INDFLYDELSE OG DET MODSATTE....

Børn og unge fortæller, at de oplever sig inddraget på stormøder, når myndighedsrådgiveren under mødet spørger direkte til barnets/den unges holdning, lytter og gør sig umage med at koncentrere sig om de ting, som barnet/den unge giver udtryk for. At blive ”lyttet til” og ”hørt” af myndighedsrådgivere og andre fagfolk på møder fremhæver alle interviewede børn og unge, som helt centralt i forhold til at opleve reel inddragelse. Samtidig efterlyser mange af dem også, at sociale myndigheder gør sig umage med at forstå deres perspektiv, tager dem alvorligt – dvs. tager dem med ind i beslutningsprocesserne og ikke blot lytter til dem. De ønsker at få indflydelse på beslutningerne i deres liv, og på den måde at blive betragtet som kompetente aktører. Flere unge i anbringelsesforløb fortæller i det følgende, hvordan det opleves. Emil (14 år) beskriver, hvordan han oplever at repræsentanter fra en social myndighed (en myndighedsrådgiver og tilsynskonsulent) lytter og inddrager ham i beslutningsprocesser på stormøder.

Han forklarer:

”De kigger på en, når man snakker og lytter, altså ikke snakker med andre samtidig. Så man ved okay, de hører, hvad jeg siger. De sidder ikke og laver alt muligt andet. Ligesom det kan være i en skole, hvis man skal læse sin stil op i klassen, og halvdelen af ens klassekammerater sidder med hovedet ned i bordet. Man ved ikke, om de sover eller om de lytter eller de bare keder sig. På den måde vidste jeg, at de (sagsbehandleren og familieplejekonsulenten) lyttede, tror jeg. Men jeg kan ikke være sikker, vel?!”

Mie på 18 år supplerer med lignende oplevelser om inddragelse på møderne:

”Ligesom de andre siger, så oplever jeg inddragelse, når man føler, at man bliver kigget i øjnene, og de (sagsbehandlerne) siger: ”Nu vil jeg egentlig gerne vide, hvad din mening er om det her. Og jeg vil gerne have at du selv fortæller, hvad du tænker, for det er din mening, som vi tager højde for, som første prioritet”. Så føler man, at man er blevet hørt, fordi så

har det været et godt møde, fordi sagsbehandleren også spurgte mig, og ikke kun alle de andre deltagere på mødet.”

Udsagnene viser, at inddragelse på møderne starter med, at barnet/den unge i ord og handling oplever, at myndighedsrådgiveren er oprigtigt interesseret i barnets/den unges synspunkter og holdninger. Inddragelsesprocessen slutter ikke efter mødet, da den sociale myndighed skal følge op på barnets/den unges ønsker og behov for støtte og hjælp, som f.eks. Amalie i citatet ovenfor, der har brug for psykologbehandling.

I materialet er der mange udsagn fra børn og unge, som oplever, at der ikke er blevet lyttet til dem på stormøder. De føler sig overhørt, føler sig ikke respekteret, fordi de ikke er forberedt på møderne eller imødekommet under møderne. Nøglefaktoren er, at de har vanskeligt ved at blive anerkendt som kompetente aktører/subjekter i eget liv. Jeg har i det følgende fremdraget forskellige udsagn fra børn og unge, der ikke har oplevet sig inddraget i mødet med de sociale myndigheder. Jeg har valgt at bringe flere udsagn, selv om det kan virke omfattende, men mit empiriske materiale indeholder mange facetter og nuancer, som jeg vurderer, bør indgå for at forstå mekanismerne bag manglende inddragelse. Det er dog nedslående læsning.

For hovedparten af de interviewede børn og unge handler det om den måde, som børn og unge oplever at voksne håndterer møderne i praksis, at disse ikke står mål med de forventninger, som børn og unge ofte oplever, at de er stillet i udsigt. I praksis kan det forekomme, at en dagsorden bliver ændret inden et møde grundet kompleksiteten af problemstillinger, hensynet og samarbejdet med forældre og andre samarbejdspartnere, som skal informeres og imødekommes af sociale myndigheder, men hvor man glemmer eller overser barnet eller den unge. Mange af de interviewede børn og unge oplever at være glemte og oversete, og ikke som ligeværdige parter i forhold til at blive informeret og blive taget hånd om. Inddragelsesprocesser virker tilfældige, og det er i få seancer, at det modsatte forekommer.

Nikolaj (17 år) fortæller om sine oplevelser med at være uforberedt på mødeindholdet:

"Det er ikke rart at være med på møderne, når der kommer uventede spørgsmål, som jeg nogen gange ikke kan svare på. Jeg synes ikke, det er fedt, for de skrev til mig, at mødet handlede om det, og så viste det sig, at der kom noget helt andet. Det irriterede mig ret meget, men jeg skulle jo svare på spørgsmålene. Jeg bryder mig ikke ret meget om møderne."

Daniel (12 år) fortæller om at blive overhørt og overset og ikke længere tro på eller have tillid til professionel støtte og hjælp:

"Det er ok at få sagt sin mening på møderne, men de lytter alligevel ikke. Psykologen lytter, men det gør hun kun, fordi det er hendes job. De snakker og snakker bare på de her møder hen over hovedet på mig. Jeg har ikke lyst til at gå til møder mere, for der sker ikke noget alligevel. Jeg tror ikke, det hjælper, at jeg siger min mening om, at jeg ønsker at skifte skole for ikke at blive mobbet. Det er lige meget det hele."

Kasper (15 år) forklarer om sine oplevelser efter mange negative erfaringer med møder med sociale myndigheder:

"Jeg skal ikke deltage i flere møder på kommunen eller i konsulenthuset. Jeg er ikke informeret af kommunen, men af min mor. Hun fortæller mig alting. De andre lytter overhovedet ikke til mig. De har så travlt med al mulig andet. Møderne bliver aflyst gang på gang. Jeg skal ikke mere deltage i de der møder. Jeg passer mig selv og vil helst klare tingene selv nu."

Tanja (12 år) fortæller om oplevelser med manglende inddragelse i beslutninger og om at blive mødt på en afvisende måde.

"Jeg tror godt, at sagsbehandleren kunne se på mig, at det var lidt svært for mig at sidde der på mødet, for det kan man læse ud fra mine øjne. Jeg tror bare ikke, at han tænker så langt. Han siger tingene på en meget negativ måde, sådan virkede det på mig på mødet. Jeg vil en anden gang sige til ham, at selvom han siger, at han vil det bedste for mig, så træffer han bare de forkerte valg for mig. Jeg kunne godt selv have været med til at vælge lidt. Jeg vil sige til ham næste gang: "Du har faktisk taget det forkerte valg."

Trine (17 år) supplerer med sine erfaringer:

”Jeg sad på mødet og var nærmest ligeglad med, hvad der blev sagt. Sad bare og legede med mig selv, følte, at jeg ikke rigtig var med til det eller hørte, hvad der blev sagt om, hvad der skulle ske fremover. Jeg syntes det var meget underligt, at man skulle op i et lokale med nogle mennesker, som man ikke kender, og snakke om det med, at man er blevet anbragt og alt muligt i den sammenhæng. Jeg skulle til mødet, selvom jeg ikke havde lyst. Jeg lukker automatisk mere af, når jeg bliver sat i sådanne situationer.”

I et analytisk perspektiv har ikke-inddragelse og symbolsk inddragelse negative konsekvenser for disse børn og unge. De ovenstående citater fra informanterne viser nogle af disse konsekvenser. For nogle børn og unge er konsekvensen, at de ikke vil deltage i møderne, for andre at de lukker af på møderne og for atter andre, at de helt afviser at modtage hjælp. For enkelte, som også er repræsenteret med et citat ovenfor, er konsekvensen, at barnet/den unge vælger at gå til modstand imod systemet.

Udtalelserne understreger endvidere, at børn og unges oplevelse af, hvordan de bliver mødt i de konkrete møder med sociale myndigheder er helt central for deres oplevelse af at blive formelt inddraget eller ikke inddraget. Det handler om at blive lyttet til, set på i samtalen, at der er øjenkontakt i samtalen med den voksne, og at den voksne – specielt myndighedsrådgiveren forholder sig koncentreret og henvender sig direkte til barnet/den unge, og noterer ned, hvad barnet/den unge fortæller i samtalen. Alle handlinger, som er med til at give barnet/den unge en oplevelse af at blive taget alvorligt. Dårlige oplevelser med inddragelse på stormøder betyder, at barnet/den unge kan miste troen på og tilliden til, at myndigheden (og andre voksne) ønsker at hjælpe dem i forhold til de problemstillinger, der nu måtte være behov for.

Karen Zimsen (1990) skriver om samtaleteknik i den professionelle samtale med klienter, at ”lytte kræver, at alle antenner er udadrettede og indadrettede. Man lytter med ører, øjne og krop.” Hun fremhæver, at det er centralt i sådanne samtaler, at være opmærksom på, hvilke følelser der ligger bag ordene, da vi som mennesker dækker os bag alle

ord. Måske er det ikke indholdet i samtalen, der er det vigtigste, måske er det følelserne, der er det vigtigste (Zimsen 1990:12). Mange af informanterne lægger vægt på, at de bliver mødt på denne måde, også med deres følelser, som det første skridt til at blive inddraget. De lægger med ører, øjne og krop mærke til, hvordan de er blevet mødt. Nogle af informanter i anbringelsesforløb kan referere nøjagtig, hvordan de har oplevet den første samtale med repræsentanten for den sociale myndighed, da de blev anbragt første gang selvom det skete, da de var i 2-3 års-alderen. For nogle var det en akut og traumatisk oplevelse, som sætter sig spor i forhold til de fremtidige forventninger til møder med sociale myndigheder. Nogle af informanterne beskriver, at de kan blive i tvivl om, om de kan forvente at blive lyttet til af myndighedsrådgiveren.

Dorte (16 år) giver udtryk for det på denne måde: *"Man ved ikke på forhånd om en sagsbehandler lytter til en. Det er bare en intuition, man har eller også må man bare håbe, at hun vil gøre det."*

Dortes udtalelse understreger den usikkerhed og uvished, som nogle af informanterne har i forhold til om den sociale myndighed i ord og handling vil lytte til barnet/den unge.

Endelig er det vigtigt for børn og unge at blive inddraget for at få information, som kunne hjælpe dem til at forstå, hvad der skete i beslutningsprocesser tidligere i deres liv og hvorfor de skete.

Stort set alle børn og unge i mit studie pointerer, at indflydelse på beslutningerne er vigtige samtidig med, at det forudsætter, at man som barn eller ung bliver lyttet til, hørt og taget alvorligt. Inddragelse både i form af hjælp til at forstå deres situation, til at blive hørt og få mulighed for indflydelse på egen livssituation har stor betydning for disse børn og unge.

Dorte (16 år), som har erfaring fra anbringelsesforløb og nu forebyggende hjælpeforanstaltning fortæller her om inddragelse i beslutninger på stormøder:

"Jeg fik først lov til at være med til at bestemme noget på møderne, da jeg blev 14 år. Det syntes jeg var træls, fordi jeg

syntes, at jeg allerede var klar til dette, da jeg var 11-12 år. Dengang ville jeg gerne have været med til at træffe beslutninger eller i hvert fald været gået på kompromis med pædagogerne eller sagsbehandleren om de ting, som virkelig betød noget for mig. F.eks. om hvor ofte jeg kunne se mine forældre, være sammen med kammerater. Jeg ville gerne have indflydelse på de fleste ting i mit liv. Det kan være svært at sige det på disse fælles møder, og særlig hvis pædagogerne var uenige med mig eller når jeg var træt af de voksne på institutionen. Nogle gange blev jeg heller ikke taget seriøst. Det var bare så svært for pædagogerne at sætte sig ind i, hvad der egentlig var sket og komplikationer, som jeg ikke ville snakke med nogen om, og hvad der var vigtigst for mig.”

Dortes udsagn om at ville være en del af beslutninger i eget liv, også selvom man er et sårbart og udsat barn eller ungt menneske, kan mange af de andre informanter tilslutte sig. Det er mit klare indtryk, at det for børnene og de unge ikke drejer sig om at ville bestemme alt i eget liv, idet mange af børnene og de unge i mit studie viser erkendelse af, at de har brug for hjælp fra voksne. Jf. deltagelsestige-metaforen om delegeret borgermagt (Arnstein 1969; Hart 1992, 1997) synes børnene og de unges ønske om at deltage i dialogen om beslutningerne i deres liv i første række at handle om at blive anerkendt som kompetent individ. Når barnet eller den unge bliver anerkendt er det en logisk følge, at deres holdninger også indgår og afspejler sig direkte eller indirekte i beslutningerne. For ellers giver inddragelsespraksisser af sociale myndigheder ingen mening for barnet/den unge. Hvorfor skulle de sociale myndigheder ellers inddrage dem og spørge til deres holdninger til hjælpeforanstaltninger, hvis der ikke var mulighed for at påvirke og være en del af beslutningerne i egen sociale sag?

At se og behandle og inddrage børn og unge som aktører er ikke noget, som er gjort ved at den sociale myndighed gennemfører en samtale eller et stormøde med barnet/den unge. Det drejer sig om en længerevarende proces (Christiansen 2012:27). Den pointe understreges i de næste afsnit, hvor informanterne beskriver, hvordan de oplever stormøder, når de henholdsvis er forberedt og ikke forberedt på møderne, samt betydningen af opfølgning eller mangel på samme i forhold til beslutningsprocesser.

6.6. FORBEREDELSE PÅ STORMØDER

Syv ud af de ti interviewede børn og unge giver udtryk for, at grundlaget for oplevelse af inddragelse er, at de er forberedt på møderne med myndighederne, og at der foregår en opfølgning på efterfølgende. For nogle af informanterne er stormøder en vanskelig situation at skulle være til stede i. Forberedelse til møder er med til at hjælpe børnene eller de unge til at deltage.

Trine (17 år) anbragt i en plejefamilie siden hun var 4 år udtrykker:

"Jeg er sådan en person, der helst gerne vil vide: "Hvad skal vi snakke om, hvad kan jeg blive spurgt om, hvad skal jeg ligesom være med til, og hvor skal det være?". Altså vil jeg gerne være forberedt på det hjemmefra. Så kan man være lidt mere rustet til mødet og på de spørgsmål, der nu kommer. F.eks. hvis de spørger ind til noget, behøver du ikke at være ked af det, fordi det kommer som et chok. Men du vidste egentlig godt, fordi du var forberedt på spørgsmålene, at det var nok noget i den stil, som sagsbehandleren ville spørge om."

Det giver barnet/den unge en vis form for sikkerhed og tryghed i forhold til at deltage i et stormøde, at barnet/den unge har fået tid til at tænke over forinden, hvad han/hun mener og gerne vil give udtryk for på mødet. Det giver barnet/den unge en bedre mulighed for at opleve sig inddraget, at være forberedt, som Trine i citatet giver udtryk for. Måske får barnet/den unge diskuteret mødeindholdet igennem med forældre og/eller plejeforældre inden mødet afholdes. Derved får barnet/den unge støtte til at mestre disse situationer.

Det er bemærkelsesværdigt, at kun én af informanterne er forberedt på stormøder ved hjælp af en dagsorden. Det kan være tilfældigt, at så få informanter er forberedt på denne formelle måde. De fleste børn og unge fortæller, at de enten er informeret af deres forældre eller anbringelsessted om, hvor og hvornår møder afholdes. Kun to ud af 10 børn og unge er informeret om stormøderne ved direkte mundtlig henvendelse fra myndighedsrådgiverens side. En er informeret af en tilsynskonsulent.

Emil (14 år) fortæller, hvordan han oplever at få information om stormøder via et brev:

"Jeg får et brev hjem, hvor der står, at vi skal til møde den dato, og hvad mødet handler om. Brevet er stilet til mig, og et brev magen til sendes til plejefamilien. Der står også, hvem der er blevet inviteret med og de punkter, som vi skal tale om. Plejeforældrene får som sagt også et brev, så de også har styr på det. Hvis jeg glemmer, hvornår det er, så ved de det. Det er meget dejligt. Det betyder, at jeg ikke gik ind til noget, jeg ikke vidste, hvad var. Så var jeg ligesom forberedt på, at vi skulle snakke om det og det. Så man ikke lige pludselig sidder og siger ..øh, det ved jeg ikke, hvad jeg skal sige til. Så det blev man forberedt på, så man vidste det. Så behøver jeg ikke være nervøs over noget."

Et brev stilet direkte til barnet/den unge om mødeindhold, tid/sted, mødedeltagere er en måde at hjælpe og støtte barnet/den unge til at mestre formel inddragelse i beslutningsprocesser. Det støtter barnet eller den unge i håndtering af både at være klient i et vanskeligt møde set-up. Det signalerer, at den sociale myndighed arbejder ud fra et børneperspektiv, hvor fokus er på, at barnet eller den unge skal kunne indgå som kompetent aktør på lige fod med de voksne, som skal deltage i mødet.

God forberedelse(f.eks. et brev, et mødereferat) er en faktor, som har stor betydning for oplevelse af reel inddragelse for flere af informanterne.

Kristina (18 år), som har været anbragt siden hun var 1½ år, beskriver:

"Jeg ville gerne have haft et personligt brev eller en kopi af de referater, som min plejefar fik tilsendt. Det er bare rart at vide, hvad der skal ske. Så kan plejefamilien læse det, hænge det op på køleskabet, gøre med det, hvad de vil, og det har den unge også mulighed for at gøre inden et møde. Det er så vigtigt med sådanne alvorlige og personlige ting, at man er ordentligt forberedt. Det er godt at være velinformeret, det giver en god fornemmelse at være det, for så er man sikker på, hvad der foregår."

Josephine (18 år), anbragt siden tidlig barndom, supplerer:

”Man kan ikke informere barnet for meget eller beskytte barnet mod det. Fordi man (barnet) spørger bare hele tiden, hvad forgår der og hvorfor får man ikke noget at vide, hvorfor er der ingen, som fortæller mig, hvad jeg skal og må? Man bliver rigtig, rigtig utryg og bange, når man ikke ved, hvad der foregår og skal foregå i ens liv fremover. Da jeg var mindre, tænkte jeg ofte, at det her er min skyld, siden jeg ikke må være sammen med mine forældre. Det er sådanne spørgsmål, som cykler rundt i ens hoved.”

Ud fra ovenstående kan siges, at barnets eller den unges forberedelse f.eks. ved skriftlig information i form af et brev om mødets indhold og dagsorden signalerer, at barnet eller den unge er en central, ligestillet aktør, hvis informationsniveau er vigtigt. Barnet eller den unge får mulighed for at forberede sig, og dermed sikres barnet eller den unge i højere grad mulighed for tage stilling til og at fremkomme med holdninger til dagsordenens punkter. For Emil betyder det, at forberedelsen understøtter hans oplevelse af at være medbestemmende i eget liv – at han er aktør og kompetent til at have en mening om sit liv og situation som ung i et anbringelsesforløb.

I et analytisk blik med afsæt i Arnsteins og Harts perspektiv er forberedelse f.eks. i form af skriftlig information om mødets indhold et skridt på vejen op ad inddragelsesstigen. Men det er ingen vished for, at barnet/den unge (”the powerless”) har en reel mulighed for at påvirke beslutningsprocesser, som varetages af sociale myndigheder (”the power holders”). Der kan fortsat være tale om symbolsk inddragelse eller tokenisme.

I et mestringsperspektiv vil forberedelse i form af skriftlig information kunne anskues som en måde at støtte barnet/den unge i at håndtere en vanskelig situation (et stormøde) ofte kan være. Forberedelse inden mødet kan give barnet/den unge en oplevelse af at få stillet ressourcer til rådighed (et brev), som indebærer, at barnet/den unge kan opleve sig selv som en aktivt handlende aktør. I Emils situation er det meningsfuldt med denne forberedelsesform. Han oplever sig selv som en indflydelsesrig deltager i eget liv, hvor hans bidrag tages alvorligt.

Dorte (16 år) supplerer ved at give udtryk for, at det er vanskeligt at vide, hvad man skal sige til disse møder, når man ikke er forberedt. Hun siger:

”Men jeg syntes det har været lidt træls nogle gange ikke at vide, hvad der skal foregå på de der møder. Ville gerne forberede mig på nogle svar, til de forskellige spørgsmål, som de kunne finde på at stille mig. Så man ikke sidder, og er helt blank til et møde med en masse pædagoger.”

Tanja (12 år) har en lignende oplevelse af manglende forberedelse, særligt når det er første gang, man bliver bedt om at deltage i et stormøde. Hun fortæller om sine tanker før mødet med den sociale myndighed:

”Jeg tænkte først ”what”, men jeg må jo bare tage det som det kommer. Jeg tænkte, hvorfor jeg lige pludselig skulle med til det møde. Jeg var jo kun 11 år. Det var sådan lidt mærkeligt, da jeg var overhovedet ikke blevet informeret af kommunen før, så lige pludselig skal jeg med til møde, det er sådan lidt.. Det var akavet, at jeg skulle sidde med så mange mennesker og snakke. Der var ingen, som forberedte noget med mig til mødet. Jeg var meget nervøs i flere dage op til mødet. Min mor prøvede at berolige mig.”

Tanja ved ikke helt, om hun har lyst til at være til stede på mødet. Hun oplever ikke at have noget valg, da myndighedsrådgiveren har besluttet, at hun skal deltage på mødet. Tanja oplever manglende forberedelse som en belastende og stressfuld situation. Tanja oplever, at det er vanskeligt at håndtere og begribe den sammenhæng, som den sociale myndighed har dikteret, at hun skal indgå i. Gennem det Tanja oplever som myndighedsrådgiverens krav om deltagelse i stormødet, bliver Tanja paradoksalt nok fastholdt i en ”powerless” position.

Tanjas eksempel viser et paradoks i inddragelse af børn og unge i deres sociale sag: Den sociale myndighed antages at have den bedste hensigt med at inddrage Tanja, idet det antages, at myndigheden har ønsket hendes deltagelse i mødet med det formål at lytte til hendes holdning.

Men selve inddragelsesprocessen kan tilrettelægges (eller mangle tilrettelæggelse), således at processen forhindrer gennemførelsen af formålet.

Ovenstående udsagn viser, hvor vanskeligt det er for udsatte børn og unge at deltage ved formelle møder, og denne oplevelse forstærkes, når de ikke er forberedt. Det er de voksne, som sætter dagsordenen. Børn og unge i udsatte positioner er afhængige af at blive mødt på en anerkendende og inddragende måde i den asymmetriske relation til betydningsfulde voksne. Tanja er for det første ikke forberedt på at skulle deltage i stormødet, og har heller ikke fået mulighed for at tage stilling til, om hun kan eller vil deltage i et sådant mødeforum. Tanja er et eksempel på, at det skaber stor usikkerhed og utryghed for barnet/den unge ikke at blive inddraget i forberedelserne til stormødet. Hun bliver sat i en yderst vanskelig position, selvom intentionen fra myndighedsrådgiverens side, sådan som Tanja opfatter det, alene er, at hun qua den retlige regulering på området har alderen til at deltage i mødet. Det forholder sig endvidere, jf. den retlige regulering, at børn og unge ikke har pligt til at udtale sig om noget som helst til myndigheder. Deres inddragelse er en rettighed, og ikke en pligt. Derfor pointeres det, at barnet/den unge ikke kan tvinges til at udtale sig, og heller ikke tvinges til at deltage i møder. Derfor er en del af forberedelsen af barnet/den unge til møder også, at de oplyses om deres ret til ikke at deltage og udtale sig.

Dorte (16 år) og Trine (17 år), begge med erfaringer fra anbringelsesforløb, forklarer videre om oplevelsen med ikke at blive forberedt – også i skelsættende situationer:

”Nogle gange kommer man bare op til et møde, og så bliver der bare lagt en handlingsplan på bordet, og så var det bare den, man skulle forholde sig til. Der er ikke nogen, der har forberedt mig på, hvad jeg skulle mene eller sige om den plan eller andre ting på mødet.”(Dorte, 16 år)

”Du skal være sat ordentligt ind i tingen, inden du kommer til disse møder. Så det skal ikke bare være: Du kommer, du lytter og du går igen.”(Trine, 17 år)

Dorte og Trines udtalelser forklarer ganske enkelt, hvad ikke-inddragelse eller tokenisme grundet manglende eller meget lidt forberedelse betyder for udsatte børn og unge. Barnet/den unge kan opleve, at de er dekorationer, at de er til pynt i stormøder, måske ligefrem statuer i eget liv. Barnet/den unge er godt nok til stede under stormødet, hører og lytter til, hvad voksne siger og mener om dets livssituation og problemstillinger, men går igen uden at have fået udtrykt egne holdninger. Inddragelse uden forberedelse af barnet/den unge til stormøder kan derfor opleves af barnet/den unge, som en symbolsk handling i sociale myndigheders administrative sagsarbejde.

En anden facet af at blive forberedt til møder er, at barnet/den unge forstår de fagudtryk og begreber, som fagfolk på møderne bruger om barnets/den unges livssituation. Olivia (18 år) forklarer om dette:

”Man skal koncentrere sig rigtig meget på møderne. Jeg var glad for, at min mor og jeg havde forberedt mig og snakket om det forinden, så jeg fik sagt det rigtige. Jeg kan godt blive usikker efter et sådant møde, fik jeg nu sagt de rigtige ord. Jeg får også nogle gange spurgt ind til alle de svære ord fra kommunen. Det synes jeg også har stor betydning, hvis man skal inddrages på møderne, at de giver sig tid til det”

Forberedelse kan betyde, at barnet/den unge får øvet sig i og får støtte til at få sagt ”det rigtige” inden mødet. Olivia har netop brugt forberedelsen sammen med sin forælder til at blive mere sikker i at skulle deltage i stormøder med kommunen. I forberedelsen får hun hjælp til at få sagt det, som er vigtigt ud fra eget perspektiv og får hjælp til at formulere behov, ønsker og tanker/følelser på den ”rigtige” måde. Sådan at de voksne kan høre og forstå, hvad barnet/den unge mener. En del børn og unge giver udtryk for, at møderne med sociale myndigheder er særdeles centrale for at få indflydelse på eget liv. Det er deres eneste mulighed, hvis ikke de har møder med myndighedsrådgiveren alene eller en tilsynsmyndighed. Derfor er det afgørende for mange af dem, at de er godt forberedt og klar til at fremføre deres holdninger og ønsker til disse stormøder. Støtte i form af forberedelse er medvirkende til, at barnet/den unge mestrer samarbejdet med sociale myndigheder.

6.7. OPFØLGNING PÅ STORMØDER

Opfølgning på møder og opfølgning på henvendelser fra børn og unge i samarbejdet med sociale myndigheder er ligeså centralt et tema for oplevelsen af inddragelse. Amalie (16 år) forklarer, hvordan hun oplever en hurtig opfølgning på spørgsmålet om at komme i en aflastningsfamilie:

"I starten af det med min aflastningsfamilie fungerede det godt, jeg skrev til hende (sagsbehandleren) på mail: "Hør her, sådan og sådan, og jeg vil ikke i den aflastningsfamilie". Så der gik en halv time, vi skulle ud at køre, så ringede telefonen. Hun havde set mailen, og ville høre om vi kunne komme til møde næste dag. Klask det gik stærkt. ..ja det plejer man jo ikke lige at kunne, bare på 24 timer."

Kasper og Nikolaj giver videre udtryk for, at opfølgning er lige så vigtig som forberedelse. Det ser ud til at være to sider af samme sag. De udtrykker:

"Der gik flere måneder efter et møde, før jeg fik et svar. Jeg kontaktede kommunen på mails og ringede mange gange. Jeg fik også min mor til at skrive mails til kommunen for at få et svar. Så gik jeg op på kommunen, fordi de ikke svarede mig. Det kom der heller ikke noget ud af. Jeg synes virkelig, at det er for meget, at man ikke kan få fat på dem. Så man skal henvende sig rigtig meget til dem på kommunen, for de har det med at glemme ting. Det er meget svært at få kontakt med sagsbehandleren og få svar på beslutninger." (Kasper, 15 år)

"Jeg synes, at den lange ventetid på svar fra møderne er svær. Jeg ventede et helt år på at få et svar på en meget lille ting, f.eks. om jeg kunne komme hjem til min mor en weekend om måneden. Jeg forstår stadig ikke, hvorfor det skulle tage så lang tid. Jeg har sagt det mange gange til kommunen, men de har aldrig gidet svare rigtig på det. Jeg har gentaget og gentaget mit ønske om at se min mor noget mere." (Nikolaj, 17 år)

Børn og unge kan opleve deres livssituation som frustrerende og vanskelig at håndtere, når der går lang tid med opfølgning fra stormøder med myndigheden. Det giver usikkerhed på deres livssituation her og nu og i fremtiden, specielt når opfølgningen handler om vigtige og skelsættende beslutninger for deres liv.

Mange børn og unge oplever, at de ikke er på hjemmebane, når de deltager i stormøder med sociale myndigheder. De er reelt på "udebane" i forhold til sociale myndigheder med alt, hvad det indebærer. Ovenstående citater fra børne- og unge-informanter i mit studie viser, at børn og unges oplevelse af inddragelsespraksissen i høj grad er afhængig af fagfolks forståelse af begrebet inddragelse og handlinger i forhold her til. De er afhængige af, at de voksne, som skal udføre inddragelsen i praksis har et børnesyn, som læner sig op ad forståelsen af børn som "beings", hvor børn og unge betragtes som aktører, der også skal informeres og forberedes på møder på lige fod med de voksne. Samtidig en erkendelse af, at børn og unge ikke kun er børn og unge, men også er klienter og dermed personer, der har brug for omsorg og støtte i forhold til at være i en udsat position, nødvendig for, at forberedelse og opfølgning ses som vigtige faktorer.

Få af de interviewede børn og unge oplever endda at få indflydelse på beslutninger i eget liv. Man kan tale om at forberedelse og opfølgning er med til at anerkende og "empower" børn og unge i udsatte positioner (Warming 2011:137), og det kan medføre, at børn og unge oplever inddragelse som reel og ikke kun som symbolsk inddragelse/tokenisme.

Ifølge Sinclair (1998) skal forståelsen af børn og unges inddragelse revideres. Inddragelse handler ikke bare om at være til stede på møder, men for børn - ligesom voksne - også om at få og give informationer i hele processen. Hun viser i sit studie af børns deltagelse i sociale myndigheders sagsbehandling i England, at børn ofte oplever sig dårligt forberedt til møder. De ved ikke, hvad der tales om, og de oplever møderne som kedelige. Børn føler sig ignoreret og har vanskeligt ved at sige, hvad de selv mener (Ibid). Sinclair og Grimshaw (1997) peger på, at et enkelt møde udelukker børn og unges involvering i beslutningsprocesser. Mødeprocesser skal gerne foregå over flere gange, være en

fortløbende proces, være mere åbne overfor afslappede kommunikationsformer, og invitere til diskussioner af tid og sted, som børn og unge finder mere behagelige for at deltage. De ser, at problemstillinger med baggrund i konflikt og misforståelser mellem børn og unge og voksne, kan undgås på denne måde. Thomas (2000:192) tilføjer, at beslutningsprocesser skal være mere åbne overfor børn og unges dagsorden. Det vil sige, at møderne skal planlægges ud fra, hvad børn og unge definerer som vigtigt, og hvilke emner der er behov for at tage beslutning om. Thomas finder, at mange møder f.eks. handleplansmøder foregår, som om mødedeltagerne tror på to ting: a) at socialarbejdere skal vide bedre end klienter, hvad der er til klienters bedste, hvad der er til klienters interesse og b) at voksne skal vide bedre end børn, hvad der er i børns interesse. Når det er fastslået, er det vanskeligt at modstå sådanne antagelser. Han påpeger, at professionelle voksne skal reflektere grundigere over egne interesser i sammenhænge, hvor der er fokus på ”barnets bedste”. Ud fra det perspektiv er det både i børn/unges og voksnes interesse, at beslutningsprocesser på f.eks. handleplansmøder bliver foretaget ikke kun i et ”børnevenligt” klima, men i et ”menneske venligt” klima. Ingen – hverken børn/unge eller voksne bryder sig om at kede sig, blive bragt i vanskeligheder eller blive mystificeret i sådanne sammenhænge (Ibid).

Hoverak (2006) peger ud fra sin undersøgelse om unges deltagelse i familierådslagning på, at de unge som havde fået god information om metoden og også var med til at afgøre, at der skulle afholdes familieråd, havde en langt mere aktiv rolle i forberedelsen og gennemførelsen af familierådet. Disse unge tog også mere ansvar for at reducere deres skolefravær og reducere eller stoppe deres stofmisbrug.

Det tyder på, at forberedelse og opfølgning på aftaler på stormøder er med til at støtte børn og unges mulighed for at blive inddraget. Forberedelsen og opfølgningen skal også anskues som en udviklingsproces for børn og unge, således at de lærer at være i en inddragende sammenhænge, som aktører i en klient position. Forberedelse af barnet/den unge og opfølgning på beslutninger fra stormøder er faktorer, som er med til at styrke barnets/den unges evne til at håndtere denne form for inddragelsespraksis.

Amalie (16 år) har både oplevet at blive forberedt inden stormøder indkaldt af myndighedsrådgivere og med deltagelse af tilsynskonsulent, forældre og plejefamilie. Hun har også erfaring med at myndighedsrådgiveren giver tilbagemeldinger om beslutninger direkte til hende efterfølgende. Hun udtrykker følgende:

”Det betyder den måde, som jeg er blevet inddraget på, hvor jeg er blevet hørt en del gange med små ting, at jeg har fået stille og roligt mere tillid til kommunen. Det har jeg ikke haft tidligere, da jeg flyttede ind i min plejefamilie. Da var jeg rædselsslagen en uge før jeg skulle have et møde. Jeg har fået mere tillid til dem, og regner ikke med at de fjerner mig. Jeg er blevet stærkere personligt omkring det med at sige, hvad der betyder noget for mig, og om hvordan jeg gerne vil have det skal være i mit liv. Det har styrket mig at blive hørt og jeg har lært, hvordan jeg går til møder. Jeg er blevet en del stærkere psykisk, er blevet god til at sige fra, og er i dag ikke bange for at nogen ser skævt til mig.”

Det kræver en vis erfaring med sociale myndigheders inddragelsespraksis at nå til de erkendelser og refleksioner, som Amalie gør sig i ovenstående citat. Det har en del af informanterne erfaringer med over tid i løbet af deres barndom og ungdom. Nogle af informanterne har modtaget hjælpeforanstaltninger det meste af deres liv. Erfaringerne tilegner de sig i takt med deres alder og i forhold til den livsfase, som de er i her og nu. Det kræver en vis portion mod og tro på egne handlinger at udtale sig og nogle gange udfordre de voksnes defintionsmagt.

At forstå børn og unge som aktive, kompetente aktører i forhold til egen udvikling, vil have betydning for, hvordan sociale myndigheder forholder sig til børn og unge og inddragelse af dem i beslutninger. Det har stor betydning for børn og unge, at de modtager informationer af sociale myndigheder både om og forklaringer på sammenhænge i deres liv, for at kunne forstå, hvad der sker og hvad meningen er med det, som sker. Oplevelse af sammenhæng øger muligheden for, at man bedre kan håndtere de livssituationer, man er i som menneske (Antonovsky 2000). Børn og unge som modtager hjælpeforanstaltninger har brug for at få styrket deres oplevelse af sammenhæng, behov for oplevelse af mestringssevne og en vis form for kontrol med, hvad der sker i

deres liv (Sommerschield 1998). Som i Amalies eksempel, hvor hun har fået støtte til at håndtere den formelle inddragelse, således at hun bedre mestrer den inddragelses praksis i den strukturelle ramme, som den sociale myndighed sætter rammerne for. Støtte kan være medvirkende til at inddragelsespraksisser giver mening for barnet/den unge.

Får udsatte børn/unge ikke hjælp til at skabe mening og håndterbarhed, vil de let danne egne selvcentrerede forståelser eller misforståelser af sammenhænge, og endda påtage sig skyld og tage ansvar for situationer, som de ikke har ansvaret for og er en del af eller ikke en del af, som forklaringer på det, som sker. Inddragelsesprocesser for disse børn og unge kan være medvirkende til at skabe sammenhæng og mening og hjælpe dem til forståelse af egen livssituation, og modvirke den offerposition, som udsatte børn og unge nemt kan komme i (Aas 2013:214).

I denne undersøgelse har jeg ikke haft til formål at vurdere de hjælpeforanstaltninger, som informanterne modtager, men at der er meget, der tyder på, at kvaliteten af hjælpeforanstaltninger også bliver øget via inddragelse af børn og unge. Vis et al.(2010) pointerer, at inddragelse også kan føre til mere adækvate tiltag og bedre hjælp. Fokus på barnets agenda betyder, at flere problemer bliver løst og tiltagene bliver bedre og mere realistiske. Strandbu (2011:87) påpeger, at inddragelse på den måde kan være en effektforstærker, fordi hjælpeforanstaltninger bliver mere skræddersyede, når børn får mulighed for at blive inddraget (Ibid).

6.8. MØDEINDHOLD

Tre af de unge interviewede reflekterer over, om hvorvidt de ønsker at blive inddraget i alt i deres liv eller om der er situationer, som de ud fra deres erfaringer ikke ønsker at blive inddraget.

Amalie (16 år) med erfaring fra anbringelsesforløb siger:

”Jeg er blevet inddraget på møderne i næsten alt f.eks. omkring min skole, fordi jeg har valgt at gå en klasse om. Det var en beslutning, som jeg tog sammen med plejefamilien og kommunen. Her blev jeg spurgt, hvad JEG ville. Den beslut-

*ning kunne de godt have taget alene, men de valgte at ind-
drage mig. Og så har jeg været med til at beslutte samvær
med mine forældre, og om jeg skal til lægeundersøgelse og
psykolog. Det har hjulpet mig og betydet rigtig meget, at jeg
har kunnet sige min mening om disse ting på møderne, og har
været med i beslutningerne.”*

Og Emil (14 år) også i et anbringelsesforløb:

*”På mødet snakkede vi om jeg kunne få en weekend mindre
hos min mor, så jeg ligesom havde mere tid med mine venner.
Det sagde både min sagsbehandler og familieplejekonsulen-
ten, at det ville de se på, om det kunne lade sig gøre, og tage
en beslutning. Så på den måde, så prøver de at tage nogle
beslutninger, som jeg også gerne vil have. De syntes, at mit
forslag lød okay.”*

Emil forklarer videre, at han havde talt med sin mor inden mødet om emnet, og derfor *”var det ikke så svært at tale om på mødet”*. Det ville det have været, såfremt han ikke havde drøftet sit ønske med hende forinden.

De unge informanternes udsagn i ovenfor viser, at indflydelse på beslutninger om eget liv afhænger af, hvad indholdet af temaer på møder med sociale myndigheder handler om, og hvordan de bliver involveret og inddraget i disse temaer og mødeindhold. De ønsker alle som udgangspunkt at være med til at få så meget indflydelse som muligt på beslutningerne om eget liv. Men de skelner mellem om indholdet på stormøder og om inddragelsen er af følelsesmæssig eller ikke følelsesmæssig karakter. Det er langt vanskeligere for børn og unge at få sagt deres mening og få mulighed for indflydelse på beslutninger om følelsesmæssige forhold end, når møderne ikke har et følelsesmæssigt indhold.

Det at have indflydelse på beslutningerne er ikke nødvendigvis ensbetydende med, at informanterne ønsker, at beslutningerne i den sidste ende skal blive, som de i første omgang ønskede det. Det handler i langt højere grad om, at de kan se at dele af deres perspektiv afspejlet i de endelige beslutninger uanset om mødeindholdet er af følelsesmæssig karakter eller ej. F.eks. når barnet/den unge ønsker at opholde sig i flere

weekender i plejefamilien for at kunne være sammen med kammerater i lokalområdet, frem for at besøge sine forældre hver anden weekend. Det har stor betydning for barnet eller den unge, at myndighedsrådgiveren forstår, hvad barnets/den unges ønske rent faktisk handler om, og forsøger at finde løsninger i forhold hertil.

Et andet aspekt er, at barnet/den unge under stormødet oplever, at de voksne taler om det, som er centralt for barnet/den unge – også selvom det er følelsesmæssige problemer. Dette ser en informant som sociale myndigheders opgave: at drøftelserne er vedkommende for barnet/den unge – og at myndighedsrådgivere sørger for at styre og ramme den proces ind under selve mødet, f.eks. som tidligere nævnt med en dagsorden. De interviewede børn og unge ønsker altså at tale om de problemer, som er vigtige for deres liv på, men under den forudsætning, at de føler sig mest hensigtsmæssigt inddraget. Såfremt sociale myndigheder støtter dem til at mestre inddragelse under mødet i disse emner, og de voksne tager ansvar for at inddragelsesprocessen fungerer – og styrer processen, således at alle andre mødedeltagere har fokus på barnets/den unges dagsorden.

Mødeindholdet afspejler for barnet/den unge om stormødet er et ”window dressing ritual”, hvor de er til ”pynt” og spiller en birolle i forhold til beslutningsprocesser eller om der er tale om indhold, som beforder delegeret borgermagt, hvor de i samarbejde med myndigheder kan få indflydelse på beslutninger i eget liv.

Temaer af følelsesmæssig karakter, som omtales i det empiriske materiale er f.eks.: samvær med forældre under anbringelsen, forholdet til forældre, forholdet til plejeforældre/pædagogisk personale på døgninstitution, aflastningsforhold i forbindelse med anbringelsesforløb, forholdet til søskende, andre betydningsfulde personer i barnets/den unges netværk, forhold til kammerater, barnets/den unges adfærd i skolen og på anbringelsesstedet, hjemgivelse eller ej. Alle temaerne er bundet op på nogle følelsesmæssige relationer til voksne og børn/unge, som har betydning for barnets/den unges hverdagsliv her og nu og i fremtiden. Disse temaer er vanskelige for børn og unge at tage stilling til, når den/de personer, som relationen omhandler, er til stede på mødet sammen med barnet/den unge. Barnet/den unge har særlig vanskeligt ved

at indgå i dialog og beslutninger om relationer, der er uafklarede, ustabile eller er en følelsesmæssig belastning for barnet eller den unge. Yderligere vanskeliggøres beslutninger om relationer, hvis de voksne rundt omkring barnet/den unge er uenige om, hvilke(n) relationer, som er bedst for barnet/den unge. Her oplever flere børn og unge i undersøgelsen, at deres stemme ”forstummer” i mængden af ”*voksne, der larmer rigtig meget*” med alle deres ord og argumenter. Derudover spiller loyalitetsdilemmaer ind her for mange børn og unge, hvilket jeg skal diskutere nærmere i et senere afsnit i kapitlet.

Temaer af ikke-følelsesmæssig karakter, dvs. temaer af mere materiel karakter, som omtales i det empiriske materiale er f.eks.: sengetider, skoleskift, efterskole, lommepenge, lektielæsning, fritidsinteresser, regler for adgang til computer/facebook, mobiltelefon mv. Disse temaer er i udgangspunktet ”almindelige” temaer, som de fleste andre børn og unge generelt på et eller andet tidspunkt udfordrer voksnes (ofte forældres) holdninger til. Temaerne er langt mere håndterbare, håndgribelige og konkrete for barnet eller den unge at forholde sig til. Barnet eller den unge kommer ikke i følelsesmæssigt modsætningsforhold til betydningsfulde voksne i forhold til disse temaer af materiel karakter. De kommer ikke til at skuffe nogle voksne eller gøre dem kede af det.

I et analytisk perspektiv skal mødeindholdet give mening for barnet eller den unge, for at det kan mestre at være deltager. Indholdet skal være forståeligt, konkret og gerne formuleret på en børnevenlig måde (begribeligt) og barnet/den unge skal have ressourcer til rådighed, der støtter dem i at forstå, hvad der foregår indholdsmæssigt på stormøder f.eks. ved at være med til at formulere indholdet inden mødet med myndighedsrådgiveren eller få støtte af andre voksne til dette inden mødet. Og barnet/den unge skal have ressourcer stillet til rådighed, som støtter det i at forstå, hvordan det kan få indflydelse på eget liv. Dette kan være med til at gøre møderne håndterbare for barnet/den unge. Stormøderne kan dermed blive værd at investere kræfter og energi i, og de kan give barnet eller den unge en oplevelse af indflydelse og at blive taget alvorligt, og inddragelse vil have god mulighed for reelt at finde sted.

Inddragelse fremmer mere inddragelse, som betyder at barnet/den unge (som i Amalies eksempel – se ovenstående citat) oplever kontrol, god selvfølelse og mestring i eget liv. Det hjælper hende til at mestre vanskelige livsvilkår på en hensigtsmæssig måde. Hun får gennem den delegeret borgermagt i samarbejde med sociale myndigheder en oplevelse af at blive anerkendt og være kompetent. Endvidere kan hun få en erfaring med, at hun kan forvente hjælp og støtte i fremtiden. Og denne erfaring kan gøre, at hun vælger en mestringsstrategi, som ser ud til at være mest velegnet til at håndtere den stressfaktor, f.eks. et møde med sociale myndigheder kan være. Amalie trækker på egne ressourcer, sit eget repertoire (en stærk vilje, taleevner, engagement) til at få omverdenen (den sociale myndighed) til at informere, lytte, høre og inddrage hende i samtlige problemer, som vedrører hendes eget liv samtidig med, at hun får støtte dertil (af plejefamilien). Hun ser møder med sociale myndigheder som en udfordring, et livsvilkår, som det er umagen værd at investere kræfter i og som kan og skal takles. Det giver mening for hende at blive inddraget af sociale myndigheder under de givne strukturelle rammer og muligheder, selvom det er vanskeligt.

6.9. MØDEAFHOLDELSE – DE FYSISKE RAMMER

De interviewede børn og unge forholder sig også til betydningen af, hvor stormøder fysisk afholdes. Det har betydning for oplevelsen af inddragelsespraksissen. Mange af informanterne giver udtryk for, at de ”gerne ville have været spurgt om” ergo inddraget i, hvor mødet skulle afholdes. Trine (17 år) og Amalie (16 år) forklarer her, hvorfor de gerne ville have været inddraget i den overvejelse. Trine siger:

”Det at man skal op i et lokale med nogle mennesker, som man ikke kender og snakke om noget mærkeligt og alvorligt noget, som er svært for mig at sige noget om f.eks. hvor jeg skulle anbringes og det med min far. Det synes jeg er noget underligt noget. For mig ville det have været rarere, hvis mødet havde været i mine hjemlige omgivelser, ligesom besøgene af familieplejekonsulenterne. Det er mere behageligt for mig.”

Amalie giver udtryk for:

"Jeg synes, at møderne skal afholdes hjemme hos barnet enten hjemme hos forældrene eller i plejefamilien. Fordi det er der barnet er mest trygt. Det kan godt være, at barnet f.eks. har haft mange dårlige oplevelser derhjemme, men det er alligevel barnets hjemmebane. Jeg følte, at det var kommunens hjemmebane, når vi var til møder på kommunen. Det er ligesom mig, det drejer sig om, og så kan sagsbehandleren og andre også selv se, hvad det er for et liv, som barnet har derhjemme, hvis mødet foregår der. Jeg synes, man skal spørge barnet om f.eks. vil du helst have du kommer til os eller skal vi komme hjem til dig? Det er bedst, at man tager ud til barnet, uanset hvilken sammenhæng det er. Det er mest hyggeligt, så kan sagsbehandleren og de andre f.eks. sidde på barnets værelse og snakke sammen. Jeg synes, at fagfolk skal have en afslappet, pædagogisk holdning til det. Det ville være en god måde at gøre det på."

To andre børne- og ungeinformanter ser anderledes på det.

Nikolaj (17 år) forklarer, at det er bedre:

"møderne foregår på kommunen, for så bliver man taget mere seriøst, end hvis det foregik i plejefamilien. De voksne tager sig ligesom mere sammen, når møderne foregår på kommunen".

Sofie (10 år) tilføjer:

"Okay for mig, hvis møderne blev holdt på kommunen. Jeg vil gerne sige min mening til kommunen. Men man skal selvfølgelig huske at spørge barnet eller den unge om, hvad de kunne tænke sig, inden man tager alle med til et møde og hvor det skal være."

Udsagnene ovenfor viser, at der er forskellige syn på, hvor møder med sociale myndigheder skal afholdes. Alle informanterne opfordrer til, at barnet/den unge bliver inddraget i planlægningen af mødeafholdelsen, netop for at skabe en så tryk og børnevenlig inddragelsesramme som muligt om mødet. Det er forskelligt fra barn til barn - fra ung til ung, hvordan en børnevenlig ramme for afholdelse af møder ser ud i praksis.

Rammen for mødet ser ud til at være afhængig af barnets/den unges livssituation, relationer til betydningsfulde voksne og de problemer, som skal diskuteres på mødet.

6.10. LOYALITETSDILEMMAER I FORHOLD TIL BETYDNINGSFULDE VOKSNE

Loyalitetsdilemmaer opstår, når børn og unge bliver inddraget i spørgsmål, hvor de skal tage stilling til beslutninger i deres liv, og og valget står imellem, om de skal tage hensyn til egne behov eller betydningsfulde voksnes behov, eller om de skal vælge mellem hensyn til betydningsfulde voksne. At møde loyalitetsdilemmaer er et vilkår, som børn og unge i anbringelsesforløb ofte møder, når de skal forholde sig til to sæt af betydningsfulde voksne i deres liv: forældre og plejeforældre. Dilemmaerne træder tydeligt frem, når der skal tages beslutning om skelsættende og vanskelige problemstillinger på stormøder. De kan f.eks. handle om hyppigheden af samværet med forældrene eller om barnet skal hjemgives. Problemstillinger på anbringelsesstedet er også et vanskeligt emne at tale åbent om, når de voksne er til stede på mødet. De interviewede børn og unge beskriver mange facetter af loyalitetsdilemmaerne. De fortæller, at de ikke ønsker at gøre nogle af de voksne kede af det eller ikke ved, hvordan de voksne vil reagere, hvis de giver udtryk for deres holdninger til en given problemstilling. Halvdelen af de interviewede børn og unge giver udtryk for, at de hellere lader være med at sige noget om, hvordan de reelt oplever situationer af hensyn til betydningsfulde voksne. I følgende citat fremhæves forskellige facetter af loyalitetsdilemmaer, som er centrale at være opmærksom på, når inddragelse af børn og unge skal finde sted.

Amalie (16 år), der er anbragt i plejefamilie fortæller her om sine erfaringer med loyalitetsdilemmaer i forhold til sine forældre:

”Man kan blive ked af det, når ens forældre bliver kede af det. Og man kan misfortolke noget – og det er næsten det værste. Det er vigtigt, at man ikke er bange for at sår sine forældre. Det var jeg, men det viste sig, at min mor blev glad for, at jeg ikke boede hjemme mere. Det var hårdt at se, at hun blev mere glad, men hun havde mere overskud til mig, når jeg så var hjemme. Det er vigtigt, at man snakker med nogle

voksne om, at man har det skidt derhjemme for at få hjælp, selvom det er hårdt for ens forældre. Man skal sige, hvorfor man er ked af det, hvorfor ens hverdag ikke fungerer. F.eks. kan man sige, at når jeg er hos mine veninder, er der ingen, der er fulde hele tiden og her opfører forældrene sig ikke underligt. Selvom jeg godt vidste, at det var alkohol som mine forældre havde store problemer med, så havde jeg det svært med at sige det på det tidspunkt, da jeg var 8 år. ”

Dilemmaet mellem at såre og skuffe sine forældre eller leve med omsorgssvigt er centralt for mange udsatte børn og unge, som Amalie beskriver i ovenstående citat. Alene af den grund kan det være vanskeligt for barnet/den unge at fortælle åbent om sine oplevelser til sociale myndigheder. Da loyalitetsdilemmaet således kan være en barriere i forhold til, at barnet/den unge kan udtrykke sin holdning/ perspektiv, bør der være en særlig opmærksomhed herpå i inddragelsesprocessen.

Trine (17 år), anbragt i en plejefamilie, fortæller også, at det har været svært for hende at sidde til møder med den sociale myndighed, hvor hendes far var til stede, fordi hun var meget bange for hans reaktioner, hvis hun gav udtryk for, at hun ikke ville på samvær i weekenden hos ham. Trine havde flere gange oplevet hans modstand mod anbringelsen. Hun beskriver det på følgende måde fra et møde, hvor hun var 12 år gammel:

”Det var meget skræmmende, fordi jeg skulle sidde og snakke om, hvad der skulle ske, skulle jeg blive boende der? Hvordan skulle det hele fungere og min fars syn på det hele. Hvis jeg havde haft styrken til det dengang, så ville jeg have sagt, at jeg ikke ville have noget med min far at gøre, men det kunne jeg ikke. Fordi små børn jo er altid sådan, at de beskytter deres forældre. Det gjorde jeg. Så man siger bare ”ja”, når kommunen spørger om vi skal være sammen, selvom jeg inderst inde har haft det sådan, at jeg slet ikke havde lyst til at være sammen med ham. Jeg var bange for at skuffe ham og gøre ham ked af det.”

Tanja (12 år), som modtager støtte i en weekendaflastningsordning, giver udtryk for samme erfaring:

"Jeg siger lidt på mødet. Men det er ikke specielt meget, for jeg føler det er meget akavet at sige min mening. Fordi jeg ved, at hvis jeg siger min mening, så skuffer jeg alle dem omkring mig, både min mor og aflastningsfamilien. Jeg ved ikke rigtig, hvordan jeg skal forklare det, men der er bare rigtig dårlig stemning, når man sidder der, og plejefamilien også er med til mødet, og jeg skulle sige min mening om det hele. Jeg vil gerne stoppe i aflastning der, kan ikke lide at være der mere. Det kunne jeg godt i starten. Jeg ved bare, at de blev sure på mig over, at jeg vil stoppe hos dem."

En anden facit af loyalitetsdilemmaerne er, at barnet/den unge på stor-møder med kommunen ikke ønsker, at dets forældre skal høre om de vanskeligheder og problemer, som barnet/den unge oplever at have f.eks. i et anbringelsesforløb.

Kasper på 15 år anbragt i døgnpleje beskriver, at han i disse situationer vælger at svare:

"Det ved jeg ikke eller sådan noget lignede". Jeg synes, at det kan være lidt svært, fordi nu er det ikke alt, som jeg gider snakke om, når min familie sidder lige foran. Særligt ikke, hvis jeg har lavet et eller andet dumt".

Kasper ønsker ikke at fremstå eller blive udstillet som en ung med mange problemer overfor sin familie, som også deltager i møderne med den sociale myndighed. Han ved fra tidligere erfaringer i sådanne situationer, at det vil gøre hans familie, særligt hans mor, meget ked af det.

Nikolaj og Dorte forklarer om deres erfaringer med loyalitetsdilemmaer i forhold til plejeforældre og pædagoger på døgninstitution. Nikolaj (17 år) siger om emnet:

"På møderne har jeg fået støtte fra min familie til at sige ting – også om plejefamilien. Min familie bakker mig 100 % op. Det var svært, for de (plejefamilien) var ligesom også med, men det var jeg nødt til for mødet handlede jo om, hvordan det gik i plejefamilien. Jeg vil også gerne have et godt forhold til plejefamilien bagefter."

Og Dorte (16 år) udtrykker:

"På nogle af møderne var det lidt svært at sige til pædagogerne: "jeg kan ikke lide, at du truer mig" eller noget i den retning, hvis jeg var træt af nogle af de voksne på institutionen. Jeg skulle jo være sammen med dem bagefter mødet. Nogle af dem tog bedre imod det end andre. Det vigtigste for mig har været, at pædagogerne har lyttet til mig, når jeg har haft det skidt, både fysisk og psykisk. Men det har også været vigtigt for mig at komme hjem fra skole og blive spurgt af pædagogerne: "Har du haft en god dag?", få hjælp til lektierne og sådan nogle ting. Hvilket jeg synes, har manglet en hel del sidste par år."

Det er dilemmafyldte og komplekse situationer, som disse børn og unge står midt i sociale myndigheders beslutningsprocesser omkring deres liv. Derfor er det vanskeligt at udtale sig som aktør i en klient position for disse børn og unge, også selvom den givne strukturelle ramme f.eks. et stormøde med sociale myndigheder tilrettelægges, således at det er muligt at praktisere inddragelse på en "børnevenlig" måde.

Flere forskere peger også på de særlige udfordringer omkring forældres betydning for barnet/den unge. Forældre til anbragte børn og unge kan både være en ressource, men også en trussel mod børn og unges udvikling. Om forældre er en ressource eller ej for barnet/den unge er afhængig af de relationer, som der har været mellem barnet/den unge og forældre inden anbringelsen, og hvordan denne relation udvikler sig under anbringelsen (Andersson 1990; Egelund et al. 2009; Warming 2005:183). Uanset hvordan det forholder sig med relationen mellem barnet/den unge og forældre, har forældre stor følelsesmæssige betydning for anbragte børn og unge. Forældre spiller på godt og ondt en central rolle i anbragte børn og unges liv. Forældre udgør ofte både en bekymring og en belastning for barnet/den unge, som skaber ambivalens og loyalitetsdilemmaer. Samtidig er forældre også vigtige "livsvidner" (Warming 2005:183), der på trods af vanskelige relationer og fysisk fravær bliver ved med at udgøre en særlig vigtig faktor i anbragte børn og unges liv. Ovenstående udtalelser fra min undersøgelse understreger vigtigheden af en bevidsthed omkring, at loyalitetsdilemmaer i

forhold til forældrene kan være en barriere i inddragelse af barnet/den unge. Det kan have den konsekvens, at barnet/den unge simpelthen undlader at give udtryk for egne holdninger og oplevelser. Og dermed kan det have den konsekvens, at barnet/den unge undlader at fortælle om overgreb og omsorgssvigt, for ikke at gøre forældre kede af det eller skabe endnu flere problemer for dem i forhold til de sociale myndigheder.

6.11. ASYMMETRISK RELATION BØRN/UNGE OG VOKSNE PÅ STORMØDER

Den asymmetriske relation mellem børn og voksne kan betyde, at det er vanskeligt at komme til orde på stormøder, når *"de voksne larmer rigtig meget"*. Asymmetrien er til stede både i forholdet: barn-voksen, og i forholdet: klient-myndighedsrådgiver. Der er forskel på, hvordan asymmetrien opleves på stormøder, alt efter hvilken relation og rolle den voksne har til barnet/den unge.

Dorte (16 år), tidligere anbragt på døgninstitution og modtager forebyggende foranstaltning i form af kontaktpersonordning, beskriver det på denne måde:

"Jeg fik sagt min mening på møderne, det fik jeg. Jeg talte lige ud af posen om, hvad jeg mente var galt. Så kan det godt være, at nogle af pædagogerne følte, at de blev trådt over tæerne eller sådan, hvis der havde været nogle komplikationer mellem mig og en voksen, som vi ikke havde fået talt om. Det er ikke, fordi jeg skal sige noget ondt om pædagoger, men så har pædagoger det med at holde sammen, selvom det er dem, der har begået en fejl, så er det alligevel barnet, der får skylden for, hvad det end måtte være."

Citatet viser, at Dorte ofte har oplevet sig i opposition til de voksne pædagoger på anbringelsesstedet på møder. Hun formår at give udtryk for sine holdninger og oplevelser – som i denne sammenhæng er kritiske, selvom alle voksne (forældre, sagsbehandleren, pædagoger på anbringelsesstedet) deltager i samme møde. Det kan opleves som barnet/den unge mod de voksne.

Dorte forklarer videre i interviewet:

”Hun (sagsbehandleren) har faktisk tit og ofte stået på min side. For hun har også kunnet mærke, at pædagogerne pynkede lidt på historierne. Det har jeg fået snakket godt ud med hende om efter møderne. Jeg har godt kunnet sige de her ting på møder, netop fordi sagsbehandleren ligesom gik ind og bakkede op og talte min sag. Ellers ville jeg nok ikke have gjort det.”

Dorte fik opbakning fra myndighedsrådgiveren i dette møde ”set-up” til at fortælle om forhold, som var væsentligt forskellige fra døgninstitutionspersonalets version, både under stormødet og bagefter, hvor hun talte alene med myndighedsrådgiveren. Ellers havde hun ikke turdet give udtryk for sine oplevelser med de voksne på institutionen. Dorte fortsætter:

”Jeg var glad for at tale med sagsbehandleren bagefter, så jeg bare fik lov til at sige min mening til hende, hvis der f.eks. var nogle ting som pædagogerne ikke skulle vide, fordi de bar tit nag over småting. Så det var meget rart at tale med min sagsbehandler alene i det hele taget.

Dette ”set-up” - at tale med myndighedsrådgiveren alene efter et stormøde - kan betragtes som en måde at omgå loyalitetsdilemmaet, og kan ses som en ”løsning” af den asymmetriske relation mellem barnet/den unge og betydningsfulde voksne på anbringelsesstedet. Det kan for barnet/den unge være en god måde at løse problemstillingerne i første omgang, da barnet/den unge får mulighed for at blive lyttet til af myndigheden uden de betydningsfulde voksnes (pædagogisk personale) indblanding. Omvendt kan man sætte spørgsmålstejn ved om det er etisk i orden at sætte barnet/den unge i den beskrevne situation i løsning af sådanne problemer med relationen til de voksne på anbringelsesstedet. Problemerne i hverdagen er der fortsat for barnet/den unge, når samtalen med myndighedsrådgiveren er tilendebragt. Man må stille spørgsmålet, om der er taget stilling til formålet med denne form for inddragelse af barnet/den unge, og på hvilken måde samtaler alene med myndighedsrådgivere, kan støtte barnet/den unge i egen sag både i hverdagslivet her og nu og på længere sigt på anbringelsesstedet.

Tanja (12 år) fortæller, hvordan det opleves at deltage ved et stormøde og blive bedt om at udtale sig om at være i en aflastningsfamilie, som hun ikke ønsker at frekventere længere. Myndighedsrådgiveren og hendes forælder er ikke enige med hende. Aflastningsfamilien deltager også ved stormødet. Hun fortæller:

"Jeg har bare sagt, at jeg ikke har lyst til at fortsætte i aflastningsfamilien. Har været til et møde, men kunne ikke rigtig sige det der, fordi der sad alle bare og gloede sådan på mig. Jeg prøvede, men det var svært. Beslutningen blev taget på mødet af sagsbehandleren, mens jeg var der. Han (sagsbehandleren) sagde, at han havde besluttet, at det var bedst, at jeg blev i aflastningsfamilien. Det var så det. Så sad jeg der. Det er svært, for jeg kan ikke lide at være i aflastningsfamilien i weekenderne."

Tanjas og Dortes udtalelse understøtter det vanskelige ved at sidde til møder med mange voksne, og skulle argumentere for egne synspunkter, særligt hvis barnet/den unge ikke har nogle allierede voksne til at støtte op om sine synspunkter. Tanja beskriver endvidere, at det mest vanskelige ved stormødet var, at aflastningsfamilien også var til stede under hele mødet. Hun ved fra tidligere, at aflastningsfamilien:

"...bliver mega sure på mig, fordi jeg vil skære ned på weekenderne eller stoppe helt. Så vil de ikke have noget med mig at gøre længere. Så ville de droppe det helt, og de har truet med at gå til kommunen og sige, at de ikke vil have mig i weekenderne."

Ovenstående udsagn viser, hvor udsatte disse børn og unge er i forhold til afhængigheden af voksnes handlinger og reaktioner. Tanja oplever, at hun bliver mødt med en særdeles afvisende og ikke anerkendende tilgang af aflastningsfamilien, som hun i starten af forløbet har været glad for. Hun er blevet ældre, har andre behov i sine weekender, som f.eks. at være sammen med kammerater i sit lokale miljø. Tanja oplever ikke, at hverken myndighedsrådgiveren eller andre betydningsfulde voksne har taget hendes perspektiv med ind i overvejelser og beslutninger om de fremtidige hjælpeforanstaltninger. Hun sidder tilbage med en oplevelse og følelse af at være i klemme, og med følelsen af en

truende afvisning fra en aflastningsfamilie, som i udgangspunktet skulle hjælpe hende. Der er tale om en problematisk situation for hende. Tanja er i klemme mellem de voksnes vurderinger af, hvad hun har brug for og hendes egne holdninger til, hvad der er hjælpsomt. De voksne - i særdeleshed myndighedsrådgiverens - manglende forståelse for Tanjas perspektiv, gør det vanskeligt for hende at deltage i det fælles stormøde. Hun oplever sig ikke mødt på sine følelser og forstår heller ikke baggrunden og sammenhængen for den sociale myndigheds beslutning om, at hun skal fortsætte i aflastningsfamilien. Tanja reflekterer over dette på denne måde:

"Jeg synes, at det er sådan lidt latterligt. Selvfølgelig har man lov til at bestemme, når man er med til møder. Jeg kan godt forstå, at det ikke er alt, som jeg må bestemme, men lige det her med aflastningsfamilien, kan jeg ikke forstå. Jeg synes, at det er mega forvirrende. Når jeg er gammel nok til at være med til mødet, men ikke er gammel nok til at bestemme ud fra mine egne følelser. Jeg tænker, at det er sådan lidt underligt, fordi jeg er 12 år. Jeg kan da godt selv mærke, hvad jeg selv føler. Og hvis jeg ikke kan lide at være der, så skal jeg ikke være et sted, jeg ikke kan lide at være."

Den asymmetriske relation i både forholdet barn-voksne og klient-soziale myndighed bliver negativt forstærket, såfremt barnet/den unge oplever at være uenig med de voksne, i særdeleshed hvis barnet/den unge oplever egen livssituation væsentligt forskelligt fra myndighedsrådgiverens definition af situationen. Asymmetrien kan i disse sammenhænge opleves af barnet/den unge, som meget magtfuld og absolut. I Tanjas situation forklarer de voksne hende ikke, hvorfor det mener, som de gør, og det forstærker i høj grad følelsen og oplevelsen af asymmetri. Det hænger også sammen med barnets oplevelse, hvordan de voksne forvalter deres uenighed med barnet - og en mere magtfuld voksen som en myndighedsrådgiver - vil hurtigere vise sig magtfuld overfor barnet og asymmetrien opleves af barnet magtfuld og absolut.

Tanja oplever ikke-inddragelse og symbolsk inddragelse på samme tid i beslutningsprocesser i eget liv. Hun oplever voksendominans og den sociale myndigheds magtfuldhed. Tanja oplever at være til pynt i stor-

mødet, en del af et "window dressing" ritual, selvom hun i første omgang via myndighedsrådgiveren har fået en forventning om, at hun skulle være en del af beslutningsprocessen på stormødet.

Mange af informanterne oplever sig værende i opposition til mange af de voksne mødedeltagere. Når barnet eller den unges perspektiv og problemforståelse er væsentligt forskelligt fra de voksnes, herunder især myndighedsrådgiverens, så ser det ud som om, at stormøder ikke er særlig befordrende for en anerkendende inddragelsespraksis.

Dorte forsøger at udfordre asymmetrien til de voksne på anbringelsesstedet med støtte og hjælp fra myndighedsrådgiveren og sine forældre. Der er andre eksempler på, at børn og unge udfordrer voksnes perspektiv, men det er oftest, når de er alene med myndighedsrådgiveren. Jeg beskriver dette tema i et senere afsnit. Den asymmetriske relation i forholdet: klient-social myndighed kan være vanskelig at håndtere for børn og unge på stormøder. Det kan være en hjælp, såfremt barnet/den unge har støtte fra andre voksne.

Nikolaj og Dorte beskriver her, hvordan dette opleves:

"Jeg får sagt min mening på møderne, fordi min mor og søster og mormor er ved siden af mig. De støtter mig og bakker mig 100 % op. Så hvis der var nogle ting, som jeg ikke direkte kunne svare på, så ville de gå ind og bakke mig op og hjælpe mig med at svare." (Nikolaj, 17 år)

"Jeg prøvede at følge med på møderne, så godt jeg kunne. Hvis jeg syntes, at det blev for hårdt, tog jeg min far og mor i hånden og kiggede på den af de andre voksne, der nu snakkede til mig" (Dorte, 16 år)

Halvdelen af informanterne giver udtryk for, at de oplever sig lyttet til og hørt af myndighedsrådgivere på stormøder, men de oplever sig ikke nødvendigvis inddraget i beslutninger. Det oplever 3 ud af 10 informanter. Flere af dem er også bevidste om, at det er rarest for dem at være enige med de voksne om den konkrete støtte og hjælp.

Emil (14 år) i døgnpleje giver udtryk for det på denne måde:

"Det er bedst, at man er enig med de voksne på mødet, for så kan de ligesom bedre hjælpe en, end hvis man ikke var enige. De ville nok stadig lytte og høre på mig, hvis vi var uenige om noget på mødet, men det er nemmere at få hjælp, hvis man er enige om tingene."

Emils udtalelse viser, at den asymmetriske magtrelation for barnet/den unge kan opleves som en "dobbelt umyndiggørelse" (Warming 2000:70), idet der både er tale om barn-voksen- og klient-socialarbejderforhold. Denne dobbelte umyndiggørelse er nemmere at håndtere for barnet/den unge, når de er enige med de voksne, og er meget vanskelig at håndtere, når de er uenige med de voksne eller har et andet perspektiv på problemstillingerne.

To af informanterne oplever konkret denne dobbelt umyndiggørelse på møder med sociale myndigheder, da de begge har erfaringer med kun at deltage i halvdelen af stormøderne. De bliver bedt om at forlade mødelokalet og vente udenfor døren, når halvdelen af mødet er gennemført, således at de voksne kan diskutere og færdiggøre beslutningsprocesserne. Tanja (12 år) fortæller her, hvordan hun oplever denne umyndiggørelse:

"Jeg synes det er meget mærkeligt og akavet og tarveligt. Mødet tog en time, så måtte jeg kun være der i halvdelen af tiden. Fordi så skulle sagsbehandleren og de andre voksne snakke færdig i en halv time om mig. Jeg måtte ikke få at vide, hvad de talte om. Jeg ville helst have været med til hele mødet for at høre, hvad de snakkede om. Jeg sad udenfor lokalet og var meget bekymret for, hvad de nu besluttede af planer. Da mødet var ved at være slut, så kom jeg bare ind og fik at vide, hvad de havde besluttet. Så sad jeg bare der..."

Her viser den asymmetriske magtrelation sig i et konkret eksempel på dobbelt umyndiggørelse, idet barnet - på grund af sin barnestatus - bliver udelukket fra dele af mødet. I sin position som barn og i en udsat livssituation med hjælpebehov, har Tanja fået den opfattelse, at hun må klare sine problemer selv, hvis hun ikke retter sig efter myndighedens beslutning. Tanjas muligheder for at være aktør i eget liv er begrænset i forhold til indflydelse på beslutningen. Hun forklarer: *"Jeg vil kæmpe*

videre med mit mål om at stoppe i aflastningsfamilien, fordi jeg ikke vil være der". Udsagnet peger på, at Tanja alene ser sin aktørstatus udfoldet som en kamp imod de voksnes beslutninger

Tanja fortæller videre i interviewet, at hun har været i aflastningsfamilien i snart 4 år. I starten var hun glad for at være der, men nu synes hun, at der er dårlig stemning. Hun har et meget anstrengt forhold til den ene af plejeforældrene, og hun oplever, at familiens anden plejedatter ikke kan lide hende mere. Hun ønsker at være mere sammen med sine venner i weekenderne, og vil gerne skære støtten ned til en gang om måneden, fordi hendes mor har brug for aflastningsordningen. Baggrunden for barnets ønske om ændringer i forhold til den iværksatte hjælpeforanstaltning kan anskues i et udviklingsperspektiv. Tanja er blevet ældre, vil gerne være mere sammen med sine venner fra lokalområdet i weekenderne, ligesom andre børn og unge på 12 år. Hun oplever, at aflastningsfamilien har ændret holdning til hende, og relationerne til dem og det andet plejebarn er blevet vanskeligere over tid. Hun forklarer: *"Jeg har følt mig som en del af familien, men nu føler jeg bare, at jeg er en sky. De ser mig ikke særlig meget. De lukker fuldstændig af for mig og er sure."* Tanja mener ikke, at hun har det samme behov for støtte som tidligere, men det har hendes forælder. Dette er et eksempel på, hvor komplekse sociale problemstillinger ofte er i en børnesag. I denne kompleksitet af problemstillinger er inddragelse af barnet "jagten" på barnets perspektiv (Strandbu 2011:81).

En anden informant oplever også den dobbelt umyndiggørelse, men det har ikke den store betydning at blive bedt om at forlade mødet, selvom han gerne ville deltage under hele mødet, og høre de voksnes diskussioner og holdninger til planerne for hans liv. Som han her forklarer: *"Det er ok, bare jeg ved, at vi er enige om beslutningerne bagefter."* (Emil 14 år)

For denne informant opleves den dobbelte umyndiggørelse ikke som en barriere for at blive inddraget og få indflydelse på eget liv, fordi barnet/den unge og de voksne er enige om beslutningerne. Barnet/den unge har trods manglende deltagelse i hele stormødet en oplevelse af at være anerkendt som social aktør i eget liv.

Ifølge deltagelsesstige-metaforen (Arnstein 1969; Hart 1992, 1997) er den dobbelte umyndiggørelse udtryk for den underordnede position, som borgere uden magt (udsatte børn og unge) oplever overfor magt-udøverne (sociale myndigheder). Det kan opleves som Arnstein pointerer (1969:216): ”*Participation without redistribution of power is an empty and frustrating process for the powerless. It allows the powerholders to claim that all sides were considered, but makes it possible for only some of those sides to benefit. It maintains the status quo*”. Det er samme pointe, som Hart omtaler som ”tokenisme” (Hart 1992:9, 1997:41). I Tanjas og Emils eksempler opleves tokenisme på forskellige måder i forhold til inddragelse på stormøder med deltagelse af sociale myndigheder. For Tanja opleves tokenisme som en frustrerende proces, som er medvirkende til, at hun selv vil løse sine problemer, når hendes perspektiv på ingen måder afspejles i myndighedens endelige beslutninger. Hun afviser også at tage imod myndighedens hjælp og støtte og ser som udvej af en vanskelig position og situation at kæmpe for at blive hørt, lyttet til og få indflydelse på eget liv (Arnstein 1969). For Emils vedkommende føles den dobbelt umyndiggørelse ved at blive sat udenfor mødet ikke som en frustrerende proces, fordi han har tillid til, at den sociale myndigheds beslutninger vil afspejle hans perspektiv og løsningsforslag. Han understreger, at det nemmere at få hjælp af sociale myndigheder, hvis han er enig med myndigheden om fremtidige hjælpeforanstaltninger, og dermed enig i beslutningerne.

6.12. INDDRAGELSE OG/ELLER BESKYTTELSE PÅ STORMØDER

Undervejs i analysearbejdet er begreberne inddragelse og beskyttelse gang på gang dukket op i forhold til mange af de temaer og menings-sammenhæng/mønstre, som jeg har fortolket børn og unges udsagn i forhold til. I de følgende afsnit forsøger jeg at sætte disse to begreber i sammenhæng med stormøder arrangeret af sociale myndigheder med det formål at vise, hvordan de er på spil i inddragelsesprocesser med udsatte børn og unge. Begreberne står som en overordnet ramme i materialet.

Inddragelse af børn og unge i udsatte positioner har som et grundlæggende ideal for socialt arbejdes praksis afsat i forskellige teoretiske forståelser fra psykologi og sociologi om børn og unge i det moderne

samfund. Begrebet "det kompetente barn" er et begreb fra bandomspsykologien, der henviser til at se på barnets udvikling som barnets evne til at tilegne sig kompetencer i forskellige udviklingsstadier. Udvikling af kompetencer er afhængig af de muligheder, som en given kultur giver barnet for at praktisere og lære færdigheder (Sommer 2004:62). Sommer siger videre om dette forhold mellem udvikling og barnets kompetence: " *Det er gennem udviklingsstadierne, at barnet sættes i stand til at håndtere de kompetencekrav, som det stilles overfor i hverdagens sociale dynamik*" (Sommer 2004:65). Han pointerer her, at barnet skal ses i en helhed med udviklingen i relation til det samfund, som barnet er en del af. Det er de voksne omkring barnet, som skal bringe barnet i stand til at takle de krav, som stilles gennem opvæksten. Man kan altså i forhold til udsatte børn og unge tale om, at der påhviler de voksne omkring barnet/den unge en særlig opgave, da disse børn og unge stilles overfor særlige krav. Fra sociologien knytter Anthony Giddens (1996) forståelse af identitetsudvikling også an til denne tanke. Giddens forståelse af individet i samfundet er, at udvikling af identiteten sker i et refleksivt samspil med omgivelserne. Mennesket skaber sit liv i forhold til de nære omgivelser, som er familie og nærmiljø. Vi skaber identitet og udvikling af selvet gennem en stadig pågående interaktion med omgivelserne. I dette perspektiv bliver mennesket set på som et individ, som kan påvirke omgivelserne og på denne måde skabe egen identitet.

Kritikken af ovenstående syn på børn og unge, og særligt i forhold til udsatte børn og unge er, at man ved ensidigt at betragte dem som aktive og uafhængige individer og medskabere af egen identitet, kan overse vigtige faktorer, som børn og unges behov for beskyttelse og omsorgsvaretagelse (Brannen og O'Brian 1996:4). Der kan være en fare for, at når børn og unges ret til inddragelse bliver et rendyrket perspektiv, bliver børn og unges vanskeligheder overset. I yderste konsekvens påpeger Brannen og O'Brian, at inddragelsesperspektivet også bliver en stereotyp, som underspiller børn og unges legitime behov for omsorg og støtte fra det voksne samfund. Hvordan børn og unges inddragelse styrkes og deres magtesløshed mindskes, må overvejes grundigt og drøftes konkret i socialt arbejde, for som Gunvor Andersson fremhæver:

”Ligesom det kan være forkert udelukkende at opfatte børn som beskyttelseskrævende og sårbare objekter/ofre, kan det være risikabelt at begynde at opfatte børn som aktive, kompetente og medansvarlige subjekter. I visse henseender er børn magtesløse, men i andre henseender har de mulighed for at handle – og i begge tilfælde kan deres perspektiv være forskelligt fra de voksne. I socialt arbejde med børn kan det være af særlig vigtighed at afveje og nuancere de gængse begreber, så socialarbejderen kan opfordre barnet til større deltagelse uden at pålægge det et større ansvar for dets livssituation.” (Anderson 2002:181).

Man kan tale om, at barnet/den unge på stormøder arrangeret af sociale myndigheder er afhængig af, at de voksne har forståelse for, at barnet/den unge på den ene side har behov for at have et handlerum som aktør og samtidig et behov for omsorg, og at voksne tager ansvar for at træffe omsorgsfulde beslutninger på barnets/den unges vegne. På stormøder optræder spændingsfeltet mellem de to begreber: inddragelse og beskyttelse på samme tid og i forskellige grader alt efter, hvad der er på dagsordenen på disse møder. Begge dele er på spil og skal indtænkes i vurderinger og beslutninger af, hvad der er til barnets/den unges bedste (Kjørholt 2010:26).

Beskyttelsesperspektivet kan betyde, at barnet/den unge udelades fra at deltage i møder med kommunen eller dele af møderne eller at der på selve mødet ikke tales om problemstillinger, som er vanskelige for barnet. At gennemføre møder på en ”børnevenlig” måde er en udfordring og en balancegang, således at barnet/den unge oplever sig inddraget og samtidig relevant beskyttet.

Warming peger (2005:152) på, at balancegangen mellem inddragelse og beskyttelse handler om, at den professionelle med sin viden fra lovgivning, praksis på området og viden om børn og unges behov og reaktioner, tager f.eks. det anbragte barn/unges perspektiv med ind i en fælles undersøgelse af barnets/den unges livssituation i en børnesamtale mellem myndighedsrådgiveren og det konkrete barn/unge, hvor hver af parterne bidrager med deres særlige viden for at blive klogere på situationen, problemstillingerne og mulige løsninger. Den fælles undersøgelse kan enten resultere i empowerment af barnet/den unge, så

barnet/den unge selv tager en indsigtfuld beslutning og bliver klædt på til at leve med konsekvenserne af beslutningen. Eller den kan munde ud i, at den professionelle tager en beslutning, hvor der er taget højde for barnets/den unges livssituation, sådan som den opleves af barnet/den unge, og dets ønsker, men ikke lægger ansvaret for beslutningen over på barnets/den unges skuldre. Det kan være hensigtsmæssigt at træffe beslutninger på den sidstnævnte måde, såfremt der er risiko for, at beslutningen kan føre til konflikt for barnet/den unge med de for barnet/den unge betydningsfulde voksne (forældre/plejeforældre), og skabe en endnu mere kompleks relation til eller ligefrem skade relationen mellem parterne, hvis beslutningen fremstår som barnets/den unges ansvar (Ibid). Jeg ser også, at denne forståelse af beslutningsprocesser på myndighedsniveau, som en fællesundersøgelse mellem barn/ung og myndighedsrådgiveren, kan overføres til inddragelse på stormøder med sociale myndigheder.

Man kunne tilføje til ovenstående ”beslutningsmodel”, at der også bør gives information til barnet/den unge om beslutningsprocessen OG information om, hvorfor den ene eller den anden beslutningsmodel er valg i den konkrete situation. Inddragelsespraksisser vil i denne forståelse kunne rumme både inddragelse og beskyttelse på samme tid. Det skal bemærkes, at det skrevne alene handler om inddragelse af barnet/den unge, fordi der i disse komplekse inddragelsesmæssige sammenhænge også er barnets/den unges forældre at tage hensyn til.

Strandbu (2007:37) forholder sig i sin afhandling & i Strandbu & Skivenes (2006:85-100) om børns inddragelse i beslutningsprocesser i familierådslagning. Hun forholder sig ligesom Warming til forholdet mellem inddragelse og beskyttelse af barnet/den unge på møder, som en fælles undersøgelse, en fælles proces mellem barnet/den unge og de professionelle ud fra følgende 4 trins model: 1) Barnet får information og hjælp til at danne egne holdninger 2) Barnet får mulighed for at præsentere egne meninger i beslutningsprocessen 3) Barnets argumenter inkluderes i beslutningsprocessen 4) Barnet får efter mødet mulighed for at give en tilbagemelding på beslutningen og egen inddragelse. I denne model ser jeg, at der mangler et informationsmodul til barnet/den unge om den valgte beslutningsmodel. Pointen i modellen er,

ifølge Strandbu, at forståelse mellem barnet og de voksne er en forudsætning for at realisere det enkelte barns inddragelse. Strandbu peger på barrierer for, at etablering af denne fælles undersøgelse kan foregå, som gælder både barnets position og de voksnes positioner. Barnets position vedrører følelsesmæssige og sproglige udfordringer, når barnet skal frembringe sit eget perspektiv i forhold til vanskelige situationer. Voksnes roller som opdragere og beskyttere relateres til barrierer i forhold til de voksnes positioner (ibid).

Strandbu påpeger (2007:70), at udsatte børn og unges ret til inddragelse giver de voksne nye opgaver, som både handler om at tilrettelægge rammer, så barnet kan udtrykke, hvad det oplever som centralt, samtidig med at rammerne ikke påfører barnet for store belastninger i forhold til dets alder, modenhed og livssituation. Det stiller store krav til de voksnes evne til at balancere mellem rettighederne: inddragelse og beskyttelse. Endelig handler inddragelse om, at voksne er villige til at give slip på beslutnings- og definitionsmagten i spørgsmål, hvor barnet også har ønsker og holdninger (Ibid).

Strandbu (2011:87) fremhæver desuden en særlig pointe i forståelsen af inddragelse og beskyttelse. Inddragelse kan også betragtes som beskyttelse af barnet/den unge. Inddragelse kan fungere som en "*sikkerhedsventil*" for barnet/den unge. Ved at barnet/den unge får erfaringer med og lærer at blive inddraget i beslutningsprocesser, kan det nemmere sige fra overfor omsorgssvigt og mishandling.

6.13. OPSAMLING PÅ STORMØDER

Analysen i dette kapitel om stormøde har tilvejebragt en lang række pointer her gengivet i punktform.

- Hovedparten af de interviewede børn og unge fortæller, at de oplever ikke-inddragelse på stormøder med sociale myndigheder. Stormøderne opleves ofte som tokenisme eller ikke-inddragelse, da det er de voksne og deres perspektiv, som dominerer.
- Børn og unge udtrykker, at de vil gerne være til stede på stormøder, fordi det er en mulighed for at få information om sociale myndigheders vurderinger af deres

livssituation og om vigtige beslutninger om deres fremtid. Der er nogle gange tale om de første trin på inddragelsesstigen som ikke-inddragelse. Selvom der er tale om ikke-inddragelse oplever børn og unge deres deltagelse på stormøder som nødvendige, da disse ofte er adgangen til magthaverne i deres liv.

- Fire ud af de ti informanter har erfaring med at få indflydelse på beslutningerne i eget liv på selve mødet eller efterfølgende. Det vil sige, at de oplever delegeret borgermagt, hvor de i fællesskab med myndighedsrådgivere er med til at træffe beslutninger, som er relevante og skelsættende for deres livssituation, f.eks. omkring samvær med forældre under en anbringelse, skolegang, psykologbehandling, aflastningsfamilie eller andre støtteforanstaltninger.
- Hovedparten af informanterne fortæller, at de oplever manglende forberedelse og opfølgning på stormøder. Manglende forberedelse og opfølgning er medvirkende til oplevelse af ikke-inddragelse og tokenisme. Disse faktorer forhindrer reel inddragelse. Er barnet/den unge ikke forberedt på stormødet opleves inddragelsen af dem ofte som ubegribelig, uhåndterbar og ikke meningsfuld.
- Deltagerkredsen på stormødet har betydning for om barnet/den unges mulighed for at give udtryk for egne holdninger. Relationen til betydningsfulde voksne (forældre og/eller plejeforældre) er afgørende for om barnet/den unge har mod til at give udtryk for sit perspektiv på problemstillinger og løsninger. Deltagerkredsen på stormøder kan både være en barriere og en mulighed for inddragelse af barnet/den unge.
- Flere børn og unge forklarer, at de oplever tokenisme eller ikke-inddragelse på stormøder som dårligere end slet ikke at deltage i disse mødefora. Informanterne oplever at være ”til pynt” eller objektgjort på stormøder, hvilket kan være en barriere for positive forventninger og oplevelse af inddragelsespraksiser.

- Den asymmetriske relation mellem barn/voksen, klient/myndighed træder tydeligt frem i de sammenhænge på stormøder, hvor barnet/den unges holdninger er i opposition til de voksnes forståelse af problemstillinger, som drøftes på stormøder. Derfor oplever nogle af informanterne, at der er langt fra deres tanker, ønsker og følelser, ord og formuleringer til reel inddragelse og handling og beslutninger på stormøder blandt mange voksnes interesser og holdninger.
- Begreberne beskyttelse og inddragelse er på spil som en overordnet ramme for børn og unges inddragelse på stormøder.
- Børn og unge fortæller, at de oplever, at de har vanskeligt ved at komme til orde på stormøder, fordi der er mange voksne "som larmer" og dominerer med deres perspektiv i forhold til problemstillingerne i barnets/den unges liv.
- Børn og unge i undersøgelsen har alle erfaringer med, at det er svært at få udtrykt sin mening og få en stemme blandt de mange voksne stemmer. Derfor oplever børn og unge ofte at være i opposition til mange voksne på stormøder.
- Der foregår magtprocesser relationelt på stormøder, hvor det er myndighedsrådgiveren, som har fået tildelt den dominerende og legitime magtposition. Denne magtposition forsøger nogle børn og unge at udfordre på møderne, men oftest kun når de har en allieret blandt de andre voksne. Det er i mange situationer deres forældre. Med en allieret voksen støtte er det nemmere for barnet/den unge at få sagt sin mening og blive hørt, og få eget perspektiv på banen.
- Flere børn og unge beskriver, at de oplever ofte loyalitetsdilemmaer i forhold til betydningsfulde voksne (forældre og/eller plejeforældre) på stormøder. Informanterne oplever manglende opmærksomhed og hensyntagen til denne problematik i sociale myndigheders inddragelsespraksis. Manglende opmærksomhed på børn og unges loyalitetsdilemmaer betyder, at børn og unge

kan opleve stormøder som følelsesmæssig belastende, til tider stressende og frustrerende. Det skaber barrierer for børn og unges stemmer. Fokus på barnets perspektiv i beslutningerne på stormøder opleves som ikke eksisterende. Det fastholder børn og unge i en dobbeltumyndiggørelse – i en undertrykt position.

- Børn og unges erfaring med indflydelse på beslutninger er proportional med deres alder. Jo ældre de er, jo oftere oplever de at blive mødt af sociale myndigheder med argumenter, som f.eks. at de er gamle nok til at være med til møder og gamle nok til at tage stilling til problemer i deres liv. Gennemsnitsalderen for de ti informanter i individuelle interviews er 11,9 år i forhold til, hvilken alder de har første gang deltager i møder med sociale myndigheder.
- Hovedparten af de interviewede børn og unge fortæller, at de oplever problematiske inddragelsespraksisser, som i høj grad er præget af tilfældighed i forhold til at forberede barnet/den unge på et stormøde og opfølgende tilbagemelding på mødets beslutninger. Det kan synes som banale praktiske elementer, som børnene efterspørger f.eks. information om mødets formål og en dagsorden, fordi disse praktiske elementer er kendt og alment brugt i andre typer af møder for voksne. Når disse elementære styringsinstrumenter for mødedeltagerne mangler, kan børn og unge lades tilbage med manglende forståelse og usikkerhed.
- To børn i forebyggende foranstaltninger fortæller, at de aldrig har fået muligheden for at blive inddraget i stormøder arrangeret af sociale myndigheder. Begge giver udtryk for, at de gerne ville have haft en sådan mulighed. Det kan være tilfældigt, at det er børn og unge med forebyggende foranstaltninger, som ikke er inddraget af sociale myndigheder på denne måde. Jeg vil alligevel gerne fremhæve, at der kan være tale om en særlig problemstilling i forhold til børn og unges inddragelsesmuligheder i forebyggende hjælpeforanstaltninger sammenholdt med børn og unge inddragelsesmuligheder i

anbringelsesforløb. Det kunne være interessant i en undersøgelse at have fokus på om børn og unge i forebyggende foranstaltninger inddrages mindre end børn og unge i anbringelsesforløb.

KAPITEL 7. SAMTALER MED MYNDIGHEDSRÅDGIVERE

I dette kapitel er der fokus på de sammenhænge, hvor børn og unge oplever inddragelse i mødefora alene med myndighedsrådgivere til forskel for den inddragelsespraksis som beskrives i kapitel 7. I de konkrete praksiskontekster vil disse møder og samtaler oftest omtales som ”børnesamtalen”, jvf. den retlige regulering på området. Initiativet til samtalerne/møderne, som omtales i analysen, er enten arrangeret af børn og unge selv eller af myndighedsrådgivere i forbindelse med iværksættelse eller opfølgning af hjælpeforanstaltninger.

7.1. AT LÆRE MYNDIGHEDSRÅDGIVERE AT KENDE

Halvdelen af informanterne har erfaring med, at myndighedsrådgiveren formelt er den vigtigste blandt mange professionelle voksne, som de møder og er afhængige af i deres klientposition.

At lære myndighedsrådgiveren at kende omtaler 8 ud af 10 børn og unge som særlig centralt. Det handler om, at de gerne vil møde den person, som har magten og beslutningskompetencen over deres liv. Som Olivia (18 år) forklarer:

”Sagsbehandleren kom hjem til mig flere gange for at besøge mig og min familie. Hun snakkede rigtig meget med mig alene. Jeg lærte hende rigtig godt at kende. Hun fortalte også lidt om sig selv. Hun tog også altid med ud, når vi skulle besøge de forskellige aflastningsfamilier inden vi tog en beslutning om, hvor jeg skulle hen. Hun spurgte rigtig meget ind, ligeså meget som min mor og jeg gjorde. Hun kendte det med aflastningsfamilier lidt bedre, end vi gjorde. Derfor spurgte hun om flere af de ting, som hun og jeg havde talt om. Hun havde flere relevante spørgsmål, end jeg lige havde, da jeg var på besøg. Hun var bare en rigtig god støtte, hende var jeg virkelig glad for. Desværre fik hun et andet job.”

Olivia sætter pris på, at myndighedsrådgiveren viste interesse og engagement i at lære Olivia og hendes familie at kende. Myndighedsrådgiveren kombinerer sin faglighed med også at vise, hvem hun er som person. Barnet/den unge oplever på denne måde, at det ikke er alene om at ”udlevere” sig selv personligt i den asymmetriske interaktion med den magtfulde voksne, som myndighedsrådgiveren repræsenterer.

Det, at lære myndighedspersonen bedre at kende reflekterer nogle af informanterne over, som deres mulighed for at blive ”klogere” på magten. De vil gerne finde ud af, hvordan deres mulighed er for at påvirke magten. Nogle af dem oplever, at de kan blive anerkendt på en bedre måde ved at tale med og holde møder med myndighedsrådgiveren alene end ved stormøder.

Nikolaj (17 år) tidligere anbragt i plejefamilie, og nu modtager af forebyggende foranstaltning i form af kontaktpersonordning siger:

”Jeg føler, at jeg bliver hørt mere, når der ikke er andre personer til stede. Det viste sig også, at jeg blev hørt mere, når jeg holdt møder alene med sagsbehandleren.”

Barnet/den unge oplever, at myndighedsrådgiveren, når hun besøger barnet/den unge på deres ”hjemmebane”, gerne vil hjælpe dem med at finde løsninger på problemstillinger. Myndighedsrådgiveren signalerer på den måde også, at barnets/den unges perspektiv er vigtigt for iværksættelse af hjælpeforanstaltninger. Man kan tale om, at magten bliver synlig for børn og unge i mødet med myndighedsrådgiveren.

En anden side af at lære sagsbehandleren at kende er, at en del af informanterne godt er klar over, at denne er i en overordnet magtposition. Det kan give det dilemma for barnet/den unge, at de lægger bånd på sig selv eller modsat fortæller mere end om deres følelser og tanker, end de egentlig selv ønsker.

Amalie (16 år) fortæller om sit første møde med en myndighedsrådgiver som 12-årig, hvor hun beder den sociale myndighed om at blive anbragt grundet omsorgssvigt og forældres alkoholmisbrug. Amalies ældre søskende blev anbragt, da hun var 8 år gammel. Amalie oplever, at hun er nødt til at sige fra overfor de hjemlige forhold for at undgå at

blive psykisk syg som sine søskende. Hun siger om sit første møde med myndighedsrådgiveren:

”Man sidder deroppe, og så siger hun noget som: at der også er andre børn, der har et svært. Du er ikke den eneste, der har forældre, der har det svært med alkohol. Som om hun ikke vil høre, hvad jeg sagde. Så sagde jeg til hende: ”Nu skal du høre. De drikker hver dag, er fulde nærmest hver dag.”” Okay, det kunne hun da godt se.” Det var meget underligt at sidde der og sige de ting. Jeg følte, hun snakkede som om jeg nu vidste, hvad jeg talte om. Om jeg nu var sikker på, at jeg havde det skidt, om jeg nu var sikker på, at jeg ikke kunne blive derhjemme ved min mor. Sådan ligesom om, at hun mente: Kan du ikke klare det agtig?”

Amalie oplever samtalen med myndighedsrådgiveren som vanskelig. Hun oplever at være udsat for omsorgssvigt af sine forældre. Hun har selv med hjælp fra sin søster og sin skolelærer taget initiativ til at få etableret et møde med myndighedsrådgiveren. Det har krævet meget mod at sige fra overfor de hjemlige forhold. Hun beder om støtte og hjælp til at komme ud af en vanskelig livssituation, og oplever at blive mødt med en ikke anerkendende holdning af myndigheden.

Amalie oplever i mødet med myndighedsrådgiveren, at det er hendes ord og problemforståelse imod myndighedens ord og problemforståelser, og hun føler sig ikke ikke bliver troet på. Myndighedsrådgiverens definitionsmagt viser sig tydeligt her. Amalies oplevelse er, at myndighedens fortolkningsret i forhold til at vurdere og beslutte, om barnet/den unge har brug for særlig støtte, har dominans. Fortolkningsretten er forbundet med eksplicit og implicit magt, og den bliver synlig i det øjeblik, der er konflikt eller regelbrud (Aronsson 2001:141). Amalie fortæller da også:

”Jeg var glad for at få samtalen overstået. Jeg følte selvfølgelig, at hun spurgte om en hel masse ting. Men lige meget, hvad jeg sagde, kunne hun modargumentere det på en eller anden måde. Sådan følte jeg det.”

Myndighedsrådgiveren er den voksne, som har formel adgang til at hjælpe og støtte barnet/den unge i inddragelse i egen sociale sag, således at barnet/den unge kan få så meget indflydelse på eget liv som muligt indenfor rammen af lovgivningen. Olivia oplever, at socialrådgiveren på et visitationsbesøg i en eventuel kommende aflastningsfamilie får spurgt om relevante og meget vigtige spørgsmål, fordi myndighedsrådgiveren kender Olivias behov og ønsker fra samtaler på hjemmebesøg. Olivia oplever, at hun i visitationsprocedurens beslutningsproces får hjælp af den sociale myndighed til at begribe og håndtere det at være med til at træffe beslutningen, om hun skal sige ja eller nej til tilbuddet om den konkrete aflastningsfamilie. Olivia er et eksempel på delegeret borgermagt, hvor hun i et samarbejde med myndighedsrådgiveren bliver inddraget på en måde, så hun oplever at få indflydelse på beslutninger i eget liv.

Amalie oplever derimod, at hun skal modargumentere overfor den sociale myndighed. Hun skal forklare indgående og mange gange overfor myndighedsrådgiveren om sine forældres omsorgssvigt og alkoholmisbrug, og baggrunden for, at hun ønsker hjælp i form af anbringelse udenfor eget hjem. Amalie oplever ikke i denne samtale, at myndighedsrådgiveren er interesseret i at kende hendes perspektiv. Amalie oplever i sit første møde alene med myndighedsrådgiveren ikke-inddragelse. Amalie får information af myndighedsrådgiveren om forhold og betingelser for at kunne modtage hjælpeforanstaltning i form af en anbringelse uden for eget hjem. Man kan måske oven i købet hævde, at Amalie bliver mødt med en manipulerende tilgang, da myndighedsrådgiveren sammenligner Amalies livssituation med andre børn og unge med vanskelige opvækstvilkår. På den måde stiller myndighedsrådgiveren spørgsmålstejn ved, om Amalies situation også er så belastende, at hun er nødt til at bede om hjælp udenfor familien. Amalie får en oplevelse af ikke at være inddraget og ikke anerkendt. Amalie udtrykker videre i interviewet om hendes tilbageblik på den samtale:

”Det var måske lidt naivt af mig at tro, at jeg bare kunne gå op på kommunen og sige, at jeg vil flytte i en plejefamilie. Men samtidig tænker jeg: hvorfor fanden fjernede de mig ikke på samme tid som min søster, da jeg var 8 år. Min storesøster var psykisk syg, da hun blev fjernet hjemmefra, og hvordan

kunne de i kommunen tro, at det ville gå anderledes med mig?”

Ovenstående udsagn understreger alvoren bag og den centrale betydning, som det har for udsatte børn og unge, at sociale myndigheder primært er optaget af barnets/den unges perspektiv i inddragelsespraksisser.

7.2. AT TALE MED MYNDIGHEDSRÅDGIVERE ALENE

Som nævnt har ganske få af de interviewede børn og unge erfaringer med at mødes med myndighedsrådgiveren alene.

Dorte (16 år) fortæller om sine oplevelser med at tale med myndighedsrådgiveren alene efter et stort møde med mange andre voksne:

”Som regel var det sådan efter et stormøde med pædagogerne, min familie og min sagsbehandler, så tog min sagsbehandler og jeg et møde, hvor hun ligesom fortalte, hvad der var blevet besluttet, og hvad der skulle ske fremover og sådan nogle ting. Det syntes jeg fungerede meget godt. Det har jeg været rigtig glad for.”

På mødet alene med myndighedsrådgivere får barnet/den unge en bedre oplevelse af at få udtrykt sine holdninger, også om vanskelige forhold, som kan være svære at få udtrykt, særligt hvis de svære forhold omhandler andre fagfolk. Dorte fortæller videre om, hvorfor hun oplever, at møderne alene med sagsbehandleren hjælper og støtter hende:

”Fordi så får man lov at komme ud med nogle af de ting, som man har gået og ventet med og gerne ville snakke med hende om. Fordi så ved man, hvem hun er, eller hvad tænker hun om min situation. Hun er jo den, der bestemmer i den sidste ende.”

Dorte betragter myndighedsrådgiveren som både en mulig støtte og kontrol i forhold til hendes trivsel på anbringelsesstedet. Derfor er det centralt for hende at få muligheden for at tale med myndighedsrådgiveren alene, således at hun kan fortælle om, hvordan hun oplever situationen og den vanskelige dialog med de voksne på døgninstitutionen. Dorte har tilsyneladende en forventning fra tidligere erfaringer med

samtaler alene med myndighedsrådgiveren om, at hun vil få anerkendt sit perspektiv og sin forståelse af situationen på anbringelsesstedet. Det virker som om Dorte oplever, at hun bliver mødt med anerkendelse af, at hun har en særlig subjektiv viden (oplevelser, tanker, følelser og ønsker), som den sociale myndighed er interesseret i at høre om og lytte til. Dorte er også bevidst om, at myndighedsrådgiveren er den voksne i hendes liv, der formelt har den afgørende og kontrollerende magt. Derfor er det meningsfuldt for hende at være i dialog med myndighedsrådgiveren alene for at have adgang til maksimal indflydelse i eget liv.

Nikolaj (17 år) har samme oplevelse som Dorte:

"Jeg har også haft møder alene med sagsbehandleren. Det er noget, som jeg selv har bestemt. Fordi jeg syntes, at jeg trængte til det. Jeg spurgte kommunen, om jeg kunne få lov til at få et møde, bare mig og min sagsbehandler. Jeg syntes, at det gik fint med de møder alene med sagsbehandleren. Jeg fik hurtigere svar på de ting, som jeg spurgte om."

Dorthes og Nikolajs udsagn viser, at fortællinger om inddragelse på niveauet delegeret borgermagt (Arnstein 1969; Hart 1992, 1997) kommer fra informanter med mange erfaringer med inddragelse og sociale myndigheder. De har begge været anbragt i forskellige regi (plejefamilie og døgninstitution) tidligere, og har modtaget forskellige hjælpeforanstaltninger det meste af deres barndom- og ungdomsliv. De modtager begge forebyggende hjælpeforanstaltninger i form af kontaktpersonordning. De oplever begge at have en god relation til deres myndighedsrådgiver. Som nævnt og beskrevet i foregående kapitel om stormøder, så er relationer til betydningsfulde voksne afgørende for børn og unges mulighed for at komme til orde med deres holdning og perspektiv. Dette aspekt er under mere kontrol, når samtaler/møder finder sted alene mellem barn eller ung og myndighedsrådgiver. Dels har barnet/den unge bedre mulighed for at komme frem med sin holdning, når den ikke skal udtrykkes direkte overfor betydningsfulde voksne, der kan blive vrede og kede af det og dels har myndighedsrådgiveren en mere enkelt rolle, idet hun ikke på en og samme tid skal være forstående og anerkendende overfor flere personer måske med modsatrettede holdninger og perspektiver.

Selv om de betydningsfulde voksne ikke er til stede under samtalen, er der dog fortsat dilemmaer og etiske spørgsmål, som rejser sig i Dortes situation. På den ene side får Dorte mulighed for at tale med myndighedsrådgiveren alene om problemer med de voksne på anbringelsesstedet uden deres indblanding i samtalen, som en form for sikkerhedsventil. På den anden side løser det ikke Dortes problemer med de voksne efterfølgende, hvis ikke samtaleemnet og evt. problemer videreformidles til de voksne på døgninstitutionen, således at der tages hånd om disse i hverdagskonteksten eller at myndighedsrådgiveren ikke sikrer sig, at Dorte efter samtalen har fået nye vinkler og veje til personalet efterfølgende. Barnet/den unge har i disse situationer brug for at vide, hvordan myndigheden vurderer og handler på baggrund af en sådan samtale, som kan omhandle alvorlige oplysninger om barnets/den unges mistrivsel. Det kan således også være komplekst for myndighedsrådgiveren at fokusere alene på barnets eller den unges perspektiv. Barnets/den unges perspektiv skal ses i sammenhæng med de betydningsfulde voksnes perspektiv i barnets/den unges hverdagsliv. Myndighedsrådgiveren med den formelle magt er samtidig ofte den fagperson, der befinder sig relationelt længst fra barnet/en unge, og det er ofte den fagperson, som barnet/den unge mister kontakt med under hjælpeforanstaltningen, blandet andet på grund af mange myndighedsrådgiverskift.

Det kunne tyde på, at oplevelse af formel inddragelse er afhængig af, hvor mange voksne børn og unge skal holde møde med for at komme til orde og blive inddraget. Disse to unge fortæller begge, at de fik ideen til at holde møde alene med myndighedsrådgiveren på baggrund af mange dårlige erfaringer med stormøder arrangeret af sociale myndigheder med mange fagfolk og deres forældre. De har begge oplevet, at der er mange interesse modsætninger mellem de voksne, og interesse modsætninger mellem nogle af de voksne (anbringelsesstederne) og dem selv f.eks. om samvær med forældre. De voksne var ofte uenige om indsatsen. På disse møder oplevede de ikke at blive forstået, hørt og inddraget. De fik begge den bedste støtte fra deres forældre til at få udtrykt deres holdninger på de konkrete stormøder, men det var ikke nok i forhold til at få indflydelse på beslutninger i eget liv. En af dem

fik et råd fra en voksen tidligere anbragt, som også havde lignende erfaringer med at mødes med myndighedsrådgivere alene uden at andre parter i barnets/den unges liv var til stede.

Disse to unge oplever i højere grad at være aktører i eget liv indenfor rammen af deres klientposition, når de har møder og samtaler med sociale myndigheder alene. Deres strategi efter mange år med hjælpeforanstaltninger er, at vejen til indflydelse og inddragelse er, at tale med myndighedsrådgiveren alene. På den måde opleves inddragelsespraksisser af barnet/den unge som delegeret borgermagt i et samarbejde med sociale myndigheder.

Ovenstående er interessant i forhold til, at 8 ud af 10 af informanterne har erfaring med inddragelsespraksis fra stormøder. Mange af de unge, der kun har erfaringer med stormøder føler sig ikke inddraget og anerkendt som aktører, hvorfor man kan stille spørgsmålet, om denne mødeform, hvor alle, der er involveret i barnets eller den unges sag er til stede og hører det samme, beforder inddragelsen af børn og unge med mindre de voksne har samme perspektiv som barnet/den unge.

7.3. AT HAVE ET GODT FORHOLD ELLER IKKE TIL MYNDIGHEDSRÅDGIVERE

At blive inddraget i eget liv ved at tale med myndighedsrådgiveren alene giver andre udfordringer for barnet/den unge end dilemmaerne med de mange voksne på stormøder. En udfordring handler om henholdsvis at have eller ikke at have et godt forhold til myndighedsrådgiveren.

Tre af informanterne giver eksempler på, hvad et dårligt forhold til en myndighedsrådgiver kan betyde. Tanja (12 år), som er i en aflastningsordning, fortæller:

”Min sagsbehandler har overhovedet ikke tænkt særligt langt på nogen punkter, og slet ikke, hvordan jeg har det. Han siger mange negative ting, som f.eks. at det går rigtig dårligt, det hele går nedad i min familie. Det påvirker mig rigtig meget, når han siger sådan noget.”

Og Kasper (15 år) anbragt i en plejefamilie siger:

"Man skal virkelig råbe højt for at blive hørt og få noget igennem hos sagsbehandlere. F.eks. blev jeg nødt til til sidst at råbe og bande ad min sagsbehandler på et møde med hende, fordi hun blev ved med at nævne den institution. Jeg råbte: nu lukker du røven. Så lige pludselig så stoppede hun med at snakke og begyndte at lytte. Så sagde hun "okay, så er det der du vælger", og så kom jeg i en plejefamilie"

Og Amalie (16 år) også anbragt i en plejefamilie tilkendegiver:

"Jeg har siddet og næsten råbt til min sagsbehandler og sagt: "JEG HAR IKKE LYST" til at komme i en aflastningsfamilie længere. Så siger hun: Jamen, der er andre børn, som venter på en aflastningsfamilie og ikke kan få det. Jeg sagde til hende, at hun kunne give familien til en af dem, for jeg gider ikke være der. Der blev jeg ikke lyttet til".

Tanja, Kasper og Amalies udsagn viser den asymmetriske magtrelation, som barnet/den unge også oplever ved samtaler og møder med myndighedsrådgiveren alene. Barnet/den unge er også i de situationer afhængig af at blive mødt med anerkendelse, forståelse og indsigt i udsatte børns behov og ikke mindst afhængig af god kommunikation. Det bliver ofte særdeles dilemmafyldt for barnet/den unge, hvis relationen til myndighedsrådgiveren ikke fungerer godt, som eksemplerne ovenfor. Det vanskeliggør barnets/den unges mulighed for at få indflydelse på beslutningerne. For to af informanterne (Kasper og Amalie) betyder deres oplevelse af dialogen med myndighedsrådgiveren, at de reagerer kraftigt kropsligt og aggressivt ved at råbe, tale højt og bande i dialogen, når de ikke bliver lyttet til. Det viser noget om, at hvor der findes magt i relationer mellem barn/voksen, klient/socialarbejder, findes der også modmagt. I modmagten findes modstanden mod de forslag og løsninger, som sociale myndigheder stiller til rådighed og foreslår barnet/den unge. For Kasper betød hans modstand, at myndighedsrådgiveren lyttede til ham og til sidst gik med på hans løsningsforslag. I Amalies situation fastholdt myndighedsrådgiveren sin beslutning og sit løsningsforslag. Set med kritiske briller på de to unges mulighed for at blive inddraget i eget liv, kan det se ud til at være vilkårligt, at løsningsforslaget og resultatet af mødet med myndighedsrådgiveren faldt ud på

de to forskellige måder. Det kunne tyde på, at vejen op ad inddragelsesstigen - fra ikke-inddragelse til delegeret borgermagt - er afhængig af, hvor villige myndighedsrådgivere er til at afgive blandt andet definitionsmagten til de sociale problemstillinger i mødet med børn og unge. Desuden om børn og unge selv har mod og kompetencer til at udfordre myndighedsrådgiveres definitionsmagt.

Konsekvensen for udsatte børn og unge, når de bliver mødt med ikke-inddragelse af myndighedsrådgivere er, at de kan sidde tilbage med en oplevelse af at være objektgjort, en administrativ ting, en postpakke (Egelund & Hestbæk 2003:213). Som det udtrykkes af Kasper (15 år):

"Det var bare så svært at få fat på en sagsbehandler. Da jeg endelig fik et møde med en sagsbehandler, så var det ligesom om, jeg bare var endnu en sag, der skulle ekspederes videre, og have en karakter som en anden skoleopgave, inden den skulle ned i skuffen igen."

Der tegner sig et dilemma i det sociale arbejde, når en anbragt ung på 15 år som Kasper har så negative oplevelser med sig i bagagen i forhold til inddragelse. Dette set i lyset af, at mange af de anbragte børn og unges støttebehov varer langt ind i voksenlivet, og det må være svært for Kasper at bevare tilliden til, at myndighederne reelt ønsker at støtte ham. Han kan måske sidde med oplevelsen af at være endnu mere fremmedgjort og ekskluderet, end han var i forvejen og ude af stand til at præge egne livsbetingelser. Han er objektgjort i forhold til det sociale arbejdes indsatser. Sådanne inddragelsesoplevelser kan i yderste konsekvens medvirke til, at nogle børn og unge på sigt mister tiltroen til voksne, det sociale hjælpesystem og vender ryggen til velfærdssamfundet (Warming 2011:134). Warming formulerer det på følgende måde: "Frem for at opleve sig som anerkendte medborgere, oplever disse børn og unge sig som stigmatiserede "outsidere", og de begynder at orientere sig som sådan, at vende samfundet ryggen" (Ibid).

7.4. AT UDFORDRE MYNDIGHEDSRÅDGIVERES DEFINITIONS- MAGT FOR AT FÅ INDFLYDELSE PÅ EGET LIV

Begrebet definitionsmagt henviser som tidligere omtalt til, at voksne er i en overmægtig position i forhold til barnet, når det gælder dets oplevelse af sig selv (Bae 1996:47). Børn og unge er meget afhængige af

de reaktioner, som de får fra deres omsorgspersoner, for at kunne opbygge et billede af, hvem de selv er, for at skabe sig selv, og opbygge egen selvagtelse. Den måde hvorpå voksne responderer på børn og unges kommunikation, hvordan de sætter ord på deres handlinger og oplevelser, hvad de reagerer på og ikke reagerer på i disse processer, påpeger Bae, deri ligger de voksnes defintionsmagt. Denne magtposition kan bruges til at fremme børn og unges selvstændighed, tro på sig selv, respekt for sig selv og andre, men kan også bruges på en måde, så den underminerer børn og unges selvrespekt og selvstændighed (Ibid). Denne forståelse af voksnes defintionsmagt kan også bruges i analysen af børn og unges opfattelse af mødet med myndighedsrådgivere, selvom myndighedsrådgivere ikke har en position som primære omsorgsgivere i forhold til udsatte børn og unge. I analysen af materialet ser jeg, at det er de samme processer, som Bae omtaler, som også gør sig gældende for børn og unge i mødet med myndighedsrådgiveren – netop fordi denne er voksen, samtidig med at det er en særlig strukturel magtposition, som myndighedsrådgiveren også repræsenterer.

Det ser ud til i datamaterialet, at de børn og unge, som råber højest og har mod til at udfordre de voksnes defintionsmagt og særligt myndighedsrådgiverens defintionsmagt, er de børn og unge, som oplever at få indflydelse på eget liv. Deri ligger også handlingsaspektet i inddragelsesbegrebet. Inddragelse betyder, at nogen skal gøre noget aktivt, for at inddragelse kan finde sted, f.eks. skal myndighedsrådgivere og andre professionelle fagfolk gøre noget aktivt for at inddrage børn og unge både i ord og handling. Men handlingerne går ikke kun den ene vej, handlinger kan også ses som magtudøvelser. Børn og unge udøver også en slags modmagt, når de handler på og mod de voksnes handlinger i inddragelsespraksisser. F.eks. ved at de råber højt, nægter at tage imod hjælp eller allierer sig med forældre eller andre, der vil støtte dem i deres holdninger og mulighed for at blive inddraget og lyttet til af sociale myndigheder. Mine interviews viser, at de anbragte børn og unge, som har mange erfaringer, både gode og dårlige erfaringer med at blive inddraget af de sociale myndigheder, er forholdsvis bevidste om deres rettigheder i forhold til inddragelse i egen sag, også er de børn og unge, som får mest indflydelse på egen livssituation. De lærer at håndtere deres vilkår og finder ud af, hvordan de bliver hørt med tiden for at opnå delegeret borgermagt.

7.5. AT MESTRE SAMTALER MED MYNDIGHEDSRÅDGIVEREN

Som det fremgår af ovenstående udsagn fra mange af informanterne, er det et komplekst og til tider vanskeligt vilkår for udsatte børn og unge at skulle være i dialog med myndighedsrådgivere for at opnå inddragelse i egen sociale sag. Det kræver styrke, mod og formulerings-evner hos barnet/den unge at få opfyldt sine rettigheder om inddragelse. Dette vilkår skal man have støtte til at mestre. Det er af stor betydning for barnets/den unges oplevelse af inddragelse, at betydningsfulde voksne støtter barnet/den unge i mestring af møder med myndighederne.

Amalie (16 år), der er anbragt i en plejefamilie på 4. år, oplever støtte og hjælp fra sin plejemor til at mestre vilkåret at være sociale aktør i en klientposition. Amalie fortæller:

”Jeg deltager for det meste kun i møder med min sagsbehandler, når min plejemor også er til stede. Det er jeg virkelig glad for, for hun støtter mig rigtig meget. Jeg har ret dårlige erfaringer fra tidligere med møder med sagsbehandlere, så derfor har jeg bestemt, at min plejemor skal være med til disse møder. Jeg tror faktisk, at jeg er blevet inddraget i beslutningerne i stort set alt lige fra det med skolen, lommepenge, samvær med mine forældre, psykologhjælp, ja det hele undtagen det med min aflastningsfamilie. Det er ikke altid, at sagsbehandlere lytter til mine ønsker, men jeg bliver ved med at bede om de her møder, og så må jeg prøve at sige det igen.”

Amalie oplever, at hun bliver inddraget og er en del af beslutningerne i forhold til eget liv. Hun håndterer inddragelsespraksissen ved hjælp af støtte fra plejemoderen for at kunne deltage og fremføre sine holdninger overfor myndighedsrådgiveren. Selvom beslutningerne ikke bliver, sådan som Amalie ønsker, har hun mod på at bede om et nyt møde, hvor hun igen kan fremføre sine argumenter overfor myndighedsrådgiveren. Måden, inddragelsen foregår på, er meningsfuld for Amalie, selvom møderne med den sociale myndighed også kan opleves stressende og belastende for hende.

Amalies erfaringer er endvidere et eksempel på delegeret borgermagt, da hun oplever, at hun i fællesskab med myndighedsrådgiveren indgår

i og får indflydelse på vigtige beslutninger i forhold til eget liv. Det er værd at bemærke, at Amalie bliver støttet af sin plejefamilie før, under og efter møder/samtaler for at kunne indgå i samarbejdet med myndighedsrådgiveren, og det synes som en vigtig faktor for, at hun kan være en aktiv aktør og påvirke magten.

7.6. AT BLIVE LYTTET TIL OG TROET PÅ AF SOCIALE MYNDIGHEDER VED HJÆLP AF LYDOPTAGELSE

En anden facet i forhold til inddragelse er det, som Strandbu, som omtalt i kapitel 7, betegner som ”en sikkerhedsventil”(Strandbu 2011:87). For nogle af informanterne er inddragelse og møder med sociale myndigheder også en mulighed for at vise og give udtryk for alvorlig kritisable forhold i barnets/den unges liv.

To af informanterne fortalte mig efter interviewene, hvor båndoptageren var slukket, at de begge havde erfaringer med at optage episoder fra deres ophold i deres plejefamilie og fra deres skole på deres mobiltelefon og afspille optagelserne til møder alene med deres myndighedsrådgivere. Lyd- og billedoptagelser var en bevidst handling fra informanternes side i forhold til at blive lyttet til og ikke mindst troet på af deres myndighedsrådgivere. Én af dem havde optaget et fysisk og psykisk overgreb overfor et andet barn på anbringelsesstedet. Informanten ønskede at dokumentere de kritisable forhold på anbringelsesstedet. Begge informanter gav tilladelse til, at jeg måtte bruge deres fortællinger om brug af lydoptagelser, men de ønskede ikke, at jeg optog fortællingen på bånd. De ønskede absolut anonymitet. Informanterne godkendte, at jeg tog feltnoter undervejs. For det ene barns vedkommende fik lydoptagelserne den konsekvens, at anbringelsen blev bragt til ophør. Begge informanter havde selv prøvet på stormøder og ved samtaler alene med myndighedsrådgivere at få deres stemme frem, og havde forsøgt at fortælle om vanskelige forhold i plejefamilierne. De sad begge tilbage med enslydende erfaringer om, at myndighedsrådgivere og tilsynsmyndigheden ikke havde lyttet til deres version, ikke havde taget dem alvorligt. Derfor valgte de selv at finde en udvej med mobillydoptagelser i håb om at blive set og lyttet til og ikke mindst troet på af sociale myndigheder.

Ovenstående fortællinger rejser for mig en helt central diskussion om, hvilke inddragelsesmuligheder børn og unge i udsatte positioner konkret har til rådighed. Det viser også noget om, hvilke typer af inddragelsesmuligheder børn og unge selv finder frem til, når de ikke har mulighed for at få deres informationer frem under formelle omstændigheder.

Inddragelse kan på baggrund af ovenstående ses som en del af kontrolfunktionen i forhold til, om barnet eller den unge lever under ordentlige forhold. Det understreger, hvilken sårbar og marginaliseret livssituation disse børn og unge befinder sig i, såfremt forholdene på deres anbringelsessted er kritisable, og de sociale myndigheders inddragelsespraksis ikke er inddragende.

Set i et mestringsperspektiv kan ovenstående handlinger ses som en måde for barnet/den unge at håndtere en stressfuld og vanskelig livssituation. De finder begge ressourcer frem hos sig selv i de konkrete tilfælde. Håndterbarheden styrkes, således at de får mulighed for at handle aktivt som aktører. De forsøger at gøre noget ved den belastende livssituation selv.

Ser man på ovenstående oplevelser i lyset af forskning og undersøgelser (Egelund et. al. 2010), som f.eks. peger mange sammenbrud i anbringelsesforløb og forklaringer herpå, når der sker en ikke planlagt opløsning af anbringelsen, kan man reflektere over, om børn og unge har haft tilstrækkelige formelle muligheder for at udtrykke sig og blive hørt om deres forhold på anbringelsesstedet, eller om børn og unges - ved første øjesyn uhensigtsmæssige - handlinger som f.eks. at rømme fra et anbringelsessted kan være meningsfulde og en måde at håndtere en situation, hvor inddragelse er udelukket.

7.7. MYNDIGHEDSRÅDGIVERSKIFT - BARRIERE I INDDRAGELSESPROCESSER

Myndighedsrådgiverskift omtales af 8 ud af 10 informanter som et strukturelt vilkår, der kan være svært at håndtere for børn og unge. Det omtaler tre af de interviewede børn og unge på følgende måde:

”Jeg har haft mange sagsbehandlere. Det er stressende og irriterende, for det betyder, at der hele tiden er nye personer,

der skal sætte sig ind i min situation. Det tager måske et halvt år, og så om et halvt år har jeg fået en ny. Men det er ikke deres skyld, at de har så mange sager at tage sig af. Det er selve systemet, som er lavet på en dårlig måde. Jeg kunne godt tænke mig at have en åben telefonlinje til kommunen, så man altid kunne få fat på dem.” (Kasper, 15 år)

”Jeg har skiftet sagsbehandler meget, så der er ikke nogen af dem, jeg kender særlig godt, eller som har hjulpet mig meget. Jeg tror, at familieplejekonsulenten har kendt mig i længst tid, dvs. i flere år. Hun har været der i stedet for sagsbehandleren en del gange. Hun kender også min families historie, så det er nemt at tale med hende, så skal der ikke forklares så meget igen og igen.” (Amalie, 16 år)

”Jeg havde på et tidspunkt en rigtig ung og sød sagsbehandler. Hun hjalp mig rigtig meget f.eks. med efterskolen. Så gik hun ned med stress. Så fik jeg en ny sagsbehandler igen, som skulle lære mig at kende, min personlighed, min fortid. Jeg har bare ikke lyst til at forklare igen og igen til en ny hver gang. Det er meget svært. Det er fint nok at tale med en sagsbehandler, men det er stadig en ulempe, når de skifter hele tiden. (Olivia, 18 år).

Udsagnene understreger, at myndighedsrådgiverskift kan opleves som en barriere, som forhindrer befordrende dialog og samarbejde mellem barnet/den unge og myndighedsrådgiveren. En informant fortæller, at han har haft 15 forskellige myndighedsrådgivere i løbet af de 8 år, som han har modtaget hjælpeforanstaltninger.

Fra gruppeinterviews supplerer tre anbragte unge: Kristina (18 år) og Josephine (18 år) og Mie (18 år) ovenstående tema med følgende:

”Jeg har haft så mange sagsbehandlere, at jeg ikke rigtig længere stoler på dem. De kommer og går...Jeg har også haft mange skift af sagsbehandlere. Nogle gange får man slet ikke besked på, at man har fået en ny. Dengang jeg blev 18 år, fik jeg to nye på tre måneder. Det er meget frustrerende, når man skal have fat på dem.”” Jeg har haft 6 sagsbehandlerskift

over meget kort tid, og det har generet mig rigtig meget. Fordi som ung synes jeg, at det værste er, at der er nogle mennesker, som jeg ikke kender til, som ved en hel del om mig. Denne følelse af, at der mennesker, som kender en del til dig, som du ikke ved, er svær for mig, da jeg er et menneske, som ikke kan lide at dele disse ting med folk. Jeg er blevet mobbet rigtig meget tidligere med min fortid, og det har sat sit præg på mig. Jeg har lært at takle det. Men fornemmelsen af, at en masse mennesker har læst en hel masse om dig, det er ikke en rar følelse.”

Informanterne har forskellige erfaringer og oplevelser med kontakten og samarbejdet med myndighedsrådgivere. Mange af dem har både gode og dårlige erfaringer, og nogle få af dem har kun dårlige erfaringer. Ovenstående citater repræsenterer godt de samlede erfaringer, hvor det gennemgående mønster: myndighedsrådgiveres ringe tilgængelighed og udskiftning af rådgivere, skaber nogle barrierer i forhold til at opleve inddragelse.

Sociale myndigheders begrænsede telefontid opleves af nogle af informanterne som en hindring i forhold til inddragelse. Børn og unge er ofte i skole eller anden dagbeskæftigelse, når der er telefontid. Flere af de unge foretrækker at have kontakt via mail eller mobil med myndighedsrådgivere udover møder og samtaler. Myndighedsrådgiverskift kan også være vanskeligt for inddragelsen, idet børn og unge skal ”starte forfra” i en ny relation med en fremmed voksen/myndighedsrådgiver. Det kan skabe en vis usikkerhed hos barnet/den unge, om hvorvidt den nye rådgiver kan og vil forstå og lytte til barnet/den unge på samme anerkendende måde, som den forrige myndighedsrådgiver. Nogle af informanterne beskriver også, at det er belastende at være i den position, at de er nødt til gentagne gange at fortælle om følsomme og private problemer i eget liv, også selvom der er skrevet meget i den sociale myndigheds journaler og rapporter om deres familie og baggrunden for hjælpeforanstaltningen.

Myndighedsrådgiverskiftenes betydning for børn og unges inddragelse skal ses i sammenhæng med, at det har stor betydning også for børn og unge at have en tryk relation til myndighedsrådgivere. Det handler om, at myndighedsrådgiveren skal udvise engagement, menneskelighed og

pålidelighed (Uggerhøj 1995). Hvis der skiftes rådgiver mange gange, er det både vanskeligt for rådgiveren at udvise disse kvaliteter og for barnet eller den unge at vise tillid og åbenhed. Som citaterne ovenfor understreger, er det belastende for mange børn og unge at fortælle deres historie om og om igen. Det påpeger også anden forskning (Sandbæk 1995; Egelund et al. 2010).

7.8. OPSAMLING PÅ MØDER MED MYNDIGHEDSRÅDGIVER

Ovenstående analyse viser følgende pointer i punktform:

- Møder og samtaler med myndighedsrådgivere alene virker befordrende for børn og unges inddragelse. Børn og unge er i møder/samtaler med myndighedsrådgivere ”tæt” på magten.
- To unge fortæller, at de oplever sig lyttet til på en bedre måde og får bedre mulighed for at påvirke beslutninger i eget liv, agere som aktører indenfor den givne strukturelle ramme i klientpositionen. De to informanter fortæller, at de at få langt bedre mulighed for at påvirke sociale myndigheds problemdefinition og blive inddraget i løsningsforslag og beslutninger om hjælpeforanstaltninger.
- Samtaler og møder alene med sociale myndigheder ser ud til at give børn og unge bedre mulighed for at opleve lydhørhed i dialogen, samarbejde, delegeret borgermagt og en oplevelse af at være medbestemmende i eget liv.
- Man kunne ud fra ovenstående tænke, at møder alene med myndighedsrådgivere var vejen til at tage nogle skridt op ad inddragelsesstigen. Der er dog nogle forhold, som er afgørende for, om denne udvikling op ad stigen kan finde sted. Børn og unge er i den asymmetriske magtrelation afhængig af, at de har en god relation til myndighedsrådgiveren. Er der ikke skabt en positiv og god relation mellem barnet/den unge og myndighedsrådgiveren, oplever barnet/den unge det modsatte: manglende inddragelse.
- Det strukturelle vilkår, som myndighedsrådgiverskiftet er, er en barriere i forhold til børn og unges inddragelse.

Børn og unges oplevelse af de sociale myndigheder som tilgængelige og ”inddragelsesvenlige” ser ud til at mindskes i takt med et stigende antal rådgiverskift.

- Myndighedsrådgiverskift er vanskelige for barnet/den unge at håndtere, da dette er et strukturelt vilkår, som virker ind på et betydningsfuldt relationelt niveau, og som det ikke er muligt at protestere eller værne sig imod.
- Børn og unge må, ligesom voksne klienter, tilpasse sig de strukturelle vilkår og organiseringer af det sociale arbejde.
- Enkelte informanter fortæller, at de ikke oplever møder alene med myndighedsrådgivere som inddragelse. De oplever at blive mødt af myndighedsrådgivere, som om de var ”en skoleopgave”. Disse erfaringer er vanskelige at mestre. Hvis det opleves gentagne gange, påvirker disse manglende meningssammenhænge børn og unges tillid til sociale myndigheders inddragelsespraksis.
- Børn og unge tager ansvar for egen inddragelsesproces f.eks. i form af lydoptagelse på mobiltelefon. Det ser ud til, på de eksempler, jeg har fået i materialet, at børn og unge tager disse metoder i brug, når de oplever yderst vanskelige og stressfyldte livssituationer i deres hverdagsliv, og når de oplever sociale myndigheders mangelfulde inddragelsespraksisser.
- Det er krævende følelsesmæssigt og kræver også gode formuleringskompetencer at mestre samtaler alene med myndighedsrådgivere for at blive inddraget. Erfaringerne fra et par af informanterne er, at børn og unge i visse situationer skal være meget tydelige og insistere på at blive inddraget, for at det kan lykkes. En informant får hjælp til at håndtere og mestre denne til tider vanskelige sammenhæng af sin plejeforælder.

KAPITEL 8. TILSYNSBESØG

I dette kapitel beskrives det tredje formelle mødeforum for inddragelse, som informanterne udtaler sig om: samtaler med tilsynsmyndigheden. De sociale myndigheder har oftest lagt myndighedsopgaven, at føre tilsyn med et barn eller en ung anbragt udenfor eget hjem, ud til en sagsbehandler med dette særlige arbejdsområde. Denne sagsbehandler betegnes forskelligt i de sociale myndigheder, f.eks. familieplejekonsulent, familiekonsulent, anbringelseskonsulent eller lignende. I teksten betegnes sociale myndigheders repræsentanter med tilsynet som opgave: tilsynsmyndighed.

Tilsynsmyndigheden har formelt det individuelle tilsyn med barnet/den unge, som modtager hjælpeforanstaltning i form af døgnanbringelse uanset anbringelsestype (institution, socialpædagogisk opholdsted, familiepleje). Enkelte informanter i forebyggende foranstaltning i form af aflastningspleje beskriver samtaler med tilsynskonsulenter. Formelt er der ikke tilsyn med børn og unge i aflastningspleje. Disse samtaler betegnes som opfølgning på foranstaltning, jf. Servicelovens § 52. Der er tradition for i praksis, at opfølgning på foranstaltningen aflastningspleje udføres af tilsynsmyndigheden, som hører ind under en myndighedsopgave.

8.1. SAMTALER MED TILSYNSMYNDIGHEDEN

Tilsynsmyndigheden repræsenterer ligesom myndighedsrådgiveren, en fagperson med defintionsmagt i forhold til barnet eller den unge. Børn og unges adgang til formel inddragelse og dermed indflydelse på eget liv kan også ske gennem tilsynet. Hvordan inddragelsen på dette niveau finder sted, og hvordan kompetencefordelingen mellem myndighedsrådgiveren og tilsynsmyndigheden er fordelt, er varierende alt efter den enkelte sociale myndigheds organisering. I mit studie oplever de fleste anbragte børn og unge, at der er formel forskel på beslutningskompetencen hos myndighedsrådgivere og hos tilsynsmyndigheden. Tilsynsmyndigheden spiller dog en afgørende rolle for barnets/den unges mulighed for inddragelse.

Tilsynsmyndigheder fører det såkaldt individuelle tilsyn med barnet eller den unge i anbringelsesforanstaltningen på vegne af sociale myndigheder. Det vil sige, at tilsynet, jf. den retlige regulering på området, har til opgave at sikre, at barnets/den unges trivsel og udvikling varetages på anbringelsesstedet, herunder om handleplanen følges, blandt andet gennem at indhente viden om barnets/den unges egen vurdering af forholdene, jf. § 70 stk.2, § 148 i Serviceloven. Det løbende individuelle tilsyn skal omfatte mindst to årlige tilsynsbesøg på anbringelsesstedet, hvor der tales med barnet/den unge, jf. § 148 stk.1. Samtalen skal så vidt muligt finde sted uden andres tilstedeværelse. Det skal bero på en konkret vurdering, om barnet/den unge kan tale alene med den tilsynsførende uden andres tilstedeværelse, eller om det er hensigtsmæssigt, at en tredje person også deltager under samtalen (Servicestyrelsen 2011: 138-139).

Tilsynsmyndighedens rolle i forhold til barnet/den unge

Tilsynsmyndighedens rolle i forhold til barnet/den unge er et tema, som flere af informanterne beskriver i forhold til inddragelsespraksisser.

Nikolaj (17 år), anbragt i døgnpleje siden han var 1½ år, fortæller:

”Jeg vidste i mange år ikke, hvornår hun (tilsynskonsulenten) kom, og hvad hun skulle.”

Kasper (15 år), døgnanbragt i tre forskellige plejefamilier siden han var 7 år gammel, forklarer:

”I starten talte jeg ikke meget med tilsynet. Jeg vidste slet ikke, når de kom i plejefamilien, og hvorfor. Det er først de sidste par år, hvor jeg talte med en fra konsulenthuset. Hun snakkede med mig rigtig meget, og vi lavede alt muligt. Så fik jeg en anden fra konsulenthuset og lavede præcist det samme med ham. Men lige pludselig ville kommunen ikke have konsulenthuset mere, så fik jeg nogle nye fra kommunen. Dem snakker jeg ikke så godt med, fordi jeg er ikke særlig glad for at kommunen har overtaget det. De taler ikke så meget med mig. De er også svære at få fat på, er langtidssyge eller andet.”

Flere af de interviewede børn og unge har ikke kendskab til tilsynskonsulentens rolle, hvilket både Nikolaj og Kasper beskriver. Det skaber en tilfældig og uholdbar inddragelsespraksis, fordi det skaber usikkerhed og uvished hos anbragte børn og unge om, hvad man kan bruge en tilsynsmyndigheden til, når man er anbragt udenfor hjemmet. Flere informanter oplever tilsynets måde at inddrage dem på som ubegribelig, uhåndterbar og ikke særlig meningsfuld grundet manglende information og klarhed om tilsynskonsulentens funktion.

Trine (17 år), døgnanbragt gennem 12 år, siger supplerende:

"I starten vidste jeg ikke, hvorfor jeg skulle tale med tilsynskonsulenten. Samtalerne foregik altid i plejefamilien. Jeg har haft mange forskellige konsulenter. Plejefamilien hjalp mig med at spørge efter dem nogle gange. De fortalte mig, at konsulenterne skulle høre, hvordan jeg havde det i plejefamilien."

I Trines eksempel påtog plejefamilien sig en rolle i at forklare formålet med tilsynet for barnet/den unge. Dette understøtter barnets/den unges forståelse og håndtering af tilsynsmyndighedens inddragelse af barnet/den unge, således at det giver mening for barnet/den unge at tale med tilsynet. Det kan være vanskeligt at handskes med et formelt vilkår som at få tilsynsbesøg af sociale myndigheder i en uformel ramme, som er barnets/den unges hverdagsliv i plejefamilien. Er der ikke klarhed og gennemsækelighed for barnet/den unge om, hvad formålet er med tilsynsbesøgene, hvordan tilsynsmyndigheden er tilgængelig samt mangler der forberedelse af barnet/den unge på tilsynsbesøg, befordrer det ikke meningsfulde inddragelsespraksisser. I et analytisk perspektiv kan inddragelsen af barnet/den unge i ovenstående eksempler karakteriseres som ikke-inddragelse.

To andre informanter oplever tilsynsmyndigheders rolle langt mere befordrende og på inddragende måder. Sofie (10 år), i en aflastningsordning, forklarer:

"Hun (tilsynskonsulent) har sagt til mig, at hun kommer for at tale med mig og for at høre, hvad jeg synes om weekendfamilien, og hvordan det går her. Jeg ved fra plejemor, hvornår hun kommer for at tale med mig."

Og Emil (14 år), anbragt i en plejefamilie, tilføjer:

"Hun (tilsynskonsulent) kommer for at tale med mig og min lillebror, hver for sig om, hvordan vi har det, og så snakker hun med plejefamilien. Det har jeg det fint med. Det aftales fra gang til gang med mig og plejefamilien"

Forberedelse på tilsynsbesøg giver barnet/den unge en mulighed for bedre mestring i dialogen med tilsynsmyndigheden, som i Emils og Sofies eksempler. Det styrker barnet/den unge i at opfatte sig som aktør i relation med tilsynsmyndigheden. Det kan ses som det første skridt på vej mod inddragelse i beslutninger i hverdagslivets problemstillinger i plejefamilien eller i forhold til skelsættende problemstillinger, som tilsynsmyndigheden skal viderebringe til myndighedsrådgiveren. Barnet/den unge bliver af plejefamilien støttet i at mestre samtaler med tilsynet.

8.2. FOKUS PÅ BARNET/DEN UNGE – MULIGHED FOR INDDRAGELSE

To informanter oplever, at tilsynsmyndigheden har fokus på barnets/den unges perspektiv. En af dem forklarer, hvordan tilsynsmyndigheden hjælper ham med at forberede sig på et stormøde samt støtter ham i dialogen med plejefamilien.

Emil (14 år) fortæller:

"Familieplejekonsulent kommer og taler med mig alene f.eks. dagen inden et møde med kommunen, som vi alle sammen skal deltage i. Så sørger hun for, at mine punkter også kommer med på mødet, og at jeg får sagt, hvordan jeg gerne vil have det på mødet. Det er dejligt at blive forberedt på denne måde. Andre gange kommer hun for at tale med os – med mig og min bror alene, og derefter taler hun med plejefamilien alene. På den måde har jeg fået lov til at sige ting,

som jeg ikke kunne sige til plejefamilien, uden at jeg blev bange for eller nervøs over, at de ville blive sure på mig og f.eks. give mig stuearrest. Hun kunne ligesom tale med dem om disse ting. Det er rart, for så behøver jeg ikke stå ansigt til ansigt og sige det til dem. Så kunne jeg sige det til hende.”

Ovenstående supplerer Sofie (10 år) på følgende måde:

”Jeg ved, at hvis der er problemer i aflastningsfamilien, så kan jeg tale med familieplejekonsulenten om det, og selvfølgelig også med min mor. Det er bare rart at vide, at hun kommer netop for at tale med mig. Hun lytter til, hvad jeg har at sige selvom hun også selv taler meget, og så sammen finder vi ud af at snakke med plejefamilien om det”

Fra gruppeinterviews udtaler Kristina (18 år) om samme tema:

”Jeg har kunnet tale med min familieplejekonsulent. Hun blev sparet væk, så nu har jeg ingen. Jeg har haft hende i 11 år, og jeg kunne tale med hende om alting. Hun sørger også for møder med sagsbehandleren og andre store ting. Hun har virkelig været en stor hjælp. Hun lyttede til, hvad jeg sagde og hvis det var mig, der var galt på den, kunne hun hjælpe mig med at formulere mit perspektiv, så jeg bedre kunne tale med min plejefamilie om det. Og så kunne jeg bedre holde ud at være i familien. Der har været virkelig god dialog og diskussioner sammen med hende.”

Mads (24 år) og Anne (25 år) giver også udtryk for samme – også fra et gruppeinterview:

”I mit tilfælde var det en familieplejekonsulent, som forberedte mig på møder med kommunen, og gav mig information om, hvad mødet handlede om. Han hentede mig i skolen, og vi talte sammen i bilen på vej til mødet med kommunen. Det var rigtig rart. Andre gange ringede vi sammen inden et møde. Jeg blev så glad, da jeg fik min første mobil, for så kunne jeg bare ringe til ham, hvis der var problemer i plejefamilien.””Tilsynet fra konsulenthuset har altid været der for mig. Kommunen er altid den, som man ser sidst. Konsulenten

har altid stået der i svære situationer. Men nogle gange var det svært at finde ud af, hvem der kom i plejefamilien og hvorfor”

Det er interessant i de to første udsagn er, at informanterne tilsyneladende er bekendt med tilsynetsmyndighedens rolle i forhold til deres livssituation gennem direkte information fra tilsynsmyndigheden selv. Desuden ser det for disse to informanter ud til, at der er overensstemmelse mellem barnets/den unges oplevelse af ord og forklaringer om tilsynets rolle og interaktioner i handling fra tilsynsmyndigheden; Inddragelsen foregår fra ord til handling i mødet mellem barnet/den unge og tilsynsmyndigheden, en bevægelse, hvor parterne interagerer, men hvor handling fortsat påhviler tilsynsmyndigheden. Tilsynsmyndigheden har ligesom myndighedsrådgivere formel magt til at gennemføre og tilrettelægge inddragelsespraksisser i mødet med barnet/den unge.

Alle udsagn viser, at tilsynsmyndigheden kan have betydningsfulde funktioner i forhold til at hjælpe og støtte anbragte børn og unge i mestring af stormøder, således at møderne med myndighedsrådgivere bliver meningsfulde for det konkrete barn/ung. Der foregår inddragelse i forberedelse til f.eks. et stormøde, i dialogen med barnet/den unge alene og i dialoger sammen med barnet/den unge og anbringelsesstedet. Det er værd at bemærke, at de fem informanter i ovenstående citater oplever, at tilsynsmyndigheden har taget udgangspunkt i og haft fokus på barnets/den unges perspektiv i udførelsen af tilsynet, videreført tanker og ønsker, holdninger fra barnets/den unges perspektiv til møder/samtaler med myndighedsrådgivere og plejefamilier. Jeg ser i et analytisk perspektiv, at disse børn og unge oplever reel inddragelse – en form for delegeret borgermagt. Tilsynsmyndigheden forsøger i samarbejde med barnet/den unge at gennemføre inddragelsespraksisser i tilsynet, hvor barnet/den unge oplever, at dets holdninger er omdrejningspunktet. Det virker som om disse informanter oplever sig som aktører indenfor den givne klientramme: at være anbragte uden for hjemmet.

For nogle af informanterne virker tilsynet som en sikkerhed for, at de har mulighed for at tale med udenforstående om forhold, både når de

trives og også når de ikke trives på anbringelsestedet. Tilsynsmyndigheden kan således fungere som sikkerhedsventil for anbragte børn og unge.

Det er en balancegang i tilsynsarbejdet at holde fokus på barnets/den unges perspektiv samtidig med at skulle støtte og vejlede plejefamilien og have et godt forhold og godt samarbejde med familien. Nogle af informanterne oplever, hvor vanskelig denne balancegang kan være, og hvordan dette påvirker deres oplevelse af tilsynet. Trine (17 år), som har været anbragt i 13 år, fortæller her om en engageret familieplejekonsulent:

”Jeg har haft mange forskellige familieplejekonsulenter i årenes løb, måske 4-5 stykker. De har alle fortalt mig, at de skal høre, hvordan jeg har det, og hvordan jeg ser på tingene. Det har jeg kun oplevet med den første, som jeg lærte godt at kende. Hun fulgte op på tingene, talte mest med mig, når hun kom på tilsynsbesøg, og ringede og spurgte mig om mange ting, når hun havde været til møde eller på besøg hos min far. Hun var engageret, og hun interesserede sig for en, hun var ligesom ikke så overfladisk som alle de andre. De talte oftest kun med min plejefamilie.”

Trines udsagn understreger, at inddragelse i tilsynet også er afhængig af om tilsynsmyndigheden i ord og handling udviser engagement og interesse for barnets/den unges perspektiv. Ellers er samarbejdet og samtaler med tilsynsmyndigheden ikke meningsfulde for barnet/den unge. Flere informanter giver udtryk for, at reel inddragelse i tilsynet viser sig, når tilsynsmyndigheden opleves som en ”brobygger” mellem barn/ung og plejefamilie, og når inddragelsesprocesser forsøges gennemført via dialog med plejefamilien, barnet/den unge og tilsynsmyndigheden.

Det er ret begrænset, hvad der foreligger af forskningsmæssig viden om det personrettede tilsyn i dansk sammenhæng. Ertmann og Luckow 2009; Hansen & Zobbe 2007, beskæftiger sig alle med det individuelle tilsyn set ud fra plejeforældres eller myndighedsrådgiveres perspektiv. Få har endnu haft fokus på anbragte børn og unges perspektiv i tilsynet. Undersøgelserne viser blandt andet, at der er variation i, hvor ofte der

føres tilsyn, og hvor ofte der tales med barnet ved tilsynsbesøg (Hansen & Zobbe 2007:54-55).

Warming (2004:81) viser i et evalueringsprojekt, at netværksgrupper for anbragte børn og unge kan udgøre tilsynsbesøg end traditionelle tilsynsbesøg i plejefamilier. Børn og unge oplever empowerment i gruppeprocesser rettet mod deltagelse i tilsyn i gruppetiltag. De får i netværksgruppen et refleksionsrum, hvor oplevelser og fortællinger om blandt andet mistrivsel i plejefamilien kommer frem og udfoldes og kan bringes videre til tilsynsmyndigheden som en kvalificering af tilsynet.

I Nielsen et al. (2005:281) understreges det, at tilsynsmyndigheden skal give børn og unge en mulighed for at have et ”sted uden for”, så man ikke føler sig prisgivet, hvis tilsynet skal fungere optimalt for barnet/den unge. Det påpeges endvidere, at børn og unge ønsker, at den tilsynsførende skal sikre fortrolighed med barnet/den unge, ellers oplever det ikke, at de kan bruge vedkommende til noget.

Tilsynet har et ”ben i to lejre”, idet tilsynsmyndigheden har en funktion både i formelle og uformelle arenaer i forhold til barnets/den unges liv. Barnet/den unge er også afhængig af at have en god relation, være i en anerkendende dialog med tilsynsmyndigheden, og at denne har blik for barnets/den unges perspektiv. Forekommer dette oplever barnet/den unge delegeret borgermagt. Barnet/den unge får mulighed for at påvirke beslutninger i samarbejde med sociale myndigheder.

Tilsynsmyndigheden spiller en central rolle i forhold til inddragelse både på formelle og uformelle arenaer. Tilsynsmyndigheden kan være medvirkende til, at ”døren” til magten i vigtige og skelsættende beslutninger holdes åben for anbragte børn og unge.

8.3. FOKUS PÅ PLEJEFORÆLDRE - BARRIERER FOR INDDRAGELSE

Halvdelen af informanterne har oplevelser, hvor tilsynsmyndigheden alene har fokus på plejefamiliens behov og problemstillinger. Det beskrives på denne måde af Tanja (12 år), som er i en aflastningsordning:

”Jeg har ikke talt med hende (familieplejekonsulenten) fra konsulenthuset om, at jeg ikke kan lide at være i familien, og

hvordan jeg har det med plejefar. Hun er så tæt med plejefamilien, at jeg ikke ved, om hun siger det videre til dem. Jeg vil hellere sige det til min kontaktperson, fordi hun kun taler med mig.”

Og Nikolaj (17 år) tidligere anbragt i en døgnplejefamilie forklarer:

”Jeg har ikke haft så meget kontakt med nogle af dem (familieplejekonsulenter). I de sidste 5 år sad jeg for det meste for mig selv, mens de var der. Så talte de med plejefamilien imens. Jeg vidste aldrig, hvad de talte om, for jeg var ikke med i samtalen.”

Tanjas og Nikolajs beskrivelse af tilsynsbesøg viser, at når der alene er fokus på samtaler med plejefamilien, opleves tilsynet som at ske for plejefamiliens skyld. Det stiller barnet/den unge i en udsat position, fordi det er svært at formidle en inddragelse af barnet eller den unge, hvis barnet eller den unge ikke opfatter, at tilsynsmyndigheden kommer for at lytte til barnet eller den unge. Det kan også hindre barnet eller den unge i at søge støtte til at få løst uoverensstemmelser eller konflikter med plejefamilien. Barnet/den unge oplever sig holdt udenfor de voksnes forståelsesramme, og i værste fald har de en oplevelse af at være objektgjorte. Tilsynsmyndigheden fungerer under disse omstændigheder ikke efter hensigten - som en kontrolfunktion - der kan sikre, at det afdækkes, hvis barnet ikke trives og ikke udvikler sig. I disse sammenhænge oplever børn og unge den dobbelte umyndiggørelse, asymmetrien i forholdene barn/voksen og klient/myndighed. Tilsynsmyndighedens inddragelse af barnet eller den unge er ligesom i myndighedsrådgiverens tilfælde afhængig af, at der eksisterer en god relation, samt at barnet/den unge mødes med anerkendelse.

Kasper (15 år), anbragt i tre anbringelsesforløb – alle plejefamilier, beskriver en episode med tilsynsmyndigheden:

”I sidste uge kom hun (familieplejekonsulenten) for at snakke med mig. Så talte hun med plejefamilien i flere timer, mens jeg opholdt mig på værelset, og da hun så skulle tale med mig, var det som om, at hun ikke ville alligevel. Jeg ved ikke, hvorfor hun kom ind på værelset, men hun kom ind og sagde:

"Nej, sikke et fint værelse du har". Og så sagde hun bagefter: "jeg kan mærke, at du ikke gider tale med mig," inden jeg fik sagt noget, var hun ude af døren. Hun var der i max. 10 minutter. Det var ikke så sjovt, da der var nogle ting, jeg gerne ville tale med hende om – f.eks. om regler med lomme-penge, og at plejefamilien ryger indenfor, selvom jeg har sagt til dem, at jeg ikke kan tåle det og heller ikke kan lide at sidde i min klasse og lugte af røg. Det er pinligt at mit tøj stinker af røg. Det er faktisk ikke så godt, fordi jeg er pissebange for at spørge dem om noget og blive uvenner med dem igen."

Det kan have fatale konsekvenser for børn og unges trivsel, som i Kaspers eksempel, at tilsynsmyndigheden møder barnet/den unge ikke-anerkendende, og/eller alene har fokus på plejefamilien og er direkte afvisende i kommunikationen med barnet/den unge. Kasper oplever at blive mødt med arrogance og/eller afstandtagen. Barnet/den unge forhindres decideret i at give udtryk for evt. mistrivsel, hvis tilsynsmyndigheden ikke giver sig tid eller måske har frygt for samtalen med barnet/den unge. Tilsynsmyndigheden fungerer, i Kaspers eksempel, ikke som en sikkerhedsventil for barnet/den unge, og der er på ingen måde tale om en børnevenlig inddragelsespraksis. For nogle børn og unge kan en sådan praksis betyde, at eventuelle problemer forværres, og anbringelsen afbrydes eller må ophøre.

To af de interviewede anbragte unge berettede for mig efter interviewene, at de oplevede manglende inddragelse af dem af de sociale myndigheder som den direkte årsag til sammenbrud i deres anbringelser. Dette behov for at fortælle om oplevelser med sociale myndigheder efter interviews opstod et par gange undervejs i dataindsamlingen, som omtalt i kapitel 5. De to informanter beskrev, at de begge gentagne gange havde forsøgt på forskellig måde at få deres tilsynsmyndighed i tale om de problemer, som de oplevede på anbringelsesstedet. Men de oplevede sig begge "holdt hen", og de fik begge besked om, at de "måtte tage sig sammen" og indordne sig. Problemerne blev af tilsynsmyndigheden set som diskussionslyst og udfordrende adfærd fra de unges side, ligesom begge unge blev bedt om ikke at stille så store krav til deres anbringelsessted om hjælp.

En facet i forhold til inddragelse af barnet/den unge, når tilsynsmyndigheden alene har fokus på plejefamiliens trivsel, er, at barnet/den unge bliver afhængig af, at plejefamilien har et anerkendende børnesyn og igennem plejefamiliens dialog og samarbejde med tilsynsmyndigheden kan få barnets stemme igennem til den sociale myndighed.

Trine (17 år) forklarer om sine erfaringer med denne facet:

"Jeg kunne i samtalerne med familieplejekonsulenten godt tænke mig, at hun interesserede sig for en, at hun ikke var så overfladisk, sådan som: "Hvordan er din skoledag gået?". Det er plejefamilien, som det handler om, ikke min skoledag. Jeg har også bedt om psykologhjælp, og hun siger bare hele tiden: "Vi må se, hvad vi kan gøre". Jeg har bedt mine plejeforældre om at sige det videre til hende, fordi så er der blevet rykket flere gange. Det er ligesom, at det trænger lidt bedre igennem, når det er en voksne, som siger det, end når det kommer fra mig. Hvilket, jeg synes, er rigtig ærgerligt, fordi det burde være mig, der kunne komme igennem, da det er mig, der oplever det. Det burde ikke være nødvendigt, at jeg sagde det til en anden, før end der blev gjort noget."

Barnets/den unges vej op ad inddragelsesstigen går således igennem plejefamilien. Det er så at sige inddragelse via 3. persons velvilje. Plejefamilien er selv interesseret i spørgsmål og beslutninger omkring barnet/den unge, da de ofte har betydning for formuleringen af plejefamiliens arbejdsopgaver. Dermed kan de i nogle situationer blive "gate-keepere" i forhold til, om barnets eller den unges ønsker og holdninger kommer frem til tilsynsmyndigheden. Det er ikke svært at forestille sig at vigtige nuancer kan gå tabt undervejs i sådan en proces. Børn og unges inddragelse forbliver på den måde nemt et "window-dressing" ritual.

Sandsynligheden for at barnets/den unges egen holdning kommer frem kan virke ringe og overladt til voksnes fortolkning og definitionsmagt af "barnets bedste".

Flere anbragte unge fortæller om vanskelige tilsynsbesøg. Jeg har taget følgende udsagn med for at vise og uddybe nuancerne i denne inddragelsespraksis.

Fra gruppeinterviews giver Rikke (14 år) udtryk for følgende:

"Jeg synes, at hun (familiekonsulenten) spilder min tid, selvom hun skal holde opsyn med mig. Hun skal komme hver 3. måned, men kommer kun hvert halve år. Det er ikke godt nok. Hun spørger til min skole, til mine venner, og spørger på en måde som om det skal stå i en journal. Hun spørger ikke ind til, hvordan det går i plejefamilien. Hun kommer kl.14. og går kl.16.00. I den tid har hun talt mest med plejefamilien. Vi sidder ved køkkenbordet i plejefamilien og snakker først sammen uden plejefamilien i kort tid, og så er de med resten af tiden. Jeg sætter for det meste en parade op, så der er bare ting, som jeg ikke siger. Det må hun leve med. Hvis ikke hun selv kan finde ud af at virke interesseret og gerne vil hjælpe mig, i stedet for at bruge kommunens penge, så kan hun ligeså godt blive væk."

Og Anja (16 år) tilføjer:

"Jeg har også oplevet, at hun (familieplejekonsulenten) kun taler med plejefamilien. Hun taler med mig om ligegyldige ting. Hun siger, at hun godt forstår min situation. Det gør hun altså ikke, for hun ved ikke, hvordan jeg har det."

I et andet gruppeinterview fortæller Josephine (18 år) om samme tema:

"Jeg har ofte oplevet, at hun (familieplejekonsulenten) talte hen over hovedet på mig til plejemor, selvom om samtalen handlede om mig. Hun stillede tit nogle mærkelige spørgsmål. Nogle gange svarede jeg bare i øst og vest, så samtalen hurtigt var overstået."

Mads (24 år) forklarer:

”Ja, jeg tror meget det er sådan, at ens plejefamilie taler meget med dem fra kommunen, og de ligesom glemmer at fortælle det til en, selvom det er mig, det drejer sig om. Så vurderer de nogle ting for en, måske er det helt forkert. Det har jeg oplevet, og det kunne være meget rart, at de lige spurgte en og holdt et mere uddybende møde eller tilsyn end bare at spørge overordnet ind til ens person og liv. Det er meget overfladisk”.

Når tilsynsmyndigheden har fokus på plejefamilien er der tale om ikke-inddragelse eller symbolsk retorik/tokenisme. Børn og unge har i disse sammenhænge beskrevet sig som værende på ”en øde ø”, hvilket synes meget betegnende for den situation, hvor barnet næsten bliver usynligt for tilsynsmyndigheden. Børn og unges oplevelse af manglende inddragelse i tilsyn kan få fatale konsekvenser, således at evt. mistrivsel, omsorgssvigt eller omishandling i anbringelsen ikke opdages.

8.4. FOKUS PÅ BÅDE BARNET/DEN UNGE OG PLEJEFAMILIEN – MULIGHED FOR INDDRAGELSE

I det empiriske materiale beskrives tilsynsbesøg, hvor flere informanter oplever inddragelse. I de tilsynsbesøg deltager også plejefamilien.

Trine (17 år) forklarer:

”Jeg synes, det er meget rart, at tilsynet foregår hjemme i plejefamilien. Det er vante omgivelser frem for, at man skal sidde et fremmed sted, være fornem og alvorlig. Der er selvfølgelig situationer, hvor man bliver nødt til det. Jeg foretrækker samtaler med hende (tilsynskonsulenten) sammen med mine plejeforældre. De kender mig bedst, og hjælper mig med at forklare mine synspunkter og holdninger. Det er ikke altid let for mig at blive ved med at sige til hende, at jeg har brug for psykologhjælp eller at jeg gerne vil blive boende, efter jeg er fyldt 18 år.”

Amalie (16 år) siger:

”Jeg taler mest med dem fra kommunen, når min plejemor er til stede herhjemme – også hende tilsynskonsulenten. Det synes jeg, er meget rart, fordi min plejemor støtter mig i, at jeg kan få sagt mine ting. Jeg føler mig bedst tilpas, når snakken foregår hjemme. Men man skal huske at spørge barnet om, hvor det synes, at samtalerne skal finde sted.”

Plejefamilier kan støtte og hjælpe barnet/den unge i at mestre tilsynets inddragelse af dem. Som i Trines og Amalies eksempler understøtter en god relation mellem barnet/den unge og plejefamilien tilsynets inddragelsespraksis. Plejefamilier er medvirkende til, at børn/unge kan begribe og håndtere tilsynsbesøg på en meningsfuld måde. Det tyder på i forhold til inddragelse, at børn/unge er underlagt afhængighed af de voksnes børnesyn, idet der skal et børnesyn til, der bifalder barnets inddragelse og en afhængighed af, at de voksne er i stand til at fokusere på barnet/den unges perspektiv frem for deres eget.

Emil uddyber ovenstående tema. Han taler både med tilsynet alene og sammen med sine plejeforældre. Det varierer alt efter problemerne i hans liv. Han siger:

”Hvis jeg nu var sur over et eller andet mine plejeforældre havde gjort. Normalt får jeg stuearrest, hvis jeg gør noget dumt, og jeg følte måske: okay, det var måske ikke helt det rigtige at gøre. Så ville jeg sige det til familieplejekonsulenten. Hvis jeg ligesom ikke kunne sige det til plejeforældrene uden at blive bange for, hvad der skulle ske. Så ved jeg, at hun vil snakke med mine plejeforældre om det. Nogle gange har jeg også været med i snakken.”

Tilsynet fungerer, som i Trines, Amalies og Emils situation, som en brobygger mellem barnets/den unges og plejefamiliens holdninger og oplevelser i forhold til problemer i hverdagslivet. På denne måde understøtter tilsynsmyndigheder disse tre unge i hverdagslivets inddragelsesprocesser, så det anbragte barnet/den unge bedre kan mestre relationerne til plejefamilien. Barnet/den unge kan, som f.eks. Emil opleve, at tilsynsmyndigheden hjælper ham med at tale med plejefamilien

om hans tanker og følelser af konkrete hverdagslivssituationer, som kan være vanskelige for barnet/den unge at tale med plejefamilien om. Tilsynsmyndighedens måde at tilrettelægge inddragelsen af barnet/den unge i tilsynssamtaler med fokus på barnets/den unges perspektiv bevirker, at barnet/den unge oplever at kunne tale og samarbejde med plejefamilien på en mere befordrende måde. Det kan betyde, at tilsynsmyndigheden kan være med til at understøtte, at barnet eller den unge kan mestre livet som anbragt

8.5. OPSAMLING PÅ TILSYN

Inddragelse i tilsynet har mange facetter og komplekse sammenhænge. Det viser blandt andet ovenstående udsagn fra det empiriske materiale. Informanterne har tilsammen mange erfaringer med inddragelse, ikke-inddragelse og tokenisme ved formelle tilsynsbesøg.

Jeg har opsamlet pointer om tilsynsmyndigheders inddragelse af børn og unge i punktform.

- Inddragelse forekommer for flere anbragte børn og unge, når tilsynsmyndigheden har fokus på barnets/den unges perspektiv i tilsynet.
- Oplevelse af reel inddragelse er afhængig af om barnet/den unge er informeret om tilsynsmyndighedens opgave, er forberedt på tilsynsbesøg og om tilsynsmyndigheden inddrager barnet/den unge i meningsfulde dialoger med plejefamilien.
- Børn og unge fortæller, at de kan opleve tilsynet som ”brobygger” i inddragelsesprocesser, når tilsynet formår at videreføre barnets/den unges holdninger til myndighedsrådgivere, og støtter barnet/den unge i at mestre stormøder.
- Nogle børn og unge fortæller, at de foretrækker samtaler med tilsynet, hvor plejeforældre også deltager. De ønsker dette, når plejefamilien understøtter deres inddragelse i møder med tilsynsmyndigheder.

- Andre børn og unge forklarer, at de ønsker at tale med tilsynsmyndigheden alene uden plejeforældres tilstedeværelse, og evt. derefter at være en del af en fælles drøftelse sammen med plejefamilien.
- Om barnet/den unge ønsker plejeforældres deltagelse i tilsynssamtaler er afhængig af den relation, som barnet/den unge har til plejeforældrene. Flere af informanterne oplever sig i stand til at mestre samtaler alene med tilsynsmyndigheden. De har erfaring med, at tilsynsmyndigheden er en udenforstående - en myndighedsrepræsentant - som de kan have tillid til og vil have fokus på deres perspektiv og vil hjælpe dem med at blive inddraget i hverdagslivet og skelsættende beslutningsprocesser både i plejefamilien, i forhold til forældre, og videre til myndighedsrådgivere. I disse situationer får tilsynsmyndigheden en central funktion i forhold til at barnet/den unge får mulighed for at blive inddraget i form af delegeret borgermagt.
- Flere anbragte unge fortæller, at de oplever tokenisme i tilsynsbesøg. Der er mange voksne ”filtre” mellem anbragte børn og unges og sociale myndigheder. Barnets/den unges holdning fremføres først via plejefamilien, derefter via tilsynsmyndigheden til myndighedsrådgiveren. Det må efterlade en tvivl om, hvorvidt det er barnets/den unges stemme, der videreformidles til den myndighed, der har beslutningskompetencen. Plejefamilie og tilsynsmyndigheden kan således begge være medvirkende til at påvirke barnets eller den unges inddragelse positivt eller negativt.
- Anbragte børn og unge er afhængige af to myndighedsrepræsentanter (myndighedsrådgivere og tilsynsmyndigheder), hvilket blandt andet fordrer, at de to ”magthavere” er enige om barnets/den unges ”bedste” og har fælles holdninger til barnets/den unges inddragelse. Dette strukturelle vilkår er for anbragte børn og unge vanskeligt at påvirke. Nogle af informanternes strategi er i disse sammenhænge at tale med den ene uden den andens tilstedeværelse, som beskrevet i tidligere kapitel

om informanternes samtaler alene med myndighedsrådgivere.

- Tilsynsmyndigheden kan støtte barnet/den unges evne til at håndtere egen livssituation ved at give respons på barnets/den unges oplevelser med belastninger og stressfulde situationer f.eks. i forhold til forældre og plejeforældre. For nogle anbragte børn og unge bliver tilsynskonsulenter mestringsagenter, således at barnet eller den unge kan opleve en højere grad af håndterbarhed i forhold til eget liv.
- Flere informanter fortæller, at de erfarer problematiske inddragelsespraksisser, når tilsynsmyndigheden alene har fokus på plejeforældres perspektiv og deres behov for støtte til problemstillinger i arbejdet med barnet/den unge. Barnet/den unge kan opleve sig objektgjort, overset og negligeret af tilsynsmyndigheden.
- Flere informanter forklarer, at deres oplevelse er, at samarbejdet med tilsynsmyndigheder kan forekomme som tokenisme eller ikke-inddragelse. Det opleves, når tilsynet udføres på den måde, at tilsynsmyndigheden først samtaler med plejefamilien, mens barnet/den unge opholder sig fysisk i et lokale ved siden af, og dernæst taler med barnet/den unge. Barnet/den unge kan i disse sammenhænge opleve, at tilsynsmyndigheden er i for tæt relation med plejefamilien. Derfor undlader barnet/den unge overfor tilsynsmyndigheden at give udtryk for, hvordan det reelt oplever forholdene under anbringelsen. Nogle informanter giver udtryk for, at det har den konsekvens, at de sætter en maske eller ”parade” op overfor tilsynsmyndigheden. De lukker af overfor dialog med de sociale myndigheder, og vender tilsynet ryggen. Det kan få den konsekvens, at barnet/den unge ikke får støtte og hjælp til at mestre eventuelle centrale problemer.

KAPITEL 9. UFORMEL INDDRAGELSE

De næste afsnit beskriver børn og unges oplevelser med inddragelse i uformelle sammenhænge i deres hverdagsliv. Som tidligere beskrevet i kapitel 6 dukkede der i analysearbejdet mønstre og meningssammenhænge frem, som omhandlede børn og unges oplevelser med uformelle inddragelsesmæssige sammenhænge i interaktioner med betydningsfulde voksne og andre børn/unge. Uformel inddragelse er en uafhængig faktor i sig selv, og samtidig påvirker den og har betydning for de formelle inddragelsesmæssige sammenhænge.

9.1. INDDRAGENDE INTERAKTIONER - PLEJEFORÆLDRE

Interaktioner med betydningsfulde voksne viser sig i materialet at have central betydning for, om barnet/den unge oplever inkluderende og anerkendende inddragelsesprocesser både i hverdagslivet i plejefamilien og hos forældre i forhold til skelsættende formelle beslutninger. Flere børn og unge beskriver inddragende interaktioner med plejeforældre.

I det følgende beskrives plejeforældres støtten af mestringsprocesser i interaktion med barnet/den unge. Amalie (16 år), anbragt i samme plejefamilie i 4 år, fortæller:

”Plejemor og jeg sidder gerne en halv time efter mødet med kommunen og snakker om det. Plejemor spørger f.eks.: Hvad synes du om det? Og har du fået svar på det hele? Ellers ringer jeg i morgen til sagsbehandleren og får svar på det. Eller hvis jeg bliver ked af det, så spørger hun mig om, hvorfor reagerer du, som du gjorde og sådan nogle ting. Der får jeg lige samlet op på det vigtigste, og det betyder rigtig meget. Det betyder at jeg nu, efter at jeg er blevet hørt en del gange med små ting stille og roligt får mere tillid til det med kommunen. Det har jeg ikke haft, da jeg flyttede ind, da var jeg rædselsslagen en uge før jeg skulle have et møde. Jeg har fået mere tillid, og regner ikke med de (kommunen) fjerner mig.”

Plejemoderen støtter og hjælper Amalies håndtering af sin børneklieposition i den sociale myndigheds inddragelse. Plejemoderens støtte til Amalie før, under og efter stormøder med myndighedsrådgiveren får

en afgørende betydning for, om Amalie selv formår at få sin stemme frem på formelle møder. Det betyder endvidere - og endnu mere centralt - at Amalie tør tro på, at den sociale myndighed vil hjælpe og støtte hende positivt med hendes udvikling. Amalie bliver på den måde støttet i at udvikle sine kompetencer til at samarbejde med den sociale myndighed.

Amalie uddyber videre, hvad det er i interaktionen med plejemoderen, som hjælper hende med at begribe og håndtere den sociale myndigheds inddragelse:

"Min plejemor har gjort sådan, at hun har sat det ned på mit niveau. Hvis ikke jeg selv har haft en beslutning, så har min plejemor sagt det. Eller hvis jeg egentlig ikke har haft muligheden for at bestemme det, så har hun alligevel stillet mig spørgsmålet: "Hvad mener du egentlig om det?" For så har jeg alligevel haft min egen holdning til det. Så har min plejemor måttet sige højt til møderne: "Amalie synes, at det er en dårlig ide, eller Amalie er helt enig."

Plejeforældrens fokus er på Amalies perspektiv, at få Amalies holdninger, tanker og følelser frem i mødet med sociale myndigheder. Derfor oplever Amalie, at plejemorens måde at efterspørge Amalies "stemme", understøtter Amalies mulighed for at mestre inddragelse i mødet med den sociale myndighed.

Stormøder og møder med myndighedsrådgivere i øvrigt bliver for Amalie mere begribelige og håndterbare.

Flere anbragte unge fortæller om uformelle inddragelsesprocesser, som understøtter formelle inddragelsespraksisser. Trine (17 år), anbragt i en plejefamilie gennem 12 år siger:

"Det hjælper mig rigtig meget, at min plejefar er med til møder med kommunen, og når familieplejekonsulenten kommer i plejefamilien. Jeg er rigtig dårlig til at sige, hvad det er, jeg mener og, hvordan jeg har det. Det synes jeg er ekstremt svært, så det er altid virkelig rart for mig at have min plejefar med, når jeg er til møder. Han er god til ligesom at sige eller

spørge mig f.eks. inden et møde: ”Vi skal jo til det her møde, hvad har du gjort dig af tanker, hvad er det egentlig, du gerne vil, hvad vil du godt sige til dem?” Det hjælper mig til, at jeg så også får sagt min mening om, hvad jeg gerne vil, når jeg bliver 18 år og gerne vil i efterværn og have hjælp til at tage en uddannelse.”

Både Trines og Amalies plejefamilier har fokus på anerkendende og understøttende inddragelsespraksis i deres arbejde som plejefamilie. Amalie og Trine oplever, at de betydningsfulde voksne i deres hverdagsliv har blik for deres perspektiv og vigtigheden af at få deres ”stemme” frem i mødet med sociale myndigheder. Plejefamilierne viser i ord og handling, at de anser de to unge, som kompetente aktører i eget liv med værdifulde input til at løsninger af deres problemer. Plejefamilierne forsøger at underbygge den forståelse ved at være interesseret i at få Amalies og Trines holdninger og meninger frem på formelle møder med myndighederne.

Amalie fortæller videre i interviewet om betydning af den uformelle inddragelse:

”Det har betydet, at jeg er blevet stærkere psykisk og blevet stærkere personligt. Jeg har nu lært af min plejemor at sige fra og er ikke bange for at sige min mening – også overfor kommunen og overfor min far.”

At have blik for inddragelse, som et mål i det daglige arbejde som plejefamilie for anbragte børn og unge, viser sig i det empiriske materiale at have stor betydning for, hvordan disse børn og unge mestrer en position som dobbelt umyndiggjorte - et strukturelt vilkår - og samtidig indenfor dette vilkår at få egne holdninger til myndigheders hjælpeforanstaltninger frem i lyset i beslutningsprocesser. Dette aspekt fortæller Emil (14 år) om:

”I min plejefamilie taler vi om tingene, hvis der brug for at tale om dem. Det er sådan, at vi bare siger tingene, som de er. Vi snakker om, at man altid har lov til at have en mening om tingene, det er bare ikke altid, alle er enige i den. Det gør, at jeg har ikke svært ved at sige min mening til møder med

kommunen. Jeg har altid sagt min mening, bare gjort det, det gør jeg også i plejefamilien."

Når plejefamilien har blik for det inddragelsesmæssige aspekt, så kan det få en indirekte betydning for barnets eller den unges indflydelse på beslutninger, når barnet eller den unge ikke deltager i formelle møder med den sociale myndighed. Der er ikke tale om egentlig inddragelse af barnet/den unge i disse sammenhænge, mere om information til barnet/den unge om myndighedens beslutninger. Det virker som en anerkendelse af barnet/den unges aktørstatus, når plejeforældre uformelt signalerer, at de ønsker åbenhed overfor barnet eller den unge om disse sammenhænge.

Kasper (15 år) forklarer om sin plejefamilie:

"Jeg ville egentlig gerne selv have været med til møderne, men mine plejeforældre, de fortalte mig bagefter, hvad de havde snakket om til mødet. De var meget gode til at forklare tingene til mig, fordi de ikke syntes, det skulle holdes hemmeligt."

Det kan være dilemmafyldt for plejefamilier at deltage på møder sammen med barnet/den unge, og understøtte barnets/den unges perspektiv på en så åbenlys og direkte måde, som i Amalies og Trines eksempel. Nogle plejeforældre vil være tilbageholdende hermed for at undgå at blive taget til indtægt for, at de gennem disse understøttende processer fremmer deres eget perspektiv og ikke barnets/den unges perspektiv. F.eks. i forhold til problemer og beslutninger om samvær med forældre. Uanset hvordan det forholder sig med dette dilemma, så viser analysen, at plejeforældres rolle i inddragelse af barnet/den unge i hverdagslivet og i forhold til skelsættende beslutninger virker befordrende for barnets/den unges oplevelse af inddragelse. Barnet/den unge lærer at mestre vilkåret at være anbragt, og give udtryk for egne holdninger til eget liv.

At blive hørt, lyttet til, reflektere og diskutere sammen med voksne, som kender en fra hverdagslivssammenhænge er en indirekte måde at få indflydelse på eget liv. Det kan ikke forhindre, at den formelle ind-

dragelse opleves som tokenisme af barnet/den unge, men disse inddragende interaktioner medvirker til, at barnet/den unge bliver styrket i at mestre et vanskeligt livsvilkår.

I det empiriske materiale er der få udtalelser om børn og unges oplevelser med ikke inddragende relationer til plejeforældre. Et af de interviewede børn i forebyggende hjælpeforanstaltning, weekendaflastningsordning, forklarer, hvordan hun oplever en ikke inddragende relation til betydningsfulde voksne:

”Min plejefamilie (aflastningsfamilie) bliver fuldstændig sure på mig, hvis jeg dropper en weekend. Jeg har droppet en weekend, hvis jeg dropper en mere til..så ryger de helt op i det røde felt. Jeg kan høre det – bare på den måde i telefonen, og den måde de er overfor mig næste gang, jeg kommer, så er de total sure på mig alle sammen. Plejefar – han gider ikke engang sige ”hej” til mig. Så ignorer han mig fuldstændig. Der er for det meste rigtig dårlig stemning dernede.” (Tanja, 12 år)

Plejeforældres handlinger og verbale udtryk har stor betydning for om et udsat barn eller unge oplever sig imødekommet, respekteret og anerkendt som aktør i eget liv. Tanja oplever ikke en inddragende tilgang og forståelse af sit perspektiv af plejefamilien. Tværtimod oplever hun sig misforstået og straffet. Der synes ikke at være en uformel inddragelsespraksis, hvorfor der i høj grad er behov for, at den unges perspektiv kommer i fokus i den formelle inddragelse. Her er der behov for den sikkerhedsventil, som den formelle inddragelse kan være for at afhjælpe en belastende og stressfyldt livssituation for barnet/den unge.

9.2. INDDRAGENDE INTERAKTIONER - FORÆLDRE

Børn og unge oplever også uformelle understøttende processer i interaktioner med deres forældre. Hovedparten af de interviewede børn og unge oplever uanset hjælpeforanstaltning, at deres forældre hjælper dem med at begribe og håndtere inddragelsesprocesser både uformelt og formelt. De fleste oplever, at deres forældre hjælper dem på en anerkendende og respektfuld måde, således at den sociale myndigheds

inddragelsespraksis giver mening for dem. For nogle børn og unge fungerer forældre f.eks. i formelle møder med sociale myndigheder, som den vigtigste og eneste støtte i at mestre disse formelle sammenhænge.

Som to af informanterne udtaler, Tanja (12 år):

"Min mor er meget god til at fortælle mig, hvad der sker og informere mig, når vi f.eks. skal til møde med kommunen. Hun lytter til, hvad jeg siger og spørger tit om, hvad jeg selv mener. Så taler jeg med hende om det. Det hjælper mig meget, inden jeg skal til møde med min sagsbehandler."

Og Emil (14 år) udtrykker:

"Jeg ved, at mange gange har min mor det på den måde, at hun tænker: Det er min mening, den må jeg godt have. Hun synes helt bestemt, at jeg skal fortælle kommunen, hvad jeg selv mener om tingene. Jeg taler altid med min mor om de ting, inden møder med kommunen."

Ovenstående understreger, at forældre fortsat har en central rolle i at støtte børn og unge, uanset hvilken hjælpeforanstaltning som de modtager, til at mestre inddragelse hos sociale myndigheder. Forældre kan i de formelle sammenhænge, hvor barnet/den unge oplever, at sociale myndigheders inddragelsespraksis er mangelfuld eller ikke indeholder et anerkendende børnesyn, være dem, som hjælper barnet/den unge. Som Dorte (16 år) tidligere anbragt på en døgninstitution siger:

"Min familie har hjulpet mig med at få sagt min mening på disse møder med kommunen og institutionen. Jeg har, når det blev svært holdt min far i hånden under møderne. Det hjalp mig meget, også når jeg skulle sige noget imod pædagerne."

I det empiriske materiale tegner sig et billede af, at inddragelse for udsatte børn og unge har afsat i, hvordan barnet/den unge uformelt bliver mødt med et anerkendende børnesyn af de betydningsfulde voksne i deres hverdagsliv. Disse uformelle inddragelsesmæssige sammenhænge kan være med til at understøtte barnets/den unges oplevelse af

at håndtere og begribe formelle inddragelsespraksisser på meningsfulde måder.

9.3. UNGEGRUPPER - STØTTE TIL INDDRAGELSE

Nogle af de anbragte unge og unge voksne beskriver det at deltage i et gruppetilbud med ligestillede.

Rikke (14 år) fortæller:

”Jeg synes, det har været rart at komme her i gruppen og tale med de andre om f.eks. hvis man, som jeg, har haft det svært med plejefamilien og ikke kan tale med tilsynskonsulenten om de ting. Jeg synes faktisk, det er for dårligt, fordi hun skal holde opsyn med mig.”

Anne (24 år) forklarer:

”Her i gruppen har vi allerede noget til fælles, vi er ikke alene eller føler os anderledes med at bo i en plejefamilie eller være fjernet hjemmefra. Vi støtter hinanden også når det ikke er nemt at komme igennem til kommunen. Nogle af os har mange og dårlige erfaringer med at blive hørt af kommunen”

Flere af informanterne udtrykker, at fællesskabet med ligestillede unge og samtaler om både forhold på anbringelsesstedet og møder med sociale myndigheder, giver en særlig uformel ramme, hvor de kan få støtte til at takle vanskelige situationer som anbragt og ung. Det ser ud til, at deltagelse i ungegrupper støtter de unge i at håndtere og begribe uformel og formel inddragelse i deres liv.

Warming (2002, 2004, 2005) bekræfter ovenstående pointe ved at beskrive, at gruppen er et fortroligt rum, hvor de unge får øvet sig i tale åbent om de problemstillinger, som de oplever i deres aktuelle livssituation, herunder sociale myndigheders inddragelsespraksis. Netværksgrupper kan ifølge Warming (2004:1999) være med til at kvalificere tilsynet, da barnet/den unge får et erfarings- og refleksionsrum sammen med andre plejebørn om f.eks. mistro i plejefamilien, inddragelse eller mangel på samme hos sociale myndigheder, samvær med

forældre mv. Centrale temaer, som ellers ikke altid ville komme frem og finde vej til sociale myndigheder.

9.4. OPSAMLING UFORMEL INDDRAGELSE

- Uformel inddragelse af børn og unge i deres hverdagsliv udført af forældre og/eller plejeforældre fortæller flere børn og unge, at de oplever som afgørende betydning for barnet/den unges inddragelse i formelle sammenhænge.
- Uformelle inddragelsesmæssige sammenhænge kan bidrage til, at barnet/den unge nemmere kan håndtere og begribe formelle inddragelsesmæssige sammenhænge udført af sociale myndigheder. På den måde bliver uformelle inddragelsesmæssige sammenhænge betydningsfulde for barnet/den unge.
- Børn og unge fortæller, at de ønsker støtte til at håndtere samarbejde med sociale myndigheder.
- Børn og unge fortæller, at deres erfaring er, at støtten skal udføres af voksne, som de stoler på, vil lytte til dem, kender deres behov for hjælp i inddragelsesmæssige sammenhænge.
- Anbragte unges deltagelse i ungegrupper er med til at understøtte formelle inddragelsesmæssige sammenhænge.

KAPITEL 10. INDDRAGELSE AF BØRN OG UNGE – REEL INDDRAGELSE ELLER SYMBOLSK RETORIK?

I dette afhandlingsarbejde ligger en videnskæssig ambition om at udforske og analysere kompleksiteten bag sociale myndigheders inddragelse af børn og unge. Formålet med undersøgelsen har været at udforske, hvad inddragelse af børn og unge, der modtager hjælpeforanstaltninger, indebærer set fra børn og unges perspektiv. I dette kapitel vil jeg diskutere undersøgelsens resultater - de centrale empiriske fund og de teoretiske og begrebsmæssige indsigter - erhvervet gennem undersøgelsesarbejdet med afsæt i afhandlingens problemstilling: **Hvordan oplever udsatte børn og unge sig inddraget af sociale myndigheder i forhold til deres liv med hjælpeforanstaltninger?**

Mit børnesyn tager udgangspunkt i at betragte udsatte børn og unge som bidragydere i vidensproduktionen, som meningsskabende og meningsberettigede kompetente aktører, som aktive subjekter i konstruktionen af eget liv (James et al. 1999) indenfor den givne strukturelle ramme, som deres klientposition giver mulighed for. Dette børnesyn afspejles i mine metodiske valg og fremgangsmåde samt i analyserne.

Resultaterne i undersøgelsen er først og fremmest en beskrivelse af inddragelsesfænomenet oplevet fra et bestemt udvalg af udsatte børn og unges perspektiv. Afhandlingen bidrager med dybdegående nuanceret viden om børn og unges fortællinger om inddragelse. Den giver et nuanceret indblik i, hvordan børn og unge ser sociale myndigheders af dem. Undersøgelsen peger på nye måder at forstå inddragelse af børn og unge på samt på faktorer, som har betydning for børn og unges oplevelse af, om sociale myndigheders inddragelse af dem opleves som reel eller som symbolsk retorik. Udover opsummering af dette vil jeg i dette kapitel perspektivere resultaterne, samt give anbefalinger til kvalificering af praktisk socialt arbejde. Anbefalinger til praksis i socialt arbejde skal ses i lyset af, at dette studie er et ErhvervsPhd. projekt, hvor det forventes, at forskningen kan pege på kvalificering af praksis.

10.1. EMPIRISKE FUND

I et ”helikopterperspektiv” peger analysen på tre centrale empiriske fund:

- 1) Børn og unge kan og vil udtale sig om sociale myndigheders inddragelse af dem.
- 2) Sociale myndigheders inddragelse af udsatte børn og unge opleves af de fleste af undersøgelsens børn og unge som ikke-inddragelse og/eller symbolsk retorik (tokenisme).
- 3) Skal der være tale om reel inddragelse, skal børn og unge støttes i at mestre samarbejdet med sociale myndigheder.

Ad. 1: Undersøgelsen viser, at børn og unge kan og vil inddrages i spørgsmål vedrørende deres livssituation med hjælpeforanstaltninger. De har kompetencer og indsigt til at udtrykke holdninger til eget liv, og de er villige til at formidle disse, såfremt det bliver efterspurgt af sociale myndigheder. Det handler om alle typer af spørgsmål også vedrørende vanskelige følelsesmæssige temaer.

Undersøgelsen viser, at udsatte børn og unge kan udtrykke, hvordan sociale myndigheder ”behandler” dem, samt fortælle om, hvilke inddragelsesmæssige sammenhænge de oplever som reel inddragelse, ikke-inddragelse og/eller symbolsk retorik (tokenisme). Undersøgelsen understreger, at børn og unge er kompetente til at fortælle om, hvordan de opfatter den professionelle indsats.

I forhold til om børn og unge vil inddrages, har ingen af de interviewede børn og unge sagt nej til at deltage i undersøgelsen uanset alder og situation. Og de har bidraget med deltagelse i lange interviews. Jeg er på intet tidspunkt stødt på, at de adspurgte børn og unge ikke vil bidrage med deres oplevelser og erfaringer. De fleste børn og unge udtrykker også i interviewene, at de gerne vil inddrages mere af sociale myndigheder. Der er dog også enkelte børn og unge, der ikke finder formel mødedeltagelse og samarbejde med sociale myndigheder værdifuld og hellere vil være fri.

I undersøgelsen virker det, som om de interviewede børn og unge erkender, at sociale myndigheders inddragelse er krævende. Det kræver selvtillid og kamp at blive taget alvorligt. Det afspejles i interviewene i forhold til spørgsmål om råd til andre børn og unge, gengivet i nedenstående i punktform.

- Børn og unge skal være modige, være sig selv og stole på sig selv. Hvis de kan det, er der muligheder for reelt at blive inddraget af sociale myndigheder.
- Børn og unge skal kæmpe for at blive hørt af sociale myndigheder. De skal blive ved med at forsøge at fremføre deres stemme for at komme igennem på møder og i samtaler med sociale myndigheder.

Mange udsatte børn og unge ved ikke præcist, hvad de ønsker og vil med deres liv i forhold til tildeling og iværksættelse af hjælpeforanstaltninger. Det er noget, som kræver tid, modenhed, formuleringsevne og ikke mindst selvtillid at erkende og have holdninger til. I det empiriske materiale er der tre informanter, som ved, hvad de vil i forhold til konkrete hjælpeforanstaltninger. Tanja (12 år) ønsker ikke at fortsætte i en mangeårig aflastningsordning, fordi hun ikke mener, at foranstaltningen er hjælpsom for hende. Trine (17 år) ønsker at få tildelt psykologbistand ud fra et ønske om hjælp til at håndtere traumatiske oplevelser med forældres omsorgssvigt. Kasper (15 år) har haft det meget svært i et anbringelsesforløb. De har alle tre på forskel vis forsøgt at råbe de sociale myndigheder op for at blive inddraget, men oplever ikke at blive hørt. De udtrykker, at deres erfaringer er, at de skal blive ved med at kæmpe for retten til at blive inddraget. Det efterlader spørgsmålet om, hvor de børn og unge, der ikke har selvtillid, mod og formuleringsevne til at udtrykke sig klart og tydeligt overfor sociale myndigheder, går hen med deres ønsker og tanker om fremtiden? Undersøgelsen understøtter, at børn og unge har brug for, at sociale myndigheder arbejder med inddragelse af dem som et grundlæggende etisk princip.

Ad. 2: Undersøgelsen peger samlet set på, at der er tale om problematiske inddragelsespraksisser. De fleste børn og unge i studiet fortæller,

at de oplever ikke-inddragelse og/eller tokenisme i formelle sammenhænge i samarbejdet med sociale myndigheder. De fortæller, at de oplever formelle inddragelsesmæssige sammenhænge som ”window-dressing” ritualer. Børn og unge har begrænsede muligheder for at tilkæmpe sig handlerum som kompetente aktører i klientpositionen.

De begrænsede muligheder for handlerum betyder for mange børn og unge, at deres erfaringer er, at de oplever at være ”til pynt”, en dekoration (Hart 1992, 1997) i sociale myndigheders forsøg på at opfylde det formelle administrative og retlige krav om inddragelse af dem. De oplever sig overhørt af de voksne, fremmedgjorte, som statister i egne liv. Og de oplever dermed en objektgørelse af sig selv som mennesker. En informant giver udtryk for, at han er ”...*en skoleopgave, der blot skal have en karakter og ned i skuffen igen.*”

Flere børn og unge forklarer, at de oplever, at de er blevet stillet i udsigt, at de sociale myndigheder vil inddrage dem i beslutninger om de konkrete iværksatte hjælpeforanstaltninger. Men de fortæller, at deres oplevelse er, at dette søges opfyldt ved deres blotte tilstedeværelse ved f.eks. stormøder og/eller samtaler med myndighedsrepræsentanter og intet andet. Inddragelsen af dem er gennemført som et ”window-dressing” ritual. Børn og unge har ingen indflydelse på beslutningerne, og de fortæller, at deres erfaringer er, at de sociale myndigheder reelt ikke er interesseret i deres perspektiv. Samarbejdet med sociale myndigheder opleves at foregå på de voksnes præmisser. Det er vanskeligt for børn og unge at komme til orde blandt mange voksne f.eks. på stormøder eller ved tilsynsbesøg. Der gives mange eksempler på, at børn og unge ikke forberedes før formelle møder/samtaler f.eks. i form af dagsorden, eller ved at deres ønsker til temaer efterspørges. De modtager ikke tilbagemeldinger fra sociale myndigheder om beslutninger eller får referat om vigtige og skelsættende beslutninger i forhold til eget liv. Børn og unge er også i denne undersøgelse i overraskende grad overset og overhørt i det sociale arbejde.

Nogle børn og unge fortæller, at deres oplevelser er, at de bliver indkaldt til møder/samtaler med sociale myndigheder, fordi de har den rette alder, jf. den retlige regulering på området. Dette opleves af børn og unge som symbolsk retorik, da de alene grundet deres alder formelt

skal være til stede og inddrages i formelle sammenhænge. De fortæller, at de oplever ikke at blive lyttet til. Og de erfarer, at det er vanskeligt at opnå indflydelse på beslutninger i samarbejdet med de sociale myndigheder.

Nogle børn og unge får tidligt kontakt med sociale myndigheder og oplevelser med ikke-inddragelse eller symbolsk retorik. Disse oplevelser, fortæller mange af dem, sætter hos nogle problematiske ”spor” i mange år, således at deres forventninger til sociale myndigheders intentioner om reel inddragelse ikke er store. Børn og unge fortæller, at de mangler orientering fra sociale myndigheder om forhold i egen sag f.eks. baggrunden for anbringelsen eller hændelsesforløb, som førte til hjælpeforanstaltninger. Orienteringen til børn og unge er en forudsætning for inddragelsen, hvis børn og unge skal have en mulighed for at danne og have holdninger til deres liv med hjælpeforanstaltninger.

Enkelte børn og unge fortæller, at mange oplevelser med ikke-inddragelse og/eller tokenisme fører til mistillid til myndighedsrepræsentanter. De foretrækker at vende sociale myndigheder ryggen og vil klare problemerne selv. Men de oplever, at de er tvunget til at indgå i et samarbejde.

Undersøgelsen viser, som nævnt, at hovedparten af børn og unge ønsker at få indflydelse på beslutninger om hjælpeforanstaltninger. Det er ikke ensbetydende med, at de vil bestemme alt. Mange af dem er bevidste om, at de selv og deres familier har brug for hjælpeforanstaltninger for at kunne udvikle sig. De fortæller, at de ønsker at indgå i et konstruktivt samarbejde og dialog med sociale myndigheder i til forhold at få indflydelse på vigtige beslutninger.

Hovedparten af børnene og de unge forklarer, at deres erfaringer er imidlertid ikke, selvom de har ret til en sådan indflydelse, jf. den retlige regulering i FN's Børnekonvention og Servicelovens paragraffer, at de har indflydelse på eget liv, og at der bliver truffet beslutninger hen over deres hoveder. Lignende fund bekræfter tidligere forskning (Egelund & Hestbæk 2003; Egelund et al. 2009; Warming 2005; Hoverak 2006; Strandbu 2007).

Nogle få børn og unge fortæller dog, at de oplever også delegeret borgermagt, altså indflydelse på beslutninger, i et samarbejde med myndighedsrådgivere. Der er i min undersøgelse fire unge, som i deres mangeårige kontakt med sociale myndigheder har oplevet delegeret borgermagt. Tre af de unge har erfaret, at delegeret borgermagt opnås, når de holder formelle møder og samtaler alene med myndighedsrådgivere. Den fjerde opnår delegeret borgermagt gennem samtale alene med tilsynsmyndigheden, og derefter et stormøde med alle involverede parter.

To børn og unge, som modtager forebyggende foranstaltninger, fortæller, at de aldrig har talt med eller mødt myndighedsrådgivere, som formelt repræsenterer den endelige beslutningskompetence i deres liv. Begge informanter giver udtryk for, at de ønsker at møde og tale med myndighedsrådgiveren for at lære ”magtindehaveren” at kende og for at give udtryk for, hvad de tænker og ønsker om iværksatte og fremtidige hjælpeforanstaltninger for at få indflydelse på egen livssituation. Måske er det en tilfældighed, at det netop er børn og unge i forebyggende foranstaltninger, som i denne undersøgelse fortæller om ikkeinddragelse af sociale myndigheder. Men det efterlader alligevel spørgsmål, om børn og unge i forebyggende foranstaltninger er mere oversete i sociale myndigheders inddragelse af dem end børn og unge i anbringelsesforløb og i så fald, hvordan kan det forklares? Er det sådan, som Andersson (2000) påpeger, at det sociale arbejde også i denne sammenhæng er for voksenorienteret, da fokus er på inddragelse af forældre frem for barnet/den unge? Når børn og unge udtrykker ønske om at tale med sociale myndigheder om deres hjælpeforanstaltning, som disse to børn og unge i forebyggende hjælpetiltag gør, viser det noget om, at børn og unge også opfatter sig som part i en børnesag ligesom deres forældre – det må erkendes og respekteres, så inddragelsen af dem kan finde sted.

Undersøgelsen viser, at der er plads til at forbedre og styrke udsatte børn og unges inddragelse i socialt arbejde på myndighedsniveau, således at det bliver muligt at undgå (forebygge) at inddragelse forbliver symbolsk retorik - et ”window-dressing” ritual.

Tidligere forskning (Hoverak 2006; Strandbu 2007) peger også på, at børneperspektiver og børn og unges aktørstatus er vanskelige at anerkende og svære at sikre i sociale myndigheders beslutningsprocesser. Det er fortsat de voksnes perspektiver, som dominerer, og er grundlaget for sociale myndigheders afgørelser.

Undersøgelsen viser, at reel inddragelse handler om, at børn og unges samarbejde med sociale myndigheder skal udføres på ”børnevenlige” måder. ”Børnevenlige” måder indbefatter, ifølge undersøgelsens børn og unge, at barnet/den unge er informeret om mødeindhold, forberedt på den formelle dagsorden, har haft mulighed for at selv at få punkter med til mødet/samtalen, er involveret i spørgsmål om hvor, med hvem og hvordan den formelle kontakt til den sociale myndighed skal gennemføres, samt at barnet/den unge får tilbagemeldinger fra myndighedsrådgiveren (og helst ikke fra andre voksne f.eks. plejeforældre/forældre) fra møder/samtaler om vigtige beslutninger i forhold til eget liv. Børn og unge fortæller, at det er af stor betydning for dem, at ”børnevenlige” inddragelsespraksisser også indeholder information om, hvilke beslutninger de kan forvente, at de er en del af, og hvilke beslutninger de ikke er en del af – og begrundelser herfor.

Manglende ”børnevenlige” inddragelsespraksisser kunne være en del af forklaringen på paradokset, som Warming (2011) sætter fokus på, mellem et partecipatorisk klima og en ikke-så-partecipatorisk praksis set ud fra børn og unges perspektiv

Ad.3: Undersøgelsen finder, at mange børn og unge oplever, at kontakten og samarbejdet med sociale myndigheder er vanskelig at håndtere. Flere børn og unge fortæller og giver udtryk for, at de har brug for støtte til at håndtere samarbejdet med sociale myndigheder. For nogle informanter opleves samarbejdet og de tilrettelagte inddragelsespraksisser som stressende og belastende situationer at være til stede i. Mange børn og unge ønsker støtte til at mestre sociale myndigheders inddragelse af dem. Undersøgelsen peger på, at det er betydningsfuldt for mange børn og unge at få støtte til at begribe og håndtere – at mestre samarbejde med sociale myndigheder.

Mange børn og unge fortæller om manglende forklaringer og dialoger med sociale myndigheder. De udtrykker, at de oplever sig efterladt med

ubesvarede spørgsmål om f.eks. baggrunden for anbringelsen og beslutninger om hjælpeforanstaltninger. Flere børn og unge udtrykker behov for at forstå sig selv i brudte relationsmæssige sammenhænge. En udviklingsproces som de beder om hjælp og støtte til at begribe og håndtere, hvilket hænger sammen med behovet for en oplevelse af sammenhæng i livet. Flere børn og unge i mit studie oplever, at det er meget vanskeligt at få disse forklaringer og dialoger med de sociale myndigheder. Det peger i retning af, at inddragelse skal tænkes ind som en læreproces for udsatte børn og unge i forhold til at mestre vanskelige livsvilkår.

Nogle børn og unge fortæller, at de gennem forklaringer og dialoger med voksne, f.eks. plejeforældre eller forældre, får hjælp til at gøre deres erfaringer med sociale myndigheders inddragelse begribelig. De får sat ord på oplevelserne, får dem bekræftet eller afkræftet, således at misforståelser om sociale myndigheders hensigter bliver udredt. At få mulighed for at påvirke egen livssituation - at gøre oplevelser og erfaringer med inddragelse håndterbare - er noget, som nogle af børnene og de unge også efterspørger. De forklarer, at det at blive lyttet til og taget alvorligt er med til at gøre deres erfaringer med inddragelse meningsfulde.

Man kan tale om, at forudsætningen for at barnet eller den unge kan give udtryk for sine holdninger og ønsker til livet med hjælpeforanstaltninger er, at de ”lærer” at mestre dialoger med og kontakten til sociale myndigheder. I processen med at danne egne holdninger er ønsket om at få indflydelse på eget liv, for nogle børn og unge i undersøgelsen, en logisk følge af at blive bedt om at have holdninger til eget liv med hjælpetiltag. De stiller spørgsmålstejn ved, hvorfor sociale myndigheder i det hele taget skulle efterspørge deres holdninger og inddrage dem, hvis ikke det medførte indflydelse på beslutninger?

Børn og unge udtrykker i undersøgelsen behov for hjælp til at udtrykke deres holdninger overfor myndighedsrepræsentanter. Børn og unge fortæller, at de mener, at støtten kan gives af voksne fra barnets/den unges private netværk (forældre eller andre familiemedlemmer) eller af andre i barnets/den unges professionelle netværk (plejeforældre/pæ-

dagoger/kontaktpersoner) og/eller af ligestillede børn og unge i grupperi. Det centrale er, at de voksne i barnets/den unges private og professionelle netværk udfører støtten med fokus på barnets/den unges perspektiv. At støtten gives af voksne og/eller af andre børn og unge, som de har tillid til, og som lytter til dem. Forskning om familierådslagningsmetoden peger også på vigtigheden af støtte til børn og unge i sociale myndigheders inddragelse af dem i beslutningsprocesser. På den måde får de voksne, som støtter barnet/den unge en central rolle at spille for børn og unges oplevelse af inddragelse og for at ”lære” barnet eller den unge at mestre inddragelsesvilkåret.

At lære at mestre livets udfordringer er noget som børn og unge generelt i deres hverdagsliv har mulighed for at opleve og erfare gennem deres forældres ”opdragelse” af dem gennem støttende dialoger og inddragende læreprocesser i forhold til små og store spørgsmål. Spørgsmål som den enkelte løbende skal forholde sig til i løbet af barndommen og ungdomslivet, netop som en del af det at være borger i det danske velfærdssamfund.

Disse inddragende dialoger og læreprocesser er det for anbragte børn og unge overladt til anbringelsesstedet at tage vare på. Anbragte børn og unges forældre kan måske i nogle sammenhænge indgå i inddragende dialoger med fokus på barnets perspektiv. Men da forældre til anbragte børn og unge ofte selv er part i sagen og kan have negative erfaringer fra samarbejde med sociale myndigheder, kan det tænkes at de ikke altid har overskud til denne del af omsorgen for barnet/den unge. Undersøgelsen viser dog eksempler på, at anbragte unge oplever, at deres forældre er inddragende – for nogle de eneste inddragende voksne – i interaktionen med dem, således at barnet/den unge får mulighed for at mestre kontakten til og samarbejdet med sociale myndigheder.

Anbragte børn og unges uformelle samvær med ligestillede børn og unge i gruppetilbud er også støtte til at mestre inddragelsesvilkåret. Børn og unge får i denne uformelle sammenhæng mulighed for et refleksionsrum med ligestillede med lignende erfaringer og oplevelser omkring samarbejdet med sociale myndigheder. Børn og unge kan her hjælpe hinanden med at bruge deres kompetencer, således at det kan

blive nemmere at håndtere sociale myndigheders inddragelsespraksis. Min undersøgelse viser, at denne kompetenceanvendelse er af stor betydning for mange anbragte børn og unge. I de sammenhænge, hvor sociale myndigheder kommer til kort, støtter og hjælper anbragte børn og unge hinanden. Warming (2004, 2005) finder ligeledes, at børn og unges erfaringsudveksling med hinanden udgør "empowerment" af børn og unge. "Empowerment" i form af mere klarhed, viden og tillid til at andre kan engagere sig og vil være solidariske med deres livssituation, hvilket kan være en håndsrekning til at skabe et tillidsforhold mellem barnet eller den unge og myndighedsrepræsentanter som f.eks. en tilsynsmyndighed (Warming 2005:199).

Undersøgelsen viser, at støtte til børn og unges samarbejde med og kontakt til sociale myndigheder, styrker børn og unges kompetencer til at få sagt deres mening, således at de oplever, at det som de mener også bliver taget alvorligt af sociale myndigheder. Andre forskere (Thomas & O`Kane 1998a) finder ligeledes, at børn og unge har langt flere kompetencer til at tale om oplevelser end voksne umiddelbart tror, samt at børn ønsker og mangler støtte til at deltage i møder med sociale myndigheder.

Undersøgelsen peger på, at støtte til, at udsatte børn og unge kan mestre kontakt og samarbejde med sociale myndigheder, kan være medvirkende til, at børn og unge oplever inddragelse som reel inddragelse frem for symbolsk retorik.

10.2. TEORETISKE OG BEGREBSMÆSSIGE INDSIGTER

Afhandlingen viser, at de valgte teoretiske udgangspunkter har været velegnede til analyse af børn og unges oplevelser med sociale myndigheders inddragelse. Sherry Arnsteins (1969) og Roger Harts (1992, 1997) deltagelsesstigemetafor har givet indsigt i, hvordan inddragelse som fænomen kan opfattes, og hvordan inddragelse som begreb kan defineres i forhold til magtrelationerne mellem børn/unge og sociale myndigheder. Den teoretiske inspiration har sat fokus på, hvilke faktorer der har betydning for, om børn og unge oplever ikke-inddragelse, symbolsk retorik eller delegeret borgermagt.

Deltagelsesstigen kan kritiseres for at være for hierarkisk med sine stadier og niveauer (Stern 2006). Jeg vil med Ulivk (2009:6) argumentere for, at deltagelsesstigen som ledetråd i professionelle praksisser kan bruges mere udvidet og dynamisk for at rumme barnets/den unges interaktion i meningsskabende sociale kontekster.

Deltagelsesstigemetaforerne sætter fokus på, at magtrelationer mellem barn-ung/voksen og klient/myndighed er centrale for analyser af inddragelse af børn og unge i socialt arbejde. Jeg vil som Percy-Inddragelse handler om, i hvor høj grad voksne fagpersoner vil/kan dele magt med barnet eller den unge (Percy-Smith & Thomas 2010:362). I en magtdeling ligger anerkendelsen af, at barnet eller den unge kan bidrage til løsning af sociale problemer. Magten til at definere begrebet ”barnets bedste” er placeret hos de voksne, men i forhold til inddragelsesprocesser og beslutninger udfordres denne magt, såfremt der skal være tale om reel inddragelse af udsatte børn og unge.

Antonovskys teori om ”Oplevelse af Sammenhæng” og hans begreber: begribelighed, håndterbarhed og meningsfuldhed har været med til at sætte fokus på, hvordan udsatte børn og unge håndterer vanskelige møder og samtaler med sociale myndigheder, samt hvilken betydning det har for børn og unge at få støtte til at mestre formelle inddragelsesmæssige sammenhænge.

Delegeret borgermagt & symbolsk retorik

Med afsæt i deltagelsesstigemetaforerne belyser undersøgelsen delegeret borgermagt og symbolsk retorik i et udsatte børne- og ungeperspektiv.

Delegeret borgermagt handler om to dele: 1) at få indflydelse på egen livssituation – være med til at tage beslutninger om eget liv, og 2) at indgå i et konstruktivt og dialogpræget samarbejde med sociale myndigheder.

I forhold til begge elementer ligger en anerkendelse af barnet eller den unge som kompetent aktør indenfor den ramme som klientpositionen afgrænser. Barnet/den unge kan ligesom de voksne tage initiativ til at blive inddraget i forskellige forhold i eget liv. Børn og unge får gennem delegeret borgermagt oplevelsen af, at de kan bidrage med viden om

eget liv, samt vurderinger og forslag til løsninger på problemer, som voksne måske aldrig har tænkt på. På den måde kan andre ressourcer komme til anvendelse og beslutninger om hjælpeforanstaltninger blive bedre for børn og unge.

At være aktiv deltagende i forhold til eget liv er centralt for barnets/den unges oplevelse af reel inddragelse. Det at deltage i beslutningsfaser giver udsatte børn og unge positive erfaringer med, at en anden livssituation er mulig. To af de unge fortæller, at de gennem delegeret borgermagt får erfaringer med, at det både styrker deres selvværd og udvikler deres kompetencer, hvilket tilsammen giver dem større mulighed for at styre eget liv fremover.

Delegeret borgermagt og erfaringer med samarbejde med sociale myndigheder kan anskues som den sikkerhedsventil, udsatte børn og unge kan bruge til at fortælle om omsorgssvigt og mistrivsel i hjælpeforanstaltninger f.eks. i et anbringelsesforløb.

Undersøgelsen tegner et billede af, at delegeret borgermagt bedst opnås, når børn og unge alene forhandler og samarbejder med enkelte ”magthavere”. Det er vanskeligere at opnå delegeret borgermagt på stormøder, hvor mange voksne interesser og magtrelationer er til stede.

Oplevelser med inddragelsespraksisser som symbolsk retorik kan være langt værre for børn og unge end ikke-inddragelse. Med symbolsk retorik foregiver sociale myndigheder, at børn og unges perspektiv er i fokus, og at de vil blive lyttet til, men reelt er det ikke børn og unges oplevelse. De oplever at være statisten i deres liv med udpræget voksendominans og magtfuldkommenhed. Nogle oplever sig objektgjort i en sådan grad, at de vender sociale myndigheder ryggen og ønsker at klare problemerne selv. Inddragelse som symbolsk retorik kan karakteriseres som ”window-dressing” ritualer, hvor sociale myndigheder får opfyldt de retlige og forvaltningsmæssige krav om inddragelse af børn og unge. Barnet eller den unges tilstedeværelse i sig selv er nok til at samtalen og/eller mødet kan betegnes som udmøntning af inddragelse. Barnets/den unges perspektiv er ikke nødvendigt for, at den sociale myndighed kan træffe afgørelser om hjælpetiltag. I den symbolske retorik kan der som Sandbæk (2001:158) med reference til Ørstavik være en fare for misbrug af klienter, fordi inddragelsen forbliver en

illusion. Hvilket kan være langt værre end at være passiv modtager af hjælpeforanstaltninger og ikke inddraget i beslutninger.

Undersøgelsen viser, at børn og unges mulighed for at opleve delegeret borgermagt, at opleve at blive inddraget i beslutningsprocesser, ikke kun handler om at få opfyldt formelle rettigheder og pligter, men at disse inddragelsesprocesser i ligeså høj grad handler om at deltage aktivt i livslange læreprocesser til at opnå en fornemmelse af at være en del af et demokratisk samfund – også selvom det for nogle af børn og unge i undersøgelsen kan opleves som et medborgerskab i parents (Warming 2011, 2012).

Aktørfokus & beskyttelsesfokus

Fokus på begreberne inddragelse og beskyttelse har gjort det muligt at komme tættere på at forstå, hvori børn og unges aktørstatus i en klientposition kan bestå.

Jeg har i afhandlingens første kapitel og undervejs i analysen fremført, at begreberne inddragelse og beskyttelse er to væsentlige aspekter. Spændingen mellem de to begreber fremgår af det empiriske materiale: Børn og unges behov for beskyttelse på den ene side og deres behov for inddragelse i eget liv på den anden side viser sig på forskellige måder i deres fortællinger om samarbejdet med sociale myndigheder.

Som tidligere beskrevet kræver det evne at balance i spændingen mellem de to begreber, når børn og unge inviteres med til at påvirke beslutninger i eget liv. Det er tale om en spænding mellem retten til beskyttelse – en passiv ret – og retten til inddragelse – en aktiv ret. Det giver en ambivalens i forståelsen af barndommen (Smith 1996:70), som skaber nye udfordringer for voksne- og forælderrollen.

Spændingen mellem de to begreber genfindes i diskussioner om helhedssyn i socialt arbejde generelt (Eliasson 1995:58). Eliasson peger på, at et helhedssyn på mennesker både kræver et ”subjekt”- og ”objekt”-syn. I ”objekt-synet” ligger ekspertvældet, formynderskab og ansvarsovertagelse og risiko for overgreb. I ”subjekt-synet” ligger en ”rational-choice” filosofi, om at ”enhver er sin egen lykkens smed” og dermed risiko for undladelsessynder. Socialt arbejde udøves i en balancegang mellem på den ene side det kollektive og individuelle ansvar, vi

som mennesker har over for hinanden – det grundlæggende moralske princip: princippet om ansvaret for de svage parter i samfundet – og på den anden side respekten for det enkelte og unikke individs integritet og selvbestemmelse. Eliasson pointe er, at der i ”objekt”- og ”subjekt”-synet på mennesker er en evig iboende konflikt, og udfordringen er at holde konflikten levende og ikke søge mod principielle løsninger (Ibid:59).

Diskussioner mellem magt og selvbestemmelse i socialt arbejde kan relateres til afhandlingens diskussioner om, hvordan børn og unge - som objekter for professionelles bedømmelser (klientposition) - har ret til at fremføre deres syn på hjælpeforanstaltninger (aktørstatus), og dermed får mulighed for at påvirke professionelles bedømmelser og beslutninger.

Undersøgelsen viser i forlængelse heraf, at det er væsentligt at fastholde en balancegang mellem inddragelse og beskyttelse. Inddragelse og beskyttelse er ikke modpoler, men komplementerer hinanden. Det viser en del eksempler fra mit studie og andres forskning (f.eks. Strandbu 2006; Warming 2005). Inddragelse giver beskyttelse – en form for ”sikkerhedsventil” (Strandbu 2011:87), fordi inddragelsesprocesser er medvirkende til at give børn og unge en mulighed for at give udtryk for deres oplevelser og erfaringer og holdninger i de rette sammenhænge, når de er udsat for omsorgssvigt og mishandling ikke kun af forældre, men også når de er under offentlig omsorg f.eks. i anbringelsesforløb.

Og beskyttelse af børns og unges opvækstvilkår og udviklingsbetingelser kan heller ikke ske uden inddragelse, hvis børnene/de unge skal udvikle kompetencer til livet i et demokratisk samfund. Det er ikke konstruktivt at vælge det ene hensyn frem for det andet. Beskyttelse og inddragelse er begge afgørende faktorer i omsorgen for børn og unges udvikling.

Diskussioner om de to begreber kan ses som en parallel til diskussioner om barnet som ”becoming” eller som ”being” (Lee 1999, 2002; Upchurch 2008; Warming 2011; Holtan & Thørnblad 2012). I forståelsen af barnet som ”becoming” skal barnet beskyttes mod involvering og

ansvar overfor forståelsen af barnet som "being", hvor barnet skal indtages og have indflydelse. Der kan være en tendens til at forstå begreberne som en dikotomi. I stedet foreslår flere forskere, at denne dikotomi må overskrides for at opnå bedre forståelse og erkendelse af, at børn og unge gennem hele barndommen og ungdommen både er "becomings" og "beings". Det samme, ser jeg, bør gøre sig gældende i forhold til begreberne: beskyttelse og inddragelse. Inddragelse kan føre til mere adekvate tiltag og bedre hjælp til barnet/den unge (Vis et al. 2010). Fokus på børn og unges dagsorden kan betyde, at flere problemer bliver løst, hjælpeforanstaltninger bliver mere realistiske og bedre funderet, fordi barnet/den unge gives mulighed for aktørstatus i klientpositionen. Ligesom det foreslås af Uprichard (2008:311) og Holten & Thørnblad (2013:39) at betragte børn som både "becomings *and* beings", baserer jeg forståelsen på udsatte børn og unges inddragelse, som både beskyttelse *og* inddragelse. Formålet med denne form for begrebsgymnastik er at forsøge at udvide inddragelsesbegrebet, således at diskussionerne om og dilemmaer ved sociale myndigheders inddragelse af børn og unge i højere grad kan bidrage til udvikling af det sociale arbejde. Inddragelse og beskyttelse kan betragtes som to sider af samme centrale del i omsorgsvaretagelsen af børn og unge i udsatte positioner.

10.3. ANBEFALINGER TIL KVALIFICERING AF PRAKSIS

Studiet analyserer et lille udvalg af børn og unges oplevelser med sociale myndigheders inddragelsespraksis. Selvom informanternes udsagn ikke er "repræsentative" for andre end dem selv, kan de alligevel sige noget alment.

Gennem mit arbejde indenfor området i 40 kommuner har jeg ikke oplevet stor forskel på praksis i de enkelte kommuner. Ankestyrelsens praksisundersøgelser (2011, 2012, 2013) peger også på, at kommunernes praksis i forhold til inddragelse ikke varierer betydeligt. Informanterne i det empiriske materiale repræsenterer 12 kommuner. Jeg vurderer derfor, at udsatte børn og unge i andre kommuner vil møde lignende organisering af inddragelse. Oplevelser med sociale myndigheders inddragelsespraksis vil sandsynligvis kunne genfindes i lignende udformninger. Barrierer og muligheder for inddragelse i eget liv vil sandsyn-

ligvis kunne genkendes af andre udsatte børn og unge generelt. Tidligere forskning og undersøgelser viser samme tendens med hensyn til børn og unges erfaringer med inddragelse eller mangel på samme (Egelund & Hestbæk 2003, 2009; Egelund & Sundell 2001; Hoverak 2006; Strandbu 2007; Warming 2005, 2011). Jeg tillader mig derfor på baggrund af min undersøgelse at komme med følgende anbefalinger til praksis i socialt arbejde:

Undersøgelsen tegner et billede af, at der er behov for kvalificering af praksis i socialt arbejde med inddragelse af børn og unge i forbindelse med undersøgelse, iværksættelse og opfølgning af hjælpeforanstaltninger. Der er behov for at styrke udsatte børn og unges aktørstatus, således at det bliver muligt at undgå og forebygge at inddragelsesorienterede praksisformer af børn og unge opleves som symbolsk retorik - et "window-dressing" ritual eller/og som ikke-inddragelse.

Symbolsk retorik og oplevelser af den karakter, hvor børn og unge forregives at være subjekter, men sidder tilbage med følelsen af at være objekter og af at være en dekoration i sociale myndigheders forvaltning af administrative procedurer, viser, hvilke udfordringer socialt arbejde på myndighedsniveau står overfor. Symbolsk retorik set i et børneperspektiv skal sociale myndigheder undgå at praktisere i samarbejdet med børn og unge. Konsekvenserne af symbolsk retorik synes at være alvorlige for børn og unge. Det giver falske forhåbninger hos børn og unge om, at sociale myndigheder og dets repræsentanter reelt kan/vil inddrage barnets eller den unges perspektiv i beslutninger og hermed løsninger af sociale problemer i barnets/den unges liv.

Jeg stiller i starten af handlingen spørgsmålet om, hvordan vi kan forstå paradokset mellem det sociale arbejdes ideal og ønske om at inddrage børn og unge og det forhold, at forskning og undersøgelser gang på gang kan konstatere, at dette ideal ikke er implementeret i praksis. Jeg har i undersøgelsen med udgangspunkt i børn og unges perspektiv forsøgt at give indblik i og indspark til dette paradoks. Det sociale arbejde er komplekst i sig selv. Det bliver endnu mere komplekst og dilemmafyldt, når der er tale om to parter: børn/unge og deres forældre, som sociale myndigheder skal samarbejde med. Dilemmaerne kan man i

praksis ikke komme udenom, men man må forsøge at håndtere inddragelse på en måde, så den svageste part: barnet eller den unge ikke oplever sig overset eller "til pynt" i det formelle samarbejde. Med baggrund i undersøgelsen ser jeg, at udfordringerne med inddragelse af børn og unge i praksis overordnet tager udgangspunkt i diskussionerne om, hvordan det sociale arbejde kan blive mere børneorienteret.

En praksis, som inkluderer børn og unges perspektiver, må bygge på en opfattelse af, at børn og unge er kompetente aktører i eget liv, og stemme overens med værdigrundlaget i den retlige regulering for området. Børn og unges kompetencer er tydeligt kommet til udtryk i denne undersøgelse. De kan og vil gerne involveres i inddragelsespraksisser tilrettelagt på "børnevenlige" måder af sociale myndigheder, ergo kan børn og unges kompetencer og indsigter bidrage til at kvalificere det sociale arbejde.

At inddrage og inkludere børn og unges perspektiver i sociale myndighedernes beslutningsprocesser i praksis forudsætter tre ting: 1) at inddragelse af barnet/den unge tilrettelægges som en proces, 2) at der foreligger mødearener, hvor barnet/den unge kan deltage i meningsudvekslinger, og 3) at inddragelsen tilrettelægges ud fra det enkelte barns forudsætninger og forventninger (Strandbu og Vis 2008).

Set i lyset af at manglende inddragelse i beslutninger kan have store konsekvenser for disse børn og unges liv, da det af børnene/de unge selv opleves som decideret svigt, er der al mulig grund til at udvikle "børnevenlige" praksisformer både i det sociale arbejde på myndighedsniveau og i det socialpædagogiske arbejde generelt.

Undersøgelsen peger på redskaber, hvor fokus er anerkendelse af børn og unges aktørstatus. Disse redskaber kan indføres uden de store forandringer og økonomiske udgifter i kommunerne. Redskaberne kan bruges i den enkelte afdeling i kommunerne til møder og samtaler med børn og unge. De kan også bruges i socialpædagogiske tiltag generelt f.eks. på døgninstitutioner, skoleregi mv.

Grundtanken bag redskaberne er, som nævnt ovenfor, at man som fagprofessionel - i enhver børnesag - inddrager barnet/den unge i overvejelserne om:

- formålet med møder/samtaler,
- har barnet/den unge selv punkter til møder/samtaler
- hvor, med hvem og hvordan skal mødet/samtalen afholdes,
- hvem skal støtte barnet/den unge før, under og efter mødet/samtalen samt
- hvad er mest betydningsfuldt for barnet/den unge at blive involveret i og få indflydelse på og
- hvilke relationer er vigtige for barnet/den unge.

Derefter er det vigtigt at give meningsfulde forklaringer til barnet eller den unge om beslutningerne og forløbet omkring beslutningerne. Det samme bør gøres i forhold til barnets/den unges forældre. Det kan synes enkelt og ligetil, men det involverer en balancegang, som kræver omtanke og dømmekraft, sparring og supervision. Og ikke mindst, at man er tro mod et børnesyn, som anerkender børn og unge som kompetente aktører også i deres klientposition – også når andre fagfolk fortæller det modsatte i forhold til det konkrete barn/ung. Undersøgelsen peger som beskrevet på, at børn og unge kan og vil inddrages af sociale myndigheder, men det er under forudsætning af, at inddragelse af dem tilrettelægges på ”børnevenlige” måder.

Redskaberne lægger op til åbenhed for kompleksiteten i det sociale arbejde på børne- og ungeområdet. De lægger op til dialogorientering og anerkendelse af børn og unge som kompetente individer med værdifulde erfaringer for udvikling af socialt arbejde.

Børn og unge fortæller i undersøgelsen, at de ønsker støtte og hjælp til at håndtere og forstå samarbejdet med sociale myndigheder. Dette er et vigtigt budskab til udvikling af ”børnevenlige” inddragelsesorienterede praksisformer. Børn og unge vægter, at denne støtte til inddragelse og samarbejde udføres af voksne, som lytter til dem, respekterer dem som kompetente aktører og samtidig formår at holde fokus på barnets/den unges perspektiv og ikke egne vokseninteresser. Dette er også centralt i udvikling af ”mestringsagenter” til at varetage støtte til børn og unge.

Der er i den retlige regulering givet mulighed for, at sociale myndigheder forud for en anbringelse aktivt hjælper barnet eller den unge med

at finde en person i barnets/den unges netværk eller familie, som kan udpeges som støtteperson under anbringelsen, jf. Servicelovens § 68b. Barnet eller den unge har ikke pligt til at tage imod en støtteperson. Endvidere har kommunen ikke pligt til at finde en person, som er egnet, hvis det ikke er muligt, eller hvis personen, som erklæres egnet, ikke ønsker at være støtteperson for barnet/den unge.

En sådan ordning kunne tænkes ind, ikke kun for anbragte børn og unge men også for børn og unge, der modtager andre hjælpeforanstaltninger. Bisidderordningen, jf. Servicelovens § 48a er et andet eksempel på en inddragelsesorienteret praksisform, som lovgivningen har åbnet mulighed for.

Jeg vil argumentere for, at såfremt implementering af inddragelse af børn og unge skal opfylde både de retlige krav og socialfaglige idealer i højere grad, end det sker i dag, bør inddragelse af børn og unge gøres til en grundpille i socialt arbejdes praksis. Brugerinddragelse i børnehøjde bør både være et undervisningsfag på uddannelsesinstitutioner, et socialpolitisk mål i kommuner, regioner og statsinstitutioner på børne- og ungeområdet samt et formål i det konkrete sociale arbejde, hvor fagfolk formelt skal samarbejde med børn og unge.

Der kan gøres mange forskellige tiltag med henblik på at implementere inddragelse i børnehøjde som en naturlig del af den daglige praksis. Det vil betyde, at der – på samme måde som det bør gøres i forhold til forældre som parter i en sag – skal tages stilling til, hvordan og af hvem inddragelsen af barnet/den unge skal udføres, og sidst men ikke mindst skal barnet/den unge inddrages i disse overvejelser. Det kan gøres i forhold til børnefaglige undersøgelser (§ 50) og alle andre typer af undersøgelser og iværksættelse af hjælpeforanstaltninger. Inddragelse af barnet/den unge kunne indgå som et fast punkt i udarbejdelse af handleplaner (§ 70) i anbringelsesforløb. Barnet/den unge skal undervejs i foranstaltningen have tilbud om at være med til at tage stilling til: hvordan inddragelsen skal foregå, samt hvilken støtte barnet/den unge ønsker dertil.

Til sidst vil jeg skitsere en model, som man kan lade sig inspirere af i forhold til diskussioner om videreudvikling af inddragelsesorienterede praksisformer. Modellen kan bruges uafhængigt af organisering af

børne- og ungearbejdet. Den er udarbejdet med baggrund i Harts deltagelsesstigemetafor af Harry Shier (2001), men hvor Shier har stillet anvendelsesspørgsmål til brug for den professionelle praksis. Jeg har i nedenstående forenklet model..

Tabel 4 Model "Inddragelsesvejen"

Niveauer for inddragelse	Spørgsmål på "vejen" fra niveau 1-5
5)Tage magt og ansvar for at tage beslutninger	Er voksne parat til at dele magt med børn og unge?
4)Blive involveret i beslutningsprocessen	Er voksne parat til at lade børn og unge tage del i beslutninger?
3)Have meninger, der tages højde for	Er voksne parat til at tage højde for børn og unges meninger?
2)Modtage støtte til at udtrykke holdninger	Er voksne parat til at støtte børn og unge i at udtrykke deres meninger?
1)At blive lyttet til	Er voksne parat til at lytte til børn og unge?

Ifølge Shier arbejdes der med implementering af FN's Børnekonvention i niveauet mellem spørgsmål 3 og 4. Han påpeger, at selvom der i Børnekonventionen ikke er tilkendegivet noget om feed-back til børn og unge i forhold til beslutninger, er det alligevel god praksis at vende tilbage i de konkrete situationer og give tilbagemeldinger, således at barnet/den unge forstår baggrunden for, hvorfor netop denne beslutning blev truffet. Den pointe fremhæver børn og unge i min undersøgelse også som central.

Shiers model kan bruges som et praktisk inddragelsesorienteret redskab på individ-, gruppe- og organisationsniveau.

Man kan endvidere tale om, at Shiers model forenklet handler om tre spørgsmål, som kan stilles til den professionelle praksis om inddragelse (Näsman 2014:50): Vil du?, Kan du?, Skal du? Shier forestiller sig, at inddragelsessuccesen sker gradvist trin for trin – jo højere op ad inddragelsesvejen, jo mere inddragelse arbejdes der med enten på individ-, gruppe- eller organisatorisk niveau.

Set i lyset af, at mange udsatte børn og unge også i deres voksenliv er afhængige af at modtage støtte og hjælp fra offentlige myndigheder, er inddragelse af dem som børn og unge endnu mere central. Det er en ”læreproces” at samarbejde med mange forskellige repræsentanter for sociale og andre myndigheder. Det kræver tid, mod og formulerings-evne hos barnet/den unge at lære at formulere sig på en måde, så det bliver hørt og lyttet til af sociale myndigheder, således at det kan få indflydelse på egen livssituation.

Børn og unges inddragelse er central for deres liv af både etiske og retssikkerhedsmæssige grunde. Børn og unge har ret til inddragelse og indflydelse i egne forhold i samarbejdet med sociale myndigheder, som beskrevet i kapitlet om den retlige regulering om Børnekonventionens artikel 12 og Servicelovens paragraffer. Det har været udgangspunkt i den retlige regulering siden 1990’erne og er det fortsat i dag. En udvikling, hvor dialogprincippet står centralt (Ketcher 2002). Det er vigtigt, at de anerkendes som retsvæsener og medspillere i eget liv, men det er også centralt generelt set i lyset af udvikling af socialt arbejde i et demokratisk samfund. Socialt arbejde bør have en demokratisk opdragende funktion, særligt overfor de mest udsatte børn og unge. Mange børn og unge modtager hjælpeforanstaltninger på baggrund af manglende inddragende og anerkendende omsorgsmiljøer. Derfor har det sociale arbejde en central funktion i at udvikle demokratiske inddragelsesformer i praksis for børn og unge.

LITTERATURLISTE

Aas, K.H. (2013): At samtale med barn i barnevernet er mye mer enn bare å snakke med....erfaringer fra et kompetence-utviklende prosjekt i praksis i: *Norges Barnevern*, nr.4, vol.90, s.212-224.

Adams, R (2008): *Empowerment, participation and social work*. Palgrave Macmillan.

Alanen, L. (2001): Childhood as a generational condition: Children's daily lives in a central Finland town. I L. Alanen & B. Mayall (red): *Conceptualizing child-adult relations*. London: Falmer

Alderson, P. & Morrow, V (2011): *The ethics of research with children and young people: A practical handbook*. London: SAGE.

Alderson, P (2000): Children as Researchers. Participation Rights and Research Methods, In: Christensen P & James A. (ed.) *Research with Children. Perspectives and practices*. Routledge.

Alderson, P (1999): *Young Children's Rights. Exploring Beliefs, Principles and Practice*. Jessica Kingsley Publishers Ltd, England.

Alderson, P (1995): *Listening to Children. Children, ethics and social research*. Barnados. Bakingstone.

Andernæs, A. (1991): Fra undersøkelsesobjekt til medforsker? Livsformsintervju med 4-5 åringer i: *Nordisk Psykologi*, pp.274-292, 43.

Andersen, J. (2013): *Social Forvaltningsret*. Nyt Juridisk Forlag.

Andersen, K.R, Thomas,G., Jeppesen, H.A.(red) (2012): *Elevinddragelse. Velfærdspotentiale ved øget samproduktion i skolen*. Danske Skoleelever.

Andersson, G. (1998a): Barnintervju som forskningsmetode i: *Nordisk psykologi*, 50 (1), pp.18-41.

Andersson, G. (1998b): Föräldrakontakt och familjetillhörighet ur fosterbarns perspektiv i *Socialvitenskaplig Tidsskrift*, 1, pp.3-33.

Andersson, G (2002): Børn i det sociale arbejde – en magtesløs gruppe? i Meeuvise et. Al. *Socialt Arbejde – en grundbog*. Hans Reitzels Forlag.

Andersson, G. (2004): Udviklingsøkologi og sociale problemer i Meuvise. A. & Swärd. H.: *Perspektiver på sociale problemer*. Hans Reitzels Forlag.

Angel, B.Ø. (2009): Å flytte hjem igjen etter å ha bodd i fosterhjem – en analyse av barns selvoppfatninger og livshistorier. Avhandling. NTNU. Trondheim.

Ankestyrelsen (2010): *Udfordringer i sagsbehandlingen på området for udsatte børn og unge*. Ankestyrelsens velfærdsundersøgelse, oktober 2010

Ankestyrelsen (2011): *Inddragelse af børn og forældre i sager om frivillige foranstaltninger*. Ankestyrelsens praksisundersøgelse, April 2011.

Ankestyrelsen (2011): *Flytning og hjemgivelse af anbragte unge*. Ankestyrelsens praksisundersøgelse, November 2011.

Ankestyrelsen (2012): *Kulegravning af sager om overgreb mod børn og unge*. Ankestyrelsen, fortrolig rapport, Marts 2012.

Ankestyrelsen (2013): *Hvordan familier og netværk bliver inddraget i børnesager*. Ankestyrelsen, December 2013.

Antonovsky, A (1979): *Health, Stress, and Coping: New Perspectives on Mental and Physical Well-Being*. San Francisco: Jossey Bass.

Antonosky, A (2000): *Helbredets mysterium. At tåle stress og forblive rask*. Hans Reitzels Forlag.

Arnstein, S (1969): A Ladder of Citizen Participation in *Journal of the American Institute of Planners*, 35:4, p.216-224.

Aronsson, K. (2001): Ideologiska dilemmaer och en flyktingsflickas röst i Andersson, G & Aronsson, K (red): *Havarier i social barnavård. Fem fallstudier*. Forlagshuset Gothia AB.

Backe-Hansen, E. & Frønes, I (red.) (2012): *Metoder og perspektiver i barne- og ungdomsforskning*. Gyldendal Norsk Forlag.

Backe- Hansen, E. & Frønes, I (2012 s.11-32): Hvordan forske på og med børn og unge? i Backe-Hansen, E. & Frønes, I (red.) (2012): *Metoder og perspektiver i barne- og ungdomsforskning*. Gyldendal Norsk Forlag.

Backe-Hansen, E., Egelund, T., Harvik, T. (2010): *Barn og unge i fosterhjem – en kunnskapsstatus*. NOVA.

Backe-Hansen, E. (2004): *God nok omsorg: Riktige beslutninger i barnevernet*. Oslo Kommuneforlaget.

Bae, B.(1996): Voksne defintionsmagt og børns selvoplevelse i: *Social Kritik*, nr. 47, p.4-21.

Bekendtgørelse nr.6 af 16/01/1992: *Bekendtgørelse af FN-konvention af 20. november 1989 om Barnets Rettigheder*. www.retsinformation.dk.

Bekendtgørelse nr. 829 af 01/10/1992: *Bekendtgørelse af lov om social bistand (Bistandsloven)*. www.retsinformation.dk

Bekendtgørelse nr. 254 af 20/03/2014: *Bekendtgørelse af lov om social service*. www.retsinformation.dk

Betænkning nr.1212 (1990): *Betænkning om de retlige ramme for indsatsen over for børn og unge*. Statens Informationstjeneste.

Betænkning nr. 1407 (2001): *Betænkning om inkorporering af menneskerettigheder i dansk Ret*. www.retsinformation.dk

Bjerger, H. (2012): *Barns perspektiver på samfunnsborgerskap. Kritiske refleksjoner om rettigheter, ansvar, deltagelse*. Avhandling, Faktultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse. Norsk senter for barneforskning. NTNU. Trondheim.

Blueprint (2004): *Start with the child, Stay with the child. A Voice for the child in care*. London.

Bo, Glavind I. (2008): *At tænke socialsociologisk*. Akademisk Forlag.

Bo, Glavind I, & Warming, H. (2006): Et kritisk sociologisk børneperspektiv på den sociale indsats overfor udsatte børn og unge i: *Barn nr. 1* s.:7-31. Norsk senter for barneforskning

Bo, Glavind I (2005): At sætte tavsheder i tale - fortolkning og forståelse i det kvalitative forskningsinterview i Jacobsen, M., Kristiansen, S. & Prieur, A. (red.): *Liv, fortælling, tekst. Strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg Universitetsforlag.

Brandt, P et.al (2009): *Udsat for forståelse – en antologi om socialt udsatte*. Rådet for socialt udsatte.

Brannen J. & O'Brien, M. (red.) (1996): *Children in families. Research and Policy*. London Falmer Press.

Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2010): *Kvalitative metoder. En grundbog*. Hans Reitzels Forlag.

Bryderup, I. (2008): Socialpolitik, socialforskning og socialpolitik i Bryderup et al. (red): *Aktuelle udfordringer i socialpædagogikken*. Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag

Bryderup, I. (2005): *Børnelove og socialpædagogik gennem hundrede år*. Klim

Brønholdt, L.L & Faureholm, J (2005): *Familierådslagning. En beslutningsmodel*. Socialpædagogisk Bibliotek.

Bønsing, S. (2013): *Almindelig forvaltningsret*. Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.

Børnerådet (2002): *Børnekonventionen i Danmark*. Børnerådet.

Børnerådet (2012): *De prøver at gøre det så normalt som muligt. Et indblik i 113 anbragte børn og unges liv*. Rapport. Børnerådet.

Christensen, E. & Egelund, T. (2002). *Børnesager. Evaluering af den forebyggende indsats*. København. Socialforskningsinstituttet 02:10.

Christensen, P. & James, A. (red.) (2008): *Research with children. Perspectives and Practices*. Routledge. New York and London.

Christiansen, Ø. (2011): *Når barn plasseres utenfor hjemmet: beslutninger, forløp og relasjoner. Under barnevernets (ved)tak*. Avhandling ved Universitet i Bergen.

Christiansen, Ø (2012): Hvorfor har barnevernet problemer med at se og behandle barn som aktører? I: "Norges Barnvern, nr. 1-2, 2012, vol.89 p.16 – 30.

Christoffersen Nygaard, M. & Hjorth Andersen, B (1982): *Åbent interview. En gennemgang af tidligere anvendelser af ikke-standardiserede, intensive interviewsamtaler*. København. Socialforskningsinstituttet. Studie 46.

Cloke, C & Davies, M (1995): *Participation and Empowerment in Child Protection* Wiley & Sons Ltd, England.

Corbin, J. & Strauss, A. (2008): *Basics of Qualitative Research 3e*. SAGE Publications.

Corsaro, W. & Molinari, L. (2000b): Entering and Observing in Children's Worlds: A reflection on a longitudinal ethnography of early education in Italy in: Christensen, P. & James, A. (eds): *Research with children: Perspectives and practices*. London: Falmer Press.

CRC/C/DNK/CO/4 (2011): *FN's konvention om barnets rettigheder. Vurdering af rapporter indgivet af deltagerstater i henhold til artikel 44*. Konkluderende bemærkninger fra Komiteen for Børns Rettigheder.

Den Europæiske Unions Charter: *Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder*. EF-Tidende nr. C 364 af 18/12 2000 (2000/C 364/01).

Denvall, V. & Jacobsen, T. (1999): *Hverdagsbegreber i Socialt Arbejde. Ideologi, teori og praksis*. Hans Reitzels Forlag.

Dyring, J. (2007): Paradigmeskift – realitet eller forestilling? i: *Uden for nummer 8. årgang nr. 14*. Dansk Socialrådgiverforening, HK/Kommunal.

Egelund, T. (1997): *Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningens risikovurdering og indgreb*. Hans Retizels Forlag.

Egelund, T. & Sundell, K. (2000): *Til barnets bedste. Undersøgelser af børn og familier. En forskningsoversigt*. Hans Reitzels forlag.

Egelund, T. & Hestbæk, AD. (2003): *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt*. Socialforskningsinstituttet..

Egelund, T. (2003): Børns tarv og børns ret. Varetages de nødvendige hensyn til barnet i børneforsorgssager?. i: *Dansk Sociologi, Vol 14 nr. 2*, p.39-57.

Egelund, T. (2005): Magtudøvelse i den sociale børneforsorg i Järvinen M., Elm Larsen J., Mortensen N. (red): *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus Universitetsforlag.

Egelund, T. et al. (2008): *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFT's forløbsundersøgelser af årgang 1995*. København. Socialforskningsinstituttet 08:23.

Egelund, T. et al. (2009): *Anbragte børn og unge. En forskningsoversigt*. Socialforskningsinstituttet 09:24.

Egelund, T. (2009): *Hvad ved vi om de vigtigste faktorer i en god børnesag?* Dansk socialrådgiverforenings høring i Fællessalen i Folketinget d.30.1.2009.

Egelund, T. et al. (2010): *Sammenbrud i anbringelser af unge. Erfaringer, forklaringer og årsagerne bag.* Socialforskningsinstituttet 10:06.

Egelund, T. (2011): Beskyttelse af børn i Hornemann Møller, I. & Elm Larsen, J. (red) (2011) 3. udgave: *Socialpolitik.* Hans Reitzels Forlag.

Eide, B. J. & Winger, N.(2005): From the children`s point of view: methodological and ethical challenges i: Clark, Kjørholt, Moss (edit.) *“Beyond listening. Children`s perspectives in early childhood services.”* University of Bristol, The Policy Press.

Eide, B. J. og Winger, N.(2011): *Fra barns synsvinkel. Intervju med barn – metodiske og etiske refleksjoner.* Cappelen Akademisk Forlag.

Ejler, N., S.B. Nielsen, C.E. Petersen (2004): *Undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4.* Socialministeriet.

Eliasson, R. (1995):”*Forskningsetik och perspektivval*”. Studentlitteratur. Lund.

Ertmann, B & Luckow, S.T.(2009): *Evaluering af tilsynet med plejebørn.* Teori & Metodecentret.

Espersen, O (2002): *Notat om fordele og ulemper ved en inkorporering af De forenede Nationers convention om barnets rettigheder i dansk ret.* Det Retsvidenskabelige Institut B. Københavns Universitet.

Familiestyrelsen (2011): *Evaluering af forældreansvarsloven.* Familiestyrelsen.

Franklin, B (edt.): *The New Handbook of Children`s Rights. Comparative policy and practice.* Routledge.

Fuglsang, L. & Bitsch Olsen, P. (red.) (2004): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne. På tværs af fagkulturer og paradigmer*. Roskilde Universitetsforlag.

Føllesø, R. (1998): Brukermedvirkning i barnevernet.i: *Norges Barnvern, nr. 1*

Gadamer, H. G. (2007): *Sandhed og Metode. Grundtræk af en filosofisk hermeneutik*. Viborg, DK. Nørhaven Book.

Garbarino, James et la. (1997): *Hvad børn kan fortælle os – om tolkning og vurdering af kritisk information fra børn*. Hans Reitzels Forlag a/s, København

GC no..12: *UN Committee on the Rights of the child, General Comment no.12 (2009)(CRC), The right of the child to be heard*. UN

Giddens, A. (1999): *Modernitet og selvidentitet. Selvet og samfundet under sen-moderniteten*. København, Hans Reitzels Forlag.

Gilje, N. & Grimen, H. (2002): *Samfundsvidenskabernes forudsætninger. Indføring i samfundsvidenskabernes videnskabsfilosofi*. Hans Reitzels Forlag.

Gjærum, Bente (2000): Mestring hos børn og forældre – har vi empirisk viden at bygge på? i B. Gjerum, B. Grøholt og H. Sommerschild (red): *Mestring som mulighed* Gyldendalske Borghandel, Nordisk Forlag A/S. København.

Guldbrandsen, L.M., Seim S. & Skjær Ulvik, O. (2012): Barns rett til deltagelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid. *Sociologi i dag*, 42 (3-4).

Gullestad, M. (1990): Barnas egen kultur findes den? Tanker om barns aktive samfundsdeltagelse i: *Barn nr. 4*, s.7-27. Norsk Center for barneforskning.

Gulløv, E. & Højlund, S (2010): *Feltarbejde blandt børn. Metodologi og etik i etnografisk børneforskning*. Gyldendahl

Gøtze, M. & Valentiner-Branth, A. (red) (2001): *Ombudsmandens udtalelser til forvaltningsret*. DJØF forlag.

Halkier, B. (2007): *Fokusgrupper*. Samfundslitteratur. Roskilde Universitetsforlag.

Halldén, G. (2003): Barnperspektiv som ideologisk eller metodologisk begreb. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8 (1-2), 12-23.

Halldén, G. (2005): Barns inflytande över barndomen. *Sociologisk forskning: tidsskrift för Sveriges sociologförbund*(4)

Hallet, C. & Prout, A. (2003): *Hearing the Voices of Children: Social Policy for a New Century*. London: RoutledgeFalmer.

Hansen, L. & Zobbe, K. (2007): *Undersøgelse blandt døgn- og aflastningsfamilier tilknyttet Københavns Kommune*. Teori & Metodecentret.

Hansen, B. I. (2013): Borgerens retsstilling og menneskerettigheder i den sociale forvaltning. I Rasmussen, N. (red): *Menneskerettigheder i socialt arbejde*. Nyt Juridsk Forlag.

Hart, R. (1997): *Children's Participation. The Theory and Practice of Involving young citizens in community development and environment care*. UNICEF

Hart, R (1992): *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*. Florence: International Child Development Centre. UNICEF.

Hart, S. N (2002): Making sure that the child's voice is heard. *International Review of Education*, 43 (3-4), p.251-258.

Hartoft, H. (2012): Et retssikkerhedsperspektiv på barnets inddragelse i sagsbehandling i: I Munk-Hansen, C. & Schultz, T.: *Retssikkerhed i konkurrence med andre hensyn*. Jurist- og økonomiforbundets Forlag.

Healy, K. (1998): Participation and Child Protection: The Importance of Context i: *British Journal of Social Work*, 28: 897-914.

Hestbæk, A D. (1997): *Når børn og unge anbringes. En undersøgelse af kommunernes praksis i anbringelsessager*. Socialforskningsinstituttet 97:6.

Hielmcrone, N. von (2003): *Notat om tolkning af Retssikkerhedslovens § 4*: [http://vbn.aau.dk/da/publications/notat-om-tolkning-af-retssikkerhedslovens--4\(46217220-9c2d-11db-8ed6-000ea68e967b\).html](http://vbn.aau.dk/da/publications/notat-om-tolkning-af-retssikkerhedslovens--4(46217220-9c2d-11db-8ed6-000ea68e967b).html)

Hielmcrone, N. von & Schultz, T. (2010): Retssikkerhed i dansk socialret i: *Retfærd, Årgang 22.nr.3/130*. Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.

Hill, Davis, Prout, Tisdall (2004): Moving the Participation Agenda Forward. *Children and Society* 18, p.77-96.

Holm, A. B. (2011): *Videnskab i Virkeligheden. En Grundbog i Videnskabsteori*. Samfundslitteratur.

Holm-Petersen, K. & Olesen, P (2004): *Anbragte børn. 25 beretninger om en barndom uden for hjemmet*. København: Kroghs Forlag.

Holstein, J A. & Gubrium, J.F.(2004): The active interview. i Siverman, D.: *Qualitative research, Theory, Method and Practice*. Pp.140-161. London. Sage.

Hoverak, S. (2006): *Hvordan opplever ungsom å delta i familieråd?: et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet*. NTNU. Fakultetet for samfundsvitenskap og teknologiledelse. Institut for sosialt arbeid og helsevitenskap. Trondheim.

Hoverak, S. (red.) (2009): *Famileråd og nettverksråd*. Universitetsforlaget.

Hutchinson, S. G. & Oltedal, S. (2002): *Modeller i socialt arbejde*. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S. København.

Høgsbro, K et. al (2005): *Brugerne, de professionelle og forvaltningen*. HMS-undersøgelsen. AKF forlaget.

Højbjerg, H. (2004): Hermeneutik. Forståelse og fortolkning i samfundsvidenskaberne.p.309-349 i Fuglsang, L. og Bitsch Olsen, P. (red.) (2004): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne - på tværs af fagkulturer og paradigmer*. Roskilde Universitetsforlag.

Höjer, I., Sallnäs, M., Sjöblom, Y. (red) (2012): *När samhället träder in – barn, föräldrar och social barnavård*. Studenterlitteratur.

Højholt, C. (red.) (2005): *Forældresamarbejde. Forskning i fællesskab*. Virum. Dansk psykologisk Forlag

Højholt, C. (red.) (2011): *Børn i vanskeligheder. Samarbejde på tværs*. Dansk Psykologisk Forlag.

Højlund, P.(2002): *Socialråetsfilosofi. Retslære for socialt arbejde*. Nordisk Forlag A/S, København.

Højlund, P. & Juul, S. (2005): *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*. Hans Reitzels Forlag.

Jacobsen,F.A.(2013): Børns rettigheder. I: Rasmussen, N. (red): *Menneskerettigheder i socialt arbejde*. Nyt Juridisk Forlag.

Jacobsen, M.H. & Jensen, S. Q. (2012): *Kvalitative Udfordringer*. Hans Reitzels Forlag.

James, A. & James, A. (2008): *Key Concepts in Childhood Studies*. Sage Publications Ltd.

James, A., Jenks C., Prout A. (1999): *Den teoretiske barndom*. Socialpædagogisk Bibliotek

Jans, M. (2004): Children as citizens: towards a contemporary notion of child participation. *Childhood, 11*, p.27-44.

Jensen, M. K. (1988): *Interview med børn*. Socialforskningsinstituttet.

Jensen, B.S. (2013): *Mentorprojekt – frivillig støtte til anbragte unge i netværksgruppe*. Evaluerings rapport, CAFA, www.cafa.dk

Jensen, B.S. (2008): *Støttet samvær set med barnets øjne – et projekt om hvordan anbragte børn oplever støttet samvær og vurderer værdien af denne foranstaltning*. Kandidatspeciale v. Den sociale Kandidatudannelse – Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet.

Jensen, B.S. (2010a): *Styring og koordinering af kortvarig intensiv indsats i sårbare familier. At styrke den helhedsorienterende og sammenhængende indsats*. Evalueringsrapport, CAFA www.cafa.dk

Jensen, B.S. (2010b): *At bryde ensomheden ved at tale med andre... Samtalegruppe for unge med selvskadende adfærd med en narrativ og kognitiv tilgang*. Evalueringsrapport. CAFA www.cafa.dk

Jensen, B.S. (2013): *Mentorprojekt. Frivillig støtte til anbragte unge i netværksgruppe*. Evalueringsrapport. CAFA www.cafa.dk

Jensen, B.S. & Katz, S. (2012): *Holdbare løsninger via inddragelse*. CAFA, www.cafa.dk

Johansson, E. (2003): Att närme sig barns perspektiv. Forskars och pedagogers möten med barns perspektiv i: *Pedagogisk Forskning i Sverige*, vol. 8, nos 1-2, pp.42-57.

Juul, R (2010): *Barnevernets undersøkelser av bekymringsmeldinger. Diskursive praksisformer og barneperspektiver i den kommunale barneverntjeneste og konsekvenser i forhold til barna*. Avhandling. NTNU. Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institut for sosialt arbeid og helsevitenskap. Trondheim.

Juul, S. (2010): *Solidaritet, anerkendelse, retfærdighed og god dømmekraft. En kritisk analyse af barrierer for sammenhængskraft i vel-færdssamfundet*. Hans Reitzels Forlag.

Jørgensen, H. & Ketcher, K. (red) (2004): *Nye retlige design. Dansk ret under Konkurrence*. Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.

Jørgensen, P. S. (2000:9-21): Børn er deltagere i deres eget liv i: Jørgensen, P.S. og Kampmann, J (red) (2000): *Antologi. Børn som informanter*. Børnerådet.

Jørgensen, P.S. og Kampmann, J. (red) (2000): *Antologi. Børn som informanter* Børnerådet.

Kampmann, J. (1998): *Børneperspektiver og børn som informanter*. Arbejdsnotat. Nr. 1: København. Børnerådet.

Kampmann, J. (2000): Børn som informanter og børneperspektiv i Jørgensen S.P. og Kampmann J (red): *Antologi. Børn som informanter*. Børnerådet.

Katz, L. (1993): "Multiple Perspectives on the quality of early childhood programmes" in "*European Early Childhood Research Journal*", vol 1, no.1, pp.5-9.

Kellett, M. (2005): *Children as active researchers: A new research paradigm for the 21st century?*. ESSRC National Centre for Research Methods: NCRM Methods Review Papers, NCRM/03.

Kellett, M. (2010): Small Shoes, Big Steps! Empowering Children as Active Researchers I: *American Journal of Community Psychology*, p. 46: 195-203.

Ketcher, K (2002): *Socialret. Almindelige principper. Retsikkerhed og administration. Grundværdier*. Forlaget Thomsen.

Ketcher, K. (2003): Børns menneskerettigheder. Om FN's børnekonvention i dansk ret i: Jørgensen et al. (red.) *Nye retlige design. Dansk ret under konkurrence*. Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.

Kildedal, K. (1996): *Det anbragte barn*. Frederikshavn. Forlaget Dafolo.

Kjørholt, A. T. (red.) (2010): *Barn som samfundsborgere – til barnets bedste?* Universitetsforlaget.

Koch, A. & Koch, K. (1995): *Barn av barnevernet*. Ad Notam Gyldendahl. Oslo.

Koch, I.E. (1997): Sikring af sociale (menneskerettigheder) under kommunalt selvstyre i Kjærums, M., Slavensky, K. & Vedsted-Hansen, J.: *Grundloven og Menneskerettigheder i et dansk og europæisk perspektiv*. København: Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.

Koch, I.E. (2013): Danmarks nationale og international menneskelige forpligtigelser i: Rasmussen, N. (red.): *Menneskerettigheder i Socialt Arbejde*. Nyt Juridisk Forlag.

Komulainen, S. (2007): The Ambiguity of the Child's "Voice" in Social Research in *Childhood*, 14 (1), 11-28.

Kousholt, D. (2006): *Familieliv fra et børneperspektiv. Fællesskaber i børns liv*. Ph.d. afhandling ved Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning. RUC.

Kragelund, L. (2007): Dilemmaer ved at gennemføre forskning i egen organisation. i: *Klinisk Sygepleje*. 21. årgang, nr.1. p.261-269.

Kristensen, L. B. (2007): Brugerinddragelse og retssikkerhed. Et rets-sociologisk perspektiv. i: Berge, B. & Selmer, B. (red) *Det sociale arbejdes daglige praksis. Perspektiver på brugerinddragelse og retssikkerhed*. Aarhus Universitetsforlag.

Kristiansen, S. & Krogstrup, H. (2002): *Deltagende observation. En introduktion til en forskningsmetodik*. Hans Reitzels Forlag.

Kronborg, A. & Leth Svendsen, I. (2013): Retten til et familieliv – for børn og forældre i: Rasmussen, N. (red) *Menneskerettigheder i Socialt Arbejde*. Nyt Juridisk Forlag.

Krogstrup, H.K. (2001a): Det handicappede samfund – om brugerinddragelse og medborgerskab. Systime.

Krogstrup, H.K. (2001b): Brugerinddragelse i evaluering – top-down og bottom-up perspektiver. I: Dahler-Larsen, P. & Krogstrup, H.K. *Tendenser i evaluering*. Odense Universitets Forlag.

Krogstrup, H. (2007): *Evalueringsmodeller*. Academica.

Kvale, S. (2004): *Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels Forlag

Landsdown, G. (1995): *Taking Part. Children`s participation in decision making*. IPPR, London.

Landsdown, G. (2010). The realisation of children`s participation rights. Critical reflections in: Percy-Smith, B. & Thomas, N. (edt): *A Handbook of Children and Young People`s Participation. Perspectives from theory and practice*. London & New York. Routledge.

Lee, N. (1999): The Challenge of Childhood; Distribution of Childhood`s Ambiguity in Adult Institutions. *Childhood* 6 (6): 455-475.

Lee, N. (2002): *Childhood and Society: growing Up in an Age of Uncertainty*. Open University Press: Buckingham.

Leeson, C. (2007): My life in care: experiences of non-participation in decision-making processes in: *Child and Family Social Work*, 12, pp.268-277. Blackwell Publishing Ltd.

Liamputtong, P.(2007): *Researching the Vulnerable*. SAGE publications. Ltd.

Lidén, H. (2004): Barns rettigheter – en realiserbar intensjon? i *Tidskrift for velferdsforskning, Barn og Unge*, Vol. 7, nr. 4, 2004 p.196-212. Fakbokforlaget.

Lundy, L. (2007): “Voice” is not enough: Conceptualizing Article 12 of United Nations of Convention on the Rights of Child i: *British Educational Research Journal*, 33 (6), 927-942.

Mathinsen, E. & Julkunen I. et. al (edt.) (2012): *Practice research in Nordic social work. Knowledge production in transition*. Whiting & Birch Ltd.

Maynard, T. & Powel, S. (edt.) (2014): *An Introduction to Early Childhood Studies*. London. SAGE

Mayall, B (2000): *Conversations with Children. Working with Generational Issues*. I: P. Christensen & A. James (eds.): *Research with Children. Perspectives and Practices*. London and New York. Falmer Press.

Mayall, B. (2002): *Towards a Sociology for Childhood: Thinking from children's lives*. Buckingham. Open University Press.

Mortensen, B. (2005): *Inddragelse af børn og forældre når børn anbringes uden for hjemmet*. KABU pjece. København: UFC Børn og Unge.

Morrow, V. (1999): We are People Too: Children and Young People's Perspectives on Children's Rights and Decision-Making in England in *International Journal of Children's Rights* (7 (2)), p. 149-170.

Moses, S. (2008): Children and Participation in South Africa: An Overview in: *International Journal of Children's Rights*. 16, p.327-342.

Myrup, J. & Malmborg, E. (2005): *Overgange – hjemgivelse og efterværn ved anbringelsens ophør*. København: UFC Børn og Unge og KABU, Socialministeriets kvalitetsprojekt 2002-2005.

Møller, S. & Skytte, M. (2004): *Mit barn er anbragt. Etniske minoritetsforældres fortællinger*. København. Socialforskningsinstituttet, 04:16.

Nielsen, H.E.(red.) (2001): *Så kommer du til et bedre sted. Samtaler med unge, der har været anbragt på institution eller i familiepleje om deres liv og hvordan truede børn og unge skal hjælpes*. København. Forlaget Børn & Unge.

Nielsen, H.E. (red.) (2005): *TABUKA. Tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge*. Forlaget Børn og Unge.

Nielsen, S.B. og Uggerhøj, L. (2005): Mellem nærhed og magt: Om retlig regulering af borgerens medvirken i børn- og ungesager. i A. Munch (red.): *Forskning og socialt arbejde med udsatte børn og unge – En anatologi* UFC Børn og Unge.

Nielsen, H.E. et. al.(red) (2005): *TABUKA, tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge*. København, Forlaget Børn & Unge/Pædagogisk Centrum og KABU, Socialministeriets Kvalitetsprojekt 2002-2005.

Nordenfors, M. (2010): *Delaktighet – på barns villkor?.* Rapport – Tryggare och Mönsliggöre Göteborg. Elanders.

Nordenhof, I. (2008): Narrative familiesamtaler – med udsatte børn og deres forældre. Akademisk Forlag.

Näsman, E.(2014): Perspektiv på barns delaktighet som anhänga i *Barns rätt som anhänga – at göra barn delaktiga*”.Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Olsen, H. (2002): *Kvalitative Kvaler. Kvalitative metoder og danske kvalitative interviewundersøgelser kvaliteten*. Akademisk Forlag A/S.

Ottesen, M.H. et al. (2010): *Børn og unge i Danmark. Velfærd og Trivsel 2010*. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Palludan, C. (2003): Er du barn eller voksen? Jeg er forsker i: Gulløv, E. & Højlund, S. (red.): *Feltarbejde blandt børn: Metodologi og etik i etnografisk børneforskning*. København: Nyt Nordisk forlag A/S, Gyldendalsk boghandel.

Percy-Smith, B. & Thomas, N. (2010): Emerging themes and new directions in Percy-Smith, B. & Thomas, N. (edt.): *A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from theory and practice*. Routledge. London and New York.

Petersen, A. (red) (2011): *Den lille bog om metode. Sådan undersøger du børne kultur og børns perspektiver*. VIASysteme.

Petersen, K.E.(2010): *Viden om anbragte børn og unge i døgntilbud*. Socialpædagogerne.

Prilleltensky, I et al (2001): The role of power and control in children`s lives: an ecological analysis of parthways towards wellness, resilience and problems. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 11, pp.143-158.

Qvortrup, J (1994): *Childhood matters: social theory, practice and policies*. Alderhot. Avebury.

Qvortrup, J. (1999): Barndom og samfund i Denick, L. og Schultz Jørgensen, P. (red) (1999): *Børn og Familie i det postmoderne samfund* . Hans Reitzels Forlag.

Qvortrup, J. (2010): Om børns rettigheder i voksensamfundet i Kjørholt, A.T: (red.): *Barn som samfunnsborgere – til barnets bedste?*. Universitetsforlaget.

Rask, L. (2011): *Børnesamtalen. Inddragelse af barnets perspektiver - Dilemmaer i myndighedssagsbehandlerens arbejde*. Professionshøjskolen. Metropol.

Rasmussen, N. & Røhl. J. (2014): *BØRN i familie- og socialretten*. Nyt juridisk forlag.

Rasmussen, N. (2013): *Menneskerettigheder i socialt arbejde*. Nyt Juridisk Forlag.

Repstad, P. (1998): *Mellem nærhet og distanse*. Universitetsforlagets Oslo.

Rinaldi, C. (2005): Documentation and assessment: what is the relationship? I: Clark, Kjørholdt and Moss (edi): *Beyond Listening. Children`s perspective on early childhood services*. The Policy press, Bristol, UK.

Riis, O. (2012): Kvalitet i kvalitative studier i Jacobsen, M. & Jensen Qvortrup, S.(red.): *Kvalitative utfordringer*. Hans Reitzels Forlag

Rutter, M. (1990): Psychosocial resilience and protective mechanisms I J. Rolf, A.S.Masten, D. Cicchetti, K.H. Neuchterlein & S. Weintrub (Eds).: *Risk and protective factors in the development of psychopathology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rutter, M (1993): Resilience. Some conceptual considerations. *Journal of Adolescent Health*, 14 (8), s. 626-631, s.690-696.

Rønning, R. & Solheim, L.J. (2002): *Hjælp på egne premisser? Om brukermedvirkning i velferdssektoren*. Gyldendal Norsk Forlag A/S.

Prout, A. & Tisdall, E.K.M. (eds) (2006): Conclusion: social inclusion, the welfare state and understanding children`s participation in E.K.M. Tisdall, J.M. Davids, M. Hill, and A. Prout (eds.): *Children, Young People And Social Inclusion: Participation for What?*. Bristol, Policy Press.

Sallnäs, Wicklund & Lagerlöf (2010): Samhällsvårdade barn, gate-keeping och forskning i: *Socialvetenskaplig tidsskrift* nr.2.p.116-132.

Salonen, T. (1999): Klienter. I Denvall, V. & Jacobsen, T.: *Hverdags begreber i socialt arbejde. Idelogi, teori og praksis*. Hans Reitzels Forlag.

Sandberg, K. (2008): Barns rett til å bli hørt i: Høstmælingen, N., Saga Kjørholt, E. & Sandberg, K. (red.): *Barnkonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. Universitetsforlaget.

Sandberg, K. (2010): Barns rett til medbestemmelse – et juridisk perspektiv i Kjørholt, A.T (red.): *Barn som samfunnsborgere – til barnets beste?*”. Universitetsforlaget.

Sandbæk, M. (1995): *Fikk barna hjelp? En studie av barns kontakt med hjelpeapparatet, sett med de foresattes øyne*. Rapportserie fra Barnevernets Utviklingssenter. Oslo.

Sandbæk, M. (2001): *Fra mottaker til aktør: Brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Sandbæk, M. (2002): *Barn og foreldre som sociale aktører i møte med hjelpetjenester*. Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo

Sareen, M. (2014): *Sareen vil lytte mere til barnene*. Debatindlæg i Altinget 13.03.2014.

Schultz, A. (2005): *Hverdagslivets sociologi*. København. Hans Reitzels Forlag.

Schwartz, I. (2001): *Socialpædagogik og anbragte børn*. København: Nordisk Forlag.

Schwartz, I (2007): *Børneliv på døgninstitution – Socialpædagogik på tværs af børns livssammenhænge*. Ph.d.-afhandling. Odense: Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet.

Schwartz, I. et al. (2008): *Børneperspektiver på døgninstitutioner – inddragelse af og samarbejde med børn og forældre*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Seim, S. og Slettebø, T. (red.) (2007): *Brukermedvirkning i barnevernet*. Universitetsforlaget.

Servicestyrelsen (2011): *Håndbog om Barnets Reform*. Servicestyrelsen.

Shemmings, D. (2000): Professional attitudes to children's participation in decision making: dichotomous accounts and doctrinal contests in: *Child and Family Social Work*, 5, p.235-243.

Sinclair, R. (1998): Involving Children in Planning their Care in: *Child and Family Social Work*, 3 (2), p.137-142.

Sinclair R. (2004): Participation in practice: making it meaningful, effective and sustainable in: *Children & Society* 18, p.106-118.

Skivenes, M. & Strandbu, A. (2006): A Child Perspective and Children's Participation in: *Children, Youth and Environments* 16(2).

Skytte, M (2002): *Anbringelse af etniske minoritetsbørn – om socialarbejderes vurderinger og handlinger*. Lund Dissertations in Social Work 11.

Smith, L.(1996): Problematisering av rettighedsbegrepet – forhold mellem folkerett, barnekonvensjonen og norsk rett i B.K. Ringen (red.): *Barn uten rettigheter – manglende minoritetspolitikk. Bedre skole*. Oslo: Norsk Lærerlag.

Smith. L. (2008): FN's børnekonvensjon om barnets rettigheter i Høstmæglingen, N. et.al. (red): *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. Universitetsforlaget.

Socialministeriets (1998): *Vejledning. Særlig støtte til børn og unge. Lov om social service*. Socialministeriet.

Socialministeriet (2004): *Undersøgelse af retssikkerhedslovens § 4. Endelig rapport*. Socialministeriet.

Socialministeriet (2011): *Vejledning om særlig støtte til børn, unge og deres familie. Vejledning nr. 3 til serviceloven*. Socialministeriet 24.2.2011.

Sommer, D. (2003): Børnesyn i udviklingspsykologien. Er et børneperspektiv mulig? *Pedagogisk forskning i Sverige* 8 (1-2), s.85-100.

Sommer, D. (2003): *Barndomspsykologi. Udvikling i en forandret verden*. Hans Reitzels forlag.

Sommerschild, H (2000): Mestring som styrende begreb i B. Gjerum, B. Grøholt og H. Sommerschild (red): *Mestring som mulighed*. Gyldendalske Borghandel, Nordisk Forlag A/S. København.

Stern, D.N. (2000): *Spædbarnets interpersonelle verden*. Hans Reitzels Forlag.

Stern, D.N. (2003): *Et spædbarns dagbog. Hvad dit barn ser, føler og oplever*. Hans Reitzels Forlag

Stern, R. (2006): *The Child's Right to Participation — Reality or Rhetoric?* Akademisk avhandling: Uppsala universitet.

Stockholm, A.(2006): *Anbragte børn mellem kammerater og pædagoger. En antropologisk analyse af socialitet og identitetsdannelse på døgninstitution*. Ph.d.afhandling.Aarhus: Institut for antropologi, arkæologi og lingvistik, Humanistisk Fakultet, Aarhus Universitet.

Strandbu, A.(2007): *Barns deltagelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*. Avhandling. Institut for pedagogikk og læreutdanning. Det samfundsvitenskapelige fakultet. Universitet i Tromsø.

Strandbu, A.(2011): *Barnets deltagelse. Hverdagslige og vanskelige beslutninger*. Universitetsforlaget.

Taylor, M.& Percy-Smith, B. (2008): Children's Participation: Learning from and for Community Development in: *International journal of Children's Rights* 16:379—394.

Thoburn, J. Lewis, A. & Shemmings, D. (1995): *Paternalism or partnership? Family involvement in child protection process*. London: HMSO.

Thomas, N. (1995): *Participation in Children's Reviews and Planning Meetings*. Oxford: Oxfordshire County Council.

Thomas, N. (2002): *Children, Family and the State. Decision-making and child participation*. Policy Press.

Thomas, N. (2005): *Social work with Young People in Care. Looking after Children in theory and practice*. Palgrave Macmillian.

Thomas, N. (2007): Towards a theory of children's participation. *The international Journal of Children's Rights*, 15 (2), pp.199-218.

Thomas, N & O'Kane, C.(1998): "*Barns medbestemmelse. Oppsummeringsrapport.*" Barnevernets utviklingscenter i Nord-Norge.

Thomas, N & O'Kane, C. (1998a): *Children and Decision Making: a summary report.* University of Wales, Swansea: International Center for Childhood Studies.

Thomas, N. & O'Kane, C. (1998b): The Ethics of Participatory Research with Children in: *Children & Society*, 12, p.336-348.

Thomas, N. & O'Kane, C. (1998c): When children's wishes and feelings clash with their "best interests" in: *International Journal of Children's Rights* 6(2),p.137-54.

Thorne, B. (1993): *Gender Play: Girls and Boys in School.* Rutgers University Press.

Thrana, H.M. (2008): "*Vil jeg bestemme. Om barn og unges medvirkning*". Gyldendal Akademisk. Oslo.

Tiller, P.O. (1988): Barn som skakyndige informanter. Om forholdet mellom barnets verden og den voksne intervjuer i: Jensen, M. Kjær (red) (1988): *Interview med børn.* Socialforskningsinstituttet.

Tiller, P.O.(1989): *Hverandre, En Bok om barneforskning.* Gyldendahl Norsk Forlag A/S.

Tiller, P.O. (1991): Barneperspektivet: om at se og bli sett. Vårt perspektiv på barn eller omvendt? i *Barn. Nytt fra forskning om barn i Norge*, nr.1 p.72-77.

Tiller, PO (1991): Om barndommens alder og utgave i to versjoner i *Barn. Nytt fra forskning om barn i Norge*, nr. 2 p.58-62.

Tisdall, E. K. M. & Bell, R. (2006): Included in Governance? Children's participation in public decision-making in: Tisdall Kay M., Davis John M.Hill Malcolm, Prout Alan (red.): *Children, Young People and Social Inclusion: Participation for What?* The Policy Press: Bristol.

Tisdall K. M., Davis, J. M., Hill, M. & Prout, A. (2006), *Children, Young People and Social Inclusion: Participation for What?* The Policy Press: Bristol.

Tomm, K. (1989): *Systematisk Intervjumetodik – en utveking av det terapeutiska samtalet*. Studentlitteratur AB.

Treseder, P. (1997): Involving and empowering children and young people: overcoming barriers” in Cloke, C. & Davies, M. (red). *Participation and empowerment in child protection*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Uggerhøj, L.(1995): *Hjælp eller afhængighed*. Aalborg Universitetsforlag

Uggerhøj, L. (2005): Menneskelighed i mødet mellem socialarbejder og klient – ideal eller realitet? i Järvinen et. al. (red): *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus universitetsforlag

Uggerhøj, L (2012): Theorizing practice *research* in social work in Martinsen, E & Julkunen, I (red): *Practice research in Nordic social work. Knowledge production in transition*. Writing & Birch Ltd. London.

Ulvik,O.S.(2005): *Fosterfamilie som seinmoderne omsorgsarrangement. En kulturpsykologisk studie av fosterbarn og fosterforeldres fortellinger*. Doktoravhandling v. Psykologisk institutt, Det samfundvitenskapelige fakultet. Universitet i Oslo.

Ulvik, O.S. (2009): Barns rett til deltagelse – teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjeplers samarbeid med barn i *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, vol.46, nr.12, p.1148-1154.

Uprichard, E (2008): Children as “Beings and Becomings”: Children, Childhood and Temporality in: *Children & Society*, V. 22, pp.303-313.

Vestergård, C. (2007): Dilemmaer i brugerinddragelse i Bjerg, B. & Selmer, B. (red): *Det sociale arbejdes daglige praksis. Perspektiver på brugerinddragelse og retssikkerhed*. Aarhus Universitetsforlag.

Vis, S A., Holtan, A., Strandbu, A. And Thomas, N P.(2010): Participation and health – a research review of child participation in planning and decision-making in: *Child & Family Socil Work*, 16 (3), pp.325-335.

Vis, S A. and Thomas, N. (2009): Beyond talking – children`s participation in Norwegian care and protections cases. *European Journal of Social Work*, 12,p. 155-168.

Warming, H (2000): Barn og klient. Dobbelt umyndiggørelse og usædvanlige læreprocesser. *Social Kritik* 70.

Warming, H (2001): *Børn i Medvind og Modvind. En relationel analyse af børns livtag med livet i det reflektivt moderne*. Ph.D. afhandling, Institut for Samfundsvidenskab og erhvervsøkonomi. RUC

Warming, H (2002a): *Det er lidt svært – men jeg må jo sige min mening*. København, Frydenlund.

Warming, H (2002b): *At gribe i eget liv: Kollektive og individuelle læreprocesser i en samtale gruppe for unge anbragt i familiepleje*. Evalueringsrapport. Familieplejen i Roskilde amt.

Warming, H.(2003b): Literature Review on Listening to Young Children: Views and Experiences of Childcare, Education and Services for Families. A. Clark, S. McQuail & P. Moss (red): *Exploring the Field of Listening to and consulting with Young children*. London: Thomas Coram Research Unit, Research Report 445.

Warming, H. (2004): *Tilsyn og støtte gennem netværksgrupper: Potentialer, dilemmaer og perspektiver*. Evalueringsrapport. CAFA.

Warming H. (2005): *Har andre plejebørn det som mig ?*. Frydenlund.

Warming, H. (2006a): Forskning med plejebørn – metodiske ambitioner, dilemmaer og resultater i: *Vera* 34, jan. 2006, *Se & Hør Børnene* s. 30-35. VERA. Tidsskrift for pædagoger.

Warming, H. (2006b): How Can You Know? You're No a Foster Child: Dilemmas and Possibilities of Giving Voice to Children in *Foster Care. Children, Youth and Environments* 16 (2).

Warming, H. (2006c): *Inddragelse af børn og styrkelse af børneperspektiver*. København. Familiestyrelsen.

Warming, H (2007): Diskussioner om børneperspektiv og inddragelse af børn – er barnet på vej ud med badevandet?. *Dansk pædagogisk tidskrift* 1.

Warming, H. (2011): *Børneperspektiver – Børn som ligeværdige medspillere i socialt og pædagogisk arbejde*. Professionshøjskoleserien – Akademisk forlag.

Warming, H. (2011b): Barndom og ungdom. Sociale Kategorier og positioner – et medborgerskab i parentes. i Greve, B. (red): *Grundbog i socialvidenskab. 4 perspektiver*. Nyt fra samfundsvidenskaberne.

Warming, H. (2011c): Childrens Participation and Citizenship in a Global Age: Empowerment, Tokenism or Discriminatory Disciplining? In *Social Work & Society*. <http://www.socwork.net/2011/1/warming> and *Society International Online Journal* Vol.9, no.1.

Wibeck, V (2000): Fokusgrupper. Om fokuserade gruppeintervjuer som undersökningsmetod. *Studenterlitteratur*. Lund.

Williamson, H. & Butler, I. (1995): No one ever listen to us: interviewing children and young people in Cloke, C & Davies, M (edt): *Participation and empowerment in child protection*. Wiley & Sons Ltd, England.

Winter, K (2006): Widening our knowledge concerning young looked after children: the case for research using sociological models of childhood in: *Child and Family Social Work* vol 11, p.55-64.

Ørstavik, S. (1996): *Brukerperspektivet – en kritisk gjennomgang*. Oslo: INAS Notat, 96: s.8 – 39.

Øvreeide, H. (2004): *At tale med børn*. København. Hans Reitzels Forlag.

RESUMÉ

Denne afhandling handler om børn og unge i udsatte positioners fortællinger om oplevelser med sociale myndigheders inddragelsespraksis.

Afhandlingen viser, at børn og unge beskriver sociale myndigheders inddragelsespraksisser som problematiske og vanskelige at håndtere. Mange børn og unge fortæller, at de oplever sig ikke reelt inddraget, men mere symbolsk inddraget eller ikke inddraget.

Afhandlingen viser, at børn og unge gerne kan og vil inddrages, have indflydelse og være medspillere i spørgsmål vedrørende deres livssituation med hjælpeforanstaltninger under forudsætning af ”børnevenlige” inddragelsesformer.

Afhandlingen illustrerer, at skal der være tale om reel inddragelse af udsatte børn og unge, har de brug for støtte til at mestre de formelle inddragelsesmæssige sammenhænge. Mange børn og unge ønsker støtte til at styrke deres kompetencer til at samarbejde med sociale myndigheder. Støtten skal ses som en læreproces for disse børn og unge til mestre livsvilkåret inddragelse i eget liv og til at kunne begå sig i et demokratisk samfund.